

Honvédségi Szemle

150. ÉVFOLYAM
2022/6. SZÁM

**A Magyar Honvédség szakmai,
tudományos folyóirata
Kiadja a Magyar Honvédség Parancsnoksága**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)
(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes (PhD)

Dr. Király László (Csc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Lóderer Balázs százados (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)
(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)
(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)
(Bournemouth-i Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)
(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán ny. alezredes

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Havasi Máté

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Mészáros Károly

Könyvszerkesztőség-vezető: Eisrichné Schubert Andrea

Tördelő: Petrezselyem Kitti

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/b

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Kreatív Tervező és Sokszorosító Osztály

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemléz az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny,

Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrás-azonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült:

a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után
– amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemlé*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

Ha pedig rendelkeznek ORCID-azonosítóval, azt is tüntessék fel minden cikkük elején, a nevük után.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

150. ÉVFOLYAM,
2022/6. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Szabó Zoltán Tamás – Forgó Gábor – Alpek B. Levente:

A magyar haderőfejlesztési stratégia a védelmi képességek Covid–19 pandémiát követő globális felértékelődési trendjének tükrében (2.) 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Szajkó Gyula őrnagy:

A Műveleti Összekötő és Felderítő Csoport lehetséges összetételének meghatározása és illeszkedése az MH szervezetébe 19

Lukács László ny. alezredes – Balogh Zsuzsanna alezredes:

Alagútháború – a múlt árnyai kísértének (2.) 32

Bodó Szabolcs alezredes:

Egy új szolgálati forma: az önkéntes katonai szolgálat 46

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Sásik Csaba alezredes:

Katonai szociális munka a dél-afrikai haderőben 60

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Czipó Dávid százados – Fa Árpád százados:

Egy modern számítógépes hadijáték alkalmazása a kisalegység-parancsnokok kompetenciáinak fejlesztésére 74

Szücs Péter alezredes:

A magyar egység- és alegység-szintű katonai vezetés szabályozási háttere 85

LOGISZTIKA

Szenes Zoltán ny. vezérezredes:

A hadifinanszírozás napjainkban (1990–2020) 95

HADTÖRTÉNELEM

Balla Tibor ezredes:

A magyar királyi Honvédség Ludovika Akadémiát végzett irányítói,
1914–1918 (1.) 116

SZEMLE

Szakály Sándor:

Olasz szemmel Kun Béla Magyarországról 128

Kenyeres Dénes ny. alezredes:

Tűzvarázslók. A kecskeméti repülőnapok története 130

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle 133

Gál Csaba ny. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 143

ABSTRACT 150

Szabó Zoltán Tamás – Forgó Gábor – Alpek B. Levente:

A MAGYAR HADERŐFEJLESZTÉSI STRATÉGIA A VÉDELMI KÉPESSÉGEK COVID–19 PANDÉMIÁT KÖVETŐ GLOBÁLIS FELÉRTÉKELŐDÉSI TRENDJÉNEK TÜKRÉBEN (2.)¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.6.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Covid–19 világjárvány okozta turbulenciák és ellátási zavarok felhívták a figyelmet a biztonság, azon belül is a működés- és ellátásbiztonság, illetve a stratégiai iparágakon belüli önellátás képességének a fontosságára. A járvány nyomán leginkább az egészségipar került előtérbe, az iparági elemzések és a GDP-arányos védelmi kiadások azonban a védelmi ipar felértékelődését is mutatják. A globális védelmi kiadások GDP-hez viszonyított aránya ugyanis egy évek óta tartó csökkenő trendje a 2018. évi mélypont után növekedni kezdett. 2019-ben a változás még csak enyhe, 4 bázispontos, majd 2020-ban, a Covid–19 járvány okozta turbulenciák kibontakozásának évében az emelkedés már mintegy 17 bázispontos volt az előző évhez képest. Ezzel a GDP-arányos védelmi kiadások szintje ismét 2,3% fölé emelkedett, amely 2013 óta a legmagasabb érték. Ebben a fordulatban – a geopolitikai feszültségek mellett – közrejátszhatott az önellátás, a nemzet- és az ellátásbiztonság felértékelődése is a Covid–19 járvány alatt. A 2022-ben eszkalálódó orosz–ukrán konfliktus fényében várhatóan a védelmi képességekre és a védelmi iparra irányuló figyelem továbbra is fennmarad. Magyarországon 1990-et követően – a korábban több innovatív fejlesztést felmutató és mintegy harmincezer embert foglalkoztató – védelmi ipar jelentősen leépült, és a honvédség védelmi képességei is egyre több kérdést vetettek fel. 2010-től azonban szemléletváltás volt tapasztalható a hazai védelmi és gazdaságstratégiaiban. Magyarország esetében a védelmi képességek fejlesztésének igénye és prioritása már évekkel a Covid–19 járvány előtt megfogalmazódott, majd 2016-tól kezdetét vette a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program.

KULCSSZAVAK: geopolitika, Covid–19, védelmi ipar, biztonságpolitika, honvédelem

A SZERZŐKRŐL:

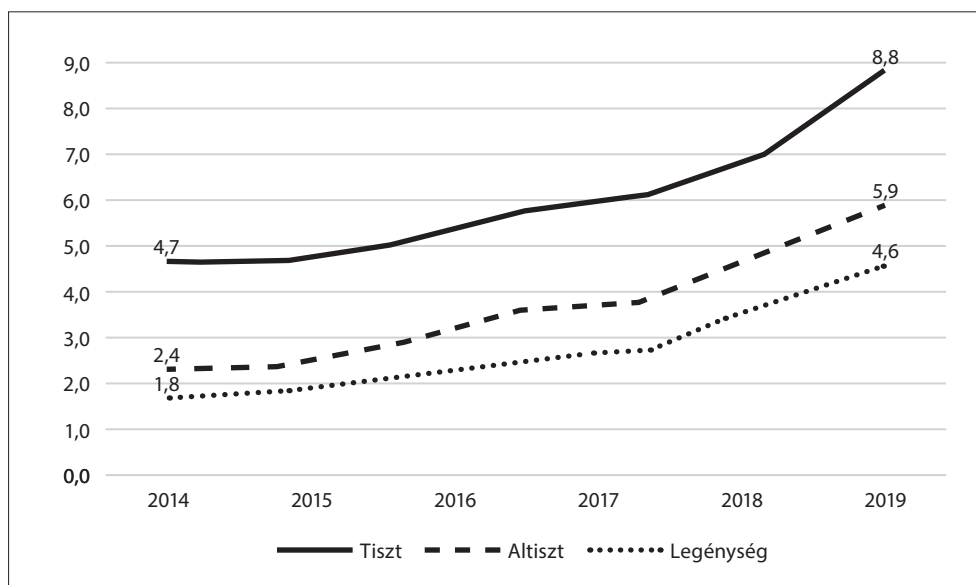
- ▶ Szabó Zoltán Tamás PhD-hallgató (Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola)
- ▶ Forgó Gábor osztályvezető (Pénzügyminisztérium)
- ▶ Dr. Alpek B. Levente (PhD) egyetemi adjunktus (Pécsi Tudományegyetem)

¹ A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

A magyar védelempolitika átalakulása 2010 után

A 2010. évi kormányváltással azonban egy gazdaság-, társadalom- és nemzetpolitikai szemléletváltás valósult meg, amelyben felértékelődött a nemzet-, a biztonság- és a védelempolitika, aminek következtében megnyílt az út a honvédség fejlesztése és modernizációja felé.²

A korábban vázolt létszám- és eszközbeli, valamint a katonai morálra, fizetésekre hatást gyakorló folyamatokra, továbbá a személyi állományban tapasztalható jelentős fluktuációra megoldásként első körben az érintett területek bérrendezése valósult meg – segítve a terület munkaerő-megtartó képességének növelését, illetve annak társadalmi megbecsültségét. 2012 és 2019 között egy tiszt átlagkeresete a 2012. évi bruttó bér 188%-ára, vagyis évi 8,8 millió forintra, egy altiszté átlagosan a 257%-ára, évi 5,9 millió forintra, egy legénységi állományba tartozó honvédé pedig átlagosan 279%-ára nőtt, amellyel az éves bruttó alapbére elérte a 4,6 millió forintot.

1. ábra A Magyar Honvédség éves átlagos bruttó illetményének (millió forint) alakulása tiszti, altiszti és legénységi állomány esetében 2014–2019 között (Saját szerkesztés Hende³ és B. Müller⁴ alapján)

² Budavári Krisztina: A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 2020, 4–6. [https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%3a%1st%3a%1r/2020/Budav%3a%1r%20Krisztina%20A%20magyar%20v%3a%9delmi_ipar%20helyzete%20%3a%9s%20fej%5c%91d%3a%9s%20lehet%5c%91s%3a%9gei.%20MHTT%202021.%20\(PDF%20k%3b6nyv\).pdf](https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%3a%1st%3a%1r/2020/Budav%3a%1r%20Krisztina%20A%20magyar%20v%3a%9delmi_ipar%20helyzete%20%3a%9s%20fej%5c%91d%3a%9s%20lehet%5c%91s%3a%9gei.%20MHTT%202021.%20(PDF%20k%3b6nyv).pdf) (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

³ Hende Csaba: Válasz a K/6695. számú „Mekkora a Magyar Honvédség állományának átlagos havi illetménye?” című írásbeli kérdésre. Parlament.hu, 2012. 04. <https://www.parlament.hu/irom39/06695/06695-0001.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 19.)

⁴ B. Müller Tamás: A katonai életpálya és illetményrendszere. Képviselői Információs Szolgálat, 2020/25. Infojegyzet, 2020. 04. 30., 3–4. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_25_honvedseg_illetmeny.pdf/8a2217d1-7aa4-ff75-ede0-231dc22dfc1?t=1588227974540 (Letöltés időpontja: 2022. 03. 26.)

2022 elején egy érettségivel rendelkező közkatona minimálisan elérhető bruttó illetménye havi 255 304 forint, egy őrmester esetében ugyanez 340 967 forint, míg egy hadnagy minimális bruttó illetménye 412 987 forint.⁵

A magyar gazdaságpolitika – hasonlóan a hazai termelőkapacitások fontosságának ügyéhez – már évekkel a Covid–19 járvány kitörése előtt felismerte a honvédelem fontosságát,⁶ és lépéseket tett a Magyar Honvédség korszerűsítése (Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program – ZHHP) és a hazai védelmi ipar fejlesztése (Irinnyi Terv) érdekében. Többek között a hazai védelmi ipar területén tevékenykedő Rába Zrt. már évekkel ezelőtt, még 2012 folyamán állami tulajdonba került,⁷ illetve további, az iparágban működő termelő- és szolgáltató vállalatok kerültek állami kézbe nemzetbiztonsági vagy gazdasági okokból.⁸ A helyzet stabilizálását követően a kormány 2014-től egy új honvédelmi stratégia kidolgozásába kezdett, amelynek egyik mérföldköve a 2016-ban bemutatott és 2017-ben elinduló Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program.

A ZHHP célja a honvédség korszerű eszközökkel történő felszerelése és társadalmi presztízsének helyreállítása, továbbá az ország biztonságának megvédéséhez szükséges szakmai tudás, felkészültség, képességek és technikai eszközök biztosítása a Magyar Honvédség számára,⁹ valamint a honvédelmi kiadásoknak a GDP 2%-ára történő emelése 2024-ig, ezen belül a honvédelmi költségvetés legalább 20%-a fejlesztésre fordítandó.¹⁰

A ZHHP honvédelmi ága az elköteleződés három szintjén biztosít lehetőséget a honvédelem ügyébe történő bekapcsolódásra:

- Önkéntes Területvédelmi Tartalék;
- Önkéntes Honvédelmi Előképzés;
- Honvédelmi Sportszövetség.

Az új idők kihívásaira – különösen a hibrid hadviselésre történő felkészülés jegyében – a hazai haderőfejlesztés a fegyverzet mellett kiterjed a műszaki és a híradástechnikai fejlesztésekre is. A technikai eszközök beszerzése mellett folyamatosan zajlik a katonák képzése is, ugyanis képzett és elkötelezett katonák nélkül a modern technikai vívmányok nem tudják megfelelően betölteni szerepüket.¹¹ A modern hadviselésben ugyanis a technológiai innovációs és alkalmazkodóképesség egyre inkább felértékelődik, a modern katonai eszközök gyakran nem önmagukban növelik egy haderő védelmi képességét, hanem az eszközöket használó katonákkal kialakuló egyfajta szimbiózis mértékének a függvényében, vagyis az emberi tényező, annak tudása és alkalmazkodóképessége a meghatározó még

⁵ Irány a sereg: Illetmény. <https://iranyasereg.hu/illetmeny/> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 26.)

⁶ Palkovics László: Tájékoztató a hazai védelmi ipar helyzetéről. Jegyzőkönyv az Országgyűlés Honvédelmi és rendészeti bizottságának 2021. június 8-án, kedden, 10 óra 59 perckor az Országház Széll Kálmán termében (főemelet 64.) megtartott üléséről. 6. <https://www.parlament.hu/documents/static/biz41/bizjkv41/HOB/2106081.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 29.)

⁷ A vállalatról – Áttekintés. Rába. <https://raba.hu/vallalat/> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

⁸ György László – Veress József: 2010 utáni magyar gazdaságpolitikai modell. Pénzügyi Szemle, 2016/3., 379. <https://docplayer.hu/26889712-2010-utani-magyar-gazdasagpolitikai-modell.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 05.)

⁹ Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. Honvedelem.hu, 4–7. https://web.archive.org/web/20180306144605/https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.)

¹⁰ Uo. 6.

¹¹ Benkő Tibor: Hivatástudat és technológiai fejlődés a Magyar Honvédségben. Hadtudomány, 2016. évi különszám, 9. http://real.mtak.hu/50092/1/ht2016_kulonszam_8_16_u.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.)

a technológiai eszközök széles körű alkalmazása esetén is.¹² Ezért a ZHHP-ben a katonák korszerű ki- és átképzése nagy hangsúlyt kap. Ez nemcsak a harcászati, hanem a műszaki-tudományos képességek fejlesztését is jelenti, vagyis mérnökök és technikusok kiképzését a hadsereg kötelékében. A katonai mérnökképzésben a honvédség együttműködik a Nemzeti Közszolgálati Egyetemmel.¹³

Az eszközök fejlesztése, illetve cseréje során fontos szempont, hogy a honvédség felszerelésének minél nagyobb hányada hazai forrásból származzon. Ennek érdekében a kormányzati stratégia kiemelten számol a hazai védelmi ipar minél szélesebb körű fejlesztésével, továbbá kapacitásainak bővítésével, ami az ellátásbiztonság támogatása mellett hozzájárul a hazai gazdaság növekedéséhez és a munkahelyteremtéshez.¹⁴ A védelmi ipar ugyanis stratégiai és biztonságpolitikai jelentőségén túl egy *high-tech* iparág, sőt a *high-tech* iparágak között is előkelő helyet foglal el, aminek következtében az iparstratégia meghatározó eleme.¹⁵

A ZHHP keretében kézfegyverek, híradástechnikai eszközök, helikopterek, szállító, gyakorló- és felderítő-repülőgépek, harckocsik, terepjárók, tüzérségi eszközök, légvédelmi berendezések, buszok, szállító járművek beszerzése történt, illetve történik meg. A ZHHP az alábbi fejlesztéseket, beszerzéseket emeli ki:¹⁶

- orosz/szovjet gyártmányú Mi-17-es szállító- és Mi-24 harci helikopterek nagyjavítása, korszerűsítése;
- a Honvédelmi Minisztériumhoz tartozó HM Currus Zrt. által fejlesztett 100 darab modern, moduláris autóbusz, amelyet a társaság az Ikarus Járműtechnika Kft.-vel együttműködve gyárt le;
- új egyenruhák (bevezetésük folyamatban);
- Zlin típusú gyakorló-felderítő repülőgépek beszerzése a korábban szolgálatban lévő Jak-52 típusúak helyett;
- 600 darab személygépkocsi, közel 200 darab terepjáró gépkocsi, valamint számos egyéb speciális jármű;
- sugárhajtású kiképzőgépek;
- a Gripen harci repülőgépek fegyverrendszereinek korszerűsítése;
- a Mistral M2 légvédelmi rendszer modernizálása;
- radarok beszerzése, a légtérelőzítés fejlesztése;
- katonai repülőterek korszerűsítése;
- tüzérségi és páncéltörő eszközök;
- magyar kézfegyvercsalád kialakítása;
- műszaki, kételtű és úszó járművek korszerűsítése;
- kibervédelem fejlesztése (hibrid hadviselés);
- logisztika;
- laktanyák felújítása;
- új tábori kórház felállítása.

¹² Porkoláb Imre: Szervezeti innováció a Magyar Honvédségben: az ember-gép szimbiózisa a stratégiaelméletek tükrében. Haditechnika, 2019/1., 2. http://real.mtak.hu/98523/1/HT_2019-1_cikk-01.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 04.)

¹³ Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program: i. m.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Palkovics: i. m. 5.

¹⁶ Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program: i. m.

Mivel a távlati cél a honvédség új, korszerű és lehetőleg hazai gyártású eszközökkel történő felszerelése, ezért ezeknek az eszközöknek, illetve azok egyes moduljainak, alkatrészeinek legyártása, valamint a honvédségi felszerelés jövőbeli szinten és karbantartása komoly piacot teremthet, amely megalapozhatja a hazai védelmi ipar kibontakozását. A hazai gyártás képes lehet biztosítani a gyors utánpótlást és a folyamatos alkatrészellátást, a védelmi iparban ugyanis az ellátásbiztonság kiemelten fontos.¹⁷

A jelentős hazai gyártókapacitások kiépítésének azonban potenciális akadálya lehet a hazai piac kis mérete és a méretgazdaságosság elérésének nehézsége. A hadiiparban ugyanis nem olyan kézenfekvő megoldás – mint más, civil iparágakban – egy jó termék exportjával elérni a gazdaságos méretet. A külföldi piacok elérését ugyanis ebben a szegmensben politikai, geopolitikai és nemzetbiztonsági szempontok akadályozhatják.¹⁸

A fenti méretgazdaságossági és külpiaci akadályok veszélyének figyelembevételével, illetve a Covid–19 pandémia okozta ellátási zavarok tanulságainak – főleg az ellátásbiztonság felértékelődésének – levonásával¹⁹ felmerül annak az értelmezésnek a jogossága, hogy a védelmi ipart mint stratégiai, sőt nemzetbiztonsági szempontból kritikus iparágat ne elszigetelten, tisztán pénzügyi szempontból vizsgáljuk. Egy ilyen értelmezésben a védelmi ipar külpiaci exportsikere további előnyként értelmezhető az iparág alapfeladatán, a honvédelem biztonságos ellátásán felül, mivel egyrészt egy-egy állam hadereje jellemzően a saját gazdaság védelmi iparát preferálja,²⁰ így ha sikerül egy védelmi ipari terméket másik országba exportálni, az azt jelentheti, hogy valóban versenyképes az ágazat. Másrészt az export segíthet – a gyártott volumen növekedésén keresztül a mennyiségi előnyt kihasználva – a hazai igények költséghatékonyabb ellátásában.

- A ZHHP keretében eddig az alábbi jelentősebb katonai eszközbeszerzések valósultak meg:
- a Mistral légvédelmi rakétarendszer továbbfejlesztése a Győrben állomásozó MH 12. Arrabona Légvédelmi Rakétaezred számára;²¹
 - 2 darab – használtan vásárolt – Airbus A319-es csapatszállító katonai repülőgép;²²
 - új kézfegyvercsalád: CZ P–07 és P–09 típusú pisztolyok, Scorpion EVO 3 géppisztolyok, valamint CZ BREN 2 típusú gépkarabélyok beszerzése és rendszeresítése;
 - 27 darab Rába H14 terepjáró katonai tehergépjármű;

¹⁷ Taksás Balázs: Trinity of Defense Industry. Economics and Management, 2019/1., 70–77. https://www.researchgate.net/profile/Balazs-Taksas/publication/335321585_TRINITY_OF_DEFENSE_INDUSTRY/links/5d5e806d92851c376371b763/TRINITY-OF-DEFENSE-INDUSTRY.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

¹⁸ Budavári Krisztina: A Zrínyi 2026 program. Korlátozott lehetőségek a magyar védelmi ipar fejlesztésére. Hadtudomány, 2019/3., 151. http://real.mtak.hu/105874/1/2019eA%20Zr%C3%AADny%202026%20program_Budav%C3%A1ri%20Krisztina.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 05.)

¹⁹ Beyond COVID-19 Supply Chain Resilience Holds Key to Recovery. Baker McKenzie, Oxford Economics, 2020, 4–6. <https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2020/04/covid19-global-economy.pdf?la=en> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 18.)

²⁰ Sticz László: A védelmi ipar helye, szerepe a katonai képességfejlesztés folyamatában a HM Rt.-k és azok privatizációja bemutatása tükrében. Hadmérnök, 2009/3., 379. http://hadmernok.hu/2009_3_sticz.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 03.)

²¹ Trautmann Balázs: Földközeli célok ellen. Háború művészete, 2017. 03. 07. <https://www.haborumuveszete.hu/minden-ami-lo/foldkozeli-celok-ellen> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 25.)

²² Kelecsényi István: Airbus A319-es repülőgépek a Magyar Honvédség állományában. Haditechnika, 2018/6., 22–26. http://real.mtak.hu/98371/1/HT_2018-6_cikk-08.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 05.)

- 12 darab Polaris MRZR 4 típusú katonai terepjáró jármű;²³
- 12 darab Leopard 2A4 harckocsi (lízingelve, kiképzési céllal), majd 44 darab Leopard 2A7+;²⁴
- 20 darab Airbus H145M típusú többcélnél könnyű helikopter;²⁵
- több száz (a pontos szám ismeretlen) darab Carl Gustaf M4 hátrasiklás nélküli lövegek elvén működő többfunkciós gránátvető, többcélnél páncéltörő gyalogsági fegyver;²⁶
- Gidrán páncélozott harcjárművek rendszerbe állítása,²⁷ egyelőre körülbelül 300 darab beszerzése van tervben, amelyek közül 40-50 darab készülne Törökországban, a többi Magyarországon, a kaposvári gyárban kerülne összeszerelésre;²⁸
- 24 darab Panzerhaubitze 2000 önjáró tarack.²⁹

A ZHHP-hez kapcsolódó, eddig a honvédség fejlesztésére fordítandó beszerzési és fejlesztési kiadások nagy része várhatóan importként jelenik meg, mivel a hadsereg modernizálásához szükséges technológia és termékkör teljes egészében egyelőre még nem áll rendelkezésre Magyarországon. A kormányzati gazdaságpolitika által is kiemelt ágazatként kezelt hazai védelmi ipar kiépülésével párhuzamosan azonban növekedhet a hazai részarány. A fenti folyamathoz illeszkedik, hogy az Airbus helikopter-alkatrészeket előállító gyáregységet épít Gyulán,³⁰ és egyúttal ezen a telephelyen tervezi megvalósítani a regionális karbantartási szolgáltatásokat is.³¹

A rendelkezésre álló adatok alapján eddig a 2015M jelzésű új magyar egyenruhacsalád, az Ikarus Járműtechnika Kft., valamint a Rába Zrt. által a honvédség részére gyártott járművek esetén, továbbá a külföldi licenc alapján Magyarországon készülő kézfegyverek esetében már működik magyar beszállító. Az új fegyvercsaládot a CZ P-07 és P-09 típusú pisztolyok, Scorpion EVO 3 géppisztolyok, valamint CZ BREN 2 típusú gépkarabélyok al-

²³ Különleges műveleti gyakorlatot tartottak a Helikopter Bázison. Kormányhivatal.hu, 2018. 03. 29. <https://www.kormanyhivatal.hu/hu/jasz-nagykun-szolnok/hirek/kulonleges-muveleti-gyakorlatot-tartottak-a-helikopter-bazison-uj-eszkozokkal-gazdagodott-a-mh-2-vitez-bertalan-arpad-kulonleges-rendeltetesu-dandar> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 23.)

²⁴ Megérkezett Tatára az utolsó két Leopard 2A4 harckocsi. Hír TV, 2020. 12. 03. <https://hirtv.hu/ahirtvhirei/megerkezett-tatara-az-utolso-ket-leopard-2a4-harckocsi-2512908> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 05.)

²⁵ Benkő Tibor: Fontos mérföldkő a H145M helikopterflotta teljessé válása. Origo.hu, 2022. 02. 01. <https://www.origo.hu/itthon/20220201-benko-tibor-fontos-merfoldko-a-h145m-helikopterflotta-teljesse-valasa.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 05.)

²⁶ Svédországban tárgyalt Benkő Tibor honvédelmi miniszter. Honvedelem.hu, 2020. 02. 19. <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/svedorszagban-targyalt-benko-tibor-honvedelmi-miniszter.html> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 05.)

²⁷ Éless Krisztián et al.: A Leopard 2A4 és a Gidrán. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021, 62–66.

²⁸ Dajkó Ferenc Dániel: Rég elvesztett képességet állítanak helyre a Honvédségnél – új magyar fejlesztésű fegyverrendszert mutattak be. Novekedes.hu, 2022. 05. 07. <https://novekedes.hu/hirek/reg-elvesztett-kepessseget-allitanak-helyre-a-honvedsegnel-uj-magyar-fejlesztesu-fegyverrendszert-mutattak-be> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 04.)

²⁹ Átvette a honvédség az első magyar Panzerhaubitze 2000-es önjáró tarackot. Portfolio.hu, 2022. 01. 26. <https://www.portfolio.hu/global/20220126/atvette-a-honvedseg-az-első-magyar-panzerhaubitze-2000-es-onjaro-tarackot-523177> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

³⁰ Az Airbus helikopteralkatrész-gyárat épít Magyarországon. Forbes.hu, 2019. 05. 28. <https://forbes.hu/uzlet/az-airbus-helikopteralkatrész-gyarat-epit-magyarorszagon/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 22.)

³¹ Benkő (2022): i. m.

kotják, amelyek első darabjai 2018 végén kerültek a magyar honvédek kezébe.³² A honvédség teljes felszereléséhez szükséges kézi fegyver-mennyiséget a Česká zbrojovka cseh céggel kötött licenccserződés alapján a HM Arzenál Elektromechanikai Zrt. Magyarországon, Kiskunfélegyházán gyártja. Az üzem nemcsak a cseh fegyvereket képes előállítani, hanem más típusokat is. Kiskunfélegyházán sikeresen legyártották már például a bajor Unique Alpine AG TPG-3 A4 típusú mesterlövészfegyvereit, valamint a cég AR-10 és AR-15 típusú gépkarabélyait is.³³

Tervezve van továbbá a hazai lőpor- és lőszergyártás újraindítása is.³⁴ Ebben a törekvésben fontos tényező volt az osztrák Hirtenberger Defence Systems aknavető- és lőszergyártó vállalat megvásárlása 2019-ben.³⁵ A kormány tervei szerint a cég termelése 2022-től Magyarországra – Várpalotára – költözne, és a folyamat 2024-re zárulna le.³⁶ Emellett a Rheinmetall a Lynx gyalogsági harcjárműveket is Magyarországon, Zalaegerszezen fogja gyártani.³⁷

Tehát megállapítható, hogy a kezdetben túlsúlyban levő importbeszerzések mellett a hazai gyártókapacitások is folyamatosan épülnek ki. A hazai védelmi ipar kiépítése összhangban van mind az Irinyi Tervvel, mind pedig a ZHHP-vel.

A tervezet a honvédség logisztikai és egészségügyi képességeit is fejleszteni kívánja,³⁸ ami ösztönzőleg hathat a hazai egészségipar és logisztikai tudás fejlődésére is. Az egészségügyi ágazat fejlesztése pedig kölcsönösen erősítő hatást gyakorolhat a hazai Egészségipari Támogatási Program céljainak megvalósítására.

A dróngyártás védelmi és civil felhasználásában rejlő lehetőségek

Sticz dandártábornok a 2009. évi tanulmányában a hazai védelmi ipar lehetőségét elsősorban az elektronikára és a szoftverfejlesztésre történő specializációban látta.³⁹ Ennek egyik kifutási területe lehet a drónpiacra történő belépés. A technológia katonai felhasználása is rendkívül széles körű.⁴⁰

A 2020. őszi hegyi-karabahi háború alkalmával a terület feletti uralom megszerzésével már több ízben eredménytelenül próbálkozó azerbajdzsáni haderő ezúttal drónokkal felszerelve súlyos vereséget mért a területet korábban szilárdan tartó örmény védőkre. Az azeriek által használt török gyártmányú Bayraktar TB2 drónok gyakorlatilag a saját erők kockáztatása nélkül számos megerősített védelmi állást és mintegy 250 páncélozott járművet semmisítettek

³² Nyulas Szabolcs: Új fegyverek a magyar katonáknak. Honvedelem.hu, 2018. 12. 11. <https://honvedelem.hu/media/aktualis-videok/uj-fegyverek-a-magyar-katonaknak.html> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 23.)

³³ Snoj Péter: Nemzetközi színvonalú magyar fegyvergyár. Honvedelem.hu, 2020. 12. 03. <https://honvedelem.hu/hirek/nemzetkozi-szinvonalu-magyar-fegyvergyar.html> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 26.)

³⁴ Budavári (2019): i. m. 56.

³⁵ Osztrák hadüzemet vett a kormány. Hvg.hu, 2019. 11. 03. https://hvg.hu/itthon/20191104_Osztrak_hadiuzemet_vett_a_kormany (Letöltés időpontja: 2022. 04. 22.)

³⁶ Két év alatt költöztetné a Hirtenberger aknavetőgyárat Várpalotára a kormány. Hvg.hu, 2021. 08. 05. https://hvg.hu/gazdasag/20210827_hirtenberg_fegyvergyar_varpalotara_koltozik_2024ig (Letöltés időpontja: 2022. 04. 22.)

³⁷ Huszák Dániel: Elkészült a magyar páncélozott harcjárműgyár épülete – Itt vannak a legfontosabb tudnivalók. Portfolio.hu, 2022. 03. 26. <https://www.portfolio.hu/global/20220326/elkeszult-a-magyar-pancelozott-harcjarmugyar-epulete-itt-vannak-a-legfontosabb-tudnivalok-535735> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 17.)

³⁸ Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program: i. m. 40–41.

³⁹ Sticz: i. m. 377.

⁴⁰ Michael J. Boyle: Drone Age – How Drone Technology Will Change War and Peace. Oxford University Press, New York, 2020.

meg, valamint meglepetésszerű csapásaikkal jelentősen demoralizálták a védőket.⁴¹ Az azerbajdzsáni Védelmi Minisztérium számos dróntámadás felvételét nyilvánosságra hozta már a háború alatt is, ezeken pedig látszik, hogy az eszközök hatékonyan és a célpont elől rejtve maradvá képesek katonai járműveket, páncélosokat megsemmisíteni, illetve megerősített védelmi állásokat felszámolni. Az Oxford Analytica szakértői szerint a háború tapasztalatai hozzájárulhattak, hogy Ukrajna nagy mennyiségű pilóta nélküli repülőeszközt szerezzen be török forrásból.⁴² Ez a fejlesztés jól időzítettnek bizonyult a 2022 elején megindult orosz támadás fényében.⁴³

A török drónprogram tapasztalatai alapján úgy tűnik, hogy egy nem a csúcstechnológiájáról ismert ország a világ vezető technológiai hatalmaitól függetlenül is képes lehet hatékony és versenyképes árfekvésű drónokat kifejleszteni, továbbá azokkal az exportpiacon megjelenni. A török fejlesztésű és gyártású Bayraktar TB2 drónok ugyanis nemcsak élesben is bevetett, hatékony fegyverek, de jóval alacsonyabb áron beszerezhetőek, mint az Amerikai Egyesült Államok által gyártott eszközök. Sajtóinformációk szerint egy ilyen drón ára 2 millió USD körül van, míg az amerikaiak által exportált Protector drón darabjának 20 millió USD körül alakul az ára, vagyis mintegy tízszer annyiba kerül.⁴⁴ Így a török eszközök megfizethetők a kisebb katonai költségvetéssel rendelkező hadseregek számára is.

A dróniparban rejlő innovatív és exportpotenciált jól szemlélteti, hogy a török hadseregben 2014-ben rendszeresített, négy darab lézerirányzékos okoslövedékkel (*smart ammunition*) felszerelhető Bayraktar TB2 eszközt azóta azerbajdzsáni, katari és ukrán erők is hadrendbe állították, így 2022 tavaszán már összesen 257 darab állt szolgálatban.⁴⁵ Az eszköz iránti fokozott érdeklődést és az ebből következő gazdasági-kereskedelmi potenciált mutatja, hogy Ukrajnát követően Lengyelország is vásárolt belőlük, és más régiós államok, például Lettország és Albánia is komolyan érdeklődnek a török eszköz iránt.⁴⁶ Lengyelországban egyébként 2022-től kezdődően tervezik hadrendbe állítani a drónokat, amelyeket 2021-ben rendeltek; a teljesítés 2022 és 2024 között fog zajlani.⁴⁷

A digitális képességekhez kapcsolódó fejlesztési vonalat továbbgondolva és a közelmúltban, 2020 őszen vívott hegyi-karabahi háború tanulságait levonva kézenfekvőnek tűnhet megfontolni a magas technológiai színvonalat képviselő, békés célokra is felhasználható, ugyanakkor költséghatékony fegyvernek számító drónok hazai rendszeresítését, fejlesztését és főleg előállítását. A békés célú dróntechnológia ugyanis jól használható az élet és a

⁴¹ David Hambling: The 'Magic Bullet' Drones Behind Azerbaijan's Victory Over Armenia. Forbes.com, 10. 11. 2020. <https://www.forbes.com/sites/davidhambling/2020/11/10/the-magic-bullet-drones-behind--azerbaijans-victory-over-armenia/?sh=34d19d1a5e57> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 12.)

⁴² Karabakh 'drone war' important but not seismic shift. Oxford Analytica, 28. 09. 2021. <https://dailybrief.oxan.com/Analysis/DB264351/Karabakh-drone-war-important-but-not-seismic-shift/> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 05.)

⁴³ Annie-Marle Slaughter et al.: U.S. Grand Strategy After Ukraine. Seven thinkers weigh in on how the war will shift U.S. foreign policy. Foreign Policy, 21. 03. 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/03/21/us-geopolitics-security-strategy-war-russia-ukraine-china-indo-pacific-europe/> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

⁴⁴ Paul Iddon: Cheap And Combat-Tested: The Growing Market For Turkish Drones. Forbes.com, 26. 07. 2021. <https://www.forbes.com/sites/pauliddon/2021/07/26/cheap-and-combat-tested-the-growing-market-for-turkish-drones/?sh=28b8adb97ce0> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 04.)

⁴⁵ Bayraktar TB2. Baykar Technology. <https://www.baykartech.com/en/uav/bayraktar-tb2/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 04.)

⁴⁶ Iddon: i. m.

⁴⁷ Bayraktar TB2 tactical UAVs will serve in the Polish Armed Forces. Ministry of National Defence, 24. 05. 2021. <https://www.gov.pl/web/national-defence/bayraktar-tb2-tactical-uavs-will-serve-in-the-polish-armed-forces> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 17.)

gazdaság számos területén, például a logisztikában, a rend- és vagyonvédelemben, a kutatás-mentés, a katasztrófavédelem, a filmipar, a környezetvédelem, valamint az ökológiai monitorozás és kutatás területén is.⁴⁸ Magyarország szempontjából különösen érdekes lehet a mezőgazdasági, továbbá a természet- és katasztrófavédelmi célú, valamint filmipari, rend- és vagyonvédelmi, továbbá a logisztikában történő felhasználás. E területeken megfelelőek az ország lehetőségei, de a betöltetlen munkahelyek jelentős száma⁴⁹ arra utal, hogy a drónokkal történő gépesítéssel, a termelékenység általa történő növelésével jobban ki lehetne használni az ezekben a szektorokban rejlő potenciált, ami egyúttal a munkaerőpiaci tartalékok – a drónok térnyerése által potenciálisan megvalósuló – felszabadításán keresztül kedvező hatással lehetne a hazai védelmi ipar és általában a honvédség toborzási lehetőségeire is.

A drónok ilyen irányú civil felhasználása ráadásul illeszkedik az 1990 utáni hazai védelmi ipari fejlesztések fókuszához, ugyanis abban jelentős szerepet töltöttek be a biztonságtechnikai és a katasztrófavédelmi megfigyelő- és jelzőrendszerek, valamint a távfelügyeleti eszközök.⁵⁰ A civil és a katonai rendeltetésű drónok együttes fejlesztése segítheti a két szektor közötti szinergia kialakulását. A védelmi rendeltetésű drónok ugyanis – értelemszerűen – jellemzően magasabb technológiai színvonalat képviselnek, és így mint K+F+I-igényes, *high-tech* iparág húzó ágazat lehet az innovációk terén. Míg a civil rendeltetésű drónok – a védelmi célú eszközök fejlesztéséből származó tudást, tapasztalatot hasznosítva – a gazdaságos gyártáshoz szükséges mennyiségi előny biztosításában segíthetik a katonai célú drónok költséghatékony gyártását. Ugyanis bizonyos alkatrészek, alrendszerek, berendezések, szerszámgépek jó eséllyel mindkét dróntípus előállításánál esetén használhatóak lesznek. Így ebben a szinergiában a védelmi célú drónok a technológiai húzóerőt, míg a civil felhasználásra készülők pedig a gazdaságos gyártáshoz szükséges volumen elérését támogathatják. Ez a szempont a védelmi iparban potenciálisan jelentkező méretgazdaságossági kihívások miatt is fontos, melyekre Taksás Balázs is felhívja a figyelmet.⁵¹ Ugyanezen írásában azt is kiemeli, hogy a modern eszközök esetében a polgári és a katonai technológia közötti határ már gyakran kezd elmosódni,⁵² ennél fogva indokolt lehet a két felhasználási terület közötti szinergiák feltárása és kihasználása.

Összességében elmondható, hogy a katonai drónok a nagyhatalmak esetében hatékony eszközei az aszimmetrikus hadviselésnek, a kisebb és közepes katonai erővel rendelkező államok esetében pedig képesek lehetnek a technikai eszközökben, harci járművekben fennálló hátrányukat némileg kiegyensúlyozni.⁵³ Bombák, rakéták helyett permetező készüléket vagy videokamerát rájuk szerelve pedig a civil gazdaság hasznos eszközei lehetnek a termelékenység növelésében is.

A hazai dróntechnológia jövője szempontjából hangsúlyos, hogy 2021-ben az Innovációs és Technológiai Minisztérium, a Széchenyi István Egyetem, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, valamint a HungaroControl Zrt. részvételével megalakult

⁴⁸ S. Ahirwar et al.: Application of Drone in Agriculture. International Journal of Current Microbiology and Applied Sciences, 2019/1., 2502–2503. <https://www.ijemas.com/8-1-2019/S.%20Ahirwar,%20et%20al.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁴⁹ Üres álláshelyek száma és aránya. Központi Statisztikai Hivatal, 2022. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0159.html (Letöltés időpontja: 2022. 03. 28.)

⁵⁰ Sticz: i. m. 385.

⁵¹ Taksás: i. m. 74.

⁵² Taksás: i. m. 75–76.

⁵³ Boyle: i. m. 2–26.

a Magyarországi Drón Koalíció.⁵⁴ Az iparágban rejlő lehetőségek kiaknázása mellett szól, hogy az Európai Bizottság becslése szerint az uniós drónipar 2035-re mintegy 100 ezer embernek adhat munkát az unióban és mintegy 10 milliárd eurós éves forgalmú piaccá nőheti ki magát.⁵⁵

Az uniós együttműködésben rejlő lehetőségek

Az új uniós iparstratégia⁵⁶ ugyan külön, explicite nem emeli ki a védelmi ipar jelentőségét, de a dokumentum által kitűzött célok megvalósításához jelentősen hozzájárulhat az európai védelmi kapacitás további erősítése. A dokumentum hangsúlyozza az európai ipari hagyományokat és az ipar mint munkahely, társadalmi érték és az európai identitás és a gazdasági erő kardinális voltát.⁵⁷ Logikus következtetés, hogy ebbe a kategóriába az ipar technológiai és biztonságpolitikai szempontjából kiemelten fontos ágazata, a védelmi ipar is beletartozik.

Ráadásul ez a nemzetek, országok, szövetségi rendszerek kiber- és fizikai biztonságát szavatoló ágazat különösen érzékeny lehet az idegen országokból, szövetségi rendszerekből érkező technológiák, alkatrészek és felszerelések okozta biztonsági kockázatokra.⁵⁸ Így a védelmi ipari ellátási hálózatok és felszerelések terén a nemzetbiztonsági szempontok prioritást élvezhetnek a más iparágakban megszokott közgazdasági, valamint piaci alapú megközelítéssel szemben.⁵⁹

A fentiekből következik, hogy az uniós ipar- és technológiavédelmi, valamint hazatelepítési törekvésekhez (*nearshoring*, illetve *reshoring*)⁶⁰ jól illeszkedhet az uniós védelmi ipari kapacitások fejlesztése, mivel ebben a szegmensben különösen hangsúlyosak a nemzetbiztonsági⁶¹ és az ellátásbiztonsági szempontok.⁶²

Így a védelmi ágazat fókuszba kerülésének a Covid–19 pandémia során már felerősödő,⁶³ majd a 2022 elején kiszélesedő orosz–ukrán konfliktus nyomán tovább erősödő nemzetközi trendje a magyar gazdaság számára lehetőséget jelenthet a fejlődésre. Egyrészt az önálló védelmi ipari kapacitások kiépítése, másrészt az európai értékláncokba történő bekapcsolódás révén, aminek esélyeit várhatóan pozitív irányba befolyásolhatja, hogy mind

⁵⁴ Megalakult a Magyarországi Drón Koalíció. Kormány.hu, 2021. 05. 04. <https://kormany.hu/hirek/megalakult-a-magyarorszag-i-dron-koalicio> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 18.)

⁵⁵ Infografika – Drónok és biztonság: kedvező fejlemények az uniós fogyasztók és a gazdaság számára. Európai Tanács, 2020. 11. 25. <https://www.consilium.europa.eu/hu/infographics/drones/> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 30.)

⁵⁶ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Új európai iparstratégia. Európai Bizottság, 2020. 03. 10. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0102&from=EN> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 20.)

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ David Shepardson: Five Chinese companies pose threat to U.S. national security: FCC. Reuters, 12. 03. 2021. <https://www.reuters.com/article/us-usa-china-tech-idUSKBN2B42DW> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 15.)

⁵⁹ Sticz: i. m. 378–379.

⁶⁰ Mario Damen et al.: Post Covid-19 value chains: options for reshoring production back to Europe in a globalised economy. EU Policy Department for External Relations, Brussels, 2021. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653626/EXPO_STU\(2021\)653626_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653626/EXPO_STU(2021)653626_EN.pdf) (Letöltés időpontja: 2022. 03. 25.)

⁶¹ Sticz: i. m. 378–379.

⁶² Taksás: i. m. 73–74.

⁶³ Supply Chains Reimagined: i. m. 17.

a német iparstratégia⁶⁴ ellátásbiztonságot és regionalizációt hangsúlyozó céljai, mind pedig az uniós iparstratégia zöld és fenntarthatósági céljaival összhangban lenne az európai beszállítói kapcsolatok erősítése. Az ellátási láncok rövidítése ugyanis javítja az ellátásbiztonságot, valamint csökkenti az – elsősorban a hosszabb ellátási lánc miatti többlétszállításokból származó – környezetszennyezést.⁶⁵

Az európai magterületekhez való térbeli közelség, a fegyelmezett és képzett, ugyanakkor az Eurostat adatbázisa alapján⁶⁶ uniós összevetésben kedvező árázású magyar és általában közép-európai munkaerő komoly telepítési tényező lehet – elsősorban a munkaintenzívebb termelési folyamatok szempontjából. A jó adottságokon túl, a védelmi ipar újratерemtéséhez szükséges egy kormányzati, gazdaságpolitikai elkötelezettség is, amely Magyarország esetében rendelkezésre áll,⁶⁷ ugyanis a hazai gazdaságpolitika kiemelten kezeli a védelmi ipart és stratégiájában számít annak gazdaságélénkítő és munkahelyteremtő képességére. A nemzetközi tapasztalat azt mutatja, hogy a kormányzati szerepvállalás kiemelt jelentőségű lehet nemcsak a centrumhoz történő gazdasági-társadalmi felzárkózásban, hanem az egyes iparágak nemzetközi sikerében is.⁶⁸

Mind a hazai újraparositás,⁶⁹ mind pedig az Irinyi Tervben is kifejtett nemzeti iparfejlesztési stratégia szempontjából említendő, hogy a rendszerváltás előtt a hazai védelmi ipar képes volt az alapvető kézi fegyvereken és lőszeren túl még többek között ágyúkat,⁷⁰ tüzérségi és páncéltörő lövegeket, tarackokat, légvédelmi lövegeket⁷¹ és aknavetőket⁷² is előállítani a hadsereg ellátására. Szemléletes példa, hogy a 16 tonnás, lánctalpakon gördülő, vagyis terepen is haladni képes, páncélozott, zárt küzdőterű, 122 mm-es 2Szl Gvozgyika önjáró tarackhoz mintegy 1600 darab löveg készült Magyarországon.⁷³ Így a magyar védelmi ipar az önellátás biztonsága mellett munkahelyeket és családok megélhetését biztosította, ugyanis az 1980-as években még mintegy 30 ezer főt foglalkoztatott.⁷⁴

⁶⁴ Industrial strategy 2030 – Guidelines for a German and European industrial policy. Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, 29. 11. 2019. <https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Publikationen/Industry/industrial-strategy-2030.html> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 28.)

⁶⁵ Diane Mollenkopf et al.: Green, lean, and global supply chains. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 2010/1–2., 14–15. https://www.researchgate.net/publication/235260017_Green_Lean_and_Global_Supply_Chains/link/5695464708ae3ad8e33d5d3c/download (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁶⁶ Estimated hourly labour costs in 2020. Eurostat, 2022. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Non-wage_costs_\(%25_of_total\),_2021.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Non-wage_costs_(%25_of_total),_2021.png) (Letöltés időpontja: 2022. 01. 25.)

⁶⁷ Palkovics: i. m. 5–15., 32–33.

⁶⁸ György László: Egyensúlyteremtés – A gazdaságpolitika missziója. Századvég Kiadó, Budapest, 2017, 121–192.

⁶⁹ Lux Gábor: Az újraparositás lehetőségei: Fejlesztési együttműködés a periferián. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 2013/1., 4–13. https://matarka.hu/koz/ISSN_1786-1594/vol_10_no_1_2013/ISSN_1785-1594_vol_10_no_1_2013_004-013.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁷⁰ Pap Péter: Az 1952M 45 mm-es páncéltörő löveg. *Haditechnika*, 2013/6., 60–64. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c28ea563d665807300.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁷¹ Gáspár Tibor: A Magyar Honvédség tüzérségi lövegei – Adalékok a tüzérségi lövegelátás történetéhez 1945-től a 2000-es évek elejéig. *Haditechnika*, 2013/6., 24–29. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c28ea563d665807300.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁷² Sebők István: A Magyarországon gyártott és a Haditechnikai Intézetnél továbbfejlesztett Vasziljok automata aknavető vonatott és önjáró változatai. *Haditechnika*, 2013/6., 69–73. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c28ea563d665807300.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁷³ Ernszt József: A 122 mm-es 2Szl Gvozgyika önjáró tarack. *Haditechnika*, 2013/6., 65–68. <https://docplayer.hu/110404791-A-zrinyi-jarmucsalad-tortenete.html> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

⁷⁴ Palkovics: i. m. 8.

Hadiiparunk a két világháború között, de a rendszerváltást megelőző időszakban is jelentős tényező volt, az 1990-es években azonban nagymértékű leépülés volt megfigyelhető, és az iparágban foglalkoztatottak száma is harmincadára, mintegy ezer főre esett vissza.⁷⁵ A hazai védelmi ipar ráadásul a honvédségi ellátáson túl komoly kutatás-fejlesztési tevékenységet is folytatott, a hazai K+F+I-tevékenység szempontjából is jelentős volt. Az ágazat több innovatív fejlesztést dolgozott ki a hazai szakemberek szellemi tőkéjére alapozva a két világháború között – például a hazai fejlesztésű és gyártású Zrínyi harci gépjárműcsalád⁷⁶ vagy a Gamma Műszaki Rt.-nél kifejlesztett Gamma–Juhász-féle löelemképző elektromechanikus célszámítógép⁷⁷ –, és a rendszerváltást megelőző időszakban is.⁷⁸

1990 után a hazai fejlesztési erőfeszítések egyrészt a rendelkezésre álló haditechnikai eszközök modernizálását célozták, másrészt a saját járműfejlesztések (például Rába) mellett jelentős eredményeket értek el a biztonságtechnikai és a katasztrófavédelmi megfigyelő és jelzőrendszerek, valamint a műholdas távfelügyeleti rendszerek fejlesztésében.⁷⁹ Emellett a külföldi fejlesztésű modern védelmi eszközök magyarországi gyártása is erősítheti a hazai műszaki képességeket. A hazai védelmi ipari gyártókapacitások kiépítése mellett a hazai védelmi képesség biztosítása érdekében fontos szempont a kutatás-fejlesztési és innovációs képességek fejlesztése is, ugyanis a modern hadviselésben a technológiai lemaradás gyorsan megtörténhet, és az komoly veszélyforrást jelent.⁸⁰

KONKLÚZIÓ

A Covid-19 okozta turbulencia megzavarta a nemzetközi ellátási láncokat és számos országban, iparágban hiány lépett fel bizonyos termékekből. Az Európai Unióban a legtöbb ágazatot szintén súlyosan érintette a pandémia okozta válság. Vélhetően összefüggésben a járvány alatti kedvezőtlen tapasztalatokkal, illetve az ellátásbiztonság felértékelődésével, megjelent az igény a stratégiai iparágak hazai termelőkapacitásainak kiépítésére, valamint a külföldre települt stratégiai ágazatok hazatelepítésére. Mivel a védelmi ipar különösen érzékeny az ellátási láncokat érintő turbulenciákra, valamint a globális GDP-arányos katonai kiadások is növekvő trendet mutatnak, végül, de nem utolsósorban pedig a 2022-ben kiszélesedő orosz–ukrán konfliktus nyomán az európai államok védelmi ipari kereslete élénkülőben van, az ágazat felértékelődése várható az unióban. A német és az uniós iparstratégiában megjelenő, az ellátási láncok rövidítésére, regionalizálására, valamint a fenntarthatóságra való törekvés mint hangsúlyos szempont, lehetőséget kínálhat a 2014 óta tudatos védelmi ipari stratégia mentén dolgozó magyar gazdaságpolitika számára, hogy ezt a biztonságpolitikai vonatkozásban is fontos *high-tech* iparágat felfuttassa. Az ellátásbiztonság szempontjából fontos hazai gyártókapacitások kiépítése mellett jelentős a technológiai fejlődést, a kihívásokhoz való alkalmazkodást biztosító stratégiai szemléletmód szerepe is a sikeres fejlődésben. A korszerű hazai védelmi ipar kiépüléséhez

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Kovács házy Miklós: A Zrínyi járműcsalád története. Haditechnika, 2013/6., 10–16. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c28ea563d665807300.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁷⁷ Varga József: A Gamma–Juhász-féle légvédelmi löelemképző, a sikeres elektromechanikus célszámítógép. Haditechnika, 2013/6., 30–32. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c28ea563d665807300.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 06.)

⁷⁸ Sebők: i. m.

⁷⁹ Sticz: i. m. 385.

⁸⁰ Porkoláb: i. m. 7–8.

hozzjárulhat a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program sikeres kifutása, valamint a hazai gyártókapacitások kiépítésében és a drónágazatban rejlő potenciál kiaknázása.

A ZHHP összességében a honvédség ellátásbiztonságának megteremtése mellett hozzájárulhat a hazai ipari, műszaki és logisztikai tudásbázis fejlődéséhez, és a hazai gyártókapacitások sikeres kiépítése esetén jelentős számú munkahelyet teremthet.

További kutatási kérdésként merül fel, hogy a hazai védelmi ipari kapacitás kiépülése milyen mértékben lesz képes kiváltani az importot, és hogy a hazai védelmi ipar számára milyen exportlehetőségeket lehetne hasznosítani. Szintén fontos, hogy a dróntechnológia adaptálása mennyiben lehetséges a honvédség, illetve a hazai védelmi ipar számára, valamint a drónhadviselésre alapozva mekkora mértékben ellensúlyozható a Magyar Honvédség létszámbeli és technológiai hátránya a régióban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Új európai iparstratégia. Európai Bizottság, 2020. 03. 10. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0102&from=EN>
- Ahirwar, S. – Swarnkar, R. – Bhukya, S. – Namwade, G.: *Application of Drone in Agriculture*. International Journal of Current Microbiology and Applied Sciences, 2019/1. szám, 2500–2505. <https://www.ijcmas.com/8-1-2019/S.%20Ahirwar,%20et%20al.pdf>; DOI: 10.20546/ijcmas.2019.801.264
- Átvette a honvédség az első magyar Panzerhaubitze 2000-es önjáró tarackot. Portfolio.hu, 2022. 01. 26. https://www.portfolio.hu/global/20220126/atvette-a-honvedseg-az-elso-magyar-panzerhaubitze-2000-es-onjaro-tarackot-523177_
- A vállalatról – Áttekintés. Rába. <https://raba.hu/vallalat/>
- Az Airbus helikopteralkatrész-gyárat épít Magyarországon. Forbes.hu, 2019. 05. 28. <https://forbes.hu/uzlet/az-airbus-helikopteralkatrész-gyarat-epit-magyarorszagon/>
- Bayraktar TB2. Baykar Technology. <https://www.baykartech.com/en/uav/bayraktar-tb2/>
- Bayraktar TB2 tactical UAVs will serve in the Polish Armed Forces. Ministry of National Defence, 24. 05. 2021. <https://www.gov.pl/web/national-defence/bayraktar-tb2-tactical-uavs-will-serve-in-the-polish-armed-forces>
- Benkő Tibor: *Fontos mérföldkő a H145M helikopterflotta teljessé válása*. Origo.hu, 2022. 02. 01. <https://www.origo.hu/itthon/20220201-benko-tibor-fontos-merfoldko-a-h145m-helikopterflotta-teljesse-valasa.html>
- Benkő Tibor: *Hivatástudat és technológiai fejlődés a Magyar Honvédségben*. Hadtudomány, 2016. évi különszám, 6–14. http://real.mtak.hu/50092/1/ht2016_kulonszam_8_16_u.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2016.26.K.6
- Beyond COVID-19 Supply Chain Resilience Holds Key to Recovery. Baker McKenzie, Oxford Economics, 2020, 17. <https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2020/04/covid19-global-economy.pdf?la=en>
- B. Müller Tamás: *A katonai életpálya és illetményrendszere*. Képviselői Információs Szolgálat, 2020/25. Infógyeztet, 2020. 04. 30. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infogyezet_2020_25_honvedseg_illetmeny.pdf/8a2217d1-7aa4-ff75-edc0-231dc22dff1?t=1588227974540
- Boyle, Michael J.: *Drone Age – How Drone Technology Will Change War and Peace*. Oxford University Press, New York, 2020.
- Budavári Krisztina: *A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei*. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 2020. <https://www.mhtt.eu/hadtudomany/Tud%c3%a1st%c3%a1r/2020/>

- Budav%3%a1ri%20Krisztina%20A%20magyar%20v%3%a9delmi_ipar%20helyzete%20%3%a9s%20fej%5%91d%3%a9si%20lehet%5%91s%3%a9gei.%20MHTT%202021.%20(PDF%20k%3%b6nyv).pdf; DOI: 10.51491/vedelmi.ipar2021
- Budavári Krisztina: *A Zrínyi 2026 program. Korlátozott lehetőségek a magyar védelmi ipar fejlesztésére*. Hadtudomány, 2019/3., 142–159. http://real.mtak.hu/105874/1/2019eA%20Zr%C3%ADnyi%202026%20program_Budav%C3%A1ri%20Krisztina.pdf; DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.3.142
 - Dajkó Ferenc Dániel: *Rég elvesztett képességet állítanak helyre a Honvédségnél – új magyar fejlesztésű fegyverrendszert mutattak be*. Novekedes.hu, 2022. 05. 07. <https://novekedes.hu/hirek/reg-elvesztett-kepessseget-allitanak-helyre-a-honvedsegnel-uj-magyar-fejlesztesu-fegyverrendszert-mutattak-be>
 - Damen, Mario – Raza, Werner – Grumiller, Jan – Grohs, Hannes – Essletzbichler, Jürgen – Pintar, Nico: *Post Covid-19 value chains: options for reshoring production back to Europe in a globalised economy*. EU Policy Department for External Relations, Brussels, 2021. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653626/EXPO_STU\(2021\)653626_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653626/EXPO_STU(2021)653626_EN.pdf)
 - Éless Krisztián – Horváth Sándor – Nagy Norbert – Tóth András: *A Leopard 2A4 és a Gidrán*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021.
 - Ernszt József: *A 122 mm-es 2S1 Gvozdgyika önjáró tarack*. Haditechnika, 2013/6., 65–68. <https://docplayer.hu/110404791-A-zrinyi-jarmucsalad-tortenete.html>
 - Estimated hourly labour costs in 2020. Eurostat, 2022. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Non-wage_costs_\(%25_of_total\),_2021.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Non-wage_costs_(%25_of_total),_2021.png)
 - Gáspár Tibor: *A Magyar Honvédség tűzérési lövegei – Adalékok a tűzérési lövegellátás történetéhez 1945-től a 2000-es évek elejéig*. Haditechnika, 2013/6., 24–29. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c28ea563d665807300.pdf>
 - György László: *Egyensúlyteremtés – A gazdaságpolitika missziója*. Századvég Kiadó, Budapest, 2017, 121–192.
 - György László – Veress József: *2010 utáni magyar gazdaságpolitikai modell*. Pénzügyi Szemle, 2016/3., 360–381. <https://docplayer.hu/26889712-2010-utani-magyar-gazdasagpolitikai-modell.html>
 - Hambling, David: *The 'Magic Bullet' Drones Behind Azerbaijan's Victory Over Armenia*. Forbes.com, 10. 11. 2020. <https://www.forbes.com/sites/davidhambling/2020/11/10/the-magic-bullet-drones-behind--azerbajjans-victory-over-armenia/?sh=34d19d1a5e57>
 - Hende Csaba: *Válasz a K/6695. számú „Mekkora a Magyar Honvédség állományának átlagos havi illetménye?” című írásbeli kérdésre*. Parlament.hu, 2012. 04. <https://www.parlament.hu/irom39/06695/06695-0001.pdf>
 - Huszák Dániel: *Elkészült a magyar páncélozott harcjárműgyár épülete – Itt vannak a legfontosabb tudnivalók*. Portfolio.hu, 2022. 03. 26. <https://www.portfolio.hu/global/20220326/elkeszult-a-magyar-pancelozott-harcjarmugyar-epulete-itt-vannak-a-legfontosabb-tudnivalok-535735>
 - Iddon, Paul: *Cheap And Combat-Tested: The Growing Market For Turkish Drones*. Forbes.com, 26. 07. 2021. <https://www.forbes.com/sites/pauliddon/2021/07/26/cheap-and-combat-tested-the-growing-market-for-turkish-drones/?sh=28b8adb97ce0>
 - Industrial strategy 2030 – Guidelines for a German and European industrial policy. Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, 29. 11. 2019. <https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Publikationen/Industry/industrial-strategy-2030.html>
 - Infografika – Drónok és biztonság: kedvező fejlemények az uniós fogyasztók és a gazdaság számára. Európai Tanács, 2020. 11. 25. <https://www.consilium.europa.eu/hu/infographics/drones/>
 - Irány a sereg: Illetmény. <https://iranyasereg.hu/illetmeny/>
 - Karabakh ‘drone war’ important but not seismic shift. Oxford Analytica, 28. 09. 2021. <https://dailybrief.oxan.com/Analysis/DB264351/Karabakh-drone-war-important-but-not-seismic-shift-;https://doi.org/10.1108/OXAN-DB264351>

- Kelecsényi István: *Airbus A319-es repülőgépek a Magyar Honvédség állományában*. Haditechnika, 2018/6., 22–26. http://real.mtak.hu/98371/1/HT_2018-6_cikk-08.pdf; DOI: 10.23713/HT.52.6.08
- Két év alatt költöztetné a Hirteneberger aknavetőgyárat Várpalotára a kormány. Hvg.hu, 2021. 08. 05. https://hvg.hu/gazdasag/20210827_hirteneberger_fegyvergyar_varpalotara_koltozik_2024ig
- Kovácsházy Miklós: *A Zrínyi járműcsalád története*. Haditechnika, 2013/6., 10–16. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c28ea563d665807300.pdf>
- Különleges műveleti gyakorlatot tartottak a Helikopter Bázison. Kormányhivatal.hu, 2018. 03. 29. <https://www.kormanyhivatal.hu/hu/jasz-nagykun-szolnok/hirek/kulonleges-muveleti-gyakorlatot-tartottak-a-helikopter-bazison-uj-eszkozokkal-gazdagodott-a-mh-2-vitez-bertalan-arpad-kulonleges-rendeltetesu-dandar>
- Lux Gábor: *Az újraiparosítás lehetőségei: Fejlesztési együttműködés a periferián*. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 2013/1., 4–13. https://matarka.hu/koz/ISSN_1786-1594/vol_10_no_1_2013/ISSN_1785-1594_vol_10_no_1_2013_004-013.pdf
- Megalakult a Magyarországi Drón Koalíció. Kormany.hu, 2021. 05. 04. <https://kormany.hu/hirek/megalakult-a-magyarorszag-i-dron-koalicio>
- Megérkezett Tatára az utolsó két Leopard 2A4 harcokcsi. Hír TV, 2020. 12. 03. <https://hirtv.hu/ahirtvhirei/megerkezett-tatara-az-utolso-ket-leopard-2a4-harcokcsi-2512908>
- Mollenkopf, Diane – Stolze, Hannah J. – Tate, Wendy L. – Murfield, Monique Lynn: *Green, lean, and global supply chains*. International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, 2010/1–2., 14–41. https://www.researchgate.net/publication/235260017_Green_Lean_and_Global_Supply_Chains/link/5695464708ae3ad8e33d5d3c/download; DOI: 10.1108/09600031011018028
- Nyulas Szabolcs: *Új fegyverek a magyar katonáknak*. Honvedelem.hu, 2018. 12. 11. <https://honvedelem.hu/media/aktualis-videok/uj-fegyverek-a-magyar-katonaknak.html>
- Osztrák hadiüzemet vett a kormány. Hvg.hu, 2019. 11. 03. https://hvg.hu/itthon/20191104_Osztrak_hadiuzemet_vett_a_kormany
- Palkovics László: *Tájékoztató a hazai védelmi ipar helyzetéről*. Jegyzőkönyv az Országgyűlés Honvédelmi és rendészeti bizottságának 2021. június 8-án, kedden, 10 óra 59 perckor az Országház Széll Kálmán termében (főemelet 64.) megtartott üléséről. <https://www.parlament.hu/documents/static/biz41/bizjkw41/HOB/2106081.pdf>
- Pap Péter: *Az 1952M 45 mm-es páncéltörő löveg*. Haditechnika, 2013/6., 60–64. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c28ea563d665807300.pdf>
- Porkoláb Imre: *Szervezeti innováció a Magyar Honvédségben: az ember-gép szimbiózis a stratégia-elméletek tükrében*. Haditechnika, 2019/1., 2–8. http://real.mtak.hu/98523/1/HT_2019-1_cikk-01.pdf; DOI: 10.23713/HT.53.1.01
- Sebők István: *A Magyarországon gyártott és a Haditechnikai Intézetnél továbbfejlesztett Vasziljok automata aknavető vontatott és önjáró változatai*. Haditechnika, 2013/6., 69–73. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c28ea563d665807300.pdf>
- Shepardson, David: *Five Chinese companies pose threat to U.S. national security: FCC*. Reuters, 12. 03. 2021. <https://www.reuters.com/article/us-usa-china-tech-idUSKBN2B42DW>
- Slaughter, Annie-Marle – Mahbubani, Kishore – Walt, Stephen M. – Nakayama, Toshihiro – O’Neil, Shannon K. – Mohan, C. Raja – Niblett, Robin – Theil, Stefan: *U.S. Grand Strategy After Ukraine. Seven thinkers weigh in on how the war will shift U.S. foreign policy*. Foreign Policy, 21. 03. 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/03/21/us-geopolitics-security-strategy-war-russia-ukraine-china-indo-pacific-europe/>
- Snój Péter: *Nemzetközi színvonalú magyar fegyvergyár*. Honvedelem.hu, 2020. 12. 03. <https://honvedelem.hu/hirek/nemzetkozi-szinvonalu-magyar-fegyvergyar.html>
- Sticz László: *A védelmi ipar helye, szerepe a katonai képességfejlesztés folyamatában a HM Rt.-k és azok privatizációja bemutatása tükrében*. Hadmérnök, 2009/3., 375–388. http://hadmernok.hu/2009_3_sticz.pdf

- Svédországban tárgyalt Benkő Tibor honvédelmi miniszter. Honvedelem.hu, 2020. 02. 19. <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/svedorszagban-targyalt-benko-tibor-honvedelmi-miniszter.html>
- Taksás Balázs: *Trinity of Defense Industry*. Economics and Management, 2019/1., 70–77. https://www.researchgate.net/profile/Balazs-Taksas/publication/335321585_TRINITY_OF_DEFENSE_INDUSTRY/links/5d5e806d92851c376371b763/TRINITY-OF-DEFENSE-INDUSTRY.pdf
- Trautmann Balázs: *Földközeli célok ellen*. Háború művészete, 2017. 03. 07. <https://www.haboru.muveszete.hu/minden-ami-lo/foldkozeli-celok-ellen>
- Üres álláshelyek száma és aránya. Központi Statisztikai Hivatal, 2022. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0159.html
- Varga József: *A Gamma–Juhász-féle légvédelmi löelemképző, a sikeres elektromechanikus célszámitógép*. Haditechnika, 2013/6., 30–32. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c28ea563d665807300.pdf>
- Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. Honvedelem.hu. https://web.archive.org/web/20180306144605/https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf

Szajkó Gyula őrnagy:

A MŰVELETI ÖSSZEKÖTŐ ÉS FELDERÍTŐ CSOPORT LEHETSÉGES ÖSSZETÉTELÉNEK MEGHATÁROZÁSA ÉS ILLESZKEDÉSE AZ MH SZERVEZETÉBE

DOI: [10.35926/HSZ.2022.6.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség – mivel Magyarország globális és kontinentális szervezetek (ENSZ, NATO, EU) tagja – különböző nemzetközi katonai műveletekben vesz részt. Ezek végrehajtásakor rendkívül fontos, hogy az erők és az eszközök alkalmazása az optimális felhasználást tükrözze. Ezt a több szinten (stratégiai, hadműveleti, harcászati) végrehajtott művelettervezés biztosíthatja, amelynek teljesítésekor meghatározó jelentőségűek a hadszíntér értékeléséből származó valós idejű információk. A szemben álló fél erejét, képességét, a befogadó nemzeti támogatás keretében nyújtható szolgáltatások lehetőségeit, a katonaföldrajzi tulajdonságokat vagy a logisztikai támogatást befolyásoló tényezőket leíró adatok csak néhány elem a felderítési feladatok közül, amelyekkel eredményesen lehet támogatni a parancsnok törzsének döntés-előkészítő tevékenységét. Ezeknek az előzetes hadszíntéri információknak az összegyűjtésében jelentős szerepet tölt be a műveleti összekötő és felderítő csoport. Számos ország (pl. Franciaország, Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság) és maga a NATO is alkalmaz ilyen csoportot, hogy a műveleti területre elsőként települve a felderítési és az összekötői feladatok végrehajtásán keresztül segítse a művelettervezési folyamatok sikeres lebonyolítását és a küldetések eredményes megvalósítását. A Magyar Honvédség azonban nem rendelkezik hasonló jellegű csoporttal, ezért e cikkkel a szerző célja az, hogy bemutassa a felderítő csoport lehetséges feladatait, majd ezt követően javaslatot tegyen az összetételére és a Magyar Honvédség struktúrájában történő elhelyezkedésére.

KULCSSZAVAK: műveleti összekötő és felderítő csoport, információ, állománytábla, összetétel, logisztikai felderítés

A SZERZŐRŐL:

Szajkó Gyula őrnagy, tanársegéd (Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar), a Katonai Műszaki Doktori Iskola doktorandusza (ORCID: 0000-0002-4347-4340)

BEVEZETÉS

A Magyar Honvédség (MH) számos nemzetközi műveletben, kiképzésen és gyakorlaton vesz részt. A feladatok teljesítésekor fontos szempont, hogy az erők és az eszközök alkalmazása az előre meghatározott követelmények figyelembevételével valósuljon meg. Ennek megfelelően a katonai szervezetek különböző elemei egy átfogó tervet készítenek a műveletek megkezdése előtt, ami segítheti a küldetések sikeres végrehajtását. A műveletek eredményes tervezéséhez és szervezéséhez azonban meghatározó jelentőségűek a hadszíntér értékeléséből származó valós idejű információk is. A szemben álló fél erejéről, képességéről, a kialakult politikai és gazdasági helyzetről, a kritikus infrastruktúrákról és a logisztikai támogatást befolyásoló tényezőkről szóló adatokkal hatékonyan lehet hozzájárulni a parancsnokok

törzsének döntéselőkészítési tevékenységéhez, mivel ezek az információk hatással lehetnek az alkalmazandó erők nagyságára, az erőforrások mennyiségére, felhasználására és azok optimális elosztására.

Az előzetes adatok összegyűjtésében, valamint a helyzetértékelés kialakításában lényeges szerepet tölt be a műveleti összekötő és felderítő csoport (MÖFCS), amely elsőként települ a műveleti területre, hogy tevékenységével hozzájáruljon a művelet sikeres tervezéséhez és végrehajtásához. A jelentőségét jól mutatja, hogy számos ország (pl. Franciaország, Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság) és maga a NATO is alkalmazza ezt a csoportot és képez ki hozzá személyi állományt, hogy az általuk teljesített felderítői és összekötői feladatokkal is támogassák a művelet irányítására kijelölt összhaderőnemi parancsnok és törzse információs igényeinek kielégítését.¹

Az MH azonban nem rendelkezik hasonló jellegű csoporttal, és nincs olyan szervezeti eleme, amely például logisztikai felderítést végezne vagy a befogadó nemzeti támogatással (BNT) kapcsolatban helyszíni szemrevételezést hajtana végre. Felmerülhet a kérdés, hogy a haderő hogyan tudta akkor eddig is biztosítani a művelettervezéshez szükséges kezdeti adatokat, hiszen az elmúlt évtizedekben is részt vett különböző többnemzeti béketámogató műveletekben. Elmondható, hogy a Honvédelmi Minisztérium (HM) és az MH az együttes intézkedéseik kiadásával, valamint szakértő személyek kijelölésével valósítja meg valamely művelet tervezéséhez szükséges előzetes információk gyűjtését. Példaként lehet említeni az Iraki Kiképzést Biztosító Kontingens első váltása logisztikai támogatásának előkészületeihez kapcsolódó tapasztalatokat, amelynél egy 3-4 fős bizottság utazott ki a műveleti területre, hogy a főerők megérkezésig biztosítsák a szükséges feltételeket.² Szakértelműeknek és erőfeszítéseiknek köszönhetően sikerült megteremteniük az első váltás megérkezéséig a megfelelő körülményeket és garantálniuk, hogy a kontingens el tudja kezdeni a számára meghatározott feladatok végrehajtását. Célszerű lehet azonban az MH-nak a minden egyes új küldetésre kiadott intézkedések (a hadszíntér felderítésére, előkészítésére) és szakértő személyek (ideiglenes) kijelölése helyett egy olyan felderítői és összekötői csoportot megalakítania, amely – más haderők eljárásait figyelembe véve – képes a feladat vételét követően rövid időn belül települni a műveleti területre és a szükségleteknek megfelelő információkat gyűjteni. Ehhez érdemes megvizsgálni a felderítő csoporthoz kapcsolódó tevékenységeket, majd meghatározni a személyi állomány lehetséges összetételét.

Tanulmányomban – a teljesség igénye nélkül – bemutatom a MÖFCS feladatait, majd ezt követően javaslatot fogalmazok meg az összetételére és az MH-ba történő illeszthetőségére vonatkozóan, hogy megvalósításával növelhető legyen a művelet tervezésének és végrehajtásának hatékonysága.

A MŰVELETI ÖSSZEKÖTŐ ÉS FELDERÍTŐ CSOPORT FELADATAI

A MÖFCS feladataihoz köthető kutatásokkal, tudományos értekezésekkel és tanulmányokkal viszonylag ritkán találkozhatunk a magyar és a külföldi szakirodalomban. A hadszíntéri felderítésekkel, a katonai logisztikai támogatással foglalkozó kutatók eredményei azonban

¹ Charles Kurz: Key observations from high performing Operational Liaison and Reconnaissance Teams. The Three Swords Magazine, 01–05. 2015., 70–74. https://www.jwc.nato.int/images/stories/threeswords/JWC_Magazine_May2015_web_low.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 04. 10.)

² Iraki misszió: 150 fős a magyar kontingens. Mandiner, 2015. 07. 06. https://mandiner.hu/cikk/20150706_iraki_misszio_150_fos_a_magyar_kontingens (Letöltés időpontja: 2022. 04. 16.)

iránymutatást adtak. Ide lehet sorolni például Báthy Sándor, Forray László, Resperger István, Pohl Árpád, Szászi Gábor, Venekei József értekezéseit, publikációit és Luke P. High, William T. Smith, Charles Kurz tanulmányait, cikkeit. A MÖFCS működésével kapcsolatos szabályzatokat általában minősített adatokként tartják nyilván a szövetséges országok és a NATO, így csak korlátozott mértékben lehet rájuk utalni és taglalni a bennük foglalt információkat. Ezek közül kiemelhető a JHQ SOP 501 és a JLSG SOP 701.03 dokumentumok,³ amelyek ismertetik a csoport főbb feladatait és az alkalmazásukkal kapcsolatos irányelveket.

Az egységes műveleti utasítás (JHQ SOP) kitér többek között a MÖFCS küldetésére is. Ez nem más, mint a műveleti környezet elemzésével, értékelésével, a valós idejű információk gyűjtésével hozzájárulni az összhaderőnemi parancsnok döntéshozatali eljárásához.⁴ A csoport műveleti tevékenysége ennek megfelelően három fázisra osztható: a felkészítésre, a település időszakára és az azt követő működésre. A felderítési, összekötői feladatok természetesen igazodnak a hadműveleti szintű művelettervezéskor felmerülő információs szükségletek kielégítéséhez. Ezek az adatok vonatkozhatnak:⁵

- a közlekedési hálózatok szállítási kapacitásaira;
- az atom-, biológiai és vegyi veszélyforrásokra;
- az egészségügyi rendszerekre, képességekre;
- a létfontosságú rendszerelemekre;
- a polgári kommunikációs hálózatokra;
- az élelmezésellátás lehetőségeire, készletekre;
- a polgári válságkezelési képességekre;
- a BNT keretében nyújtható szolgáltatásokra;
- a művelet végrehajtása szempontjából fontos egyéb tényezőkre.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a felderítési feladatok fontosságával és annak részletezésével az MH által kiadott szabályzók és doktrínák is foglalkoznak.⁶

A JLSG SOP 701.03 – a fentebb említett információgyűjtő feladatokkal összhangban – is megfogalmazza azokat a szempontokat, amelyeket egy MÖFCS-nek a hadszíntérre történő telepítésekor célszerű figyelembe vennie (1. ábra, lásd következő oldal).

Az 1. ábrán látható, hogy a MÖFCS feladatait alapvetően két nagy csoportra lehet osztani. Egyrészt az összekötői feladatokra, másrészt a felderítési tevékenységekre, amelyek tovább bonthatók különböző részelemekre.

A műveleti összekötői tevékenységeken belül a fogadó nemzet katonai képviselőivel történő kapcsolatfelvétellel adatokat lehet gyűjteni a hadszíntéren állomásozó erőkről, azok elhelyezkedéséről, képességeiről és szándékáról. A tárgyalások sikeres teljesítéséhez azonban széles körű biztonságpolitikai szakértelemmel rendelkező személyek szükségesek, akik stratégiai szinten tudják értelmezni a kialakult helyzetet és a megfelelő módszerek alkalmazásával

³ Standard Operating Procedure – egységes műveleti utasítás.

⁴ Joint Headquarters Standard Operating Procedure 501. Brüsszel, 2011.

⁵ Bárány Zoltán: A hadműveleti szinten végrehajtott művelettervezés folyamata. Honvédségi Szemle, 2014/2., 58–59. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c3ce6d72e634624737.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 06. 15.)

⁶ Ilyenek például: Magyar Honvédség Összhaderőnemi Felderítő Doktrína. 1. kiadás, Magyar Honvédség, Budapest, 2013; Magyar Honvédség Összhaderőnemi Felderítő Doktrína. 2. kiadás, Magyar Honvédség, Budapest, 2013; Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína. 3. kiadás, Magyar Honvédség, Budapest, 2015; Ált/216. Magyar Honvédség Törzsszolgálati szakutasítása II. Magyar Honvédség, Budapest, 2015.

képesek elemezni az értekezleteken összegyűjtött információkat.⁷ A műveleti területre települt nemzetközi szervezetek együttműködésével ki lehet alakítani azt a környezetet, amelyben minden érintett fél egymás zavarása nélkül tudja ellátni feladatait.

Példaként lehet említeni a hadszíntéri közlekedési hálózatok igénybevételét. Az információmegosztással kiküszöbölhetővé válik a szállítási szükségletek kielégítésekor jelentkező kapacitáshiány, mivel a műveleti területen állomásozó erők és szervezetek nem terveznek feladatokat egy időben ugyanazokra a közlekedési erőforrásokra. Ráadásul a nemzetközi (például humanitárius, jogi, vallási vagy gazdasági) szervezetekkel folytatott konzultációkból származó adatok feldolgozásával részletesebb helyzetkép vázolható fel a hadszíntéren kialakult konfliktusról, válságról és egyéb, a műveletet befolyásoló tényezőkről.

Ennek megfelelően a MÖFCS állományába indokolt lehet – a tárgyalások sikeres lefolytatásához – politikai és jogi szakértelemmel bíró személyeket is delegálni. A más országok küldött képviselőivel kiépített együttműködés fontos lehet abból a szempontból is, hogy a BNT keretében nyújtható szolgáltatásokról a csoport információkat gyűjtsön. Példaként lehet említeni a kritikus infrastruktúrák használatával kapcsolatos szabályokat, hogy ezek a rendszerek, szolgáltatások milyen feltételek (szerződések) mentén biztosíthatók a helyszínen vagy a műveleti területhez közeli országokból. Az előzetes felméréshez és a szerződések megkötéséhez pénzügyi, jogi és logisztikai szakemberek bevonására is szükség lehet, mivel egy többnemzeti megállapodás elkészítésekor az idevonatkozó jogszabályok érvényesítésére, az erőforrások kezelésére, a kötelezettségvállalásokkal szemben támasztott követelmények betartására és a létfontosságúnak vélt rendszeres elemek – logisztikai támogatás oldaláról történő – értékelésére minden érintett félnek kiemelt figyelmet kell fordítania.

Műveleti összekötő feladatok	Felderítési feladatok
1. Kapcsolattartás a befogadó nemzet katonai képviselőivel	6. A hadszíntéri kikötők felderítése
2. Együttműködés a műveleti területre települt nemzetközi szervezetekkel	7. A hadszíntéri repülőterek felderítése
3. Összekötötés kiépítése más országok küldött képviselőivel	8. A műveleti környezet biztonsági értékelése
4. Kapcsolat létesítése a kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel	9. Úthálózatok felderítése
5. Kapcsolattartás a műveleti területre települt más országok katonai képviselőivel	10. Vasútvonalak felderítése
	11. Határátkelőhelyek felderítése
	12. A műveleti területre települő parancsnokság lehetséges helyszíneinek felderítése

1. ábra A MÖFCS tevékenysége műveleti környezetben⁸

⁷ Könnyen belátható, hogy egy krízisben, ahol például katonai puccsal került hatalomra egy országot irányító vezető, és a béke helyreállítása érdekében – ENSZ-felhatalmazás alapján – szövetséges csapatokat vezényelnek a térségbe, ott a szomszédos, valamint az érintett országok katonai képviselőivel folytatott tárgyalásoknál a MÖFCS-nek szüksége lesz olyan szakértő személyre, aki biztonságpolitikai tapasztalattal, ismeretekkel is rendelkezik.

⁸ Szajkó Gyula: A műveleti összekötő és felderítő csoportok szerepe az információk biztosításában. Hadmérnök, 2018/4., 109. http://hadmernok.hu/184_08_szajko.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 06. 15.)

A kormányzati és nem kormányzati szervekkel vagy a más országokból küldött katonai képviselőkkel folytatott tárgyalásokból a MÖFCS adatokat szerezhettek többek között a politikai pártok tevékenységéről, az általuk az ország vezetésére, gazdaságára gyakorolt befolyás mértékéről, valamint a hadszíntéren található katonai és rendfenntartó erők állapotáról. A sikeres együttműködés kiépítéséhez katonai – felderítési és hadműveleti tapasztalatokkal rendelkező – szakértőket célszerű alkalmazni, akik mélyrehatóan tudják elemezni műveleti szempontból a hadszíntéren kialakult helyzetet, például a szemben álló erők érdekeit, diverzáns csapatok jelenlétét, céljait, a politikai pártok befolyását a katonai vezetésre stb.

Összességében kijelenthető, hogy az összekötői feladatok sikeres végrehajtásához széles körű szakmai ismeretekkel bíró személyek szükségesek, akik a tárgyalásokon keresztül adatokat tudnak gyűjteni, képesek elemezni a politikai, gazdasági helyzetet, és természetesen ehhez megfelelő kommunikációs és idegennyelvi képzettséggel, képességekkel is rendelkeznek.

A felderítéshez köthető tevékenységek közül a tengeri kikötők értékelését egyrészt logisztikai szempontból, másrészt műszaki oldalról is célszerű megvizsgálni. A kikötők kapacitásadatai, a be- és kirakodást segítő eszközök megléte, a szárazföldi közlekedési hálózatok (a vasúti pályák, a gyorsforgalmi utak) kapcsolódási pontjai mind fontos tényezők a tengeri szállítási feladatok tervezésekor. A bővítési lehetőségek feltérképezéséhez vagy a kikötők jellemzéséhez – például a megközelítési csatornák szélességének, hosszának, mélységének, a horgonyzóhelyek elhelyezkedésének, a part kialakításának a meghatározásához – viszont műszaki, mérnöki tudás szükséges, ennek megfelelően az említett közlekedési infrastruktúra felderítésekor érdemes műszaki⁹ és logisztikai szakembereket is alkalmazni a széles körű adatgyűjtés érdekében.

A repülőterek értékelése (hasonlóan az előbbihez) egy rendkívül összetett feladatként jelentkezik. Általánosságban elmondható, hogy a légi járművek fel- és leszállását biztosító építményeknek (pl. a futópályák méretének, hosszának, lejtésének, a futópályaküszöb elhelyezkedésének, a gurulóutak tulajdonságainak, a forgalmi előterek kapacitásainak, a fénytechnikai leszállítórendszerek üzemeltetésének) a vizsgálata, a repülőtéri irányítószolgálat működésének, felszereltségének vagy a légikikötő biztonságát garantáló erőforrásoknak (pl. személyi feltételek, eszközellátottság) az elemzése a légierőhöz köthető tevékenységként értelmezhető. Természetesen itt is megjelenik a logisztikai szakterület érdekeltsége, mivel a szállítások tervezéséhez adatokra lesz szükség a repülőter alkalmazhatóságával kapcsolatban, ezért a felderítés végrehajtásakor kiemelt figyelmet kell fordítani légierős és közlekedési szakemberek biztosítására, akik képesek megfelelő szinten elvégezni a repülőterek értékelését.

Az út és az úthálózatok osztályozáskor az útpálya szélességének, teherbírásának, átbocsátó képességének, vagy a rajta elhelyezkedő csomópontok, műtárgyak méretének meghatározása főként logisztikai feladat, amely kiegészülhet a fejlesztési lehetőségek (például a rossz minőségű utak járhatóvá tételének) vizsgálata miatt műszaki jellegű felmérésekkel is. A vasúthálózatok feltérképezése szintén logisztikához köthető tevékenység, a vonalak villamosíthatósága, a pályák nyomtávolsága, teherbírása, az űr- és rakszelvényméretek, vagy a vasútállomások kapacitásadatai jelentősen korlátozhatják a katonai szerelvények vágányokon történő leközlekedtetését, ami hatással lehet az erők szárazföldi szállításának tervezésére, szervezésére, azaz a műveletek logisztikai támogatására.

⁹ A műszaki területhez kapcsolódó felderítési feladatokhoz főként az MH 1. Honvéd Tűzszerész és Hadihajós Ezred, valamint az MH 37. II. Rákóczi Ferenc Műszaki Ezred katonáit célszerű delegálni, akik rendelkeznek megfelelő szaktudással, és azt alkalmazva értékelni tudják a tengeri és a folyami kikötőt.

A hadszíntéri környezet biztonsági helyzetértékeléséhez felderítői, hírszerzői és hadműveleti tapasztalatokkal rendelkező katonákat és megfelelő infokommunikációs eszközöket célszerű alkalmazni. Ezt alátámasztja, hogy az összhaderőnemi műveletek tervezésekor – például a stratégiai környezet hadműveleti értékelésekor és a helyzetértékelés fázisainál – szükség lehet információkra a hadszínterre települt katonai egységek mennyiségéről, azok állapotáról, a félkatonai, rendvédelmi szervek jelenlétéről, befolyásuk mértékéről, a lakosság, a társadalom baráti erőkkel szembeni támogatottságáról vagy ellenszenvéről. Ezeknek az adatoknak a begyűjtése, elemzése nem egyszerű feladat, ezért is jelölnek ki az értékelések végrehajtásához felkészült, szakmai téren képzett személyi állományt.

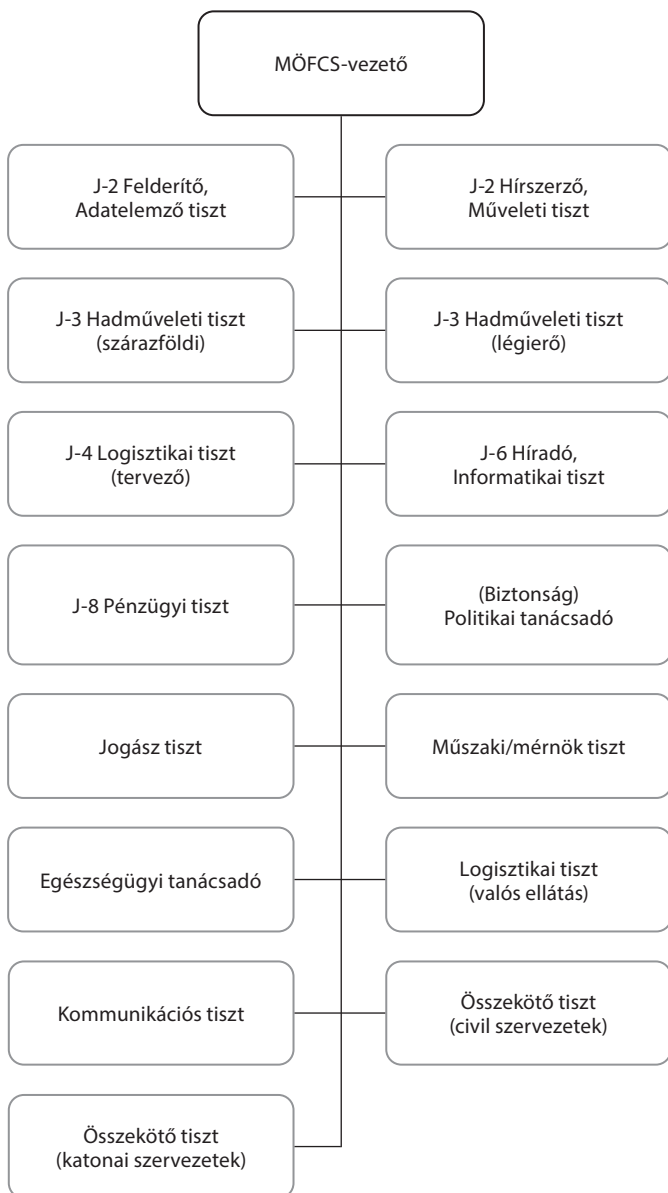
A határátkelőhelyek felderítésekor a közúti átkelőhelyek kialakításának, rendszerének, a gyorsforgalmi utak elérhetőségének, csatlakozási lehetőségeinek, a vasúthálózatok határátmenő pontjainál a vágányok nyomtávolságainak, teherbíró képességének, az állomások kiépítettségének, a be- és kirakodás biztosítottságának a vizsgálata a logisztika, azon belül főként a közlekedési szakterület számára kiemelt jelentőségű. Ennek megfelelően az értékelésükre közlekedési szakembereket célszerű kijelölni.

A műveleti területre települő parancsnokság lehetséges helyszíneinek feltérképezésekor célszerű kitérni az egyetemleges szolgáltatások elérhetőségére, a gyors telepíthetőség érdekében a légikikötők közelségére, a kiépíthető munkaállomások maximális számára, az elhelyezési feltételekre, a zárt rendszerű információáramlás rendelkezésre állására, az őrzés-védelem lehetőségeire (például milyen minősített beléptető rendszer létesíthető, milyen fizikai védelem biztosítható). Ezeknek az adatoknak az elemzésével és a honi területen tervezést végrehajtó törzsek részére történő továbbításával a csoport hatékonyan járulhat hozzá a legmegfelelőbb helyszín kiválasztásához. A széles körű felmérés elvégzéséhez elhelyezési, hadműveleti és infokommunikációs szaktisztek szükségesek.

Összességében elmondható, hogy a lehetséges tevékenységekhez rendelt szakértő személyek meghatározásán keresztül összeállítható a MÖFCS állománya, amelynek alkalmazásával sikeresen lehet teljesíteni a hadszíntéri előzetes információs igények kielégítését. (A csoport egy lehetséges összetételét a 2. ábra mutatja be.)

Látható, hogy a csoport általam készített struktúrájában – a várható feladatokkal összhangban – szerepelnek katonai és civil szakértők is. Létszámát tekintve (a vezetővel együtt) 16 főből áll, ami kiegészülhet a későbbiekben további tanácsadókkal, tisztekkel. Erre akkor lehet szükség, ha a műveleteket tervező törzsek és az összhaderőnemi parancsnok részéről többletinformációs igény jelentkezik, amelyet a csoport csak megerősítéssel tud kielégíteni. A MÖFCS állományába tehát érdemes felderítő, adatelemző és hírszerző tiszteket, hadműveleti, logisztikai szakembereket, híradó-, informatikai és pénzügyi szakértőket, politikai, jogi, egészségügyi, valamint mérnök, kommunikációs, összekötő tanácsadókat kijelölni, delegálni. Fontos megjegyezni, hogy a csoport összetételének kialakításakor egyes beosztásokhoz olyan személyeket érdemes kiválasztani, akik hadműveleti szintű művelettervezési tapasztalatokkal is rendelkeznek, mivel a MÖFCS főként ezen a szinten feladatot ellátó törzsek számára nyújt majd nélkülözhetetlen információkat.

A 2. ábrán a korábban említett személyi állományon kívül (javaslatként) szerepel egy fő, a valós ellátásért felelős logisztikai tiszt és egy fő kommunikációért felelős szakértő is. Ők természetesen nem közvetlenül a felderítői, összekötői feladatokban vesznek részt, hanem a csoport valós ellátását biztosítják, és a megfelelő csatornákon keresztül segítik a csoport nyilvános kommunikációjának tervezését, szervezését. Az ellátásért felelős tiszt egyik legfontosabb küldetése az lesz, hogy kedvező feltételeket teremtsen – a csoport álló-

2. ábra A MÖFCS lehetséges összetétele (Szerkesztette a szerző)

mánya részére – az információk gyűjtéséhez, elemzéséhez. Ennek megfelelően képesnek kell lennie megszervezni, biztosítani a csoport elhelyezését, szállítását, ételmezési ellátását a hadszíntéren, valamint garantálni kell a megfelelő működési feltételeket. A MÖFCS berendezheti munkahelyét követségeken, minisztériumokban, katonai bázisokon vagy hotelekben. Az elsődleges szempont, hogy a műveleti területre történő átcsoportosításukat követően azonnal el tudják kezdeni a felderítői, illetve összekötői tevékenységüket, hogy

az adatok összegyűjtésén és továbbításán keresztül hatékonyan támogassák a művelettervezési feladatokat végrehajtó törzsek munkálatait.¹⁰ Ennek megfelelően az ellátásáért felelős tisztnek rugalmasan kell igazodnia a hadszíntér által nyújtott lehetőségekhez, a biztosított szolgáltatásokhoz, infrastruktúrákhoz.

A kommunikációs tiszt feladatai között szerepelhet a külső kommunikáció tervezése, videók forgatása, tudósítások írása, interjúk készítése különböző szintű vezetőkkel, képviselőkkel, a MÖFCS vezetője és más kormányzati szervek vezetői közötti információcsere lebonyolítása, ennek segítése, illetve narrátori tevékenység ellátása.¹¹

A csoport összetételét vizsgálva kijelenthető, hogy a 2. ábrán szereplő struktúra szerinti 16 főből álló MÖFCS képes lehet – a hadszíntérre elsőként érkezve – összegyűjteni, elemezni azokat az információkat, amelyekre az összhaderőnemi parancsnoknak és törzsenek szüksége lehet a műveletek kezdeti szakaszában. Természetesen érdemes megvizsgálni azt is, hogy a létrehozandó csoport hogyan illeszthető az MH struktúrájába, és alkalmazását tekintve milyen szabályokat célszerű kialakítani, illetve követni.

A MÖFCS LEHETSÉGES ILLESZKEDÉSE AZ MH SZERVEZETÉBE

Az MH stratégiai szintű szervezeti átalakítása 2019-ben vette kezdetét, és várhatóan folytatódni fog az elkövetkező időszakban is. Jelenleg az MH Parancsnoksága (MHP) a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar különválásával, valamint ezzel egy időben a Honvéd Vezérkar és az Összhaderőnemi Parancsnokság egyesülésével, azok jogutódszervezeteként alakult meg 2019. január 1-jén. Az új parancsnokság az ország katonai védelemre történő felkészítésének stratégiai szintű tervező-szervező és az MH katonai tevékenységének felső és műveleti szintű feladatait irányító vezető szerve.¹² Fő feladata, hogy biztosítsa Magyarország szuverenitásának, határainak – ezen belül területe, légtere és kibertere – védelméhez, valamint a szövetségi rendszerekben vállalt kötelezettségek ellátásához szükséges katonai képességek kialakítását és fenntartását, továbbá az ezekhez szükséges feltételrendszert.¹³

Az újonnan kialakított rendszerben a hadműveleti és a stratégiai szintű feladatokat is egy szervezeti elem látja el. Ez egyben azt is jelenti, hogy az összhaderőnemi műveletek tervezése és szervezése az MHP különböző (például a személyügyi, felderítő, hadműveleti, logisztikai) csoportfőnökségeinek bevonásával az MHP törzsfőnöke vezetésével, irányításával valósul meg.

Ennek megfelelően a MÖFCS-öt célszerű az MHP törzsfőnöke közvetlen alárendeltségébe utalni, mivel az általa összegyűjtött információk elsődlegesen az összhaderőnemi műveletek tervezéséhez nélkülözhetetlenek. A törzsfőnök a műveletek tervezéséért és szervezéséért felelős személyként megszabhatja a MÖFCS számára, hogy mely feladatokat, adatokat kell kiemelten kezelni, hogy a művelettervezési folyamatok végrehajtása a kitűzött célokat elérve valósuljon meg.

Kérdésként merülhet fel, hogy ha átalakítás történik az MH szervezetében, akkor hogyan érdemes változtatni a MÖFCS alá- és fölrendeltségi viszonyát. Az általa végzett tevékeny-

¹⁰ Kurz: i. m. 70.

¹¹ Heszler Ramóna: Szeretném a legtöbbet kihozni saját magamból és a szolgálatból. A Füzet, 2017. 04. 13. <https://afuzet.hu/szeretnem-a-legtobbet-kihozni-sajat-magambol-es-a-szolgalatbol/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 13.)

¹² A Magyar Honvédség Parancsnoksága. Honvedelem.hu, 2020. 07. 31. <https://honvedelem.hu/a-magyar-honvedseg-parancsnoksaga.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 19.)

¹³ Uo.

segeket figyelembe véve elmondható, hogy racionális döntés az összhaderőnemi műveletek tervezésért és szervezésért felelős szervezeti elemhez – amely lehet harcvezető központ, közvetlen napi és egyéb műveleteket irányító csoportfőnökség stb. – illeszteni a csoportot, hogy a hadszíntéri információk gyűjtése, elemzése, az adatok továbbítása és feldolgozása az érintett szervezeti elemek által a megfelelő időben és a megfelelő helyen valósuljon meg.

A MÖFCS összetételének és alkalmazásának meghatározásakor további vizsgálandó tényezőként jelenik meg, hogy milyen feltételekkel működtethető hatékonyan a csoport. A MÖFCS alkalmazására többféle módszer áll rendelkezésre. Az egyik lehetőség az állandó, míg a másik az ideiglenes vagy készenléti csoportként történő létrehozása. Ezzel összefüggésben azonban kijelenthető, hogy mindkét megoldás megvalósítása hordozhat magában előnyöket és hátrányokat is.

ERŐSSÉGEK

- Folyamatosan rendelkezésre áll a kiképzett állomány.
- Az állomány továbbképzésének tervezése és szervezése egyszerűbb.

GYENGESÉGEK

- Az állandó alkalmazás költségnövekedést okozhat az MH számára.
- A tapasztalt és kiképzett állomány más feladatra nehezebben bevonható, ami akkor jelent nem hatékony gazdálkodást a humán erőforrásokkal, amikor a csoport nincs alkalmazásban.

LEHETŐSÉGEK

- A tapasztalatfeldolgozásból származó információk, eljárások könnyebben átültethetővé válnak.
- Elérhetővé válik a rövid idejű bevetési képesség.

VESZÉLYEK

- Rutinszerű feladatellátás, ami hibák előfordulásához vezethet.
- A rendszeresített beosztások betöltésével rugalmatlanabbá válik a személyek frissítése, cseréje.

3. ábra A MÖFCS állandó alkalmazásának SWOT-analízise (Szerkesztette a szerző)

A 3. ábrán egy nem túl részletes SWOT-analízissel¹⁴ vizsgáltam meg az állandó alkalmazással jelentkező várható hatásokat. Elmondható, hogy a kiképzett állomány folyamatos rendelkezésre állásával biztosítani lehetne a MÖFCS állandó működtetését mind békeidőszakban, mind különleges jogrendi időszakban. Ráadásul a továbbképzések tervezésének és szervezésének feladatai is egyszerűbbé válhatnak, mivel a csoport parancsnoka könnyebben dönthet az állomány kirendelésének, vezénylésének engedélyeztetéséről, mint az ideiglenesen összeállított állomány vezetője, aki csak a szakemberek berendelését követően rendelkezik majd – hasonló jellegű kérdésekben – döntési joggal.

A tapasztalatfeldolgozásból származó fejlesztési javaslatok gyakorlatba történő átültetése gyorsabban megvalósítható, hiszen az állomány rövid időn belül tud reagálni a változtatásokra, tudja módosítani, átalakítani az eljárásrendeket és a kapcsolódó dokumentumokat. Az állandó állomány képessé válhat az elrendeléstől számított azonnali bevetési képesség biztosítására. Az ideiglenes alkalmazásnál ez csak készenléti erőként tartható fent, amely szintén költséggel jár, és a vezetők számára a szakemberek más jellegű feladatokba történő bevonása csupán korlátozott mértékben kivitelezhető.

¹⁴ Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats – erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek.

A pozitív hatások mellett azonban lehetnek negatív következményei is az állandó csoport kialakításának. A bérrrel, beosztásokkal vagy a dologi költségvetésekkel történő gazdálkodás szűkebb lehetőségeket biztosít a magasabb szintű parancsnokok számára, mivel új beosztásokat szükséges megalakítani, azokat szakemberekkel kell feltölteni, valamint hozzá illetményt, emellett megfelelő infrastruktúrát is indokolt biztosítani a csoport számára. Ehhez kapcsolódik, hogy ha a MÖFCS nincs alkalmazásban, akkor a képzett „tanácsadókat” nehezebben lehet az eredeti beosztásuktól független feladatokkal megbízni és vezényelni más alegységekhez, egységekhez.

A hosszú időn keresztül ugyanazt a beosztást betöltő személyeknél kockázati tényezőként következhetnek be a régi rutinszerű feladatellátásokból eredő hibák.¹⁵ Továbbá a rendszeresített állandó állomány frissítése és cseréje is rugalmatlanabbá válhat az ideiglenes működéssel megalakított csoporthoz képest, ahol bővebb lehetőség kínálkozhat a személyek kiválasztására és szükség szerinti rotálására.

A készenléti – vagy más néven ideiglenes – MÖFCS megalakítása is rejt magában előnyöket és hátrányokat, amelyeket a 4. számú ábra szemléltet.

ERŐSSÉGEK

- A tapasztalt és kiképzett állomány funkcionálisan több feladatba is bevonható, amikor a csoport nincs alkalmazásban.
- Kisebb mértékű költségkiadást jelent az MH számára.

GYENGESÉGEK

- A kiképzések, továbbképzések tervezése, szervezése és ütemezése nehezebben megvalósítható.
- A kiértékeléstől számított hosszabb idejű bevethetőségi képesség.

LEHETŐSÉGEK

- A kiképzéseken és képzéseken keresztül bővíthet a kiválasztható szakemberek száma.
- Csökkenhet a rutinszerű feladatellátásokból eredő hibák bekövetkezése.

VESZÉLYEK

- Várható a szakemberek közvetlen állandó parancsnokainak vonakodó magatartása az embereik a MÖFCS-be történő kiválasztásakor és vezénylésekor.
- A nem megfelelő és mértékű pénzbeli és egyéb juttatások biztosítása érdektelenné teheti az állományt, hogy jelentkezzen a MÖFCS állományába.

4. ábra A MÖFCS ideiglenes alkalmazásának SWOT-analízise (Szerkesztette a szerző)

Elmondható, hogy az ideiglenes vagy készenléti alkalmazásnál kevesebb költségáfordítás jelentkezhet az MH részéről. Ennél a változatnál a felelős szervek ideiglenesen állítanak össze a csoportot a művelet időszakáig, majd a művelet befejezésekor – a felderítési és a műveleti összekötői feladatok teljesítését követően – az erők és eszközök az eredeti rendeltetés szerinti helyükre térnének vissza. Az ideiglenes alkalmazással (készenléti erőként működve) erőforrásokat lehetne megtakarítani, mivel nem jelentene külön költségeket a felderítő csoport békeidőszaki fenntartása, hiszen a csoporthoz tartozó személyi állomány és eszközök ebben az időszakban alaprendeltetési feladataikat látnák el a különböző katonai szervezeteknél. Ráadásul a folyamatos kiképzéseken és képzéseken keresztül – amelyeket a korábban a MÖFCS-ben szolgáló tanácsadók bevonásával tartanak – növelni lehetne a kiválasztható

¹⁵ Belényesi Emese: Változásmenedzsment a közigazgatásban. Nemzeti Közszerzési Egyetem, Budapest, 2014, 55. http://real.mtak.hu/82340/1/Valtozasmenedzsment_a_kozigazgatásban_u.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 05. 02.)

szakemberek számát, így a rotációs lehetőségeket. Az állomány folyamatos cseréjével és az új rutin beépítésével csökkenthető a hibák valószínűsége is.¹⁶

A készenléti működtetésnél ugyanakkor a megfelelő szakemberek kiválasztása, képzésének és kiképzésének megtartása nehezebben megvalósítható. Fennáll a kockázata, hogy a közvetlen állandó parancsnokaik nem támogatják az embereik MÖFCS-be történő jelentkezését és vezénylését. Természetesen napjainkban – a rendkívül sikeres tartalékos rendszernek köszönhetően¹⁷ – az önkéntes műveleti tartalékosok (ÖMT) rengeteg feladatba bevonhatók, így a MÖFCS-szintű képzéseken is részt vehetnek. Itt azonban fontosnak tartom megjegyezni, hogy alkalmazásuknál célszerű megvizsgálni az ÖMT-állomány honvédséggel kötött szerződésének hosszát, biztosítva, hogy a kiképzett katonák bármikor képesek legyenek a MÖFCS küldetésének végrehajtására, és a „sikert” ne befolyásolja a szerződések lejáratának közelsége.

A készenléti csoport (alapesetben) hosszabb idejű bevetetőségi képességgel is rendelkezik, hiszen az állomány az eredeti beosztásában látja el feladatait, így – a készenléti kategóriáknak megfelelően – csak bizonyos idő elteltével válik majd képessé a hadszíntéri információgyűjtő folyamatok végzésére.

A készenléti beosztások feltöltése szintén rejt magában kockázatokat, ha az állomány a pályázatok kiírásán és elnyerésén keresztül – természetesen a kiképzések és képzések teljesítésével – töltheti be a különböző pozíciókat. Ez különösen akkor válik nehézkessé, ha a készenléti beosztáshoz nem rendelnek megfelelő pénzbeli és egyéb juttatásokat, mivel ennek hiánya érdektelenné teheti a szakemberek MÖFCS állományába történő jelentkezését.

Természetesen van rá rengeteg pozitív példa, hogy a készenléti alegységeknél lévő beosztások feltöltése nem okoz gondot a parancsnokok számára – példaként lehet említeni az EU Harccsoport készenléti alegységet, a NATO Reagáló Erőket és a különböző katonai szervezeteknél megalakított közúti szállítási készenléti szakaszt. Véleményem szerint azonban a beosztások feltöltésénél egy minimális kockázattal mégis kell számolni a MÖFCS ideiglenes összeállításakor.

Összességében kijelenthető, hogy a két megoldást összehasonlítva a MÖFCS készenléti erőként történő létrehozása bizonyos tekintetben – főként a költségráfordítások és az állomány feladatmegosztása, terhelése miatt – előnyösebb. A NATO-tagállamok közül az Amerikai Egyesült Államok is hasonló módszerrel alkalmazza a csoportot. Természetesen részletesebb elemzéssel pontosabban meg lehet határozni a legjobb alternatívát, fontosnak tartom azonban megjegyezni, hogy egy MÖFCS megalakítását és az MH struktúrájába történő beillesztését mindenképp indokoltnak tartom, hogy ezáltal is növelni lehessen a műveletek tervezésének, szervezésének és végrehajtásának hatékonyságát.

ÖSSZEGZÉS

A műveleti területre elsőként érkező MÖFCS tevékenységét vizsgálva megállapítható, hogy az általuk végzett összekötői, felderítési feladatok teljesítésén keresztül eredményesen járulhatnak hozzá az összhaderőnemi művelettervezési folyamatok végrehajtásához. Jelenleg az MH-ban azonban nincs hasonló jellegű csoport, amelynek az lenne a feladata, hogy a hadszínterre elsőként érkezve információkat gyűjtsön a közlekedési hálózatok kapacitásairól,

¹⁶ Belényesi: i. m. 50.

¹⁷ Közös a siker. Kormany.hu, 2021. 09. 27. <https://kormany.hu/hirek/kozos-a-siker> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 20.)

a logisztikai és a javítóbázisokról, a biztonsági helyzetről, a rendvédelmi, katonai erők állapotáról, valamint a civil kormányzati és nem kormányzati nemzeti, nemzetközi szervezetek tevékenységéről.

Sokoldalúságára jó példa, hogy a NATO MÖFCS és a hazánkba telepített NATO Erőket Integráló Elem (NFIU¹⁸) egyhetes közös kiképzésen vett részt, amelynek fő célja, hogy elősegítse – felderítési, összekötői feladatok teljesítésével – a NATO gyorsreagálású erői mozgékony telepítését.¹⁹ Természetesen felmerülhet a kérdés: ha a NATO rendelkezik ilyen csoporttal, miért lenne szükség az MH-nak is hasonló jellegű szervezeti elemre?

A NATO MÖFCS mindig a Szövetség érdekében fog csak információkat gyűjteni a hadszínterről. Nem véletlen, hogy más országok saját MÖFCS szervezetet is alkalmaznak, hogy ezáltal segítsék – akár többnemzeti környezetben a kijelölt felelősségi terület vizsgálatával – a műveletek tervezésének és szervezésének eredményesebb végrehajtását. Ráadásul a MÖFCS nemcsak válságreagáló, hanem országvédelmi feladatoknál is használható, amikor szükség lehet például előzetes logisztikai felderítést elvégezni (pl. a lehetséges felvonulási, utánpótlási útvonalak kijelöléséhez), vagy együttműködni a civil szervezetekkel, önkormányzatokkal. Ezért is tartom fontosnak egy MÖFCS létrehozását és az MH szervezetébe történő beillesztését.

A MÖFCS összetételét tekintve elmondható, hogy az általam javasolt 16 fős állomány képessé válhat a műveletek kezdetén jelentkező információs szükségletek kielégítésére. Az alá- és fölérendeltségi viszonyát vizsgálva pedig kijelenthető, hogy a csoportot érdemes az összhaderónemi műveletek tervezésért és szervezésért felelős parancsnok, vezető vagy szervezeti elem alárendeltségébe utalni, hogy a MÖFCS minden körülmények között hatékonyan tudja segíteni a parancsnok és törzsének döntés-előkészítő tevékenységét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Magyar Honvédség Parancsnoksága. Honvedelem.hu, 2020. 07. 31. <https://honvedelem.hu/a-magyar-honvedseg-parancsnoksaga.html>
- Ált/216. Magyar Honvédség Törzsszolgálati szakutasítása II. Magyar Honvédség, Budapest, 2015.
- Bárány Zoltán: *A hadműveleti szinten végrehajtott művelettervezés folyamata*. Honvédségi Szemle, 2014/2., 50–67. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c3ce6d72e634624737.pdf>
- Belényesi Emese: *Változásmenedzsmet a közigazgatásban*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. http://real.mtak.hu/82340/1/Valtozasmenedzsmet_a_kozigazgatasban_u.pdf
- Heszler Ramóna: *Szeretném a legtöbbet kihozni saját magamból és a szolgálatból*. A Füzet, 2017. 04. 13. <https://afuzet.hu/szeretnem-a-legtobbet-kihozni-sajat-magambol-es-a-szolgalatbol/>
- Iraki misszió: 150 fős a magyar kontingens. Mandiner, 2015. 07. 06. https://mandiner.hu/cikk/2015_0706_iraki_misszio_150_fos_a_magyar_kontingens
- Joint Headquarters Standard Operating Procedure 501. Brüsszel, 2011.
- Közös a siker. Kormany.hu, 2021. 09. 27. <https://kormany.hu/hirek/kozos-a-siker>
- Kurz, Charles: *Key observations from high performing Operational Liaison and Reconnaissance Teams*. The Three Swords Magazine, 01–05. 2015., 70–74. https://www.jwc.nato.int/images/stories/threeswords/JWC_Magazine_May2015_web_low.pdf

¹⁸ NATO Force Integration Unit.

¹⁹ OLRT Deployment. Multinational Corps Northeast, 30. 04. 2018. <https://mncne.nato.int/newsroom/news/2018/olrt-deployment> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 30.)

- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Felderítő Doktrína. 1. kiadás, Magyar Honvédség, Budapest, 2013.
- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Felderítő Doktrína. 2. kiadás, Magyar Honvédség, Budapest, 2013.
- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína. 3. kiadás, Magyar Honvédség, Budapest, 2015.
- OLRT Deployment. Multinational Corps Northeast, 30. 04. 2018. <https://mncne.nato.int/newsroom/news/2018/olrt-deployment>
- Szajkó Gyula: *A műveleti összekötő és felderítő csoportok szerepe az információk biztosításában.* Hadmérnök, 2018/4., 105–112. http://hadmernok.hu/184_08_szajko.pdf

KÉT JÓBARÁT

*Források és iratok a magyar–lengyel politikai
és katonai kapcsolatokhoz,
1918–1920*

A kötet a 20. század egyik agyonhallgatott, de lengyel és magyar részről igen lényeges eseménysorának dokumentumait (többek között diplomáciai leveleket, katonai jelentéseket, újságcikkeket) tárja élénk ábról a korszakból, amikor Lengyelország elkeseredett önvédelmi háborút vívott a szovjet-országi Vörös Hadsereggel. Ebben a küzdelemben riasztóan kevesen siettek a segítségére, de a támogatók között ott volt Magyarország.

Szerző: Varga E László
Megjelenés éve: 2021
keménytáblás
804 oldal
Ára:

9500 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.

Lukács László ny. alezredes – Balogh Zsuzsanna alezredes:

ALAGÚTHÁBORÚ – A MÚLT ÁRNYAI KÍSÉRTENEK (2.)

DOI: [10.35926/HSZ.2022.6.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: A föld fegyveres konfliktusok sújtotta övezeteiben régi-új harcmód okoz egyre több gondot az egyébként 21. századi csúcstechnológiát alkalmazó katonai szervezetek számára: az alagútháború. A történelem kerekét visszaforgatva azt látjuk, hogy a föld alatti aknaharcot több évezred óta alkalmazzák a támadó és a védelmi harcot folytató hadseregek egyaránt. A tanulmány ennek az aknaharcnak a fejlődését mutatja be a Tigris és az Eufrátesz gazdag ókori városállamainak harcaitól kezdve a középkori várostromokon át az első világháború megmerevedett állásharcai föld alatti aknaháborújának borzalmáig. A második világháború végén, a Japán által megszállt szigeteken folytatott harcokban az amerikai hadsereg szenvedett hatalmas veszteségeket, a védők több tíz kilométeres alagútrendszereinek elfoglalása során. Ez adhatott mintát a későbbiekben a Koreában, Vietnámban és Afganisztánban alkalmazott, hasonló alagútrendszerekből folytatott sikeres védelmi harcokhoz. Mai világunkban a Közel-Keleten próbálja az izraeli hadsereg felderíteni és megsemmisíteni a határ alatt ásott palesztin alagutakat, de az al-Kaida is létrehozott hasonló alagutakat pl. Irakban. A fejlett hadseregek legmodernebb információs eszközei is hatástalanok a föld alatt rejtőzködő csapatok felderítésére, és az ugyancsak csúcstechnológiás tüzérségi és légicsapások sem képesek komoly károkat okozni a több méter vastag szikla és föld mélyén húzódó alagutakban. Mi lehet a következő lépés ebben a harcban?

KULCSSZAVAK: akna, várostrom, föld alatti aknaharc, ellenakna, alagútháború

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Dr. Lukács László ny. mk. alezredes (CSc), egyetemi tanár, az NKE Katonai Műszaki Doktori Iskola tagja
- ▶ Dr. Balogh Zsuzsanna okl. mk. alezredes (PhD), az NKE Katonai Műszaki Doktori Iskola tagja

BEVEZETÉS

A tanulmány első részében bemutattuk a bányászati ismereteket felhasználó föld alatti aknaharc fejlődését az ókortól a második világháború európai hadszínterén történtekig. A folytatásban a világháború másik hadszínterén történt események hatását elemezzük az azt követő feyveres konfliktusokban alkalmazott alagútháborúk alakulására. Bemutatjuk, hogy a napjainkban is alkalmazott harcmód jelentette kihívásra a modern hadviselésnek milyen válaszokat lehet, kell adnia.

ALAGÚTHÁBORÚ A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ CSENDES-ÓCEÁNI HADSZÍNTERÉN

A második világháború végén a japán csapatok a távol-keleti hadszínterén új kihívás elé állították a védelmi hadműveletekre kényszerített amerikai erőket. A hatalmas tengeri és légi csaták befejeztével – a híres „békaugrás” hadviselés során – az amerikaiak szigetről-szigetre

haladva számolták fel a japánok ellenállását. A harcok során a föld alatt történtek aztán két tekintetben is megváltoztatták további történelmünket.

Ivo Dzsima egy stratégiai fontosságú légitámaszpont volt a Mariana-szigetek és Japán között. Az amerikai csapatok a folyamatos bombatámadásokat követően, 1945. február 19-én szálltak partra a szigeten. Chester W. Nimitz tengernagy, az Amerikai Egyesült Államok Csendes-óceáni Flottájának főparancsnoka, egyben a Csendes-óceáni Területek szövetséges légi, szárazföldi és tengeri erők parancsnoka a partraszállás előtt így nyilatkozott: „*Nos, ez könnyű lesz. A japánok harc nélkül fogják feladni Ivo Dzsimát.*” A védelem megszervezésével megbízott Kuribajasi Tadacsi tábornok ezt másképpen gondolta. Felismerte, hogy nem tudná legyőzni az amerikaiakat, ezért a partraszállás során erőit a sziget északi részén összpontosította föld alatti fedezékekben és lövegállásokban, amelyeket alagutak kötöttek össze. Egyes források 11 mérföld,¹ mások 16 mérföld² hosszú alagútrendszerrel írnak a 20 km²-es szigeten. A parancs szerint minden japánnak legalább tíz amerikait kellett megölnie, és a katonáknak a halálukig kellett harcolniuk.

A támadók bombázásait a védők biztonságban vészték át a sziget lyukacsos szerkezetű vulkanikus kőzetének a védelmében. Az amerikaiak helyzetét tovább rontotta, hogy az alagutak nagy része a Szuribacsi-hegy lejtőin helyezkedett el. A japánok a nyílásokból lefelé irányuló tűzérési, aknavető- és kézfegyvertűzet irányítottak a partra szálló amerikai csapatokra, amelyek a csúszós, fekete homokon nagy nehézségek árán haladtak előre a szárazföld belseje felé. A harcok öt hete alatt 6821 amerikai katona halt meg, 19 217 sebesült meg és 2648 fő kapott harctéri sokkot. Az összveszteség a bevetett erők 48%-a volt, mely a csendes-óceáni háborúban elszenvedett összes tengerészgyalogos-veszteség egyharmada. Japán részről 21 844 halott, 216 hadifogoly és 867 civil fogoly volt a csata eredménye. A szórványos harcok a háború 1945. augusztus 15-i befejezéséig folytatódtak. A sziget barlangjaiban és alagútjaiban azonban két japán elbújt, akik végül 1949-ben adták meg magukat.³

A Japán elleni csata folytatódott. Az amerikai csapatok az 1945. április elsején indított Iceberg hadművelet keretében Okinava szigetének elfoglalására indultak. A június 23-ig tartó, két és fél hónapos ütközet a második világháború utolsó, egyben legvéresebb csatája volt. A mintegy 100 km hosszú és 30 km széles szigetet védő Usidzsima Micuru japán tábornok tudta, hogy a támadókkal szemben nincs esélye a sziget megvédésére. Ezért a mintegy 130 ezer fős védősereget a sziget déli részén kiépített három megerősített, és csak frontálisan támadható védelmi vonal állásaiban, barlangokban és alagutakban vonta össze. Terveiben szerepet kaptak az öngyilkos pilóták (kamikazék) csapásai az ellenséges hadihajókra, és az általuk okozott – várhatóan nagy – amerikai veszteségek romboló lélektani hatása is. Haditerve itt is végtelenül egyszerű volt: az utolsó szál emberig, az utolsó csepp vérig harcolni.

Gerald Astor könyvében így ír a japán alagútrendszerrel: „A japán találékonyság eredményei méhsejtszerű föld alatti fedezékek voltak, némelyik akár öt emelet mélyen a föld alatt. Ezek közül sokan alagutak hálóján keresztül kapcsolódtak egymáshoz, amelyek hatvanmérföldnyi⁴ föld alatti folyosórendszert hoztak létre. Egyetlen barlang akár 1000 embernek is otthont adhatott. Teherautók, sőt tankok is parkolhattak benne. Az automata fegyverek egymást

¹ 17,7 km.

² 25 km.

³ J. David Rogers: Japanese defenses and fortifications Tarawa, Iwo Jima and Okinawa, 1943–1945. 70. <https://web.mst.edu/rogersda/umrcourses/ge342/Japanese%20Island%20Defenses%201943-45.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

⁴ 96,5 km.

keresztező tüze halálos kölcsönös védelmi zónát eredményezett a bejáratoknál. A barlangok belsejéből nyíló nyílások lehetővé tették a tüzérségi és a légi bombázások során az állások áthelyezését. A rendszerek kijáratát művészi elrejtették. A bejáratok közelében elhelyezett póklyukak – kis, jól elrejtett lövészgödrök – az őrszemek számára tiszta, meglepetésszerű tűzsávot biztosítottak a betolakodókra.”⁵

A hatalmas föld alatti védelmi rendszerben megbúvó katonák a lyukacsos kőzetű hegy alagútjaiban ugyanúgy sértetlenül vészelték át az amerikai flotta által a támadás megkezdésekor rájuk zúdított mintegy 4000 tonna lőszer becsapódásait, mint Ivo Dzsimán és – az amerikaiak legnagyobb meglepetésére – tétlenül figyelték az ellenség partraszállását is. Aztán itt is visszatértek az első világháború állásharcának borzalmai. Állásról állásra, alagútról alagútra előre haladva, közelharcban kellett elfoglalni a védelmi vonalak minden talpalatnyi területét. Kézi és harcokocsikra szerelt lángszórók támogatták a támadást, de a zezugos alagutakban vajmi kevés sikerrel. Közben a kamikaze pilóták a flotta hajóit támadták és okoztak bennük komoly károkat.

„Az Okinaváért fizetett ár drága volt. Az amerikai áldozatok végső száma volt a legmagasabb, amit a japánok elleni hadjáratok során tapasztaltak. Összesen az amerikai harci veszteségek száma 49 151 volt, ebből 12 520 halott vagy eltűnt, és 36 631 sebesült. [...] A hajók veszteségei: 36 elsüllyedt és 368 megrongálódott, a legtöbbjük a légicsapások következtében. A légierő április 1. és július 1. között 763 repülőgépet veszített.”⁶

A japánok számára a csata költségei még magasabbak voltak, mint az amerikaiakéi. Körülbelül 110 ezer katona veszítette életét, miközben megpróbálták megtartani Okinavát, és további 7400-an estek fogságba. A japánok 7800 repülőgépet veszítettek, 16 hajójuk elsüllyedt és négy hajó megrongálódott.⁷ A sziget lakosainak egyharmada, 150 ezer ember is meghalt: a civilek – felnőttek és gyermekek – is áldozatok lettek.

A veszteségek világossá tették az amerikai politikai és hadvezetés számára, hogy Japánt nem lehet a hitleri Németország ellen sikeresen alkalmazott harccal térdre kényszeríteni. „Az okinavai csata tapasztalatai alapján az amerikai tervezők óvatossá váltak a japán szigeteket lerohanása során; a pesszimistább becslések ezt a számot egymillióra növelték.”⁸ A főparancsnok, Douglas MacArthur tábornok szintén arra számított, hogy egymillió amerikai és 10–20 millió japán ember életét követelné, hogy hagyományos fegyverekkel és harccal elérjék Japán kapitulációját. „Amikor Franklin D. Roosevelt 1945. április 12-én bekövetkezett halála után átvette az amerikai elnökséget, Harry S. Truman tudomást szerzett a Manhattan-projektről, a szigorúan titkos amerikai atombomba-programról. Truman azt mondta munkatársainak, hogy reméli, »van lehetőség arra, hogy megakadályozzuk egy Okinavát Japán egyik végétől a másikig.«⁹ Végül – ahogy emlékirataiban fogalmazott – az atombomba alkalmazását egyedül ő döntötte el, és azért határozott így, mert „amerikai életet akart megkímélni”. Hozzátette, hogy „hasonló helyzetben ma ugyanígy döntene”.

⁵ Gerald Astor: Operation Iceberg – The Invasion and Conquest of Okinawa in World War II. Penguin Publishing Group, 1995.

⁶ Roy E. Appleman et al.: Okinawa: The Last Battle. Center of Military History, United States Army, Washington, D.C., 1993, 473.

⁷ Uo.

⁸ Battle of Okinawa – Intensification and collapse of Japanese resistance. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Battle-of-Okinawa/Intensification-and-collapse-of-Japanese-resistance> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

⁹ Uo.

Az okinavai ütközetnek volt egy másik – talán kevésbé ismertté vált – utóhatása is. A többszörös túlerő ellen küzdő japánok által alkalmazott alagútháború mintául szolgált a következő évtizedek csataterain, és szolgál a mai napig is a gyengébben felfegyverzett haderők számára a számbeli és a technikai túlerőben lévő ellenséggel folytatott harcban.

UGYANAZ ÚJ KÖNTÖSBEN – AZ 1945 UTÁNI ALAGÚTHÁBORÚK

A koreai háborúban (1950–1953) az ENSZ-csapatok parancsnoka a térségben a második világháború alatt nagy harci tapasztalatokat szerzett MacArthur tábornok volt. A hadműveletek sikeresen kezdődtek, az észak-koreai erőket visszaszorították a Kínával határszakaszt jelentő Jalu folyóig. Aztán 1950. október 14-én több százezer kínai „önkéntes” kelt át a határfolyón, és az október 25-én indított ellentámadással hátravetették a szövetséges erőket a két Korea korábbi határát jelentő 38. szélességi fokig. Az ezt követő harcok során MacArthur tábornok a világháborúban Ivo Dzsimán és Okinaván átélt rémálommal szembesült. A kínai csapatok sikerrel alkalmazták a japánok által felállított példát: a kiépített alagútrendszeren keresztül végrehajtott támadások révén jelentős veszteségeket okoztak az ENSZ-csapatoknak. Ugyanakkor hamis célpontokat és álcázott alagútbejáratokat is kiépítettek a felszínen, melyeket aztán jelentős hadianyag-felhasználással bombáztak és lőttek a szövetségesek – eredménytelenül.

A tábornok most is atombomba bevetését kérte Truman elnöktől: december 24-én egy huszonhat célpontból álló listát nyújtott be, valamint 4–4 atomtöltetet készült az ellenséges szárazföldi erők és a kínai repülőterek ellen bevetni, valamint 30–35 atombombával hozott volna létre radioaktív zónát Mandzsúria határán. A kérését elutasították. A harcoló felek továbbra is váltakozó sikerrel vívták csatáikat a térségben. MacArthur 1951. március 10-én újból atomfegyver alkalmazására kért engedélyt, de az elnök ezt a kérést sem teljesítette, majd április 11-én leváltotta a tábornokot a főparancsnoki tisztségéből. Az 1953-as panmindzsoni tűzszüneti egyezmény óta békekötés a mai napig nem történt, így jogilag a mai napig tart ez a háború.

Észak-Korea azóta sem hagyott fel az „alagút-hadviseléssel”. A koreai háborút lezáró fegyverszünet után kialakított demilitarizált zóna alatt 1974-ben az Amerikai Egyesült Államok és a Koreai Köztársaság erői alagutat fedeztek fel a zóna déli oldalán. A feltárás során egy felrobbanó akna megölt egy amerikai tengerészt, és egy koreai katonát. Az alagút több mint két mérföld hosszú volt, ennek egyharmada a dél-koreai oldalon húzódott, és elég széles volt ahhoz, hogy óránként akár 2000 katona haladjon át rajta. A későbbiekben a demilitarizált zónától délre további alagutakat fedeztek fel. Az egyik olyan széles volt, hogy óránként 30 ezer katona Dél-Koreába történő bejuttatására is alkalmas volt. Becslések szerint 16–20 további alagút is létezik, melyek elkerülték a felderítést végzők figyelmét. Majdnem ugyanilyen aggasztóak azok az alagutak, amelyeket Észak-Korea azért épített, hogy azokban rejtetten fegyvereket és csapatokat csoportosíthassanak át az országon belül. Az alagutak – amelyek számát körülbelül 5000-re becsülik – némelyike elég mély és széles ahhoz, hogy elrejtse és/vagy mozgassák a nagyobb létszámú csapatokat, a nehéztüzérséget és a tömegpusztító fegyvereket.¹⁰

A Távol-Kelet egy másik területén is nagy hagyományai voltak a föld alatti harcnak, ahogy erről Paul. J. Springernek egy 2015-ös tanulmányában olvashatunk. „Az alagút-hadviselés

¹⁰ Alan W. Dowd: Tunnel vision. The American Legion, 08. 07. 2020. <https://www.legion.org/landingzone/249420/tunnel-vision> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

kihívásaival kapcsolatos másik jelentős amerikai katonai tapasztalat a vietnami háború alatt született. Az először a franciák, majd az Amerikai Egyesült Államok által támogatott dél-vietnami kormány ellen folytatott évtizedes harcok során a vietkong gerillák hatalmas alagúthálózatot építettek ki, különösen a Saigon melletti Cù Chi tartományban. Ez a hálózat menedéket nyújtott a túlerőben lévő amerikai légierővel szemben, és megkönnyítette az amerikai parancsnokokat folyamatosan frusztráló »üss és fuss el« hadviselési stílus alkalmazását. Az amerikai hadsereg kétségbeesetten próbált megküzdeni az ellenséggel, ezért 1967 elején az amerikai hadsereg körülzárta a Vas-háromszögnek nevezett régiót, és elsöprő erővel vonult be. A Cedar Falls hadműveletnek nevezett háromhetes erőfeszítés során végül 750 ellenséges katonát öltek meg és 600 fegyvert zsákmányoltak. A terület elfoglalását követően az amerikai hadsereg nehézgépeket küldött a dzsungeltakaró lerombolására és az alagutak megsemmisítésére. Miután a robbantócsapatok felszedték a földet és beomlasztották az alagutakat, elhagyták a területet, amely hamarosan ismét alagutakkal volt tele. Bizonyos csapatok, az úgynevezett »alagútpatkányok«¹¹ a vietkong alagutakba való behatolásra és azok átkutatására specializálódtak. Egy késsel és egy kézifegyverrel, meg egy zseblámpával felfegyverkezve igyekeztek semmissé tenni az alagutak jelentette fenyegetést.¹²

A cikkben említett Cù Chi-alagútrendszert a vietnamiak még az 1940-es években, a franciák elleni háborúban kezdték kiépíteni. A teljes, mintegy 120 km-es hosszát 25 év alatt érte el. A háború alatt folyamatosan bővítették a rendszert, amely több föld alatti szinten étkezdéket, műtőket és kórházakat, és még egy kis méretű mozit is tartalmazott. Az alagutak segítségével a vietnami katonák számos alkalommal robbantottak fel lőszer- és üzemanyagraktárakat, repülőtereket és más katonai célpontokat. A járatokban felszínre vezető nyílásokat építettek ki, hogy meghallják a közeledő amerikai helikoptereket, továbbá biztosítsák a szellőzést és eloszlassák a főzés során keletkező füstöt. A bejáratokat rejtett csapdák, illetve jól álcázott őrszemek védték. Az alagutakat tört vonalban ásták, hogy megakadályozzák a támadót az egyenes vonalban való tüzelésben, illetve tompítsák az alagútban felrobbantott kézigránátok hatását. A háború csúcspontján az alagútrendszer hossza elérte a több száz kilométert, egész kerületeket és tartományokat kötött össze a kambodzsai határtól a dél-vietnami fővárosig, Saigonig (ma Ho Si Minh-város).¹³

Az alagút-hadviselés Afganisztán hegyei között is kiemelt szerepet kapott. Először a szovjet csapatok találták szemben magukat a mudzsahedek hegyvidéki rejtett alagutakban és az évszázadok alatt kiépített föld alatti öntözővíz-csatornáknak (karez) rejtőzködő és azokból sikeres támadásokat végrehajtó katonáival. Afganisztánban több évezredes hagyománya van a kézi eszközökkel történő bányászatnak. Kr. e. 7000-től a mai napig bányásznak lapis lazuli (lazurit) féldrágakövet, Kr. e. 3000–2000 között pedig megkezdődött az ónérc kitermelése. A karezt a gazdák ássák. Alkalmanként nagy méretű kerámiaacsempé-lefolyócsöveket használnak a rétegek gyenge szakaszainak alátámasztására. Veszélyes munka, mert a tárnák mélysége akár 9–15 m közötti lehet, és némelyik 30 méternél is mélyebb. A szovjet megszállás idején a falusiak és a helyi mudzsahedek a karezrendszert használták rejtékhelyként. A városok és a falvak közel vannak a karezrendszerhez, kész menedéket jelentettek a bombázások

¹¹ Tunnel rats vagy tunnel runners.

¹² Paul J. Springer: Fighting Under the Earth: The History of Tunneling in Warfare. Foreign Policy Research Institute, 23. 04. 2015. <https://www.fpri.org/article/2015/04/fighting-under-the-earth-the-history-of-tunneling-in-warfare/> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

¹³ Cu Chi Tunnels. History.com, 02. 08. 2011. <https://www.history.com/topics/vietnam-war/cu-chi-tunnels> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 25.)

és tűzérési támadások elől. A gerillák barlangokat ástak az aknák oldalába, hogy elérjék a fegyvereket és magukat. A karez alagúthálózatát használták arra, hogy észrevétlenül közlekedjenek a rajtaütéses támadási helyek és támadási pozíciók felé és onnan vissza.¹⁴

A szovjetek – akárcsak az amerikaiak Ivo Dzsimán és Okinaván, majd az ENSZ-csapatok Koreában – nem sok sikert értek el a barlangokban megbújó mudzsahedekkel szemben sem tűzérési támadással, sem légi bombázással. Az akár többemeletes alagutakban rejtőző katonák ellen többek között a függőleges aknák előzetesen felderített csatlakozó járatainak mélységéig leengedett robbanóanyag töltetekkel harcoltak úgy, hogy a felső járat töltetét a másodperc töredékével hamarabb robbantották, mint az alsót. Ezáltal a felső töltet robbanási gázai mintegy fojtásként szerepelve megnövelték az alsó töltet okozta túlnyomást.¹⁵

Afganisztánban a terrorizmus elleni globális háború korai szakaszában az amerikai különleges műveleti erők, tengerészgyalogosok és a szárazföldi erők egy biokémiai csoportja 12 órás műveletet tervezett az al-Kaida rejtkehelyének a kiürítésére Afganisztán keleti részén. A gyors felszámolási művelet helyett a rohamcsapat kilenc napot töltött a 70 alagútból álló labirintusszerű rendszer felszámolásával és megsemmisítésével. Figyelemre méltó és ironikus módon az alagúthálózatot az Afganisztán szovjet megszállása ellen harcoló mudzsahedek amerikai pénzből építették ki a nyolcvanas évek közepén.¹⁶

„Az al-Kaida állásait támadó, és Oszama bin Ladent üldöző amerikai csapatok 2002-ben egy hatalmas alagútkomplexumot fedeztek fel, amely a természetes Tora Bora barlangi képződményeket kötötte össze Afganisztánban. Ezek az alagutak kórházi létesítményekkel, hatalmas raktárakkal, kifinomult elektronikus kommunikációs eszközökkel és a vegyi szennyeződések kiszűrésére alkalmas klímaberendezéssel büszkélkedhettek. Az alagutak elfoglalására és megsemmisítésére tett erőfeszítés taktikai siker volt, de stratégiai kudarcot vallott, mivel az al-Kaida harcosainak nagy része és az összes magas rangú vezető elmenekült, míg egy maroknyi ember visszatartotta a koalíciós támadókat.”¹⁷

Az amerikaiak az afganisztáni barlangokban rejtőzködő harcosok ellen robbanóanyag-gal végrehajtott támadással is kísérleteztek. 2017. április 13-án az afganisztáni Nangarhar tartományban az Iszlám Állam föld alatti bázisára ledobták a *minden bombák anyjaként* is ismertté vált GBU–43/B típusú bombát (Massive Ordnance Air Blast – MOAB). A 8,4 tonnás robbanószerkezet töltete – a korabeli tudósítások ellenére – nem tüzelőanyag és levegő keveréke,¹⁸ hanem 45% hexogént, 30% trotilt, 20% alumíniumport és 5% flegmatizáló viaszt tartalmazó H6 robbanóanyag volt, mely 11 tonna trotil robbanásával egyenértékű hatást ért el.¹⁹ Az alagutak azonban itt is „győztek” a magas színvonalú haditechikával szemben.

¹⁴ Lester W. Grau – Ali Ahmad Jalali: *Underground Combat: Stereophonic Blasting, Tunnel Rats and the Soviet-Afghan War*. Headquarters, Department of the Army, USA, 20–21. <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/200606/download> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 24.)

¹⁵ Uo. 22.

¹⁶ Dowd: i. m.

¹⁷ Springer: i. m.

¹⁸ A napi sajtóban vákuumbombának nevezett, kis hatótávon tömegpusztító fegyver hatóerejével rendelkező termobárikus robbanószerkezet. Ilyen volt az Oroszországban 2007 szeptemberében ledobott, „Bombák Atyja” néven elhíresült eszköz (eredeti nevén Növelt Hatóerejű Vákuum Légibomba, ebből lett aztán az angol „Father Of All Bombs” – FOAB – elnevezés). A bomba 7.1 tonna etilén-oxid és nano-alumíniumpor keverék aeroszol robbanóanyag töltete, 44 tonna trotil egyenértékű robbanást eredményezett.

¹⁹ Lukács László: *Robbantástechnika a hazai katonai szakfolyóiratokban 1945–1990 között, I. rész – Robbanóanyagok és iniciálásuk*. *Katonai Logisztika*, 2020/3., 263. http://www.mare.info.hu/sites/default/files/katlog_17_doc_robbanoanyagok_1945-1990.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 04. 27.)

Az alagútháború következő színtere a Közel-Keleten Izrael volt. Springer az alábbiakat írja az itt történekről: „Az alagútháború a közelmúltban az Izrael és a Hamasz között a Gázai övezetben zajló, ismétlődő harcokban került a nyugati hadseregek figyelmébe. Az 1987-ben alapított Hamasz mindig is az alagutakat használta a csempészet és a beszivárgás hatékony eszközeként, Izrael pedig nagyrészt eltúrta az alagutak létezését, mivel túl költségesnek tűnt a megsemmisítésük. Miután a Hamasz mint hivatalos gázai kormány átvette a hatalmat, Izrael blokádöt vezetett be a Gázában csempészárunak tekintett tárgyakra, beleértve az alagútépítéshez szükséges építőanyagokat is. [...] Az alagutak Egyiptomba is átnyúltak, ahol a 2011-es forradalom Mohamed Murszit juttatta hatalomra. Murszi kormánya pozitívan viszonyult a Hamaszhoz, de miután az egyiptomi elnököt 2013-ban a hadsereg megbuktatta, Abd el-Fattáh esz-Szisi tábornok utasította a műszaki alakulatait, hogy árasszák el az alagutakat szennyvízzel, így azok egy lövés nélkül teljesen használhatatlanná váltak.”²⁰

„Amikor 2014-ben egy sor incidenst követően Izrael újabb inváziót indított el Gáza ellen, az egyik legfontosabb cél hamarosan a Gáza alatti – különösen az Izraelbe vezető – alagutak megsemmisítése vagy súlyos megrongálása lett. Az alagutak azonban a vártnál jóval nagyobbak, mélyebbek és hosszabbak voltak, és stabil felépítésük miatt szinte áthatolhatatlanok voltak a légcsapásokkal szemben. Így az alagutak beomlasztására tett erőfeszítésekhez az izraeli szárazföldi csapatoknak be kellett hatolniuk az alagutakba és ott robbanótölteteket kellett elhelyezniük. Természetesen a Hamasz minden rendelkezésre álló eszközzel ellenállt az alagútjait érő támadásoknak, beleértve a különféle csapdákat, a rajtaütéseket és a harcok világsajtóban történő, rájuk nézve kedvező bemutatására tett erőfeszítéseket. Bár a taktikai lépéseknek köszönhetően az izraeli haderő elszenvedett bizonyos veszteségeket, a propagandakampány kudarcot vallott. Az izraeli civilek elleni támadásra használt föld alatti rakétatárolók felfedezése, valamint a Hamasz kábító- és nyugtatószerekkel felfegyverzett kommandósainak elfogása – akik beismerték, hogy polgári túsok elrablását tervezték – masszívan aláásta a kampányt. Hét hét után a két fél tűzszünetben állapodott meg, bár Izrael folytatta mind a blokádöt, mind a meglévő alagutak felszámolására irányuló erőfeszítéseket.”²¹ Egy kiegészítés a Hamasz Egyiptomba vezető alagútjaival kapcsolatban: 2015–2020 között Egyiptom 3000 alagutat semmisített meg a Sínai-félszigeten.²²

A Gázai övezetben azóta sem csillapodtak a harci cselekmények, ezzel együtt folytatódik az alagútháború is. Az izraeli hadsereg 2000 óta több mint 90 alagutat fedezett fel és rombolt le – az azok be/lejárataiként szolgáló házakkal, lakóépületekkel együtt. A helyzet átfogó, az alagútháború jelentette mai katonai és nemzetközi jogi kihívások összefoglaló elemzésére vállalkozott Daphné Richemond-Barak 2018-ban kiadott *Underground Warfare* című 296 oldalas monográfiájával.²³ A könyv ismertetőjében megállapítja, hogy a föld alatti hadviselés a múlt taktikája volt, de mostanra újra felbukkant, valamint összetettebb és veszélyesebb, mint valaha volt. Ez a mű az első a maga nemében, amely szisztematikusan és átfogóan vizsgálja az alagút-hadviselést, annak jogi kérdéseit, valamint az általuk okozott hadműveleti és stratégiai kihívásokat. A kortárs hadviselés számos más aspektusához

²⁰ Springer: i. m.

²¹ Springer: i. m.

²² Egypt pumps toxic gas into Gaza tunnel, Three Palestinians dead – report. Jerusalem Post, 03. 09. 2021. <https://www.jpost.com/breaking-news/egypt-pumps-toxic-gas-into-gaza-tunnel-two-palestinians-dead-678464> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 17.)

²³ Daphné Richemond-Barak: *Underground Warfare*. NY Oxford University Press, New York, 2018.

hasonlóan a föld alatti területek fegyveres konfliktusokban történő újbóli alkalmazása is számos demokrácia számára kihívást jelent.

Richemond-Barak szerint ez a kihívás nemcsak, hogy nem eléggé feltárt, de az államok, a biztonsági szakértők és a közvélemény is jelentősen alábecsüli. A könyvében elemzi a nemzetközi humanitárius jog hagyományos kérdéseit az alagutakkal és föld alatti műveletekkel kapcsolatban, mint például azok kettős felhasználását, az ellenük folyó harcban az arányosság és az előzetes figyelmeztetés elvét. Olyan új, eddig rendezetlen kérdéseket tár fel, mint például az alagutak készítésével kapcsolatos nemzetközi jogi szabályozás hiánya. A szárazfölddel, a világűrrel és a tengerrel ellentétben a föld alatti területek katonai alkalmazása eddig nagyrészt szabályozatlan maradt. Ez pedig olyan kérdéseket vet fel, hogy pl. elismeri-e a nemzetközi jog az állam szuverenitását a föld alatti területei felett is, ahogyan a levegő, a szárazföld és a világűr esetében, vagy a föld alatti területek feletti szuverenitás egy szabályozatlan kiskaput jelent? Ez a demokráciák korában azért kiemelkedően fontos, mert amikor föld alatti fenyegetés merül fel, az államoknak azonosítaniuk kell az alkalmazandó jogi keretet, fel kell mérniük a különböző ellenintézkedések jogszerűségét, és meg kell ismerniük az alagutak felderítésére és megsemmisítésére rendelkezésre álló módszereket. Ennek érdekében viszont az államoknak hosszú távú stratégiát kellene kialakítaniuk a föld alatti hadviselésre, beleértve az alagutak felderítését és feltérképezését, semlegesítését vagy megsemmisítését, a megfigyelést és az együttműködést. Szintén nem tisztázott ma még, hogy a határokon átnyúló alagutak milyen esetben tekintendők háborús fenyegetésnek. Milyen tényezők befolyásolhatják az érintett állam döntését, melynek területére az országhatár alatt alagutakat létesítettek, hogy ilyen helyzetekben háborús cselekményt indítson: az alagutak száma, a készségi szintjük, a civilek lakta városrészek közelsége és azoknak az alagutat ásó féllal való kapcsolata? Olyan rendezetlen kérdések ezek, melyek kihatással vannak a háborús törvényekre, egy olyan jogi keretre, amely a háborús alagutakkal kapcsolatos kérdések széles körére alkalmazható, beleértve azok jogi státuszát, az alagutakban használható fegyverek típusát, az alagutat készítő, beazonosíthatatlan személyek (katona/civil) státuszát, valamint az alagúttellenes műveletek során a civilekkel szemben betartandó óvintézkedéseket.²⁴

HOGYAN ALKALMAZKODJUNK AZ ALAGÚTHARCHOZ?

Hogy a fenyegetés mennyire komoly, azt a következő, 2018. júniusi híradás is alátámasztja: „Az amerikai szárazföldi erők vezetői szerint a következő háborút a megvárosokban fogják megvívni, ezért jelentős erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy a legtöbb harcoló dandárt felkészítsék arra, hogy ne a városokban, hanem alattuk harcoljon. 2017 végén a haderő gyorsított fejlesztésekbe kezdett, ennek keretében mintegy 572 millió dollárt fordítanak 31 aktív harcoló dandár közül 26-nak a kiképzésére és felszerelésére, hogy képesek legyenek a világ sűrűn lakott városi területei alatt található nagy méretű föld alatti létesítményekben harcolni. Az új típusú hadviseléshez a gyalogsági egységeknek tudniuk kell, hogyan kell hatékonyan tájékozódni és kommunikálni a föld alatti labirintusokban, áttörni a nehéz akadályokat és megtámadni az ellenséges erőket a szűk folyosókban és akár a városi utcákhoz hasonló szélességű alagutakban is. A katonáknak új felszerelésre és kiképzésre lesz szükségük ahhoz, hogy olyan körülmények között tudjanak tevékenykedni, mint a teljes sötétség,

²⁴ Oxford Scholarship Online: Richemond-Barak: Underground Warfare. Abstract. <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780190457242.001.0001/oso-9780190457242> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 30.)

a rossz levegő és az ellenséges tűz elleni fedezék hiánya, vagy a föld alatti terek jelentette kihívás a hadsereg szabványos kommunikációs eszközei számára. [...] A haderő 2017-ben négy hónapos felülvizsgálatot végzett a föld alatti harcok idejétmúlt megközelítéséről, és egy új, ennek a környezetnek szentelt kiképzési kézikönyvet adott ki. »Ezt a kiképzési körlevelet azért adjuk ki, hogy sürgősen megfelelő útmutatást adjunk a föld alatti környezetben tevékenykedő egységek kiképzésének megtervezéséhez és végrehajtásához« – olvasható a 2017 novemberében megjelentetett TC 3-20.50 »Small Unit Training in Subterranean Environments« (Kisalegységek kiképzése föld alatti környezetben) című dokumentumban. Bár sürgős fejlesztési folyamat során készült, azonnali végrehajtásra engedélyezték.²⁵

Korábban az ilyen területen vívott harcokhoz a városi hadviselésről 1993-ban íródott kiadvány nyújtott segítséget.²⁶ Az iraki és az afganisztáni háborúk előtt a speciális alakulatokat (pl. Navy SEAL 6, Army Delta Force) alkalmazták az ilyen jellegű bevetésekhez. A Pentagon figyelme azonban az észak-koreai, az orosz és a kínai haderő elleni felkészülésre irányult, ennek egyik eredménye volt a fenti híradásban foglalt kormányzati lépés.

Annak érzékeltetésére, hogy a föld alatti harc mennyiben tér el a hagyományostól, amelyre a katonák kiképzést kapnak, az egyik katonai szakértő a következőket nyilatkozta: „Mindent, amit a föld felett meg lehet csinálni, azt a föld alatt is meg lehet csinálni – csak vannak olyan taktikák és technikák, amelyek sajátosak. A föld alatti térben alkalmazott taktikák nagyban hasonlítanak az épületek megtisztításánál használtakhoz. Az alapelvek pontosan ugyanazok, de ezt most csinálj fény nélkül, zárt térben, [...] próbálj meg áttörni egy ajtót egy lángvágóval, amikor nincs levegő.”²⁷

A leírtak mintegy igazolásaként a 74 oldalas, 2017-es TC 3-20-50 kiadványt 2019-ben a 228 oldalas ATP 3-21.51 *Subterranean Operations* című szabályzat követte az amerikai szárazföldi erőknél.²⁸ Ennek bevezetőjében az alábbiakat olvashatjuk: „Ahogy az amerikai szárazföldi erők átállnak a nagyszabású harci műveletekre történő optimalizálásra, fontos megérteni a föld alatti műveletek összetettségét és jelentőségét. A mi ellenfeink a mi gyengeségeinkkel szemben fejlesztették képességeiket azáltal, hogy kiterjesztették a föld alatti létesítmények használatát. Emellett a világszerte növekvő urbanizáció növeli a városi föld alatti rendszerek méretét és összetettségét. Ezek a tényezők a nagyszabású harci műveletek megnövekedett tempójával és halálos erejével együtt azt jelentik, hogy a dandár feletti szintek nagyobb szerepet játszanak a sikeres hadműveletek feltételeinek megteremtésében, a föld alatti műveletek sikerében. Míg a dandárharcsoportok és az az alattiak föld alatti műveleteket hajtanak végre, a szintek közötti integráció elengedhetetlen a sikerükhöz. A hadviselés legkorábbi feljegyzései óta egészen napjainkig a harcosok használták és használják ma is a föld alatti teret, hogy előnyre tegyenek szert ellenfeikkel szemben. Napjainkban több mint 10 ezer ismert föld alatti létesítmény létezik szerte a világon. Ezek lehetnek akár létfontosságú eszközök és képességek, vagy a fegyverrendszerek védelmére, vagy egy nagyobb védelmi rendszer megerősítésére készült létesítmények, vagy egyszerűen

²⁵ Matthew Cox: Army Is Spending Half a Billion to Train Soldiers to Fight Underground. Military.com, 24. 06. 2018. <https://www.military.com/daily-news/2018/06/24/army-spending-half-billion-train-troops-fight-underground.html> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

²⁶ FM 90-10-1 An Infantryman's Guide to Combat in Built-up Areas. Headquarters, Department of the Army, Washington, 12. 05. 1993. <http://www.bits.de/NRANEU/others/amd-us-archive/FM90-10-1C1%2895%29.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 30.)

²⁷ Cox: i. m.

²⁸ ATP 3-21.51 Subterranean Operations. Headquarters, Department of the Army, Washington, 11. 2019. <https://irp.fas.org/doddir/army/atp3-21-51.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 30.)

csak a legnagyobb városaink föld alatti infrastruktúrájának építményei, melyeket közlekedésre is használhatnak, a föld alatti rendszereket világszerte folyamatosan bővítik. Ezért a mi katonáinknak és vezetőinknek fel kell készülniük arra, hogy ebben a környezetben harcoljanak és győzni tudjanak.”²⁹

Maga a kiadvány a dandárméretű alakulatok parancsnokai és törzse számára készült, és a hadsereg és az összhaderőnemi közös műveletek szempontjából fontos doktrínának tekinthető. Elmagyarázza, hogy a hatékony föld alatti műveletek hogyan befolyásolják a hadihelyzetet, teszik lehetővé és biztosítják a rugalmasságot és az alkalmazkodóképességet a parancsnokok számára. A kiadványban leírt doktrína az egyesített szárazföldi műveletekben alkalmazható. Az ATP 3-21.51 hét fejezetet és két függelék tartalmaz. A következőkben az egyes fejezetek rövid összefoglalását mutatjuk be.

Az 1. fejezet ismerteti a föld alatti létesítmények jellemzőit, funkcióit, kialakítását és a hozzájuk kapcsolódó veszélyeket. Itt kerülnek felsorolásra a kiadványban használt, a föld alatti létesítményekre vonatkozó – jórészt a bányászati szakterminológiából átvett – általános kifejezések is.

A 2. fejezet tárgyalja a fenyegető erőket és azt, hogy azok hogyan használhatják a föld alatti rendszereket katonai céljaik eléréséhez.

A 3. fejezet a dandárok és a zászlóaljok műveleteiről szól. Ezen belül bemutatja azokat a lépéseket, amelyeket a dandár- és a zászlóaljparancsnokok és törzsek alkalmazhatnak, amikor föld alatti rendszerrel találkoznak, valamint speciális elgondolásokat tartalmaz a katonai döntéshozatali folyamaton keresztül történő tervezéssel kapcsolatban.

A 4. fejezetben kerülnek bemutatásra a század- és a szakaszműveletek, beleértve a föld alatt alkalmazandó csapatvezetési eljárásokat, melyek keretet biztosítanak a századparancsnoknak a döntéshozatali folyamat során.

Az 5. fejezet ismerteti a föld alatti területeken tevékenykedő szakaszok és egyéni katonák technikáit, mint például a feladatszervezést, a létesítményen belüli mozgást, feltérképezést és jelölést.

A 6. fejezet a tervezők és a vezetők számára készült útmutató, amely a potenciálisan rendelkezésre álló erőforrásokról, a támogatótényezőkről és -képességekről nyújt ismereteket. Ez az információ megkönnyíti a tervezést és a koordinációt a föld alatti műveletek végrehajtása előtt.

A 7. fejezet a föld alatti környezetben történő túlélésről és a sikeres működés erőforrásigényeiről szól.

Az A. függelék további részleteket tartalmaz a fizikai és a pszichológiai nehézségekről, amelyekkel a katonák a föld alatti környezetben szembesülhetnek.

A B. függelék utasításokat és példákat tartalmaz a föld alatti kiképzési létesítmények építésére vonatkozóan. A Védelmi Minisztérium azoknak a jelenlegi létesítményeknek a listáját is közli, amelyek valamilyen szintű föld alatti környezetet biztosítanak a kiképzéshez.

Matthew Cox a fent jelölt cikkében³⁰ az amerikai csapatok föld alatti kiképzésével, speciális felszerelésével az alábbiakra hívta fel a figyelmet.

Az amerikai csapatok föld alatti harcra történő felkészítésének gyakorlati végrehajtásához csatornarendszerekkel ellátott modellvárosokat építettek ki. A Védelmi Minisztérium hat helyszínnel rendelkezik, amelyek megfelelőek az alagútharcok gyakorlásához. Ezek Texas,

²⁹ Uo. viii.

³⁰ Cox: i. m.

Virginia, Missouri, Indiana, Kalifornia és Arizona államokban találhatóak. Mindemellett a csapatok a felszín felett is építenek 15–20 konténerből labirintusszerűen kialakított tereket, melyekben szimulálni lehet a föld alatti harcot.

A kiképzés mellett a dandárok harcoló alegységeinek speciális felszerelésre is szükségük van a föld alatti műveletek végrehajtásához. A költségvetésben tervezett dandáronkénti 22 millió dollár nem is olyan nagy összeg, ha csak a speciálisan beszerzendő eszközöket és azok árát nézzük. Egy emeletnyi mélység után elvész a kommunikációs képesség, ezért olyan eszközöket kell használni, mint pl. a Persistent Systems által forgalmazott MPU5, amely mobil ad-hoc hálózatra épül és az alagutakban is működik. A 3×3 MIMO-technológia az akadályfelületekről visszaverődő jeleket használja fel a teljesítmény javítása érdekében. Minél több készülék van egymás közelében, annál stabilabb az összeköttetés.³¹ A kereskedelemben kapható típus darabára 10 000 USD körül van.

A mérgező gázok vagy az oxigén hiánya egy másik kihívás, amivel a felszín alatt harcolóknak meg kell küzdeniük. A katonák ki lehetnek téve füst, szén-dioxid, szén-monoxid, kén-hidrogének és metán mérgező hatásának. Egy egyszerű védőmaszk vagy gázálc nem elégséges ezek kiszűrésére, csak egy zárt légzőkészülék garantálhatja a védelmet, aminek az ára kb. 13 000 USD körül mozog.

A sötétben történő operatív munkára eddig is használtak a csapatok éjjellátó szemüvegeket, távcsöveket, de ezek mellé még modernebb változatok beszerzésére volt szükség. Az Enhanced Night Vision Goggle–Binocular a PVS–14-hez hasonló hagyományos infravörös képerősítőt és hőkamerát használ. A rendszer az infravörös és a hőkamerás képességet egyetlen kijelzőn jeleníti meg.

Az egységeknek speciális, kézben hordozható golyóálló védőpajzsokra is szükségük lesz (szakaszonként legalább kettőre), mivel az alagutak alig vagy egyáltalán nem nyújtanak fedezéket az ellenséges tűz elől. A zaj csökkentésére fontosak a fegyverek hangtompítói, mert a lövések dőreje a zárt helyiségekben jelentősen felerősödik. Az ajtók feltöréséhez szükséges nehéz felszerelések egy része, mint például a lángvágók és a nagy feszítő-vágó berendezések a dandár műszaki egységeiben rendelkezésre állnak.

Az új kiképzési program szükségességét azonban még a hadseregen belül is többen kételkedéssel fogadják, mert szerintük az ilyenfajta tréning korábban nem volt releváns az iraki és az afganisztáni háború helyszínein. Az alapkoncepcióval egyetértenek, de az óriási kiadással járó speciális eszközök tömeges beszerzését megkérdőjelezzik. Ugyanakkor a harctéri tapasztalatok az újfajta kiképzés és az ehhez szükséges eszközök beszerzésének szükségességét támasztják alá.

Az iraki háború egyik legfontosabb taktikai tapasztalata az IED-k³² terén volt tapasztalható. Bár voltak korábbi ismeretek az eszközök elleni védelmet illetően, de mégis úgy tűnt, hogy a katonák és vezetőik mégsem voltak eléggé felkészültek, hiszen 2007-ben az amerikai harctéri halálesetek 64%-ának oka az IED volt. 2014–2015 között a JIEDDO³³ jelentése szerint

³¹ MPU5 – The world's first smart radio. Persistent Systems. <https://www.persistentsystems.com/mpu5/> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

³² Improvised Explosive Device – improvizált (házi készítésű) robbanószerkezet.

³³ Department of Defense's Joint IED Defeat Organization (now the Joint Improvised-Threat Defeat Organization) – A Védelmi Minisztérium IED legyőzésére létrehozott szervezete, mai nevén az improvizált fenyegetések elleni szervezet.

45 alkalommal hajtottak végre alagútbombákkal (TBIED³⁴) támadást. Jellemző technika volt az IED-ek drónokra szerelve történő bejuttatása az alagutakba. 2014 májusában a szíriai kormányerők egyik parancsnoksága alatt – amely egy aleppói hotelben volt kialakítva – kormányellenes erők mintegy 100 méteres alagutat töltöttek meg robbanóanyaggal, majd ezt felrobbantva megölték több tucat katonát. Pár nappal később egy újabb – ezúttal 60 tonna robbanóanyagot befogadni képes – alagútbombát aktiváltak a szíriai katonai ellenőrző pont alatt, amivel 20 katona halálát okozták.³⁵

Ugyancsak Irakban, Moszul környékén az Iszlám Állam sok területen mélyen a föld alatt hozott létre alagúthálózatot, amelyben *booby trapeket*³⁶ telepítettek a menekülő emberek védelmében. A harcosok patkányokként elbújtak a föld alatt kiépített városukban. A homok sziklába kilenc méter mélyre vájt szobák tucatjai, orvosi felszereléssel ellátott kórházi részlegek, IED-ek szerelésére szolgáló helyiségek, matracokkal és párnákkal teli alvóhelyiségek és Koránnal felszerelt imaszobák is voltak. Homokzsákokkal bélelték a falakat, drótháló erősítette a mennyezetet, és kezdetleges vezetékhalozaton szolgáltatták az áramot. Néhál léghaláppal kialakított részek is voltak, de sok helyi lakost kényszerítettek a kézi ásásra is. A járatok egy részében csak térden kúszva lehetett közlekedni, felállni sem volt elég a belmagasságuk.³⁷

Irakban az al-Kaida Bagdad környékén olyan hatásos IED-et volt képes telepíteni, amely még az amerikai csapatok 27 tonnás Bradley gyalogsági harcjárművét is felborította, több halálos sérülést okozva. Az 1980-as évek gerillaharcainak tanulságaként az alagutak taktikai kihívásokat és stratégiai fenyegetéseket jelentettek, és a következő években egyre csak szaporodtak, mert a gyengébben felszerelt harcosok védelmet kerestek a légi felderítés és célponttá válás ellen. Ezzel mindenképpen csökkentették a fejlettebb légierővel rendelkező országok aszimmetrikus fölényét. A drónok – például az MQ-9 Reaper – nem rendelkeznek röntgenképességgel, viszont elég hosszú ideig, több mint egy napig (de egyes napenergiával hajtott típusok akár hetekig) képesek a levegőben tartózkodni egy adott célpont felett. Így a légi információszerzés az alagutak bejáratának megfigyelésére korlátozódott, az a körüli mozgásokból összerakható a kép az ott élők mindennapjairól, és ezekből vonhatók le következtetések az alagút »tartalmáról« (élőerő, technikai eszközök, fegyverek stb.). A hegybe ásott vagy föld alatti terek elrendezését csak találgatni lehet.³⁸

³⁴ Tunnel bombs, or tunnel-borne improvised explosives devices (TBIEDs) – alagút(harc)ra készített improvizált robbanószerkezet.

³⁵ Benjamin Runkle: Preparing for warfare's subterranean future. War on the Rocks, 16. 04. 2015. <https://warontherocks.com/2015/04/preparing-for-warfares-subterranean-future/> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

³⁶ „„Meglépő akna« lehet bármilyen eszköz vagy anyag, amelynek az a rendeltetése, úgy van megkonstruálva, vagy úgy van összeszerelve, hogy váratlanul működésbe lépve halált vagy sérülést okozzon, amikor egy személy egy nyilvánvalóan veszélytelennek tűnő dologgal végez tevékenységet.” 1984. évi 2. törvényerejű rendelet a „Mértéktelen sérülést okozóknak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról” szülő, Genfben, az 1980. évi október hó 15. napján kelt egyezmény és a hozzá csatolt jegyzőkönyvek kihirdetéséről. (II. Módosított jegyzőkönyv) 2. Cikk, Meghatározások, (4). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98400002.tvr> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 01.)

³⁷ Francesca Mannocchi: Iraqi forces find 'underground city' abandoned by IS. Middle East Eye, 14. 05. 2016. <https://www.middleeasteye.net/news/iraqi-forces-find-underground-city-abandoned> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

³⁸ John Spencer: The Return of the Tunnel Bomb: a Medieval Tactic on the Modern Battlefield. Modern War Institute, 30. 12. 2019. <https://mwi.usma.edu/return-tunnel-bomb-medieval-tactic-modern-battlefield/> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

BEFEJEZÉS

A tanulmányban igyekeztünk röviden összefoglalni a föld alatti aknaharc fejlődésének több évezredes történetét. A történelmi példák bizonyítják, hogy az erődítmények több méter vastag és magas kőfalai, az ostromló katonák tízezrei, a mégoly hatalmas tüzerőt jelentő lövegek és bombázógépek mellett is a csatákban sokszor néhány, a föld alatt sötétben dolgozó, légszomjjal küzdő ember munkája hozta el a várva várt sikert. Neves katonai szakértők időről időre idejét múltnak tekintették ezt a fajta harcmodort, a bekövetkező események pedig újból és újból felülírták a várakozásokat, és a föld alatti aknaharc került ki „győztesként”.

Ma, a 21. században, a haditechnikai csodák korában megint csak beigazolódott, hogy korai még „temetni” a föld alatti járatokban, alagutakban rejtőző katonák hatékonyságát, sőt új kihívásokat kell megoldanunk a régi-új harceljárással kapcsolatban. Paul Springer gondolatait idézve: „Ha a következő évtizedekben is gyakorlat marad az aszimmetrikus hadviselés, mint ahogyan az a közelmúlt számos konfliktusában történt, az alagutak valószínűleg egyre fontosabb szerepet fognak játszani. A hagyományos domináns hatalmak, mindenekelőtt az Amerikai Egyesült Államok, hatalmas előnnyel rendelkeznek a légi megfigyelés révén szerezhető információk terén. Ennek az információs fölénynek az ellensúlyozására a legegyszerűbb módszer az, hogy a különféle tevékenységeket egyszerűen elrejtik a föld alatt. Az alagutak a támadók számára védelmi rémálmot jelenthetnek, és semmissé tehetik a technológiailag fölényben lévő hagyományos erők számos előnyét. Egy alagúthálózat kiürítése és megsemmisítése költséges, időigényes és valószínűleg sokkal több áldozatot követel, mint egy föld feletti harc. Az alagutak békeidőben is kettős hasznosítást kínálnak, mivel egyben beszivárgási és csempészési útvonalakat biztosítanak. Ha az alagutak bejárait és elrendezését titokban lehet tartani, létezésük komoly biztonsági fenyegetést jelent.”³⁹

Napjainkban a Magyar Honvédségben jelentős szervezeti és haditechnikai fejlesztés zajlik. Az ebben részt vevő személyek vajon gondolnak-e arra, hogy lépéseket tegyenek ennek az új kihívásnak a megoldására is?

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, könyvfejezetek

- Appleman, Roy E. – Burns, James M. – Gugeler, Russell A. – Stevens, John: *Okinawa: The Last Battle*. Center of Military History, United States Army, Washington, D.C., 1993.
- Astor, Gerald: *Operation Iceberg – The Invasion and Conquest of Okinawa in World War II*. Penguin Publishing Group, 1995.
- Richmond-Barak, Daphné: *Underground Warfare*. NY Oxford University Press, New York, 2018. <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780190457242.001.0001/oso-9780190457242>

Katonai szabályzatok, szakutasítások, törvények

- 1984. évi 2. törvényerejű rendelet a „Mértéktelen sérülést okozónak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról” szóló, Genfben, az 1980. évi október hó 15. napján kelt egyezmény és a hozzá csatolt jegyzőkönyvek kihirdetéséről. (II. Módosított jegyzőkönyv) 2. Cikk, Meghatározások, (4). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98400002.tvr>

³⁹ Springer: i. m.

- ATP 3-21.51 Subterranean Operations. Headquarters, Department of the Army, Washington, DC, 11. 2019. <https://irp.fas.org/doddir/army/atp3-21-51.pdf>
- FM 90-10-1 An Infantryman's Guide to Combat in Built-up Areas. Headquarters, Department of the Army, Washington, DC, 12. 05. 1993. <http://www.bits.de/NRANEU/others/amd-us-archive/FM90-10-1C1%2895%29.pdf>

Cikkek, előadások, tanulmányok

- Battle of Okinawa – Intensification and collapse of Japanese resistance. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Battle-of-Okinawa/Intensification-and-collapse-of-Japanese-resistance>
- Cox, Matthew: *Army Is Spending Half a Billion to Train Soldiers to Fight Underground*. Military.com, 24. 06. 2018. <https://www.military.com/daily-news/2018/06/24/army-spending-half-billion-train-troops-fight-underground.html>
- Cu Chi Tunnels. History.com, 02. 08. 2011. <https://www.history.com/topics/vietnam-war/cu-chi-tunnels>
- Dowd, Alan W.: *Tunnel vision*. The American Legion, 08. 07. 2020. <https://www.legion.org/landing-zone/249420/tunnel-vision>
- Egypt pumps toxic gas into Gaza tunnel, Three Palestinians dead – report. Jerusalem Post, 03. 09. 2021. <https://www.jpost.com/breaking-news/egypt-pumps-toxic-gas-into-gaza-tunnel-two-palestinians-dead-678464>
- Grau, Lester W. – Jalali, Ali Ahmad: *Underground Combat: Stereophonic Blasting, Tunnel Rats and the Soviet-Afghan War*. Headquarters, Department of the Army, USA. <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/200606/download>
- Lukács László: *Robbantástechnika a hazai katonai szakfolyóiratokban 1945–1990. között, I. rész – Robbanóanyagok és iniciálásuk*. Katonai Logisztika, 2020/3., 241–277. http://www.mare.info.hu/sites/default/files/katlog_17_doc_robbanoanyagok_1945-1990.pdf; DOI: 10.30583/2020.3.241
- Mannocchi, Francesca: *Iraqi forces find 'underground city' abandoned by IS*. Middle East Eye, 14. 05. 2016. <https://www.middleeasteye.net/news/iraqi-forces-find-underground-city-abandoned>
- MPU5 – The world's first smart radio. Persistent Systems. <https://www.persistentsystems.com/mpu5/>
- Oxford Scholarship Online: Richemond-Barak: *Underground Warfare*. Abstract. <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780190457242.001.0001/oso-9780190457242>
- Rogers, J. David: *Japanese defenses and fortifications Tarawa, Iwo Jima and Okinawa, 1943–1945*. <https://web.mst.edu/rogersda/umrcourses/ge342/Japanese%20Island%20Defenses%201943-45.pdf>
- Runkle, Benjamin: *Preparing for warfare's subterranean future*. War on the Rocks, 16. 04. 2015. <https://warontherocks.com/2015/04/preparing-for-warfares-subterranean-future/>
- Spencer, John: *The Return of the Tunnel Bomb: a Medieval Tactic on the Modern Battlefield*. Modern War Institute, 30. 12. 2019. <https://mwi.usma.edu/return-tunnel-bomb-medieval-tactic-modern-battlefield/>
- Springer, Paul J.: *Fighting Under the Earth: The History of Tunelling in Warfare*. Foreign Policy Research Institute, 23. 04. 2015. <https://www.fpri.org/article/2015/04/fighting-under-the-earth-the-history-of-tunneling-in-warfare/>

Bodó Szabolcs alezredes:

EGY ÚJ SZOLGÁLATI FORMA: AZ ÖNKÉNTES KATONAI SZOLGÁLAT

DOI: [10.35926/HSZ.2022.6.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: 2021 nyarán a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség vezetése egy új szolgálati forma létrehozásáról döntött, amely az önkéntes katonai szolgálat elnevezést kapta. Az új szolgálati forma – a korábbiaktól eltérően – egy új motivációs elemmel bővült, amely a felsőoktatási felvételi eljárás során többletpontokat biztosít a jelentkezőknek a vállalt katonai szolgálatért. Az írás bemutatja a 2021 szeptemberében indult önkéntes katonai szolgálatot, amelyet a szerző szolgálatot vállalók körében végzett kérdőíves felmérése kiértékelte eredményeivel, valamint az azokból levont következtetésekkel egészített ki.

KULCSSZAVAK: önkéntes katonai szolgálat, felkészítés, kiképzés

A SZERZŐRŐL:

Bodó Szabolcs alezredes, kiemelt főtiszt (MH Transzformációs Parancsnokság Kiképzési Főnökség)

BEVEZETÉS

A 2002-ben létrehozott, 2010 után újraszervezett önkéntes tartalékos rendszer¹ (ÖTR) legújabb szolgálati formája a 2021-ben életre hívott önkéntes katonai szolgálat (ÖKSZ), amely jelentős mértékben eltér az eddig működtetett szolgálati formáktól. „A szolgálat létrehozásakor egyértelmű célkitűzés volt, hogy egy olyan képzési és kereseti alternatíva jöhessen létre, amely főként azokat a fiatalokat szólítja meg, akik az idei tanévben valamiért kénytelenek elhalasztani felsőfokú tanulmányaik megkezdését, illetve szeretnék kipróbálni magukat a katonai pályán.”²

Dr. Ruszin-Szendi Romulusz altábornagy, az MH parancsnoka a 2022. március 17-én Székesfehérváron rendezett értékelő és feladatszabó értekezleten kiemelte, hogy a „legfontosabb feladatkör a kiképzések folytatása és fejlesztése, mind az alapkiképzés, mind az ÖKSZ, vagy az ÖTT rendszer esetében. A folyamatosan fejlesztett kiképzési rendszer és annak pontos végrehajtása az új haditechnikai eszközök hadrendbe állítása miatt kiemelt fontosságú”.³ Ebből jól látható, hogy az MH vezetése elkötelezett az ÖKSZ továbbfejlesztésére, amelyet

¹ 22/2002. (IV. 10.) HM rendelet az önkéntes tartalékos jogviszony szabályozásáról. Magyar Közlöny, 2002/45., 3117–3119. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6565d05c2c75a91b80811199247e0899f2433a6a/letoltos> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 01.)

² Önkéntes Katonai Szolgálat. Honvedelem.hu, 2021. 07. 21. <https://honvedelem.hu/OKSZ.html> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 16.)

³ „Bármit kérhet tőlem, kivéve időt” – „Vous pouvez me demander tout ce que vous voulez, sauf pour le temps.” (Napoléon Bonaparte) Honvedelem.hu, 2022. 03. 17. <https://honvedelem.hu/hirek/barmit-kerhet-tolem-kiveve-idot.html> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 18.)

a kormány részéről tett újabb intézkedések is megerősítettek.⁴ E kormányzati intézkedések szerint az ÖKSZ-t vállaló, továbbtanulás előtt álló fiatalok továbbra is – a vállalt szolgálat időtartamától és formájától függően 16, 32, 64 – többletpontot kapnak, amelyet felsőfokú felvételi eljárás során tudnak igénybe venni.⁵ Tanulmányom megírásával ahhoz kívánok hozzájárulni, hogy az MH-nak minél hatékonyabb módon és minél nagyobb létszámban legyen lehetősége potenciális hadkötelesekből kiképzett tartalékosokat képezni.

Az írás ezt az új szolgálati formát mutatja be, amelyet a 2021 szeptemberében bevonult ÖKSZ-t vállalók körében végzett kérdőíves felmérésem eredményeivel, illetve az abból levont következtetéseimmel egészítettem ki.⁶

A felmérést megelőzően az alábbiakat feltételeztem:

- az ÖKSZ-be jelentkezők többségét a jelentkezésért biztosított felsőoktatási felvételi többletpontok motiválták;
- a jelentkezők többségének a családjában voltak sorkatonai szolgálatot ellátók, tőlük inkább pozitív élményeket hallottak, amelyek motiválták őket a jelentkezésnél;
- az ÖKSZ-be jelentkezők többsége kisebb településekről (község, kisváros, középváros) jelentkezik, nem pedig a nagyvárosokból és a fővárosból;
- az ÖKSZ-be jelentkezőknél fontos szempont lesz a lakóhelyhez való közelség, a mindennapos hazajárás lehetősége;
- az ÖKSZ-be jelentkezők többsége a gyakorlatorientált kiképzési foglalkozásokat részesíti előnyben az elméletiekkel szemben.

A kérdőív összeállításánál az ÖKSZ-ben szerepet vállaló fiatalok jelentkezési motivációjára, korábbi katonai tájékozottságukra, a felkészítés során szerzett pozitív és negatív tapasztalataikra, megfogalmazott javaslataikra, a kiképzésvégi véleményükre, illetve további katonai szolgálataikra vonatkozó elképzelésükre összpontosítottam. A kérdőívet 188 fő⁷ ÖKSZ-t vállalóval sikerült kitöltetnem. Feltételezem – tekintettel a kérdőív kitöltése időszakában meglévő 381 fő⁸ ÖKSZ-t vállaló, arányait tekintve valószínűleg hasonló statisztikáival⁹ –, hogy reprezentálja az ÖKSZ-t vállalók fenti kérdésekben való gondolkodását életkor, nem, iskolai végzettség szerinti csoportosításban.

A felmérést 2021. december és 2022. január között végeztem,¹⁰ így kijelenthető, hogy a kérdőívek kitöltői már ismerték az ÖKSZ rendszerét, végrehajtották a számukra meghatározott alapkiképzést, valamint az alapkiképzést követő szakkiképzés jelentős részét. Az így nyert

⁴ Magyar Közlöny, 2022/62. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/167017190f22fcef90a051a8e965cb9e950be82/megtekintes#;=Orb%C3%A1n%20Viktor> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 08.)

⁵ Herczeg Márk: Jó sok felvételi többletpontot ér az önkéntes tartalékos katonáskodás. 444.hu, 2022. 04. 06. <http://444.hu/2022/04/06/egy-csomo-felveteli-tobbletpontot-er-az-onkentes-tartalekos-katonaskodas> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 13.)

⁶ A kérdőíves felmérést a Magyar Honvédség parancsnokának írásos engedélyével végeztem, a kivitelezésében segítségemre volt az ÖTR működtetését felügyelő katonai szervezet, az MH Tartalékképző és Támogató Parancsnokság Kiképzési Főnökség mb. főnöke.

⁷ Kutatásmódszertani minta.

⁸ Társadalomkutatási módszertan szerint ez volt az alapsokaság. A kérdőív kitöltését megelőző időszakban (2021. november 09.) 381 fő volt ÖKSZ-kiképzésen (MH TTP közlése).

⁹ A 381 fő ÖKSZ-t vállalók nemi megoszlása: 226 fő férfi és 155 fő nő. Iskolai végzettség szerint: 66 fő alapfokú végzettségű, 296 fő középfokú végzettséggel rendelkező, 23 fő felsőfokú végzettségű. Életkor szerinti megoszlás: 155 fő 20 év alatti, 21–25 év között 98 fő, 26–30 év közötti 30 fő, 31–35 év közötti 23 fő, 35 feletti 75 fő.

¹⁰ A kérdőívet kitöltők ekkor a 6 hónapos szolgálatuk 4. és 5. hónapjában jártak.

adatokból levont következtetésem jó alapot szolgálhatnak az ÖKSZ továbbfejlesztésére, valamint más, a jövőben létrehozandó szolgálati formák tervezésére.

AZ ÖKSZ LÉTREHOZÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI

A 2010-ben, a 2002 óta addig lényegében papíron létező ÖTR 17 fő önkéntes tartalékos (ÖT) katonát tudott felmutatni.¹¹ Megállapítható volt, hogy az ÖTR sem hatékony, sem népszerű nem volt a magyar társadalom fiataljai körében.¹² 2004-ben – az 1990-es évek végére lecsökkent társadalmi elfogadottság hatására is¹³ – felfüggesztett békeidőszaki sorkatonai szolgálat és az ÖTR működésképtelensége miatt évről évre csökkent a kiképzett tartalékosok száma,¹⁴ Őket a korábban sorkatonai szolgálatot teljesített, egyre idősödő korosztályok, valamint a hivatásos és a szerződéses jogviszonyból kivált volt katonák alkották.

A 2010-ben megalakult kormány a tarthatatlan állapotból adódó veszélyt felismerve arra az elhatározásra jutott, hogy sürgősen meg kell kezdeni az ÖTR megreformálását.^{15, 16} Első lépésként a katonai objektumok őrzés-védelmét ellátó fegyveres biztonsági szolgálatok állománya került „beemelésre” az ÖTR-be, akikből létrejött az önkéntes védelmi tartalékos (ÖVT) állomány.¹⁷ Az ÖVT-ben szerepet vállalókat az addigi fekete színű formaruhájuk¹⁸ helyett az MH-ban rendszeresített és akkor használt 90M/2000M gyakorlóval látták el, valamint felszerelték őket az MH korábbi szolgálati maroklőfegyverével, a PA–63 hadipisztollyal. Az ÖVT-szolgálatot vállalók napi tevékenységét kettős jogállásban (fegyveres biztonsági őr és ÖVT-katona) végezték. Ez azt jelentette, hogy a szolgálati feladataikat az év jelentős részében a fegyveres biztonsági őrség működési és szolgálati szabályzatáról szóló 27/1998. (VI. 10.) BM rendelet¹⁹ által szabályozva fegyveres biztonsági őrként látták el, a katonai

¹¹ Benkő Tibor: Folytatni kell a haderőfejlesztést és segíteni a határok védelmét. Origo.hu, 2022. 02. 22. <https://www.origo.hu/itthon/20220222-benko-tibor-szentendre-honvedseg-hadero-fejlesztese.html> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

¹² Nagy-Vargáné Juhász Ágnes: Az önkéntes haderő tartalék biztosításának szervezési-vezetési kérdései. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE HDI, Budapest, 2010, 4. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12212/Teljes%20sz%C3%B6veg!.pdf?sequence=1> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

¹³ Molnár Ferenc: A kötelező katonai szolgálat és a társadalom. In: Juhász Erika (szerk.): Magyarország NATO-tagsága és a honvédelem átalakítása – Tanulmányok és dokumentumok. HM, HVK, Budapest, 2000, 163–178.

¹⁴ Czuprák Ottó: Paradigmaváltás a katonai tartalék erőknél. Új Honvédségi Szemle, 2006/9., 122.

¹⁵ 95/2010. (XI. 16.) HM utasítás a Magyar Honvédség tartalékos rendszere fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról. Honvédelmi Közlöny, 2010/17. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozlart&ev=2010&szam=17&k=13> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 13.)

¹⁶ Ujházy László: Tartalékos szövetségek a NATO-ban. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011, 7. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12250/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

¹⁷ Kladek András – Ujházy László: A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszeréhez kapcsolódó munkáltatói támogató program vizsgálata. Honvédségi Szemle, 2014/6., 72. https://www.researchgate.net/profile/Laszlo-Ujhazy-2/publication/345862505_A_Magyar_Honvedseg_onkentes_tartalekos_rendszerehez_kapcsolodo_munkaltatoi_tamogato_program_vizsgálata/links/5fafee692851cf24cce868a/A-Magyar-Honvedseg-onkentes-tartalekos-rendszerehez-kapcsolodo-munkaltatoi-tamogato-program-vizsgálata.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

¹⁸ A laktanyai köznyelv a fekete formaruhájuk miatt „nindzsáknak” nevezte a laktanyák őrzés-védelmét ellátó fegyveres biztonsági őröket.

¹⁹ 27/1998. (VI. 10.) BM rendelet a fegyveres biztonsági őrség Működési és Szolgálati Szabályzatának kiadásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800027.bm> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

felkészítésük idejére viszont katonai szolgálatra hívták be őket. Az ÖVT-szolgálat létrehozásával lehetőség nyílt arra, hogy minősített időszakban a fegyveres biztonsági szolgálatot ellátóknak ne kelljen szolgálati feladataikat átadni az aktív állománynak, hanem tartalékos katonai szolgálatra történő aktiválásukkal – az MH Szolgálati Szabályzata által szabályozott formában – folytathatják őrzés-védelmi feladataik ellátását.

Az ÖTR létszámának további növelése érdekében az addig szolgálati nyugellátásban részesülő, volt hivatásos állományt is megszólította a kormány, akik az önkéntes műveleti tartalékos (ÖMT) szolgálatukért adómentesen megőrizhették a szolgálati járadékukat. Az ÖMT-szolgálat évi 60 nap katonai szolgálatot irányzott elő a számukra, amelyet 6 hónapos, összevont formában is teljesíthettek (ez esetben 3 évig nem kerülhettek újabb behívásra). A szolgálati járadékos ÖMT-állomány mellett idővel megjelentek azok a fiatalok is az ÖTR ÖMT jogviszonyában, akik ki akarták magukat próbálni katonai feladatok ellátása közben.

A kormány 2016-ban új szolgálati jogviszony létrehozásáról döntött,²⁰ amelyet területi elven, a magyar közigazgatási (járási) rendszerhez igazítottak. E szolgálati jogviszony az önkéntes területvédelmi tartalékos (ÖTT) nevet kapta. Itt – lehetőség szerint – törekedtek a lakóhely szerinti járásban szervezett kiképzések végrehajtására. Ezzel a lépéssel a kormány azoknak a fiataloknak – a vélelmezett – aggodalmára igyekezett megoldást találni, akik érdeklődtek ugyan a tartalékos katonai szolgálat iránt, de nem akartak eltávolodni lakóhelyüktől, a napi kiképzési feladatuk elvégzése után lehetőleg az otthonukban kívánták letölteni a pihenésre biztosított szabadidőt. Ennek érdekében Magyarország járásaiban és Budapest kerületeiben megalakítottak 197 ÖTT-századot. Az ÖTT-katonák alapfelkészítése modulrendszerű alapképzés keretében történt, azt az ÖTT-szolgálatot vállalók modulonként 12 kiképzési órában, két kiképzési naponként hajthatták végre összesen 120 órában. Az ÖTT-katonák gördülékeny felkészítésének érdekében létrehozta hét területvédelmi ezredet (TVE), ezekből kezdetben kettő alakult meg teljesen. A TVE-k szolgálati alárendeltségében megyénként megalakításra kerültek a területvédelmi zászlóaljok (TVZ), zászlóaljanként egy aktív kiképzőszázaddal.

A továbbfejlesztett ÖTR kezdeti nagy létszámnövekedését követően a jelentkezők számában 2018-ra – az öregségi nyugdíjkorhatárt elérő járadékos ÖMT-állomány kiáramlása és a természetes fluktuáció miatt – megtorpanás következett be, ezért a kormány ismételen arra kényszerült, hogy újabb szolgálati formák létrehozásával ismét lendületet adjon az ÖT katonai szolgálatnak. A 2019-ben kezdődött, Magyarországon 2020-ban kiteljesedett koronavírus-járvány hatására a munkaerőpiacon időszakos munkanélküliség ütötte fel a fejét, amelyet a kormány az álláskeresők állami szektorban lévő szervezetekhez történő irányításával próbált ideiglenesen megoldani.²¹ Az állami szektor részét képező MH ennek kapcsán létrehozta a speciális önkéntes területvédelmi tartalékos (SÖTT) jogviszonyt,²² amely az addig már létező ÖTT bázisán került kialakításra. A SÖTT-jogviszonyban szerepet vállalóknak – hasonlóan az ÖTT, de eltérően az ÖMT és ÖVT jogviszonyoktól – könnyített

²⁰ 25/2016. (XII. 22.) HM rendelet az egyes honvédelmi miniszteri rendeletek módosításáról. Jogtar. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600025.HM×hift=20170101&txtreferrer=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

²¹ Szerencsi Zsolt: A Magyar Honvédség Covid-19-világjárvánnyal összefüggő munkahelyteremtése. Hadtudományi Szemle, 2021/4., 121. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hsz/article/view/5446/4860> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 21.)

²² 11/2020. (VI. 23.) HM rendelet az önkéntes tartalékos szolgálati viszonyhoz kapcsolódó egyes honvédelmi miniszteri rendeletek módosításáról. Honvédelmi Közlöny, 2020/8., 690. <http://docplayer.hu/210205897-Honvedelmi-kozlony-a-honvedelmi-miniszterium-hivatalos-lapja-cxlvii-evfolyam-8-szam-augusztus-10-t-a-r-t-a-l-o-m.html> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

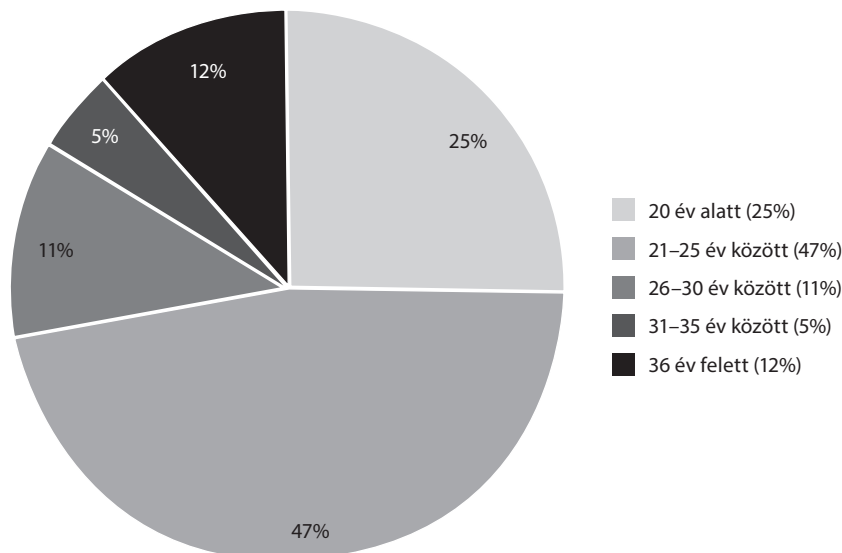
egészségügyi alkalmassági vizsgálaton²³ kellett átesniük, valamint – más álláslehetőség esetén – következmények nélkül válhattak ki az ÖTR-ből.

Az ÖTR magas korfája miatt 2021-ben a honvédelmi tárca arra az elhatározásra jutott, hogy megcélozza a 18-19 éves, frissen érettségizett, de felsőoktatási intézménybe felvételt nem nyert korosztályt. Az ÖKSZ-ben szolgálatot vállaló fiatalok megnyerésére az addigi ÖT-jogviszonyok kedvezményei mellett a kormány felvételi többletpontokat biztosított a számukra, amely 6 havi ÖKSZ-szolgálatért 16–32 (alapkiképzés 16 pont, alapkiképzés + szakkiképzés 32 pont), 12 havi szolgálatért 64 felvételi többletpontot igazolt az egyetemi felvételi előtt állók számára. A 2+4 hónapos – 2 hónap alapkiképzés, 4 hónap szakkiképzés – ÖKSZ-t vállaló jelentkezők egy átfogó honvédelmi ismereteket nyújtó képzésen vehettek részt, mely az élmény- és tapasztalatszerzés mellett stabil kereseti lehetőséget, megélhetési alternatívát is kínált.²⁴

ÖNKÉNTES KATONAI SZOLGÁLAT

A törvényi feltételek létrehozását követően az ÖKSZ-re történő toborzás 2021 nyarán kezdődött, az érdeklődő fiatalok először 2021. augusztus 31-ig jelentkezhetek szolgálatra. A 2021. szeptember 15-én kezdődött alapkiképzést országosan 502 fő kezdte meg, de számuk a kérdőíves felmérés időszakára 381-re csökkent,²⁵ közülük 188 fővel sikerült önkéntes és anonim módon kitölteni a kérdőívet. A kitöltők közel háromnegyede a várakozásoknak megfelelően a középfokú végzettséggel rendelkezők köréből került ki (74%).

A kérdőívet kitöltők korfájában is megmutatkozott a kormányzati szándék, mivel jelentős többségben voltak a 25 év alatti jelentkezők – 20 év alatt 25%, 21–25 év közötti 47%.

1. ábra A kérdőívet kitöltők életkor szerinti megoszlása (Készítette a szerző)

²³ Gyakorlatilag háziorvosi papírral.

²⁴ Önkéntes Katonai Szolgálat. I. m.

²⁵ A rendszerből kiválók többsége a polgári szférában létesített munkalehetőséget; családi, egészségügyi és egyéb, nem indokolt okok miatt hagyta el a rendszert.

A megkérdezettek között többségben voltak azok, akiknek a családjában voltak korábban sorkatonai szolgálatot ellátók (86%) és akiknél a tőlük hallott katonai történetek pozitív élményként rögzültek (57%). Ezt az eredményt támasztja alá egy 2018-as, 1000 fő bevonásával végzett közvélemény-kutatás is, mely szerint a magyarok nem utasítják el egyértelműen a sorkatonai szolgálatot, a megkérdezettek 56%-ának nem lenne ellenére annak ismételt bevezetése.²⁶ Ezekből a statisztikai adatokból azt a megállapítást vontam le, hogy a legjobb toborzás az, ha a rendszerben szerepet vállalók hozzák meg a kedvet az újabb korosztályok katonai szolgálatához azáltal, hogy pozitív élményeiket elmesélik a hozzátartozóknak, ismerősöknek, barátoknak (családi szocializáció). Ennek érdekében szükséges és hatékony a kiképzést olyan formában tervezni és végrehajtani, hogy az a résztvevők számára élményszámba menjen, a kiképzés végére pozitív benyomásokkal integrálódjanak a környezetükbe.

A kérdőívet kitöltők jelentős többsége (74%) a katonai szolgálatának megkezdése előtt is érdeklődött a katonai témájú hírek, események iránt, amiből arra lehet következtetni, hogy a megszüntetett sorkatonai szolgálat ellenére a polgári társadalom egy jól körülhatárolt része számára nem vált közömbössé a hagyományos értékek iránti érdeklődés (katonaság, a haza fegyveres szolgálata), valamint a katonai műszaki tájékozódás iránti igény (haditechnikai eszközök, fegyverek iránti érdeklődés), bár a felmérés az érdeklődés mögötti konkrét okokat nem vizsgálta.

A kérdőív kitért arra, hogy a kitöltő milyen fórumból értesült az ÖKSZ lehetőségéről. Az eredmény megerősítette azt a sztereotípiát, hogy a fiatal társadalom tájékozódási szokásai eltolódtak az online források felé (online sajtó 35%, közösségi média 28%), szemben a hagyományos forrásokkal (írott sajtó 4%, tévé és rádió 18%). Viszonylag nagy létszámban jelezték a családi (szülők), az iskolai (tanárok), a kortárs csoporti (ismerősök, barátok) motivációt a jelentkezésnél (15%).

A jelentkezők körében magas fokú volt a katonai szolgálat iránti családi támogatottság aránya (68%) és a semleges („közömbös volt”, „nem szóltak bele” 29%), míg az ellenzők köre elhanyagolható (5%). Ez utóbbit természetesen a már katonai szolgálatra jelentkezettek körére kell értelmezni. Ezekből az adatokból tehát nem lehet következtetni arra, hogy a szülői társadalom támogatja vagy ellenzi gyermekének katonai szolgálatát, arra azonban igen, hogy a társadalom nem képvisel a katonai szolgálatot kimondottan ellenző nézeteket.²⁷

A felmérésben fontosnak ítéltém meg kitérni az ÖKSZ-t vállalók jelentkezési motivációira is, amellyel azt kívántam felmérni, hogy igaz-e az a feltételezésem, miszerint az ÖKSZ-t vállalók fő motivációs tényezője a felvételi többletpontok voltak. A válaszok többsége nem igazolta feltételezésem, mivel azt csak a megkérdezettek egynegyede jelölte meg a fő motivációnak (felvételi többletpontok 25%), ezzel szemben a válaszadók kétharmada a kihívás opciót választotta (66%).²⁸

A felmérésben rákérdeztem arra, hogy melyek voltak a katonai szolgálattal szembeni legnagyobb félelmeik. E kérdésre a legnagyobb arányban az „ismeretlen helyzetekkel szembeni” okokat adták meg – ismeretlen társaság (28%), az ismeretlen feladatokból adódó bizonytalanság (32%) – de többen jelezték, hogy a fizikai kihívásoktól való félelem (20%), a szigorú rend és a katonai fegyelem (15%) voltak a félelmeik legfőbb okai. A sztereotípiának számító

²⁶ Hanula Zsolt – Kocsis Krisztina: Régen a nosztalgia is jobb volt. Index, 2018. 10. 10. https://index.hu/techtud/2018/10/10/regen_a_nosztalgia_is_jobb_volt/ (Letöltés időpontja: 2022. 05. 21.)

²⁷ Uo.

²⁸ Több válasz megjelölésére is volt lehetőség.

„fegyverektől való félelem”-re viszonylag kisszámú (5%) válasz született, így elkönyvelhetjük, hogy ez nem jelent akadályt a társadalom katonakorú része számára.

A kérdőívet kitöltők megyei eloszlása jól szemlélteti, hogy a legtöbb megyében jól kezelhető,²⁹ kiscsoportos formában kezdték meg a jelentkezők az alapkiképzést, amelyben a kiképzők és kiképzendők aránya az MH más kiképzéseihez képest jelentősen jobb arányt mutatott.³⁰

2. ábra A kérdőívet kitöltők megyei eloszlása (Készítette a szerző)

Települési eloszlás szerint a jelentkezők zöme 100 000 fő alatti településekről származik (5000 fő alatti községből 39%, 5000–20 000 fő közötti kisvárosból 19%, 20 000–100 000 fő közötti középvárosból 20%). Az előzetesen várt feltételezésemnek megfelelően a 100 000 fő feletti nagyvárosok és a főváros arányait tekintve elmaradt a kisebb települések fent feltüntetett jelentkezőinek számától (14%, illetve 9%).

Nemenkénti eloszlás szerint a kérdőívet kitöltők közel fele (39%) a női nemből került ki. Ez az arány jelentősen magasabb, mint az MH más szolgálati jogviszonyában a nők aránya.³¹ A felmérés ezirányú kimutatása rövid távú (az ÖKSZ programjának a sikere, az MH megismerése és népszerűsítése) és hosszú távú (a családi motiváció növelése a következő generációk katonai szolgálatra jelentkezésénél) sikerként könyvelhető el, ez az eredmény azonban középtávon (a kiképzett tartalékosok számának növelése különleges jogrend idejére³²) megkérdőjelezhető.

²⁹ Ez alól kivétel a két budapesti helyszín, ahol 35–35 fővel kezdődött meg az alapkiképzés (az MH TTP közlése).

³⁰ A klasszikus 1:10 arányhoz képest egy kiképzőre jóval kevesebb kiképzendő jutott, amivel a kiképzés hatékonyságát lehetett növelni.

³¹ Nyulas Szabolcs: A Magyar Honvédség állományának mintegy 20%-a nő. Honvedelem.hu, 2018. 04. 26. <https://honvedelem.hu/media/aktualis-videok/a-magyar-honvedseg-allomanyanak-mintegy-20-szazaleka-no.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 22.)

³² A különleges jogrendben bevezetésre kerülő kötelező katonai szolgálat a társadalom férfitagjaira vonatkozik.

Az ÖKSZ-re történő felkészítés 2021. szeptember 15-én kezdődött a TVZ-k megyei bázisain, ezáltal csökkentve a fiatalok előzőekben már említett aggodalmát, hogy az lakóhelyüktől távol történik. Az ÖKSZ-t vállalók katonai szolgálatuk első időszakában (8 hét³³) a 2021-ben módosított MH Egységes Alapkiképzési Programja (MH EAP) szerint hajtottak végre alapkiképzést, melynek eredményeként annak végére – mások mellett – el kellett sajátítaniuk a katonai szolgálat követelményeit és normáit, jártasságot kellett szerezniük a harcászati feladatok végrehajtásában egyénileg és tűzpár tagjaként, a biztonságos fegyverkezelésben és a terepen történő tájékozódásban.³⁴ Ennek érdekében az alapkiképzés során az alábbi foglalkozásokat hajtották végre:

Kiképzési ág	Végrehajtásra került		
	Adminisztrációs hét	Alapkiképzés	Összesen
Honvédelmi ismeretek	2 óra	–	2 óra
Katonai testnevelés	2 óra	14 óra	16 óra
Alaki kiképzés	2 óra	10 óra	12 óra + 20 óra esküre felk.
Jogi és hadijogi ismeretek	1 óra	–	1 óra
Szabályzatismeret	3 óra	–	3 óra
Munka-, tűz- és környezetvédelmi ismeretek	2 óra	1 óra	3 óra + 2 óra eseti felk.
Nemzetbiztonsági és információvédelmi ismeretek	4 óra	–	4 óra
Műszaki kiképzés	–	14 óra	14 óra
ABV-védelmi kiképzés	–	5 óra	5 óra
Katonai tereptan	2 óra	10 óra	12 óra
Logisztikai ismeretek	1 óra	–	1 óra
Egészségügyi kiképzés	–	8 óra	8 óra
Híradókiképzés	–	4 óra	4 óra
Általános lökiképzés	–	50 óra	50 óra
Általános harcászat	2 óra	44 óra	46 óra
Nem háborús műveletek	–	6 óra	6 óra
Vizsga	–	6 óra	6 óra
Összesen	21 óra	172 óra	193 óra³⁵

Az alapkiképzést követő 2 hétben az ÖKSZ-t vállalók a következők szerint hajtották végre a lövészszakalapozó kiképzésüket:

³³ 5+1+2 hét, amelyből 5 hét alapkiképzés, 1 hét úgynevezett adminisztrációs hét, 2 hét lövészszakalapozó kiképzés.

³⁴ MH Egységes Alapkiképzési Programja tervezet. Az MH kiadványa, 2021, 10.

³⁵ Uo. 25.

Kiképzési ág	Végrehajtásra került
	Szakalapozó kiképzés
Lőkiképzés	52 óra
Harcászat	24 óra
Fizikai állóképesség fejlesztés	3 óra
Általános karbantartás	3 óra
Összesen	82 óra³⁶

A kiképzést végrehajtó fiatalok leginkább a gyakorlati foglalkozásokat kedvelték (lövészet 39%, harcászat és más terepfoglalkozások 28%, katonai testnevelés 15%), legkevésbé a tantermi foglalkozások voltak népszerűek (50%). Ez a mért eredmény a feltételezésemnek megfelelően alakult, mivel a korábbi időszakokban más jogviszonyok kiképzéseinél is hasonló eredmény volt mérhető. Ezt a megállapítást a mai fiatal generáció felgyorsult életvitelére vezetem vissza, amely az internetnek köszönhetően azonnali gyors válaszokat biztosít az elméleti kérdésekre. Az online térben szocializálódott generáció számára kevésbé hatékony a hosszú, tanteremben szervezett, egymásra épített, a 20. századi oktatási módszerekkel (anyagleadás, majd számonkérés) történő elméleti oktatás.

Az alapkiképzést lezáró első időszak után az ÖKSZ-t vállaló fiatalok számára lehetőség nyílt – további felvételi többletpontért – olyan szakfelkészítések vállalására, amelyek az MH katonai szervezeteinek bázisán és a többség számára a legtöbb esetben a lakóhelyétől távolabbi helyőrségben történtek.³⁷ A lakóhelyhez való ragaszkodás a felmérésben nem volt alapvetően magas (39%), többen kijelentették, hogy számukra nem jelent akadályt, ha a lakóhelyüktől távolabb kell szolgáltatást teljesíteni (44%). Ennek magyarázatát a fentebb már részletezett településtípusok szerinti kimutatásnál ismertetett eredményre vezetem vissza, miszerint a kisebb településeken élők (község, kisváros) valószínűleg már a középiskolai tanulmányaikat is kollégiumi rendszerben töltötték el. Feltételezem, hogyha a nagyobb településtípusokból több jelentkező választja az ÖKSZ-t, akkor a lakóhelyhez ragaszkodók száma is magasabb arányú lett volna.

Dr. Lippai Péter dandártábornok, az MH Parancsnoksága szárazföldi haderőnemi szemlélője szerint „csak akkor tudjuk a megfelelő követelmények alapján kiválogatott és felkészített személyi állományt megtartani a rendszerben, ha ott jól is érzik magukat, ha motiváltak.”³⁸ A Maslow-féle szükséglet-hierarchia elmélete szerint is az egyén számára a legfontosabb az egyéni szükségletek kielégítése, ami leginkább a komfortzónában jut kifejezésre. A legjobb kiképzés mellett sem érhetünk el igazán jó alapkiképzési eredményt, ha a katonának a szolgálata kezdetén ki kell lépnie a komfortzónából. Ebben az időszakban nagyon fontos tényező, hogy a katona megfelelő minőségű, mennyiségű és változatos étkezésben részesüljön – étkezéssel elégedettek (52%), elfogadható (38%), nem elégedett (9%) –, mivel az elősegíti a felkészítés pozitív megítélését. Hasonlóan fontos a megfelelő minőségű ruházat – elégedett (63%), elfogadható (35%), nem elégedett (1%) –, amely nél-

³⁶ ÖKSZ lövészsakalapozó kiképzés óra/tárgykör elosztása. ÖKSZ Lövész Program.

³⁷ A szakfelkészítésre jelentkezőeknek vállalniuk kellett a hivatásos, szerződéses, ÖMT- és ÖVT-jogviszonyban lévőkre vonatkozó egészségügyi, pszichológiai és fizikai alkalmassági vizsgálat végrehajtását is.

³⁸ Trautmann Balázs: Új kihívások, új haderő. Honvedelem.hu, 2022. 03. 11. <https://honvedelem.hu/hirek/uj-kihivasok-uj-hadero.html> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

kül nem érhető el kiemelkedő eredmény. A funkciójában célszerű és korszerű felszerelés szintén fontos szempont volt a kérdőívet kitöltők körében.

Az ÖKSZ-t vállalók körében nyitott kérdésként szerepeltettem, hogy a továbbiakban milyen típusú felkészítésen vennének részt szívesen. Ezzel annak kiderítése volt a célom, hogy az ÖKSZ kiképzési rendszerét milyen irányba kellene fejleszteni, hogy az élményszerű legyen és az elvárásoknak megfelelő szakkiképzést adjon. Többek között a következő válaszok születtek: további lövészeti felkészítések (20%), missziós felkészítések (9%), gépjárművezetői kiképzés (7%), búváriképzés (7%), ejtőernyős-felkészítés (6%).

Válaszokat kerestem arra is, hogy az ÖKSZ-felkészítést követően a résztvevők milyen szolgálati jogviszonyban szeretnének szolgálni. A jelentkezők zöme (39%) a szerződéses jogviszonyt jelölte meg, de sokakat (35%) vonz a hivatásos jogviszony létesítésének a lehetősége, amelyből arra következtetek, hogy jelentős azoknak a száma, akik a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karra (NKE HHK), esetleg más fegyveres testületek felsőfokú intézményeibe nem nyertek felvételt, de a jövőben ott képzelik el a tanulmányaikat.

Az ÖKSZ sikerét jelzi – és a fentebb már kifejtett „családi szocializációval” kapcsolatos megállapítás alapját adhatja –, hogy a megkérdezettek 87%-a javasolná ismerőseinek, barátainak az ÖKSZ-programban való részvételt.

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉS

A fentiekben kifejtett kérdőíves felmérés pozitív eredményei is megerősítették azt a kormányzati szándékot, hogy az MH-nak leginkább a középiskolai végzettséggel rendelkezőket kell megcéloznia, hogy az országban minél több kiképzett tartalékos legyen.³⁹ Emellett nem szabad figyelmen kívül hagyni az alacsonyabb és a magasabb iskolai végzettségekkel rendelkezők körét sem, mivel jelentős volt az e csoportból jelentkezők száma is.

Meglátásom szerint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők körének megnyerésére (is) az MH-nak olyan perspektívát kell tudni nyújtania, amellyel a polgári életben is tudnak érvényesülni, mint például az ingyenes gépjárművezetői engedély (jogosítvány) megszerzésének a lehetősége, amelyben a magas tanfolyami árak – „B” kategória: 239 400⁴⁰–249 500 Ft;⁴¹ „C” kategória: 332 700⁴²–378 700 Ft;⁴³ „D” kategória: 326 000⁴⁴–353 800 Ft;⁴⁵ „E” kategória: 203 100⁴⁶–240 600 Ft⁴⁷ – mellett komoly toborzási lehetőség rejlik.

³⁹ Kiképzett tartalékos alatt azokat a hadköteles korú, magyar állampolgárságú személyeket értjük, akik katonai előképzettséggel rendelkeznek. Ezzel szemben a katonai előképzettséggel nem rendelkező, 18–50 év közötti magyar állampolgárságú férfiakat potenciális hadkötelesnek nevezük.

⁴⁰ „B” kategóriás jogosítvány (autó). Gyorsjogsi. <https://www.gyorsjogositvany.hu/auto-jogositvany> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 03.)

⁴¹ B kategória. Spuri Suli (2022. év eleji ár). <https://www.spuri-suli.hu/jogositvany-arak-2021-autosiskola-budapest/> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

⁴² Teherautó jogosítvány ára. SOS Jogsi. <https://www.sosjogsi.hu/teherauto-jogositvany-ara> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 03.)

⁴³ C Kategória. Exkluzív Autósiskola. <https://exkluzivautosiskola.hu/hu/jarmuvezeto-kepzesek/c-kategoria/> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 03.)

⁴⁴ Busz jogosítvány ára. SOS Jogsi. <https://www.sosjogsi.hu/busz-jogositvany-ara> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 17.)

⁴⁵ D kategória. Fulljogsi. <https://fulljogsi.hu/araink> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 03.)

⁴⁶ Nehézpótkocsi jogosítvány ára. SOS Jogsi. <http://www.sosjogsi.hu/potkocsi-jogositvany-ara> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 05.)

⁴⁷ „C+E” kategóriás jogosítvány. Exkluzív Autósiskola. <https://exkluzivautosiskola.hu/hu/jarmuvezeto-kepzesek/ce-kategoria/> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 03.)

A felsőfokú végzettségük számára erkölcsi elismerésként a tartalékos tisztképzésben történő részvétel lehet a fő motiváló tényező, mivel ennek az állománynak a nyitott kérdéseire adott válaszaikból megmutatkozott, hogy a presztízs, az erkölcsi elismertség legalább olyan fontos a számukra, mint a kézzelfoghatóbb eredmények.

Az iskolai, kortárs csoporti és családi motivációra született eredmények miatt (15% értesült ezekből a forrásokból az ÖKSZ lehetőségéről) célszerűnek tartom a pedagógusi kar közvetlen bevonását a hasonló programok népszerűsítésébe. A megszólított célközönség tájékoztatói szokásaira vonatkozó kérdőív felméréséből született eredmények ismerete a toborzással foglalkozó szakemberek további munkájához nyújthat alapot, miszerint a fiatalok elérésének lehetőségét már kevésbé újsághirdetésben kell keresni, hanem sokkal inkább az online fórumokon.

A kérdőív felméréséből kiderült, hogy a társadalom még mindig nem lát rá megnyugtatóan a katonai élet mindennapjaira, az ismeretlenségből adódó félelmek még mindig jelentős visszatartó erőként mutatkoznak meg az állampolgároknál. Ebből levonható az a következtetés, hogy az MH-nak továbbra is erősítenie kell a társadalom felé nyitás lehetőségét, hogy az ismeretlenség szülte bizonytalanság csökkenthető legyen, az ne riassza el a katonai szolgálatra potenciálisan jelentkezőket. Ennek érdekében célszerűnek tartom a középiskolák felsőbb évfolyamai számára célirányos tájékoztatók, laktanyai és gyakorlati nyílt napok szervezését a felvételi jelentkezést megelőző időszakban, hogy a fiatalok – amennyire lehetséges – megismerhessék a katonai élet velejáróit, ne legyen számukra frusztráló, hogy nem ismerik e zárt közeg mindennapjait.

Tekintettel arra, hogy az ÖKSZ elsődleges célközönsége a felsőfokú tanintézetekbe jelentkezés előtt állókat és felvételt nem nyert állományt jelenti, hasznos lehet az együttműködés lehetőségének a keresése a felsőfokú oktatást felügyelő kormányzati adminisztrációval. Ez az együttműködés elsősorban úgy valósulhat meg, hogy az elektronikus felvételi rendszert⁴⁸ használók számára automatikus tájékoztató üzenetként megjelenhetne, hogy az ÖKSZ-t vállalók felvételi többletpontokat kapnak. E rendszerüzeneteket toborzási célból úgy kell hatékonytá tenni, hogy a felvételi eljárás megkezdésénél a rendszer automatikus üzenetként tájékoztatná a felvételizőt az ÖKSZ adta előnyökre. A felvételt nem nyert fiatal számára az újbóli ajánlás a felvételi elutasítás közlésével párhuzamosan érkezne, hogy az ÖKSZ vállalásával a pontszáma mennyit változna, valamint azzal a pontszámmal melyik felsőfokú tanintézménybe nyerne felvételt.

A 100 000 fő feletti nagyvárosokból és Budapestről érkezett, arányaiban kisebb jelentkezésszámokból arra következtettek, hogy a kisebb települések lakói között az MH még mindig jobb lehetőséget jelent, mint a nagyobb településeken élőkénél. Vélhetően a nagyvárosokban lakók számára a felvételi többletpontot nyújtó ÖKSZ helyett más lehetőségek könnyebb kihasználásával (plusz nyelvvizsga stb.) próbálták biztosítani a felvételihez szükséges pontokat.

A nők ÖKSZ-ben kimutatott jelentősen nagyobb arányából (39%) arra következtettek, hogy az általam is fő motivációnak hitt felvételi többletpontok az ő esetükben jobban érvényesültek. Az MH más szolgálati jogviszonyainak férfi/nő arányához képest magasabb női arány bizonyítja, hogy a honvédelmi vezetés szándéka (felvételi pontokért cserébe katonai szolgálat) vélhetően a nők körében volt igazán sikeres.

Az ÖKSZ-re jelentkezők gyakorlatorientáltságú igénye miatt a mai online térben szocializálódó fiatal generáció rövidebb ideig tartó, de hatékonyabb elméleti felkészítésére a táv-

⁴⁸ www.felvi.hu. (Letöltés időpontja: 2022. 08. 02.)

oktatásban már alkalmazott e-learning módszert javasolom alkalmazni. Az MH távoktatási rendszerében (ILIAS) már elérhető az alapképzés elméleti tananyaga, amelyet a katonai szolgálatot vállaló fiatalok a számukra biztosítható felhasználónévvel és jelszóval tudnak elérni akár a saját informatikai eszközeikkel. A tananyag nyelvezete és felépítése úgy került összeállításra, hogy előképzettség nélkül is könnyen feldolgozható legyen, tárgykörönként úgy alakították ki, hogy az elsajátított ismeretek végén online számonkérést (tesztet) is meg lehet követelni a felhasználótól. E rendszernek a használatával jelentős időt lehet a kiképzés számára megtakarítani, amelyet az élményszerűbb gyakorlati foglalkozásokra lehet átcsoportosítani. A távoktatási (e-learning) rendszerben történő felkészítésnek elengedhetetlen része azonban a konzultációs lehetőség biztosítása arra az esetre, ha az egyszerű nyelvezetű, logikailag jól felépített tananyagban nyitott kérdés maradna a kiképzendőben. A rendszer használatával a katonai szolgálathoz szükséges elméleti alapismeretek jelentős része bemeneti követelményként is meghatározhatóvá válhatna.

A kérdőívet kitöltő, hivatásos jogviszonyt vállalók viszonylag nagy száma alapján megfogalmazódik a lehetőség, hogy az ÖKSZ-t az NKE HHK is kövesse nyomon, és lehetőség szerint biztosítson kedvezményeket az ÖKSZ-t vállalók számára. Ez utóbbit azért tartom kiemelten fontosnak, mert a katonai felsőoktatásban sem lehet elhanyagolható szempont, hogy a hozzájuk jelentkezők rendelkeznek-e már katonai előképzettséggel. Tekintettel arra, hogy ez az állomány már rendelkezik katonai alapképzéssel, az így felszabadult időben az NKE HHK honvéd tisztjelöltjei alapképzését szervező és végrehajtó MH Ludovika Zászlóalj az alapfelkészítés helyett más, a tiszt szocializációhoz szükséges képzéseket tervezhetne be.⁴⁹

A rendszer további fejlesztéséhez ki kell emelnem az olyan értékes, az ÖKSZ-t vállalók részéről érkezett egyedi javaslatokat, egyéni észrevételeket, amelyeket nem tekinthetek általános véleménynek, de alkalmasak arra, hogy figyelembevételükkel az ÖKSZ rendszere továbbfejleszhető legyen. Az egyik ilyen, építőjellegű ajánlás az ÖKSZ-t vállalók szolgálati igazolvánnyal történő ellátása volt, amellyel az MH kötelékéhez való tartozásukat lehetne kifejezésre juttatni. E szimbólumként is felfogható gesztus nem növelné akkora többletköltséggel a költségvetést, mint amekkora erkölcsi és érzelmi többletet jelenthet a katonai szolgálatot vállalók számára. E lépéssel – a szolgálati igazolvány alapfunkciója mellett – kézzelfoghatóvá válhatna az ÖKSZ-t vállalók részére, hogy ténylegesen az MH kötelékébe tartoznak.⁵⁰

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt az egyértelmű tény, hogy az ÖKSZ-re való jelentkezés erősen időszakos lesz – a felvételi ponthatárok meghirdetését követően lehet nagyobb létszámot toborozni. Ennek érdekében célszerű az ÖKSZ kiképzéseit a mindenkori iskolai tanévkezdéshez igazítani, amellyel a jelentkezők sem esnek ki az oktatásban megszokott (szeptembertől júniusig terjedő) tanévrendszerből. A kiképzési programot célszerűnek tartom szinten tartó idegen nyelvi felkészítéssel is kiegészíteni, hogy a jelentkezettek a már megszerzett idegennyelv-tudásuk a következő évi – az ÖKSZ-ért kapott felvételi többletpontokkal megnövelt és annak is köszönhető – sikeres egyetemi felvételiig ne csökkenjen. E javaslatot sikeresen támogatja az MH fejlesztésének irányítására létrehozott katonai szervezet, az MH Transzformációs Parancsnokság Kiképzési Főnöksége által kidolgozott és tesztelt szinten

⁴⁹ Javaslat: többlet közszolgálati ismeretek, idegen nyelvi képzés, egészségügyi kiképzés, gépjárművezetői kiképzés.

⁵⁰ Jelenleg a szolgálati igazolvány elkészítése több mint 90 napos ügyintézésel zajlik. A javaslatom abban az esetben lehet hatékony és kivitelezhető, ha az a 180 napos ÖKSZ-t vállalók részére soron kívül és gyorsított eljárásban készül el.

tartó nyelvi program, amely angol és német nyelven alap-, közép- és felső szinten segíti a már megszerzett idegen nyelvi tudás megőrzését, annak szinten tartását.

A hatékonyabb toborzás érdekében szükségesnek tartom a középiskolai pedagóguskart az ÖKSZ ügye mellé állítani, mert az ÖKSZ elsődleges célcsoportját jelentő végzéshez közeledő középiskolások látókörének a szélesítésére leginkább ők tudnak pozitívan hatni. A fentebb már többször kifejtett „közvetett toborzás” érdekében elengedhetetlenül fontosnak tartom, hogy az ÖKSZ-t már teljesítetteknek legyen lehetőségük a fiatalabb volt iskolatársaik számára szervezett keretek közötti tapasztalatok átadására, amelyet a Katonasuli Program keretein belül lehetne szervezni. Ez utóbbi kulcsfontosságú a rendszer továbbfejlesztése szempontjából, mivel az ismerősöktől kapott pozitív információk mindig hitelesebbek, mint az idegenektől hallott, sokszor kampányszerű toborzóbeszéd.

Összességében az ÖKSZ életre hívását sikerként könyvelem el, amely jó megoldási alapként szolgálhat az MH személyi utánpótlásának kihívásaira.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 11/2020. (VI. 23.) HM rendelet az önkéntes tartalékos szolgálati viszonyhoz kapcsolódó egyes honvédelmi miniszteri rendeletek módosításáról. Honvédelmi Közlöny, 2020/8. szám, 690. <http://docplayer.hu/210205897-Honvedelmi-kozlony-a-honvedelmi-miniszterium-hivatalos-lapja-cxlvii-efolyam-8-szam-augusztus-10-t-a-r-t-a-l-o-m.html>
- 22/2002. (IV. 10.) HM rendelet az önkéntes tartalékos jogviszony szabályozásáról. Magyar Közlöny, 202/45. szám, 3117–3119. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6565d05c2c75a91b80811199247e0899f2433a6a/letoltes>
- 25/2016. (XII. 22.) HM rendelet az egyes honvédelmi miniszteri rendeletek módosításáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600025.HM×hift=20170101&txreferer=00000001.txt>
- 27/1998. (VI. 10.) BM rendelet a fegyveres biztonsági őrseg Működési és Szolgálati Szabályzatának kiadásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800027.bm>
- 95/2010. (XI. 16.) HM utasítás a Magyar Honvédség tartalékos rendszere fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról. Honvédelmi Közlöny, 2010/17. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozltart&ev=2010&szam=17&k=13>
- „Bármit kérhet tőlem, kivéve időt” – „Vous pouvez me demander tout ce que vous voulez, sauf pour le temps.” (Napoléon Bonaparte) Honvedelem.hu, 2022. 03. 17. <https://honvedelem.hu/hirek/barmit-kerhet-tolem-kiveve-idot.html>
- Benkő Tibor: Folytatni kell a haderőfejlesztést és segíteni a határok védelmét. 2022. 02. 22. Origo. <https://www.origo.hu/itthon/20220222-benko-tibor-szentendre-honvedseg-hadero-fejlesztese.html>
- B kategória. Spuri Suli. <https://www.spuri-suli.hu/jogositvany-arak-2021-autosiskola-budapest/>
- „B” kategóriás jogosítvány (autó). Gyorsjogsi. <https://www.gyorsjogositvany.hu/auto-jogositvany>
- Busz jogosítvány ára. SOS Jogsi. <https://www.sosjogsi.hu/busz-jogositvany-ara>
- „C+E” kategóriás jogosítvány. Exkluzív Autósiskola. <https://exkluzivautosiskola.hu/hu/jarmuvezeto-kepzesek/ce-kategoria/>
- C Kategória. Exkluzív Autósiskola. <https://exkluzivautosiskola.hu/hu/jarmuvezeto-kepzesek/c-kategoria/>
- Czuprák Ottó: *Paradigmaváltás a katonai tartalék erőknél*. Új Honvédségi Szemle, 2006/9.
- D kategória. Fulljogsi. <https://fulljogsi.hu/araink>

- Hanula Zsolt – Kocsis Krisztina: *Régen a nosztalgia is jobb volt*. Index, 2018. 10. 10. https://index.hu/techtud/2018/10/10/regen_a_nosztalgia_is_jobb_volt/
- Herczeg Márk: *Jó sok felvételi többletpontot ér az önkéntes tartalékos katonáskodás*. 444.hu, 2022. 04. 06. <http://444.hu/2022/04/06/egy-csomo-felveteli-tobbletpontot-er-az-onkent-es-tartalekos-katonaskodas>
- Kladek András – Ujházy László: *A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszeréhez kapcsolódó munkáltatói támogató program vizsgálata*. Honvédségi Szemle, 2014/6., 69–81. https://www.researchgate.net/profile/Laszlo-Ujhazy-2/publication/345862505_A_Magyar_Honvedseg_onkent-es-tartalekos-rendszeréhez-kapcsolodo-munkaltatoi-tamogato-program-vizsgalata/links/5faffee692851cf24cce868a/A-Magyar-Honvedseg-onkent-es-tartalekos-rendszeréhez-kapcsolodo-munkaltatoi-tamogato-program-vizsgalata.pdf
- Magyar Közlöny, 2022. évi 62. szám, 2022. április 05. <https://magyarkozlony.hu>
- MH Egységes Alapkiképzési Programja tervezet. Az MH kiadványa, 2021.
- Molnár Ferenc: *A sorkatonai szolgálat Magyarországon: tendenciák és ellentmondások*. In: Juhász Erika (szerk.): *Magyarország NATO-tagsága és a honvédelem átalakítása – Tanulmányok és dokumentumok*. HM, HVK, Budapest, 2000, 163–178.
- Nagy-Vargáné Juhász Ágnes: *Az önkéntes haderő tartalék biztosításának szervezési-vezetési kérdései*. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE HDI, Budapest, 2010. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12212/Teljes%20sz%C3%B6veg!.pdf?sequence=1>
- Nehézpótkocsi jogosítvány ára. SOS Jogsi. <http://www.sosjogsi.hu/potkocsi-jogositvany-ara>
- Nyulás Szabolcs: *A Magyar Honvédség állományának mintegy 20%-a nő*. Honvedelem.hu, 2018. 04. 26. <https://honvedelem.hu/media/aktualis-videok/a-magyar-honvedseg-allomanyanak-mintegy-20-szazaleka-no.html>
- ÖKSZ lövészsakalapozó kiképzés óra/tárgykör elosztása. ÖKSZ Lövész Program.
- Önkéntes Katonai Szolgálat. Honvedelem.hu, 2021. 07. 21. <https://honvedelem.hu/OKSZ.html>
- Szerencsi Zsolt: *A Magyar Honvédség Covid-19-világjárvánnyal összefüggő munkahelyteremtése*. Hadtudományi Szemle, 2021/4., 117–132. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hsz/article/view/5446/4860>
- Teherautó jogosítvány ára. SOS Jogsi. <https://www.sosjogsi.hu/teherauto-jogositvany-ara>
- Trautmann Balázs: *Új kihívások, új haderő*. Honvedelem.hu, 2022. 03. 11. <https://honvedelem.hu/hirek/uj-kihivasok-uj-hadero.html>
- Ujházy László: *Tartalékos szövetségek a NATO-ban*. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12250/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>
- www.felvi.hu

Sásik Csaba alezredes:

KATONAI SZOCIÁLIS MUNKA A DÉL-AFRIKAI HADERŐBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2022.6.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző írásában a dél-afrikai haderő (Dél-afrikai Nemzeti Védelmi Erők) keretében működő katonai szociális munkát mutatja be, ami az ország 1994-es demokratikus átalakulását követően sajátos fejlődési utat járt be. Az átmenet előtti haderő szociális munkásai tevékenységük fókuszába a mikroszintű (egyéni, családi) folyamatokat helyezték, és közösségi vagy rendszerszintű folyamatokkal a status quo megóvása érdekében nem foglalkoztak. Az 1994 utáni haderőben tevékenykedő katonai szociális munkások viszont – a mikroszintű folyamatok vizsgálata, szükség szerinti intervenciója mellett – nagy hangsúlyt fektettek a társadalmi változásokra, a társadalmi igazságosságra és a társadalmi cselekvésre is. A dél-afrikai katonai szociális munkások új generációja által kidolgozott katonai szociális munka gyakorlati modellje a tevékenység rendszerezésén, módszertani bemutatásán túl a katonai szociális munkáról történő gondolkodás előmozdítását is segíti. A modell a katonai szociális munka tevékenységének olyan átfogó értelmezési keretét jelenti, amely pozitív hatást gyakorolhat a más nemzetek haderőiben végzett katonai szociális munka elméletének és gyakorlatának fejlődésére is.

KULCSSZAVAK: katonai szociális munka, ipari/foglalkozási szociális munka, rezilienciaalapú megközelítés, ökoszisztéma-elmélet, binokuláris látásmód, Dél-Afrika

A SZERZŐRŐL:

Sásik Csaba alezredes, az MH Transzformációs Parancsnokság Honvéd Tudományos Kutatóhely kiemelt főtisztje, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának hallgatója

BEVEZETÉS

A katonai szociális munka Dél-Afrikában formálisan 1968 óta létezik.¹ Az 1994-ig terjedő időszakban a szaktevékenységre egy konzervatív szakmai felfogás volt jellemző, amelynek alapján a katonai szociális munkások elsősorban mikroszintű (egyéni/családi) folyamatokra helyezték tevékenységük fókuszát, a közösségi vagy szervezeti szintű folyamatokkal nem foglalkoztak, makroszintű változásokat nem akartak elérni. 1994-ben, az apartheidrendszer összeomlását és a demokratikus választásokat követően – a korábban elkülönülten működő haderőkomponensek integrációjával – megkezdődött a Dél-afrikai Nemzeti Védelmi Erők (South African National Defence Force – SANDF) kiépítése. „A SANDF jelenleg hoz-

¹ Adrian D. van Breda: Military Social Work Thinking in South Africa. *Advances in Social Work*, (13)1, 2012, 18. https://www.academia.edu/4724050/Van_Breda_A_D_2012_Military_social_work_thinking_in_South_Africa_Advances_in_Social_Work_13_1_17_33; <https://journals.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/1890/21452> (Letöltések időpontja: 2022. 04. 24.)

zavetőlegesen 130 szociális munkást foglalkoztat, többségük egyenruhás, kisebb részük pedig civil alkalmazott. A katonai szociális munkás beosztásokhoz rendelt rendfokozatok a hadnagytól (pályakezdő katonai szociális munkás) a dandártábornokig (a szociális munka igazgatója – the Director of Social Work) terjednek.”² Az 1994-es demokratikus választásokat követő mélyreható politikai és társadalmi átalakulásokkal járó évtized a katonai szociális munkások szakmai irányultságának, gondolkodásmódjának gyors változását, a szakma megújulási törekvéseinek felerősödését hozta. „Ezt a korszakot a dél-afrikai katonai szociális munka »aranykorszakának« is nevezhetnénk.”³ Az ebben az időszakban a katonai szociális munka erősödését és fejlődését elősegítő négy fő kontextuális tényező a következő volt: makroszintű társadalmi változások 1994-ben; a katonacsaládok bevonása a segítő tevékenységbe; a katonai szociális munka kutatási képességének megteremtése; szupervízió⁴ biztosítása a katonai szociális munkások részére.

MAKROSZINTŰ TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK DÉL-AFRIKÁBAN

Az 1994-ben Dél-Afrikában lezajlott demokratikus választások eredményeként a Nemzeti Párt átadta a hatalmat az Afrikai Nemzeti Kongresszusnak. Az ezt követő makroszintű társadalmi változások keretében megkezdődött a dél-afrikai haderő megújulása. Két kulcsfontosságú, a katonai szociális munka gondolkodását, szakmai irányultságát alapjaiban befolyásoló tendencia volt megfigyelhető: a katonai szociális munkát végző szakállomány összetételét érintő változás, valamint a nemzeti jóléti megközelítésben (*national welfare approach*) bekövetkezett változás.

A különböző haderőkomponensek, illetve a szociális munka különböző részlegeinek integrációja új gondolkodásmódot és felismeréseket indukált a katonai szociális munka természetével és céljával kapcsolatban. Mint korábban már említettem, a demokratikus átmenet előtti haderő szociális munkásai tevékenységük fókuszába a mikroszintű (egyéni/családi) folyamatokat helyezték, közösségi vagy rendszerszintű folyamatokkal a *status quo* megóvása érdekében nem foglalkoztak. A demokratikus haderőben tevékenykedő katonai szociális munkások viszont – a mikroszintű folyamatok vizsgálatán, szükség szerinti intervencióján túl – sokkal nagyobb hangsúlyt fektettek a társadalmi változásokra, a társadalmi igazságosságra és a társadalmi cselekvésre. A katonai szociális munkásoknak ez az új generációja már az 1994 előtti felszabadítási mozgalmakban nőtt fel, és magába szívtá a társadalom felszabadítására és a társadalmi átalakulás szükségességére vonatkozó forradalmi eszméket. Ebből adódóan az 1994 utáni demokratikus dél-afrikai haderőben működő katonai szociális munka célrendszerének és tevékenységének értelmezése az egyéni és a családi szintű (mikroszintű) problémák kezelésén túlmenően már az egész haderőt, sőt a környező közösségeket és magát a társadalmat is érintette. A szociális munka célja és cselekvési mezeje tehát a korábbinál sokkal kiterjedtebb lett. A katonai szociális munkások felhatalmazást kaptak szervezeti változások kezdeményezésére is annak érdekében, hogy a katonák szociális környezete (beleértve a haderő teljes személyi állományát és azok családtagjait is) képes

² Uo.

³ Uo.

⁴ Szupervízió: „Szakmai személyiségfejlesztő módszer. Célja a szakmai hatékonyság fejlesztése. A szupervízió általában csoportos ülések formájában zajlik. Főleg szociális területen dolgozó szakemberek alkalmazzák.” Idegen szavak szótára. <https://idegen-szavak-szotara.hu/szuperv%C3%ADzi%C3%B3-jelent%C3%A9se> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 08.)

legyen elősegíteni a komplex (bio-pszicho-szociális) értelemben vett jólétük biztosítását, fenntartását és fejlesztését. Így 1994 után a katonai szociális munka némileg radikálisabb megközelítése alakult ki.

Az 1994-es demokratikus választást, illetve átmenetet követően a dél-afrikai szociális munkások bekapcsolódtak az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC⁵) társadalmi szintű Újjáépítési és Fejlesztési Programjába (Reconstruction and Development Programme – RDP). Ez holisztikus nézőpontot és cselekvési stratégiát követelt nemcsak az egyének és a közösségek szintjén, hanem strukturális és intézményi szinten is, a teljes lakosság szükségleteinek figyelembevételével.⁶

A program néhány évvel később a szociális jólétről szóló fehér könyv (White Paper for Social Welfare) elfogadásához vezetett,⁷ amelyben Dél-Afrika a szociális jólét átfogó fejlesztési megközelítését fogadta el.⁸ A katonai szociális munkások nagy erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy ezt az átfogó, komplex és integrált nemzeti jóléti programot a katonai szociális munka cél- és cselekvési rendszeréhez igazítsák. A társadalmi jólét új fejlesztési koncepciója megkívánta annak a mikro/makro megosztottságnak az áthidalását,⁹ amely az 1994 előtti dél-afrikai haderő katonai szociális munkájára is oly jellemző volt. Emellett pedig előmozdította azt a jogokon alapuló megközelítést, valamint a demokrácia és az emberek saját jólétük fejlesztésében való részvételének növelését, amelyet a dél-afrikai alkotmány¹⁰ is támogat.

Ez a folyamat – a szociális munka szerepének, feladatának, küldetésének átértékelésén keresztül – tovább segítette az elmozdulást a paternalista szociális munkától a szociális munka radikálisabb, közösségi, illetve rendszerszintű változásokat is célzó megközelítése felé. Ezeknek a makroszintű változtatásoknak köszönhetően a katonai szociális munka szakmai felfogása radikálisabbá vált, a demokratikus átmenet előtti időkhöz képest jobban hajlott a *status quo* megkérdőjelezésére, illetve a makroszintű változási folyamatokba történő bekapcsolódásra, elkötelezettebb lett a katonai állomány szükségleteinek megismerése, valamint szakmai cselekvési stratégiájának aszerinti kidolgozása és végrehajtása iránt.

A KATONACSALÁDOK BEVONÁSA A SEGÍTŐ TEVÉKENYSÉGBE

A dél-afrikai katonai szociális munka második paradigmaváltása a katonai szociális munkások és a katonacsaládok közötti, az 1990-es évek közepén a Tengeri Orvosi Intézetben (Institute for Maritime Medicine) létrejött együttműködés hatására következett be. A tengerészfeleségek önszorgó kezdeményezés alapján támogató hálózatot hoztak létre, hogy az segítségükre legyen a férjeik tartós távollétéből adódó problémákkal történő megbirkózásban (abban az időben csak férfiak szolgálhattak hadihajókon). A haditengerészet szociális munkáit felkérték,

⁵ African National Congress – 1994-ben Nelson Mandela vezetésével kormányra került szociáldemokrata párt.

⁶ The reconstruction and development programme: A policy framework. African National Congress, Johannesburg, 1994. <https://omalley.nelsonmandela.org/omalley/index.php/site/q/03lv02039/04lv02103/05lv02120/06lv02126.htm> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 24.)

⁷ White Paper for Social Welfare. Government Gazette, Vol. 386, No. 18166, 08. 08. Pretoria, Government Printer, 1997. https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/whitepaperonsocialwelfare0.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 04. 24.)

⁸ Van Breda: i. m. 19.

⁹ Uo.

¹⁰ Constitution of the Republic of South Africa, Act 108 of 1996. Pretoria, 1996. <https://www.gov.za/sites/default/files/images/a108-96.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 24.)

hogy működjenek együtt a hálózattal, és közösen kialakítottak egy átfogó támogatási rendszert a haditengerészet katonacsaládjai számára. A szociális munkások és az önszolgáltató hálózat létrehozását kezdeményező katonafeleségek együttműködése elősegítette a katonacsaládok rejtett, addig kiaknázatlan erőforrásainak felismerését és hasznosítását.

A katonai szociális munka reziliens (problémával szemben sikeresen ellenálló, illetve azzal megbirkózni képes) katonacsaládokkal történő együttműködése, illetve a családi rezilienciával (ellenálló képességgel) foglalkozó szakirodalom hatásai egymást erősítve vezettek a „bevetési reziliencia” (*deployment resilience*) kifejezés megalkotásához. Korábban a szociális munkások érdeklődésének középpontjában annak vizsgálata állt, hogy a katonai bevetések milyen stresszhatást fejtenek ki a családokra, és ez hogyan járul hozzá azok összeomlásához¹¹ – amit Antonovsky¹² patogén perspektívának nevez. Az 1990-es évek közepétől azonban a hangsúly a családok által a bevetések járulékos negatív következményeivel történő megbirkózásra kifejlesztett mechanizmusok feltárására, majd további fejlesztésére helyeződött át.¹³ Az ellenálló képesség elmélete¹⁴ új megközelítést eredményezett a katonacsaládokról történő gondolkodás terén. Nem tekintették őket többé a haderő rendszere passzív áldozatainak, sem elkerülhetetlenül diszfunkcionálisan működő vagy óhatatlanul sérülést szenvedő, bomlott egyensúlyú, javíthatatlan egységeknek. Ezzel szemben inkább az a szakmai felfogás vált uralkodóvá, hogy a családok olyan eredendő készségekkel, képességekkel rendelkeznek, amelyek segítenek boldogulni a katonai környezetben való élet kihívásaival.

A rezilienciaalapú megközelítés gyakorlati eredményeinek a szociális munka tevékenységére kifejtett hatékonyságfokozó hatásai gyorsan nyilvánvalóvá váltak, és ez a tendencia folyamatosan érezhető volt a dél-afrikai haderőnél folyó katonai szociális munka gyakorlatában is. Az első egy egynapos bevetési reziliencia szeminárium (*Deployment Resilience Seminar*) létrehozása volt, azzal a célzattal, hogy a katonacsaládokat megtanítsa azokra a megküzdési készségekre és mintákra, amelyeket a reziliens családok maguk fedeztek fel, illetve alakítottak ki.¹⁵ Ezt követően számos más rezilienciaprogramot is kidolgoztak, amelyek fókuszában például egyedülálló vagy olyan katonák álltak, akiknek családja a támaszponttól távol, gyakran vidéki területeken élt.

Néhány évvel később a katonai szociális munkások kidolgoztak egy olyan értékelési modellt (*assessment model*) és skálát a katonák bevetés előtti szűrésére, amely az állomány egészségügyi állapotfelmérésének szerves részévé vált, és a bevetés előtt álló katonák szociális helyzetét, illetve ezek alapján a műveleti bevetettségüket (*operational readiness*) vizsgálta.¹⁶ Ez a folyamat – amely magában foglalta a szakmai helyzetértékelés (*assessment*) konceptuális modelljét, egy standardizált értékelési skálát és egy standardizált klinikai interjútervet – szintén a rezilienciaelméleten alapult.¹⁷

A katonacsaládokkal való szoros együttműködésük révén a katonai szociális munka elkezdte gyakorlatába beépíteni és fontos értéként kezelni a katonacsaládok erősségeit, erőforrásait és megküzdési stratégiáit (*coping strategies*). A dél-afrikai katonai szociális

¹¹ Van Breda: i. m. 19.

¹² Uo.

¹³ Van Breda: i. m. 19–20.

¹⁴ Uo. 20.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

munka gondolkodásmódja még inkább erősségorientálttá (*strengths-oriented*) vált, és ez gyakorlatilag a szakterület minden későbbi fejlesztésére hatással volt.

A KATONAI SZOCIÁLIS MUNKA KUTATÁSI KÉPESSÉGÉNEK MEGTEREMTÉSE

A kulcsfontosságú tényező – amely elősegítette a dél-afrikai katonai szociális munka szakmai gondolkodásának fejlődését – az első Szociális Munka Kutatási Osztály (Social Work Research Department) létrehozása volt a SANDF szervezetén belül 1997-ben.¹⁸ A kezdetben csak egy szociális munkással rendelkező, a Katonai Pszichológiai Intézetben (Military Psychological Institute) működő részleg a következő négy év során további négy beosztással bővült. Ez a kezdeményezés létfontosságú volt a dél-afrikai katonai szociális munka fejlődése szempontjából, mert egy olyan, többéves gyakorlati tapasztalattal rendelkező katonai szociális munkásokból álló szakértői csapat hoztak létre, amely kiemelt figyelmet szentelt a szakterület elméleti háttérének fejlesztésének, ezen belül új ismeretanyagok létrehozásának, illetve új intervenciók megoldások módszertani kidolgozásának. Míg a szociális munka gyakorlatában dolgozó szakembereket saját felelősségi körükben leginkább a gyakorlati tevékenységük, a szociális munka szakterületi vezetőit pedig a teljesítménymenedzsment és a költségvetés foglalkoztatja, addig a szociális munka kutatóinak van terük és lehetőségük a szakmai fejlesztésekre és innovatív módszerek kidolgozására.

A Szociális Munka Kutatási Osztály fennállásának első néhány éve alatt kifejlesztette a korábban már említett, bevetés előtti állapotfelmérés keretében alkalmazott párhuzamos (egyszerre egészségügyi és szociális irányultságú) egészségfelmérési modellt és annak eszköztárát, valamint a katonai szociális munka gyakorlati modelljén alapuló új vezetői információs rendszert. Szervezett továbbá egy sor új tanfolyamot és intervenciók programot (például a gazdasági nehézségekkel küzdő katonák számára), családon belüli erőszakkal kapcsolatos kutatásokat végzett, HIV betegséggel kapcsolatos tanulmányokat készített, és egy HIV-prevenációs képzési programot indított be. Az elmúlt években nagy erőfeszítéseket tettek az amerikai elnök vészhelyzeti HIV-segélyezési terve (The U.S. President's Emergency Plan for AIDS Relief – PEPFAR) által finanszírozott HIV-megelőző programoknak a SANDF szervezetén belüli nyomon követésére és értékelésére is.¹⁹

A szociális munkán belül kialakított célzott kutatási kapacitás biztosítása teret nyitott a katonai szociális munkáról történő intenzívebb, elmélyültebb gondolkodásnak, valamint lehetővé tette az így kapott eredmények átültetését a szociális munka gyakorlatában és irányításában használatos modellekbe, eszközökbe, illetve módszerekbe.

SZOCIÁLIS MUNKA SZUPERVÍZIÓS TANFOLYAM

A negyedik kontextuális tényező – amely elősegítette a dél-afrikai katonai szociális munka erősödését és fejlődését – a szociális munka szupervíziós kurzussorozatának megvalósítása volt. A kurzusok célja magasan képzett, tapasztalt katonai szociális munkások olyan körének a kiképzése volt, amelynek tagjai szupervíziós felügyeletet gyakorolhatnak a fiatal, kevés szakmai tapasztalattal rendelkező szociális munkások felett, hozzájárulva ezzel a szociális

¹⁸ Uo. 20–21.

¹⁹ Uo.

munka minőségi fejlesztéséhez a SANDF szervezetén belül. Az 1990-es években a kurzus magában foglalta új technológiák, módszertani megoldások kifejlesztésének igényét is, ezzel is ösztönözve a katonai szociális munkáról történő újszerű gondolkodást és a szakterület fejlődését.

Alida Kruger és Adrian D. van Breda (akik a kurzus hallgatói voltak) 1997-ben azt a feladatot kapták, hogy dolgozzák ki a katonai szociális munka gyakorlatának modelljét. Ezt a dél-afrikai haderő szociális munkásai széles körben felülvizsgálták, és azóta is számos újabb felülvizsgálaton esett át. Ez a modell lett a katonai szociális munka elméleti és gyakorlati alapja a Dél-afrikai Nemzeti Védelmi Erők vonatkozásában, ennek mentén folyik a gyakorlati munka, és ez alakította ki a szakmai jelentések követelményrendszerét és rendjét.²⁰ A modell az újonnan a szervezetbe belépő szociális munkások számára biztosított bevezető képzés kulcsfontosságú elemét képezi. Emellett kidolgoztak egy vezetői információs rendszert, amely a modell négy gyakorlati pozíciója szerint megkövetelte a gyakorlati szakemberektől, hogy beszámoljanak a szakmai tevékenységükről.

A modell azon a foglalkozási szociális munka (occupational social work) elméleten alapult, amely Dél-Afrikában akkoriban élte virágkorát, különösen a bányáiparban. A foglalkozási szociális munka felvirágzása elsősorban Angela du Plessisnek volt köszönhető, aki a Witwatersrand Egyetemen foglalkozási szociális munka mesterképzést vezetett.²¹ A dél-afrikai haderő számos katonai szociális munkása elvégezte ezt a kurzust, és behozta az ott tanult elméleti megközelítést a katonai szociális munka gondolkodásának fősodrába.

A katonai és a foglalkozási szociális munka ilyen jellegű összekapcsolása sajátos ízt adott annak, ahogyan a dél-afrikai haderőben dolgozó szociális munkások gyakorlati tevékenységükről gondolkodtak. Egyes katonai szociális munkások az Amerikai Egyesült Államokban például saját tevékenységükről alkotott felfogásukat a klinikai szociális munka²² vagy a munkavállalói segítő programok²³ alapján alakították ki. A szociális munkának ezek a formái a szociális munka gyakorlatának mikroszintű, terápiás megközelítését alkalmazzák. Ezzel szemben a foglalkozási szociális munka nemcsak az alkalmazottakkal, hanem a szervezettel mint ügyféllel is igyekszik együttműködni, elősegítve ezzel a szociális munka gyakorlatának integráltabb, átfogóbb megközelítését.

Az intenzív képzési lehetőségek biztosítása – amely magában foglalta a szakterület innovációjára vonatkozó elvárásokat is – elősegítette új technikák, módszertani megoldások kifejlesztését a katonai szociális munka gyakorlatában. Az ipari szociális munka elméletének beépítése sajátos ízt adott a katonai szociális munkáról való gondolkodásnak.

FOGLALKOZÁSI SZOCIÁLIS MUNKA ÉS KATONAI SZOCIÁLIS MUNKA

A Dél-afrikai Nemzeti Védelmi Erőknél folytatott katonai szociális munka fejlődését a foglalkozási szociális munka (*occupational social work*) szakirodalma, azon belül is elsősorban a Googins és Godfrey,²⁴ valamint az Ozawa²⁵ által kidolgozott elméleti modellek befolyásolták.

²⁰ Uo. 21.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ Uo. 22.

²⁵ Uo.

Mindkét modell a foglalkozási szociális munka gyakorlatának fejlődését vagy kibontakozását írja le „*a mikroszinttől a makroszintig terjedő kontinuum mentén*”.²⁶ Ezek a modellek a dél-afrikai katonai szociális munka fejlődése során különösen abban játszottak fontos szerepet, hogy a szociális munkások érdeklődését a szervezeti szintű makrofolyamatok felé irányították, önmagukban azonban alkalmatlannak bizonyultak arra, hogy a katonai szociális munka gyakorlatának módszertani alapját képezzék.

A fő problémát a modellekben szereplő fázisok (*phases*) vagy szakaszok (*stages*) fogalmi jelentették.²⁷ A dél-afrikai haderő katonai szociális munkásai hajlamosak voltak úgy értelmezni ezeket a kifejezéseket, hogy a gyakorlat magasabb és kifinomultabb szintjei felé történő haladás érdekében háttérbe kell szorítaniuk az egyént mint ügyfelet, és tevékenységük során egyre inkább a szervezetre mint ügyfélre kell fókuszálniuk. Ezek a kifejezések azt sugallják, hogy amikor valaki egy következő fázisba lép, az előző fázis kevésbé fontossá, akár irrelevánssá is válhat. A foglalkozási szociális munka szakaszmodelljei azért hibásak, mert progresszívek, nem pedig additívak: inkább elhagyják az egyik szakaszt, hogy a másikkban továbbhaladjanak, ahelyett, hogy a szakaszokat összeadnák.

Ezt a tendenciát tükrözi a mikro-makro kontinuum kifejezés használata.^{28, 29, 30} Du Plessis³¹ e kontinuum mentén helyezi el a foglalkozási szociális munkásokat annak alapján, hogy gyakorlati tevékenységük során mekkora hangsúlyt helyeznek a mikro-, illetve a makroszintű tényezőkre. A kontinuum azonban egy lineáris, kétdimenziós konstrukció, amely nem korrelál szerves és sokrétű valóságunkkal. A posztmodern rendszerelméletek éppen ezért elutasítják a lineáris modelleket. Ha egy vonal egyik végére a mikro-, a másik végére pedig a makrobeavatkozásokat helyezzük, akkor a mikro- és a makroszint polarizálódik, és így kölcsönösen kizárja egymást. A mikro-makro metaforát használó szerzők a metafora alapvető korlátai miatt kénytelenek újra meg újra hangsúlyozni, hogy a makrobeavatkozásokat a mikrobeavatkozásokhoz kell hozzáadni, nem pedig egyszerűen behelyettesíteni őket.^{32, 33}

A szakasz és a mikro-makro kontinuum metaforái nem tükrözik megfelelően a szociális munka gyakorlatának valóságát, következésképpen összezavarják a szociális munkások fejlődési törekvéseit, lényegében nem teszik lehetővé a különböző beavatkozási formák integrálását. Ezt tükrözi a szakirodalomban folyó vita a *Ki az ügyfelem?* kérdésről. A válasz középpontjában a „munkavállaló mint személy” és a „személy mint munkavállaló” közötti mikro-makro különbségtétel áll,³⁴ amely kiegészült a „szervezet mint ügyfél” kérdéskörével is.³⁵ A foglalkozási szociális munkás klienseiről szóló három koncepció kétségkívül hasznos, mivel azonban nem integráltak, így félreviszik a katonai szociális munka gyakorlatát.

A gyakorlati alkalmazhatóság korlátai miatt dél-afrikai haderő 1997-ben kidolgozta a katonai szociális munka új gyakorlati modelljét (Military Social Work Practice Model). Ennek célja a foglalkozási szociális munka különböző szakaszainak integrálása volt, összhangban a fejlődő szociális jólét azon igényével, hogy áthidalja a mikro- és a makrotényezők közötti

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² Uo.

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

szakadékat, a mikro-makro kontinuumot vonalból körré alakítsa át, és minden lehetséges kliensrendszerrel foglalkozzon. A kidolgozásban részt vevő szakemberek azt remélték, hogy a modell segíti annak megértését, hogy a katonai szociális munka fejlődése nem egy kontinuum mentén elhelyezkedő szakaszok sorozatán keresztül történik, hanem inkább egy bővülő szerepkört jelent, amelyben a szociális munkás fokozatosan egy egyre átfogóbb területen tevékenykedni hivatott szakemberré válik.

BINOKULÁRIS SZAKMAI LÁTÁSMÓD

A szociális munkát különböző elméletek vezérlik, ezek közül azonban vitathatatlanul az ökoszisztéma-elmélet áll a központi helyen.³⁶ A rendszerszemléletű megközelítés központi eleme „a személy a situációban” (*the person-in-situation*) kifejezés, amely kiemeli a „három konfigurációt, amely a személyből, a situációból és a közöttük lévő interakcióból áll”.³⁷ A szociális munkások azonban gyakran nehezen tudnak ökoszisztémákban gondolkodni, és hajlamosak arra, hogy figyelmüket vagy a személyre, vagy a környezetre (esetünkben a katonára vagy a katonai szervezetre) összpontosítsák. Teszik ezt ahelyett, hogy a személy és környezete integrált egységét helyeznék érdeklődésük középpontjába. Ebből következően a katonai szociális munka gyakorlati modellje egy új metaforát javasol „a személy a környezetben” (*the person-in-environment*) fogalmának könnyebb megértéséhez, nevezetesen a „binokuláris látást”.

Wilfred Bion brit pszichoanalitikus a „binokuláris látás” (*binocular vision*) kifejezést javasolta annak leírására, amikor egyszerre, egy időben szemlélünk két dolgot, az egyiket az egyik, a másikat pedig a másik szemünkkel.³⁸ A metafora katonai szociális munkába történő adaptációja alapján az egyik lencse mikroszkopikus, mely az egyént (katonát) és a családot (katonacsaládot) vizsgálja, míg a másik makroszkopikus – vagy más néven „teleszkopikus” (azaz távcsöves) –, amely a katonai szervezetet és a társadalmi környezet egyéb faktorait szemléli. A binokuláris látás akkor következik be, amikor egyszerre nézünk a mikroszkopos és a távcsöves lencsén keresztül. Ha az egyik vagy a másik szemünket becsukjuk, elveszítjük a mélységérzékelésünket, elveszítjük a látásunk felét, ami azt eredményezi, hogy fogyatékosná válunk a munkánkban.

Bateson hasonló módon használta a binokuláris látás metaforáját, amikor azt írta: „Helyes (és nagy előrehaladásnak számít), ha úgy gondolunk az interakció két szereplőjére (pl. a katonára és a katonai szervezetre) mint két szemre, amelyek külön-külön monokulárisan látják a világ történéseit, együtt azonban binokulárisan látják a mélységet. A kettős nézet jelenti a kapcsolatot.”³⁹ A binokuláris látás így lehetővé teszi, hogy a teljes helyzetet mélyebben lássuk, ami javítja a helyzetértékelés pontosságát, illetve a beavatkozás minőségét, határfokát és hatókörét. Ezenkívül a hangsúlyt a két különálló kliensrendszerrel a köztük lévő kapcsolatra vagy interfészre helyezi át, így a kapcsolat válik a „klienssé”, vagyis az intervenció fókuszpontjában a továbbiakban ez fog állni – hasonlóan a házassági tanácsadás gyakorlatához, amikor is a két házastárs közötti kapcsolatot gyakran „kliensként” határozzák meg. A binokularitásban benne rejlik a szociális munkának az emberek és élethelyzetük, illetve környezetük közötti illeszkedés elősegítése iránti elkötelezettsége.

³⁶ Uo. 23.

³⁷ Uo.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

A binokuláris szakmai megközelítés haszna a katonai szociális munkás számára az, hogy olyan metaforát kínál, amely segít értelmet adni a katonák érdekei iránti elkötelezettsége és a haderő (katonai szervezet) érdekei iránti elkötelezettsége között tapasztalható feszültségnek. A katonai szociális munka gyakorlati modellje azt állítja, hogy a katonai szociális munka e területén feszültségnek kell lennie, mivel csak a feszültség jelenlétében valósul meg a valódi binokularitás.⁴⁰ A katona és a haderő közötti kapcsolat középpontjában a katonai szociális munka hatalmas alkotó potenciálja rejlik. A binokuláris látásmód metaforája segíti a dél-afrikai katonai szociális munkásokat abban, hogy továbbra is ebben a középponti pozícióban maradjanak.

A binokuláris megközelítésmód kreatív potenciálja a katonák és a haderő közötti legproblémásabb kapcsolódási pont felkutatásával valósítható meg, ezért a katonai szociális munka élvonala is ezen a ponton található. A következő négy kérdés segíthet ennek a pontnak az azonosításában:

A haderő milyen egyedi követelményeket támaszt a tagjaival szemben?

- A katonák milyen egyedi igényeket támasztanak a haderővel szemben?
- A szervezeti tagoknak (katonáknak) milyen készségekre van szükségük ahhoz, hogy munkájukban eredményesek legyenek?
- Milyen szervezeti rendszerek/struktúrák nélkülözhetetlenek a haderő harckészültségének biztosításához?

Azzal, hogy a katonai szociális munkások tevékenységük fókuszát azokra a kritikus kapcsolódási pontokra helyezik, ahol a haderő és a katona a legkevésbé illeszkedik egymáshoz, biztosítani tudják, hogy kulcsszerepet játsszanak a katonai küldetés sikeres teljesítésében, valamint a katonák és családtagjaik jólétének biztosításában. Üzleti nyelven szólva: a szociális munkásnak az a képessége, hogy elősegíti az ezeken a problémás kapcsolódási pontokon keresztül zajló folyamatokat, a szervezet egyik kritikus sikertényezője.⁴¹

A KATONAI SZOCIÁLIS MUNKA GYAKORLATI MODELLJE⁴²

A modell arra törekszik, hogy eltávolodjon a fázisoknak (*phases*) és a szakaszoknak (*stages*) attól a fogalmi rendszerétől, amely a foglalkozási szociális munka szakirodalmának jelentős részében korlátozó tényezőnek bizonyult. Ehelyett a modell a *pozíció* kifejezést használja, amelyet Melanie Klein posztfreudánius gyermekanalitikus alkotott meg. Klein azért alkalmazta ezt a kifejezést, hogy elkerülje a freudi pszichoszexuális fejlődési szakaszokon keresztül történő, előíró jellegű előrehaladást, és hogy leírja azokat a pozíciókat, amelyekből a gyermek vagy a felnőtt a külső világot szemlélheti és a belső világot megtapasztalhatja.

Nem pusztán szemantikai kérdés, hogy a katonai szociális munka gyakorlati modellje a pozíció fogalmát részesíti előnyben. Ez a megközelítésmód lehetővé teszi, hogy a pozíciók közötti mozgás sokkal gördülékenyebb legyen. A pozíciók kevésbé értékterheltek, így az egyik pozíció nem feltétlenül jobb vagy fontosabb egy másik pozíciónál, csupán megfelelőbb. A pozíciókat tartalmazó gyakorlati modell egyrészt szervezettebb és holisztikusabb, mint a szakaszokat/fázisokat tartalmazó gyakorlati modell, másrészt pedig a körköröség biztosításával elkerüli a lineáris gondolkodás buktatóit.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Uo. 24.

⁴² Uo. 24–27.

A katonai szociális munka gyakorlati modellje négy olyan gyakorlati pozíciót (szakmai álláspontot) foglal magában, amelyekből a katonai szociális munkás beavatkozhat. Mind-egyik pozíció a probléma, a kliens, a beavatkozás, illetve a segítő szerepének egy másfajta érzékelését, értelmezését írja le. A négy pozíció a következő:

1. pozíció: helyreállító (*restorative*) beavatkozások;
2. pozíció: elősegítő (*promotive*) beavatkozások;
3. pozíció: munka–egyén (*work-person*) beavatkozások;
4. pozíció: munkahelyi (*workplace*) beavatkozások.

A szociális munkás az adott eset sajátosságainak megfelelően kiválasztja és elfoglalja azt a gyakorlati pozíciót, amelyből intervenciós tevékenysége folytatását szakmailag indokolt-nak látja.

Helyreállító (*restorative*) beavatkozások

A helyreállító beavatkozások pozíciójában a katonai szociális munkás problémamegoldó szolgáltatást nyújt azoknak a klienseknek, akiknek bio-pszicho-szociális jellegű problémájuk van. A beavatkozás célja ekkor a kliens problémamegoldó és megküzdési képességének a helyreállítása. A katonát a szociális munkás a segítő folyamat során elsősorban embernek tekinti, és csak másodsorban katonának. Ebbe a pozícióba tartozik minden olyan beavatkozás, amely az emberek problémáit egyéni szinten kezeli.

A probléma jelenléte azt sugallhatja, hogy minden ebben a pozícióban végzett beavatkozás terápiás jellegű, a terápia azonban csak egy formája a problémamegoldásnak, amely jellemzően az egyénre összpontosít. Problémáik viszont nemcsak egyéneknek, hanem pároknak, családoknak, csoportoknak, sőt egész közösségeknek is lehetnek. A kliensrendszer mérete, kiterjedtsége ezért a katonai szociális munka gyakorlati modellje számára irreleváns. Amikor az emberek segítséget kérnek személyes problémáik megoldásához, akkor általában az első pozícióban történő beavatkozás nyújthat megfelelő megoldást. Világosnak kell lennie tehát annak, hogy a modell kerüli a mikro- vagy makroszintű megkülönböztetést, így az eset (*case*), a csoport (*group*) és a közösségi munka (*community work*) egyaránt helyet kap a helyreállító intervenciók pozíciójában.

Ahhoz, hogy egy problémamegoldó beavatkozás ebbe a pozícióba kerüljön, nem feltétlenül szükséges, hogy a beavatkozás iránya közvetlenül a munka–személy interfészre irányuljon. Az idetartozó beavatkozások olyan problémákkal foglalkoznak, amelyek elsősorban személyes jellegűek, pl. kábítószerrel való visszaélés, párkapcsolati/házassági problémák, alkalmazkodási zavarok, gyermekbántalmazás és egyéb családon belüli erőszak, pénzügyi nehézségek, rossz higiéniai körülmények és magas bűnözési ráta. A munkával kapcsolatos problémákat is lehet kezelni, de ebben a pozícióban a beavatkozásnak nem a munka és a személy közötti kapcsolat előmozdítása a közvetlen célja. Ha például egy kliens alkoholfüggőséggel jelentkezik – ami már a munkavégzését, munkateljesítményét is befolyásolja –, akkor a helyreállító beavatkozási pozícióból indított tevékenység célja elsődlegesen a kliens kényszeres alkoholfogyasztásának az abbahagyása, illetve a tartós józanság vagy absztinencia állapotának elérése lehet. Amint a szociális munkás közvetlenül a katona és a munkája közötti illeszkedésre összpontosít (pl. el kell-e bocsátani az adott személyt a munkahelyéről vagy sem), akkor a harmadik (munka–egyén) pozícióba lép. Mivel a binokuláris látásmód mind a négy pozícióban releváns, fontos megjegyezni, hogy bár az első pozícióban történő beavatkozások a munkavállalót mint személyt célozzák, a személy egyben munkavállaló is.

Emiatt valószínű, hogy a beavatkozás – ha közvetve is, de – hatással lesz a személy munkahelyi eredményességére is.

Röviden összefoglalva: a helyreállító pozícióban történő beavatkozások célja, hogy segítsenek az embereknek megoldani a problémáikat személyes (nem pedig munkahelyi) szinten, az egészséges pszichoszociális működés helyreállítása érdekében.

Elősegítő (promotive) beavatkozások

Ebben a pozícióban a katonai szociális munkás megelőző, illetve fejlesztő célzatú segítő tevékenységet végez a kliensek szociális funkcionálásának elősegítése vagy javítása, valamint pszichoszociális szükségleteik kielégítése érdekében. Az előző pozíció helyreállító intervencióihoz hasonlóan a szociális munkás katonákra itt is elsősorban emberként tekint, és csak másodsorban katonaként. Minden olyan beavatkozás, amely az emberek személyes szükségleteivel (és nem a problémáikkal) foglalkozik, ebbe a pozícióba tartozik.

Az 1. (helyreállító) és a 2. (elősegítő) pozíció a legtöbb tekintetben hasonló, egy kivétellel: a problémamegoldás helyett az elősegítő pozíció a szükségletek kielégítésének előmozdítására összpontosít, így a hangsúlyt az ellenálló képesség kiépítésére és az erősségek perspektívájának elfogadására helyezi. Az ilyen jellegű beavatkozások célja lehet egy olyan társadalmi probléma eszkalálódásának megelőzése, amely későbbi bekövetkezése esetén helyreállító beavatkozásokat igényelne. Ezt a szakmai pozíciót elfoglalva a szociális munkás segítséget nyújthat azoknak az ügyfeleknek is, akiknek megoldhatatlan problémájuk van, de a probléma ellenére teljesebb életre vágnak. Jó példa erre a skizofrén betegek családjai számára nyújtott pszichoedukációs beavatkozás.

A promotív pozícióban a beavatkozások széles skálája előfordulhat. A katonai szociális munkás alkalmazhat esetszolgálatot (*case work*), csoportmunkát (*group work*), közösségi munkát (*community work*); tarthat pszichoedukációs foglalkozásokat, előadásokat, szemináriumokat; szervezhet röpirat- és plakátkampányokat, valamint kiállításokat. A tevékenység kliensrendszere a helyreállító pozícióban (1. pozíció) végzett beavatkozásokhoz hasonlóan a teljes mikro- és makrotartományt lefedi, és az intervenciók egyéni szintre irányulnak – a közvetlenül a munkavállaló–munka interfészre irányuló beavatkozások a harmas pozícióba tartoznak. A binokuláris megközelítés eredményeként a kettes pozícióba tartozó beavatkozások várhatóan közvetett hatást fejtenek ki az ügyfelek munkateljesítményére is.

Összefoglalva: az elősegítő pozícióból végzett beavatkozások az egészséges pszichoszociális működés és a reziliencia fejlesztését célozzák azáltal, hogy az emberek személyes, nem munkával kapcsolatos szükségleteinek kielégítését segítik elő.

Munka–egyén (work-person) intervenciók

A munka–egyén pozícióban a katonai szociális munkás a munkahelyen (szolgálati helyen) belüli interperszonális kapcsolatok rendszerével foglalkozik annak érdekében, hogy produktív munkaközösséget (pl. bajtársi közösséget) hozzon létre. A munkahely és más rendszerek (pl. a család vagy a közösség) közötti kapcsolódási pontok szintén fontosak az ebben a pozícióban végzett segítő munka szempontjából. Minden olyan beavatkozás, amely az embereket a munkakörülményeik viszonylatában érinti, a harmadik pozícióba tartozik.

Az alapvető különbség az első kettő és az utolsó kettő pozícióban végzett szociális munka között az, hogy a katonai szociális munkás figyelme utóbbi két esetben a katona (dolgozó) és a katonai szervezet (munkahely) közötti kapcsolódási pontra (interfészre) tevődik át.

Amint egy beavatkozás arra törekszik, hogy facilitálja az emberek munkahelyi beilleszkedési képességeit, akkor a szociális munkás a harmadik pozícióba lépett.

Koncepcionálisan a katonai szociális munkás itt arra törekszik, hogy javítsa, fejlessze a munkahely és az emberek közötti kapcsolódási pontokat, interakciókat (*work-person interventions*). Az interfészt gyakran maguk a munkavállalók jelentik, vagy más esetekben a munkavállaló és a munkahely között található. A harmadik pozícióban szereplő beavatkozások a katonai szervezet és a katona családja közötti interfészre is összpontosíthatnak, különösen akkor, amikor a családokat segítik a katonai szervezet igényeiből adódó kihívások elviselésében, illetve az azokkal történő megbirkózásban (pl. bevetésiellenállóképesség-seminárium – Deployment Resilience Seminar).

Ebben a pozícióban a katonai szociális munkás alkalmazhat csoportmunka-technikákat, problémamegoldó módszereket, tapasztalati élményeken alapuló gyakorlatokat, csapatépítést, közösségépítést és közösségfejlesztést, tárgyalást, közvetítést, valamint részt vehet bizottságok és munkacsoportok tevékenységében.

Röviden összefoglalva: a munka–egyén (*work-person*) intervenciókat lefedő pozíció (3. pozíció) a katonák és a katonai szervezet közötti viszony fejlesztésével igyekszik elősegíteni a megfelelő, mindkét fél szempontjából egészséges munkakapcsolatot.

Munkahelyi (workplace) intervenciók

A negyedik pozícióban a katonai szociális munkás a munkahelyre, azaz a katonai szervezetre összpontosít azért, hogy kedvező munkakörnyezetet teremtsen. Itt a beavatkozás célja olyan gyakorlati sztenderdek, struktúrák, eljárásrendek és irányelvek kialakításának elősegítése, amelyek a hatékony szervezeti működést – és ebből következően a munkavállaló szervezeti funkciójából adódó feladatainak eredményes ellátását is – szolgálják. Ez a szociális munka gyakorlatának radikálisabb⁴³ megközelítését jelenti, és a makroszintű struktúrákban vagy az ott zajló folyamatokban kíván rendszerszintű változást elérni. Minden olyan beavatkozás tehát, amely magát a munkahelyet érinti, a negyedik pozícióba tartozik.

A harmadik és a negyedik pozíció hasonló, mivel mindkettő a munka és a személy közötti interfésszel foglalkozik. Amíg a harmadik pozícióból indított beavatkozások az emberekre (katonákra, katonacsaládokra) összpontosítanak, addig a negyedik pozícióban végzett intervenciók tevékenység magára a munkahelyre, vagyis a katonai szervezetre irányul. A harmadik pozícióban a szociális munkás arra törekszik, hogy képessé tegye a katonákat a hadsereg igényeihez, elvárásaihoz történő alkalmazkodásra, a negyedik pozícióban viszont a haderőt segíti a katonák, katonacsaládok igényeihez történő alkalmazkodásban. A katonai szociális munkás azokkal a szervezeti dimenziókkal dolgozik, amelyekben belül a katonák a tevékenységüket kifejtik. Bár előfordulhat, hogy egy adott egységben a katonák teljesen kicserélődnek, maga az egység ugyanaz marad; az egyes katonák egyszerűen csak jelen vannak az egységben egy adott időpontban. Ezek a szervezeti dimenziók tartalmazhatják a szervezeti struktúrát vagy hierarchiát, a szervezeti kultúrát, a folyamatokat és az eljárásrendeket, a cselekvési politikákat, a környezetet és a fizikai feltételrendszert.

⁴³ Radikális olyan értelemben, hogy nem elégszik meg a szociális problémák mikroszintű „tüneti” kezelésével (szociális esetmunka), hanem a probléma újratermelődésének megakadályozása céljából rendszerszintű (makroszintű) változásokat próbál elérni.

A katonai szociális munkás munkahelyre irányuló intervenciók pozíciójában betöltött sokrétű szerepe egyesíti magában a változásmenedzment-tanácsadó, a társadalmi aktivista, a szociális mérnök (*social engineer*), a politikaalkotó, a rendszerelemző, a kutató és a szervezetfejlesztési tanácsadó szerepkörét. A szociális munkás támogatja a munkahelyet (esetünkben a katonai szervezetet) egy olyan struktúra vagy munkamódszer kialakításában, amely elősegíti az alkalmazottak (katonák) optimális munkavégzési (feladat-végrehajtási) hatékonyságát, megfelelő szintű morális állapotuk, valamint szociális jólétük elérését és fenntartását. A szociális munkás integráns (szakmai tanácsadói) szerepet tölt be a szervezet működésének irányítása terén is, mert releváns ismeretekkel és naprakész információkkal rendelkezik a szervezet és a személyi állomány közötti kapcsolat jellegéről, minőségéről. Azáltal, hogy figyelmét erre a kapcsolódási pontra összpontosítja, a szociális munkás a szervezeti folyamatokat humanizálja, és kvázi a szervezet szociális lelkiismereteként funkcionál.

Összefoglalva: a negyedik pozíció beavatkozásai magát a munkahelyet, vagyis a katonai szervezetet célozzák meg, mindvégig a haderő és a katonák (és családjaik) kölcsönös előnyét szem előtt tartva.

KÖVETKEZTETÉS

A dél-afrikai katonai szociális munka az évek során sajátos fejlődési utat járt be, melyet négy fő kontextuális tényező alakított. Ezek közül a legmeghatározóbb talán a faji alapú apartheidrendszerből történő 1994-es demokratikus átmenet volt, de a katonacsaládok aktív bevonása a segítő tevékenységbe, valamint a katonai szociális munka kutatási kapacitásának és szupervíziójának megteremtése is fontos háttértényezőként értékelhető. Ezek a kontextuális tényezők felborították a katonai szociális munka korábbi időszakban kialakult és konzerválódott *status quo*-ját, az egyensúlyi helyzet helyreállítása pedig újfajta szakmai gondolkodásmódot és gyakorlati megközelítést igényelt.

A katonai szociális munka gyakorlati modellje bemutatja a katonai szociális munka elkötelezettségét egy sor elmélet (foglalkozási szociális munka, szociális jólét fejlesztése, ökoszisztéma-modell, kibernetika) iránt, illetve ezek vonatkozó szempontjainak saját szakmai megközelítésébe történő kritikus szemléletű integrálását is magában foglalja. Az új gondolkodásmódot olyan valós gyakorlati kérdések is ösztönzik, mint például a katonai szociális munkások személyi állománnyal, illetve katonai vezetéssel kötött „szövetségének” jellemzői, vagy a mikro- kontra makroszintű intervenciók preferenciájának kérdésköre.

A korábban említett kontextuális tényezők jelentősen befolyásolták a katonai szociális munka gyakorlati modelljének kialakulását is. Azt az elképzelést például, hogy a „kliens” maga a haderő rendszere/alrendszere (szervezete) is lehet, az elérendő cél pedig ebben a rendszerben pozitív változás(ok) elérése (ahelyett, hogy csak a rendszeren belül funkcionáló egyének szintjén akarnánk változást elérni), a demokráciába történő átmenet, a társadalmi jólét fejlődése, valamint a társadalmi cselekvés és a strukturális változások iránti nagyobb elkötelezettség határozta meg. A reziliencia fogalma jelentősen hozzájárult azoknak a promotív beavatkozásoknak, valamint a munka–személy dimenzióban elérni kívánt beavatkozásoknak a kidolgozásához, melyek mindegyike az egyensúlyra való törekvést hangsúlyozza, nem csupán a szorosabb értelemben vett patológiás működés megszüntetését.

A dél-afrikai katonai szociális munka gyakorlati modellje a gyakorlati tevékenység rendszerezésén, módszertani bemutatásán túl a katonai szociális munkáról való gondolkodás

előmozdítását is szolgálja. A modell a katonai szociális munka tevékenységének olyan átfogó értelmezési keretét jelenti, amely pozitív hatást gyakorolhat a más nemzetek haderőiben végzett katonai szociális munka elméletének és gyakorlatának a fejlődésére is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Constitution of the Republic of South Africa, Act 108 of 1996. Pretoria, 1996. <https://www.gov.za/sites/default/files/images/a108-96.pdf>
- Idegen szavak szótára: Szupervízió. <https://idegen-szavak-szotara.hu/szuperv%C3%ADzi%C3%B3-jelent%C3%A9se>
- The reconstruction and development programme: A policy framework. African National Congress, Johannesburg, 1994. <https://omalley.nelsonmandela.org/omalley/index.php/site/q/03lv02039/04lv02103/05lv02120/06lv02126.htm>
- Van Breda, Adrian D.: *Military Social Work Thinking in South Africa*. *Advances in Social Work*, (13)1, 2012, 17–33. https://www.academia.edu/4724050/Van_Breda_A_D_2012_Military_social_work_thinking_in_South_Africa_Advances_in_Social_Work_13_1_17_33
- White Paper for Social Welfare. Government Gazette, Vol. 386, No. 18166, 08. 08. Pretoria, Government Printer, 1997. https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/whitepaperon-socialwelfare0.pdf

Czipó Dávid százados – Fa Árpád százados:

EGY MODERN SZÁMÍTÓGÉPES HADIJÁTÉK ALKALMAZÁSA A KISALEGYSÉG-PARANCSNOKOK KOMPETENCIÁINAK FEJLESZTÉSÉRE

DOI: [10.35926/HSZ.2022.6.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: A cikk szerzői 2020 szeptembere és 2021 márciusa között Koszovóban láttak el külszolgálatot. A misszió során a kijelölt kiképzési időben törekedtek arra, hogy parancsnoki fejlesztő foglalkozásokat tervezzenek. Az előadások tárgya a parancsnoki munka és a küldetesközpontú vezetés voltak, valamint gyakorlati feladatként a kiképzendő állomány részt vett egy harcászati döntéshozatali játékban. Ez utóbbi végrehajtására egy kereskedelmi forgalomból beszerzett, harcászati tematikájú számítógépes játékot (tactical wargame) alkalmaztak, a *Combat Mission Black Sea-t*. Ebben a cikkben ennek a foglalkozásnak az előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatos tapasztalatokat osztják meg.

KULCSSZAVAK: hadijáték, kis alegység, harcászati döntéshozatal, parancsnoki felkészítés, számítógépes játék

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Czipó Dávid százados, ütegparancsnok-helyettes (MH 25. Klapka György Lövészdandár 101. Tüzérsztály)
- ▶ Fa Árpád százados, századparancsnok (MH 5. Bocskai István Lövészdandár 62. Lövészászlóalj)

A harcászati döntéshozatali játékok (Tactical Decision Game – TDG) a hadijátékok egy fajtáját képezik, és fontos eszközei a parancsnoki döntéshozatali képesség fejlesztésének, illetve szinten tartásának. Betervezésük az alegység-parancsnoki felkészítések időszakában célszerű, valamint olyankor, amikor egyéb feladatok vagy körülmények miatt a kiképzési erőforrások (helyszín, idő, technikai eszközök és végrehajtó személyi állomány) korlátozottan állnak rendelkezésre. Lehetőséget biztosítanak a gyakorló parancsnokok számára, hogy egy biztonságos (Safe-to-Fail) környezetben fejlesszék vezetői és harcászati képességeiket.

Történetük hosszú időre nyúlik vissza. A porosz hadsereg vezérkarának főnöke, Helmuth von Moltke a 19. században már biztosan alkalmazott parancsnokai és törzse fejlesztésére olyan feladatokat, amelyek egy harcászati-hadművelti helyzetbe állítják, és tervezésre, illetve döntések meghozatalára készítetik a gyakorló állományt.¹ De valószínűleg már jóval korábban is alkalmaztak hasonló feladatokat a parancsnokok és hadvezérek saját maguk vagy beosztottaik fejlesztésére.

A TDG-k közös vonása, hogy a gyakorló állomány részére ismertetik a kiinduló harcászati helyzetet (terepről, időjárásról, valamint az ellenségről meglévő információkat, emellett

¹ Harangi-Tóth Zoltán: Mi a történelmi hadijáték és miért van helye a katonai felsőoktatásban? *Hadtudomány*, 29. évf., 2019/4., 119–128.

a rendelkezésre álló saját, illetve a megerősítő és támogató erők jellemzését), a feladatot és a parancsnok szándékát, amelyről valamilyen grafikus vázlatot vagy beállított terepasztalt kapnak. A kiképzendőknek ebben a környezetben kell a kapott feladat végrehajtását megtervezni vagy reagálni egy kész helyzetre (pl. harcérintkezés az ellenséggel, saját sérültek stb.), jellemzően korlátozott idő alatt.²

Segítségükkel feldolgozhatók valós hadtörténeti példák vagy teljesen fiktív helyzetek is. Az előbbi előnye, hogy a gyakorló állomány részéről elveszi annak a lehetőségét, hogy megkérdőjelezzék a helyzet valóságosságát, viszont kihívást jelent, hogy egy másik haderő vagy régebbi szervezeti forma áll a parancsnok rendelkezésére saját erőként és ellenségként is. A hadijáték végén ismertethető, hogy az eredeti parancsnok hogyan döntött az adott helyzetben, ami még érdekesebbé és tanulságosabbá teheti a gyakorlást. A fiktív helyzetek előnye, hogy a kiképzendők a saját szervezeti formájukkal dolgozhatnak. A kiképzést levezető személy (moderátor) tetszése szerint formálhatja a helyzetet abba az irányba, ami a legjobban szolgálja a kitűzött kiképzési célt, viszont a valószerű szituációk megalkotása nagy energiabefektetéssel jár. A moderátor ezenkívül egy hagyományos TDG esetében az asztali szerepjátékok mesélőihez hasonlóan tevékenykedik, szinte korlátlan mértékben tudja saját elképzelései szerint alakítani az eseményeket, megkönnyíteni a kiképzendők dolgát vagy éppen alaposan megszorogatni őket.

Miután megismerkedtünk a Combat Mission wargame-mel, rövidesen felmerült bennünk, hogy a játékot fel lehetne használni a század beosztott parancsnoki állományának fejlesztésére mind a kapott feladatok végrehajtásának megtervezése, mind a harc dinamikája közben kialakult helyzetekben történő gyors döntéshozatal tekintetében. Így rövidesen megterveztünk egy olyan foglalkozást, amiben a tervezés- és reagálásközpontú TDG-ket kombináltuk a számítógépes játék keretei között.

A JÁTÉK BEMUTATÁSA

A Combat Mission (CM) egy kereskedelmi forgalomban kapható (Commercial Off The Shelf, COTS³) számítógépes játéksorozat, egyben harcászati szimulátor, amelyet jellemzői miatt az amerikai hadsereg hivatalos kiadványa is ajánl mint katonai képzésben, kiképzésben felhasználható, harcászati szintű wargame-et, fejlesztendő a cselekvési változatok elemzésének (COA analysis) képességét.⁴ Bár a foglalkozás megszervezésekor még nem tudtuk, utólag felfedeztük, hogy a brit haderőben is elindult – a Covid-járvány miatti lezárásokkal párhuzamosan – egy alulról jövő kezdeményezés a CM és más digitális wargame-ek kiképzési eszközként való felhasználására. A UK Fight Club nevű online közösség átmenetet képez a hobbi és a professzionális hadijátás között, de főleg a katonákat célozza meg.⁵ A sorozat minden különálló játéka egy-egy konfliktust dolgoz fel, elkülönülve egymástól

² Pogácsás Krisztián: Terepasztalos parancsnoki hadijáték, avagy a parancsnoki döntéshozatal és a harcászati szemlélet fejlesztésének eszköze. Seregszemle, XI. évf. 2013/2–3. (április–szeptember), 83–89, 85.

³ Harangi-Tóth Zoltán: Egy stratégiai szintű hadijáték előkészítésének és levezetésének tapasztalatai. Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/5., 74. http://real.mtak.hu/125814/1/HSZ_2020_148_5_Harangi_Toht_Zoltan.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 20.)

⁴ US Army Center For Army Lessons Learned: How To Master Wargameing – Commander And Staff Guide To Improve COA Analysis (No. 20-06). U.S. Army Combined Arms Centre, 2020, 65. (Letöltés időpontja: 2021. 09. 27.)

⁵ UK Fight Club: Iron Sharpens Iron. <https://wavelroom.com/2020/08/27/uk-fight-club-iron-sharpens-iron/> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 27.)

térben és időben, a második világháború különböző hadszíntereitől kezdve olyan képzelt konfliktusokon át, mint egy amerikai invázió Szíriában, vagy egy (később valóra vált) orosz agresszió Ukrajnával szemben. Ez utóbbi rész cikkünk témája is (*Combat Mission Black Sea – CMBS*).⁶ A játék fiktív története szerint egy bonyolult eseménysorozat hatására Oroszország és Ukrajna között nyílt háború bontakozik ki 2017 nyarán. Az orosz erők benyomulnak Ukrajna területére, míg az ukrán erők igyekeznek helytállni a számbeli és technológiai fölényvel szemben. Az invázió hatására a NATO úgy dönt, hogy beavatkozik az ukránok oldalán, és az európai hadszíntéren állomásozó amerikai gyorsreagálású erőket harcba veti, hogy megállítsák az orosz előrenyomulást. Érdekesség, hogy a játék alaptörténetét 2009-ben találták ki, és 2013-ban kezdték meg a fejlesztést. A 2014-es ukrajnai események hatására a fejlesztőknek végül módosítaniuk kellett a történeten, hogy még véletlenül se gondolhassák az emberek, hogy egy valódi, éppen zajló konfliktust akarnak ábrázolni.⁷

A CMBS alaphelyzetben két (piros és kék) fél között zajló valós idejű vagy opcionálisan választhatóan egyperces körökre osztott játék, amelyben egy maximum 4×4 km méretű térképen kell a saját csapataink elé kitűzött célokat elérni. Mind a valós idejű, mind a körökre osztott játékmódban választhatunk, hogy számítógép által vezérelt ellenfél vagy egy másik játékos ellen játszunk.

A játékban scenáriótól függően jellemzően szakasz- és zászlóaljharccsoport közötti erőket irányíthatunk. A fejlesztők kiváló munkát végeztek a harcoló felek 2015-ös állománytábláinak feltérképezésében, így a játékosnak lehetősége van közel valóságghú felszereléssel és szervezeti felépítéssel rendelkező alegységeket irányítani. Megjelenítik például a törzstámogató századokat, tüztámogató elemeket vagy a parancsnokhelyetteseket. Felsorolni is nehéz lenne minden harcjárművet vagy fegyvert, amely szimulálva van itt, de jól érzékelteti a játék mélységét, hogy közel 150 haditechnikai eszközt és fegyvert dolgoztak ki. Ebben benne vannak egy-egy típusnak a variánsai is, tehát például az amerikai Bradley harcjárműből is választható három alváltozat, ráadásul mindegyiknél kétféle védelemmel is fel lehet szerelni a járművet, aktív védelemmel (APS) vagy reaktív páncéllal (ERA) is. Így gyakorlatilag hat különböző Bradley közül lehet választani, amelyek nemcsak külsőségekben térnek el egymástól. Ráadásul a játék összhaderőnemi szemléletet követel meg, mivel a szárazföldi csapatok mellett jelen vannak merev- és forgószárnyas légi eszközök is.

A harcjárművek védelme, páncélozottsága és a különböző eszközök rájuk gyakorolt hatásai érthetően fontos elemei a játéknak, amelyekre nagy hangsúlyt fektettek a fejlesztők. Itt nem „életcsíkja” van a járműveknek (és az egyes katonáknak), mint sok más játékban. Minden egyes lövedék mozgása külön ballisztikus pályán van szimulálva, és mint a valóságban, itt is szempont a becsapódási szög, és hogy a járművek milyen védelemmel rendelkeznek azon a ponton, ahol eltalálják őket. Találat esetén természetesen lepattanhat a lövedék, rést ejtethet a reaktív páncélzaton, vagy áthatolhat annak védelmén. Utóbbi esetben a találat helyétől, a löszertől és egyéb körülményektől függően szimulálták, hogy milyen sérülés keletkezik a járműben.

A játékban tényező a morál, a vezetés és a tapasztalat/kiképzettség is. Egy tűzcsoporthoz vagy rajhoz az események (például az elszenvedett veszteségek vagy a tüzérségi tűz) hatására oly mértékben is degradálódhat a morálja, hogy az nem reagál a parancsokra, vagy önállóan elszakad az ellenségtől. Magasabb nehézségi fokozatokon pedig csak azok

⁶ Megjelent a Battlefield Kiadónál 2014-ben.

⁷ A CMBS honlapja: <https://www.battlefront.com/black-sea/cmbs-base-game/> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 14.)

1. kép BTR tüzel (Forrás: képernyőfotó a játékból)

2. kép BTR tüzel, madártávlatból. Fekete csikkal jelölve a nem löhető terület, szürkével a löhető (Forrás: képernyőfotó a játékból)

nak az egységeinknek adhatunk parancsot, amelyekkel van összeköttetésünk (ami lehet kézjelekkel vagy rádióval való kommunikáció is).

A magasabb nehézségi fokozat nem az ellenség intelligenciájának (AI) vagy találati valószínűségének növekedését jelenti, mert klasszikus értelemben vett AI nincs a játékban. Minden egyes katonába beprogramoztak egyfajta „önvédelmi mechanizmust”, ami azt jelenti, hogy ha veszélyben érzik magukat, akkor önállóan cselekszenek. Elmozdulhatnak, tüzelhetnek vagy lehasalhatnak. Érdeemes megjegyezni, hogy az ellenség minden szervezettebb csapatmozgása

csak szkripteken alapul, így valaki által előre megtervezve zajlik, ebben az értelemben tehát a magasabb nehézségi fokozaton a valósághoz való közelítést kell érteni. Egyenesen arányos például a nehézségi fokkal a tűzérzési tűz kérésének teljesítési vagy a kölcsönös segítségnyújtás elvégzésének ideje a baráti katonákon.

Érdeemes kitérni a CMBS felderítés rendszerére. A legtöbb más játékkal ellentétben attól, hogy egy ellenséges célt felderített egy saját katonánk, még nem fogja a többi katonánk is automatikusan látni a célt. Ez csak úgy, mint a valóságban, függ a kommunikáció „terjedésének” sebességétől, a parancsnoki lánctól, illetve a tereptől.

A játékban szimulálták a logisztikát is. Minden egyes katonának minden egyes fegyverhez véges mennyiségű lőszer jut, amelyet be kell osztani. Persze a katonák képesek egymással megosztani a lőszeret, de a kollektív fegyverek lőszerére a parancsnoknak kell odafigyelnie. Ezeket az eszközöket képesek a katonák felvenni elesett társaiktól, ha van rá feltételezhető kiképzésük. (Egy lövést nem lehet beültetni harcjármű-irányzónak, de egy RPG-t bármelyik orosz katona tud használni.)

Beszédes, hogy az egyes rajoknak (feladat függvényében a rajokból választhatunk le tűzcsoportokat, vagy rohamozó, esetleg biztosító alcsoportot) hat különböző mozgásparancsot adhatunk ki, ami a laposkúszástól a gördülőjáráson át a sprintig terjed. A mozgásokat a térképen töréspontok segítségével adjuk ki, és minden egyes törésponthoz plusz parancsokat adhatunk: merre biztosítson, várjon, vezessen tüzet (ha igen, milyen tűzütemmel, mely fegyverekkel) stb. Így akár valós időben játszunk, akár az egyperces körökre osztott módban, igen részletesen be tudjuk programozni az elképzelt manővereket.

A körökre osztott módot úgy kell elképzelni, hogy álló játéknál van idő minden egyes egységnek kiadni utasítások sorozatát. Amikor a játékos végez az utasítások tervezésével, elindítja a szimulációt. Ezalatt az egy perc alatt ő pusztán szemlélője az eseményeknek. Ha egységei harcba bocsátkoznak, akkor addig a „betáplált” parancsokra és önvédelmi mechanizmusokra vannak utalva. Az egy perc leteltével a játékos újra megtervezheti a következő perc alatt végrehajtandó parancsokat.

A terep egyébként belátható, hiányzik „a háború köde”, ráadásul a tervezésünk alapvető kulcsa, hogy meg tudjuk nézni a terepet bármely szögéből, hogy lássuk, arról az adott pontról mely részek látszódnak. Ebből következtetéseket tud levonni a játékos a tűz alatt tartható területek és terepfedezet, rejtés és fedezékek tekintetében. Ez adja az alapot a foglalkozás sikeres végrehajtásához is.

A FOGLALKOZÁS VÉGREHAJTÁSA

A feladat végrehajtása során századunk klubhelyiségét használtuk, ahol elegendő hely volt a végrehajtó állomány kényelmes elhelyezésére. A játékot személyi számítógépen futtattuk, amelynek a képét projektor segítségével vetítettük ki a klubhelyiség falára. A foglalkozásokat két blokkban tartottuk 3-3 napon keresztül, a blokkok között körülbelül egy hónap telt el. A külszolgálatban végrehajtott műveleti feladatok jellege miatt a parancsnoki állomány (rajparancsnokok és -helyettesek, ill. szakaszparancsnokok és szakaszaltisztek) szakaszonként külön napokon tudott részt venni a foglalkozásokon. Egy adott napon tehát csak egy szakaszt foglalkoztattunk és a külszolgálat ideje alatt minden szakasszal két alkalommal tudtunk egy ilyen egynapos foglalkozást tartani. Az előkészítő foglalkozásokat 08:00-kor kezdtük, ezt követte a hadijáték végrehajtása, amelyet legkésőbb 18:00-ig minden alkalommal befejeztünk, a scénárióknak a tervezett időrend szerint a végére értünk. A szünetek nélkül tisztán játékkal töltött idő kb. 3-4 óra volt.

A foglalkozás fő részei:

1. Bevezetés, kiképzési célok ismertetése.
2. A játék képességeinek és a levezetés szabályainak ismertetése.
3. Eligazítás a feladatról.
4. Parancsnoki munka végrehajtása a kiképzendők részéről.
5. Feladat visszamondása és feladatszabás a szakaszparancsnok részéről.
6. Játék végrehajtása.
7. Kiértékelés.

1. A bevezetőből alighanem a kiképzési célkitűzések megfogalmazása volt a legfontosabb: az alárendelt parancsnoki állomány tervezési, döntéshozatali, együttműködési képességének és összekovácsoltságának fejlesztése egy közösen értelmezett hagyományos harcfeladat keretein belül. Az állomány vizualizációs képességének fejlesztése azáltal, hogy a virtuális térben és időben összehangolják a saját csapataik manővereit a várható, majd később be is következő ellenséges tevékenységgel szemben.

2. Az első alkalommal (1. foglalkozási blokk) a feladatvételt megelőzte a játék képességeinek részletes bemutatása, mivel a résztvevőknek ekkor még nem voltak előzetes tapasztalataik. Az irányítást csak olyan mélységben magyaráztuk el, hogy ne legyen teljesen idegen a résztvevőknek, mivel a programot a végrehajtás alatt is a századparancsnok-helyettes kezelte. Az első alkalommal a játék kiképző feladatsorának záró szcenárióját választottuk, és ezt alakítottuk át minimálisan. A cél az volt, hogy a fokozatosság elvét betartva, egy egyszerű, már-már kézikönyvbe illő feladaton keresztül vezessük be a végrehajtó állományt a játék működésébe. Ezenkívül teszteltük, hogy mennyire működőképesek a csoportos tevékenységhez az általunk kreált szabályok (ezzel létrehozva egy kereskedelmi forgalomban kapható, de módosított, azaz MCOTS játékot). Mivel az első feldolgozott szcenárióban (1. foglalkozási blokk) egy U.S. Army M2A3 Bradley harcjárművekkel felszerelt lövészzszakaszt irányítottak a végrehajtók, így elengedhetetlen volt ennek a szervezeti formának és az általuk használt eszközöknek, illetve azok képességeinek a bemutatása. A második foglalkozási blokkban egy orosz BTR-es lövészzszakasszal kellett egy hasonló feladatot végrehajtani, itt a kiképzendőknek kevésbé voltak idegenek az állománytáblájukban szereplő eszközök. A levezetéshez az egyjátékos, körökre osztott módot választottuk, ebben az esetben az ellenséget a számítógép vezérelte.

3. kép Pillanatkép a foglalkozásról (Forrás: a szerzők saját felvétele)

3. A harcfeladat egy előkészített támadás volt, egy kis méretű beépített területet kellett birtokba venni. A végrehajtók a feladatszabást egy diasor formájában kapták meg a századparancsnoktól az ötpontos harcparancs pontjaira építve, ezután pedig egy órát kaptak a feladat megtervezésére a szakaszparancsnok vezetésével, az alárendelt parancsnokok bevonásával.

4. A tervezés időszakában a végrehajtók már használhatták a szcenárió előnézetét, ahol lehetőségük volt a terep elemzésére (a megelőző elméleti foglalkozás fő oktatási kérdése is ez volt). Ezt úgy hajtottuk végre, hogy rendelkezésre állt számukra egy pontos virtuális terepasztal, amelyet a játék ábrázolt. A későbbiekben az előnézet elhagyható és helyettesíthető az adott szcenárióból kivágott, légifelvétel-szerű felülnézeti képpel, különösen a hevenyészett tevékenységek gyakoroltatásához. Bátorítottuk a csoportos tervezést, illetve az altisztek (rajparancsnokok és helyettesek) nagymértékű bevonását.

A szcenáriót a fenti indokok mellett azért is választottuk, mert a tervezett támadás végrehajtása jól értelmezhetővé tette a visszafelé tervezés folyamatát, amit szintén szándékunkban állt gyakoroltatni. A visszafelé tervezés, másképp deduktív tervezés az a folyamat, amely során a kívánt végállapotból indulunk ki és innen lépésenként időben visszafelé állapítjuk meg, hogy milyen közbenső feladatokat és részcélokat kell teljesíteni annak érdekében, hogy végrehajtsuk a feladatot a megadott keretek között. Gyakoroltatásával egy gyors és hatékony problémamegoldó folyamattá lehet tenni a harcfeladatok tervezését. A gyakorlat vezetőiként és egyben moderátoraiként a kibontakozó „brainstormingot” több alkalommal vissza kellett tereelnünk a gyakoroltatni kívánt visszafelé tervezés és a terepelemzés medrébe.

5. A tervezési folyamat végén a szakaszparancsnok visszamondta a megértett feladatot (backbrief) és feladatot szabott az alárendelt parancsnokoknak egy cselekvési változat tekintetében.

6. A végrehajtás során kihívást jelentett, hogy milyen szabályokkal tegyük alkalmassá a játékot egyjátékos módban futtatva több személy foglalkoztatására. A kiválasztott szcenárióban a végrehajtók szakaszszintű köteléket vezettek, így minden rajparancsnok kapott egy „saját” rajt és harcjárművet, a szcenárióban szereplő megerősítő mesterlövészecsoport irányítását pedig a manőverszázad szervezetszerű mesterlövészrajának katonái hajtották végre, akiket szintén bevontunk a tervezés folyamatába is. A körökre osztott mód lehetővé tette, hogy a parancsnokok rendszeres időközönként, minden egyperces kör elején módosítsák vagy pontosítsák (esetleg visszavonják) korábban kiadott parancsaikat. A körök elején engedték, hogy a szakaszparancsnok röviden és tömören feladatot szabjon az alárendeltjeinek, reagálva az előző körben történetekre, de elkerülve a mikromenedzsmenet, majd a rajparancsnokok szolgálati sorrendben pontosították parancsaikat virtuális rajuk és harcjárművük tevékenységére nézve. Az alapvető szabály az volt, hogy a soron következő személy kapott egy mutatópalcát és csak ő beszélt, a többiek nem szóltak bele a döntéseibe, az operátor (századparancsnok-helyettes) pedig betáplálta a játékba a kiadott utasításokat. Ez addig működött így, ameddig valaki fel nem derítette az ellenséget, vagy harcérintkezésbe nem került velük, olyankor a következő kört mindig ő kezdte. Ezzel azt akartuk érzékeltetni, hogy önállóan kell reagálnia az adott helyzetre, és csak ezután „jelenthet” a szakaszparancsnok részére. A körök végén lehetőség volt egymással is tanácskozni, erre a valóságban természetesen nem mindig lenne alkalom, de az oktatási cél érdekében úgy értékeltük, hogy a többi csoporttag véleménye sokszor tanulságos lehetett. Kommu-

nikációs nehézségeket nem építettünk be pluszkörülményként, mert ezeket igen nehéz lett volna a klubhelyiségünkben szimulálni (pl. „rádió-összeköttetést” elvesztő raj elkülönítése) valamint jelentősen megnövelte volna a végrehajtásra szánt időt. A kommunikációs nehézségek szcenárióba való beépítése a játék nehézségi szintjének emelésével lehetséges, valamint a helyszínen a résztvevők közötti kommunikációt korlátozhatja a moderátor, aki szűkebb időkorlátokat szabhat, vagy csak a soron lévő alegység szemszögéből mutatja a terepet (maximum a kamerazoom használatát engedi). Ezeket a nehezítéseket a jövőben fokozatosan be lehet vezetni tapasztaltabb alegységeknél.

7. A feladat befejezését követően kiértékeljük a végrehajtást. A levezető állomány részéről a következő szempontok alapján kaptak a végrehajtó alegységek szóbeli értékelést:

- a tervezés folyamata, különös tekintettel a terep értékelésére és a megfelelő következtetések levonására,
- a feladatszabás minősége,
- az alkalmazott harceljárások,
- reagálás a végrehajtás során adódó váratlan helyzetekre (pl. veszteségek),
- együttműködés a gyakorlók között.

Ezután minden résztvevő lehetőséget kapott arra, hogy értékelje saját és társai teljesítményét, kiemelten azt, ha úgy érzi, hogy tanult valami újat a végrehajtás során.

Tapasztalatok: előnyök és hátrányok

A szerzett tapasztalatokat öt szempont, illetve témakör alapján rendszereztük:

- Megvalósíthatóság.
- Kompetitivitás.
- Teljesíthetőség.
- Kiképzési érték.
- Visszajelzések.

Úgy gondoltuk, az első négy szempont az, ami igazán fontos terület egy TDG-foglalkozás értékelésénél, az ötödik pontba pedig a végrehajtó állomány a többi ponthoz be nem sorolható értékes visszajelzéseit gyűjtöttük össze. Az első helyen szereplő szempont, a megvalósíthatóság különösen fontos volt nekünk, hiszen kezdettől fogva az volt a célunk, hogy minimális erőforrás felhasználásával tartsunk tartalmas foglalkozást.

Megvalósíthatóság: egy COTS játék alkalmazása egyaránt járt előnyökkel és hátrányokkal. Pozitívumnak tekintjük, hogy minimális eszközigényű volt a foglalkozás (projektor, laptop), nem igényelt hálózatba kötött számítógépeket és szervert, ahol magasabb a technikai hibalehetőség is. A civil használatra szánt program előnye, hogy felhasználóbarát és nem túl bonyolult, így viszonylag könnyen meg lehetett érteni a játékszabályokat és a kezelésből adódó korlátokat (bár utóbbiról kaptunk olyan visszajelzést, hogy nagyobb hangsúlyt kellett volna fordítanunk a kezelési sajátosságokra).

Kompetitivitás: Véleményünk szerint a játék egyesítette a tervezés- és reagálásközpontú harcászati döntéshozatali játékok előnyeit. Mivel a végrehajtók előre szkriptelt (programozott), korlátozott mesterséges intelligenciával rendelkező ellenséggel álltak szemben, így kizárta a levezető személy káros vagy félrevezető (szubjektív) ráhatását az eseményekre. A harcérrintkezések a virtuális alegységek és harceszközök beprogramozott mutatóinak

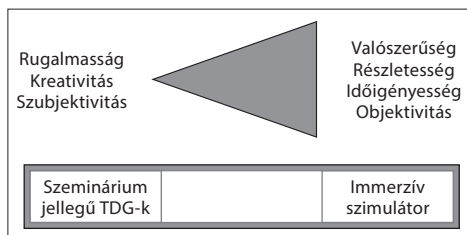
szembeállításával zajlottak le, ami objektív irányba vitte a végrehajtók teljesítményének értékelhetőségét. Több játék után problémát jelenthet a szembenálló mesterséges intelligencia kiismerése, kiszámíthatósága és kreativitásának hiánya. Többjátékos módban lehetőség van gondolkodó ellenfél elleni küzdelemre is, ami igazán kiemeli a wargame-ek kompetitív oldalát, valamint az „akció-reakció-ellenakció” ciklikus folyamatát. Ez a mód azonban tovább növeli a végrehajtáshoz szükséges idő és erőforrások (számítógépek, kivetítők, levezető személyek, kiképzési helyek) mennyiségét is, mivel a szembenálló feleket egymástól elszigetelve kell foglalkoztatni.

Teljesíthetőség: A második foglalkozási blokkban emeltük a nehézségi szintet és a feladat komplexitását. A cél az volt, hogy egy kihívást jelentő, de még teljesíthető és tanulmányos feladatot adjunk a szakaszoknak. A feladatok teljesítését követő pozitív visszacsatolás nagyban emeli a játék élvezeti értékét, és ennek a megtartása fontos, hiszen ha a játékosok folyton veszítenek, akkor elvesztik az érdeklődésüket, pedig a veszteségekből, vereségekből is nagyon sokat lehet tanulni. Ha túl könnyű szinten maradtunk volna, akkor az a játékosok felé hamis visszajelzést adott volna a valós teljesítményükről. Azt tapasztaltuk, hogy nagyon nehéz meghatározni ezt a fejlődést biztosító, ugyanakkor pozitív élményeket (*flow* állapot⁸) adó szintet. Azt javasoljuk annak, aki egy ilyen játék levezetésére adja a fejét, hogy fordítson kiemelt figyelmet az ellenség és a saját erők adott harcfelelathoz történő kiegyensúlyozására úgy, hogy egy elfogadható mértékű veszteség után is teljesíthető legyen a feladat. Ehhez a foglalkozás előtt a levezető személyeknek többször tesztelniük kell a szcenáriót.

Ha túl könnyű szinten maradtunk volna, akkor az a játékosok felé hamis visszajelzést adott volna a valós teljesítményükről. Azt tapasztaltuk, hogy nagyon nehéz meghatározni ezt a fejlődést biztosító, ugyanakkor pozitív élményeket (*flow* állapot⁸) adó szintet. Azt javasoljuk annak, aki egy ilyen játék levezetésére adja a fejét, hogy fordítson kiemelt figyelmet az ellenség és a saját erők adott harcfelelathoz történő kiegyensúlyozására úgy, hogy egy elfogadható mértékű veszteség után is teljesíthető legyen a feladat. Ehhez a foglalkozás előtt a levezető személyeknek többször tesztelniük kell a szcenáriót.

Kiképzési érték: A wargame-ek esetében egy skálát lehet felállítani aszerint, hogy mennyire hitelesek és valószerűek. A kidolgozottság rendszerint bonyolultabbá és rugalmatlanabbá teszi a szabályokat, csökkenti a kreativitás és a képzelőerő igényét, és ehelyett az elemző gondolkodást helyezi előtérbe. A skála jobb szélén az immerzív katonai szimulátorok, a másik végén a szeminárium jellegű, megbeszéléseken vagy szakértői döntőbíráskodáson alapuló egyszerű harcászati döntéshozatali játékok állnak.⁹ Az általunk létrehozott MCOTS wargame a skála jobb felén van, ennek ellenére igyekeztünk egy viszonylag laza lebonyolítási szabályrendszerrel ellensúlyozni a számítógép kegyetlen objektivitását, hogy a hitelesség ne menjen a kreativitás rovására.

Pozitívum, hogy kidolgozottsága és grafikai eszközei miatt a CMBS igen valószerű, a morál és a vezetés fontossága miatt pedig alkalmas parancsnoki kompetenciák fejlesztésére is. Viszont hátrányként merül fel, hogy az irányított virtuális alegységek eszközei, fegyverzete és szervezeti formája kisebb-nagyobb mértékben eltér a Magyar Honvédség alakulatainál alkalmazottól, így ezeknek a képességeit nem mindig tudták a játékosok megfelelően kihasználni. Emiatt a játék csak megközelítőleg használható részletesen kidolgozott harceljárások (pl. századszintű hatályos műveleti eljárások) begyakorlására. A terep és a harc összefüggéseire viszont remekül rávilágít a program; közelebb áll a modern harcmező kihívásainak megje-

1. ábra *Hadijátékok skálája*
(Szerkesztették a szerzők)

⁸ Csíkszentmihályi Mihály: *Flow – Az áramlat – A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, 1997, 70.

⁹ Brian Wade: The four critical elements of analytic wargame design. *Phalanx Magazine*, Vol. 49, 12. 2018., 18–22. https://www.researchgate.net/publication/330117550_The_Four_Critical_Elements_of_Analytic_Wargame_Design (Letöltés időpontja: 2021. 09. 22.)

lenítéséhez és kisebb elvonatkoztatást igényel, mint a hadtörténeti tematikájú hadijátékok. Az érem másik oldalán ott van, hogy az eltérő vagy új eszközökhöz való gyors alkalmazkodás és rugalmasság a közeljövőben a Magyar Honvédség alakulatainak átfegyverzésével kulcsfontosságú lesz, így egyfajta nyitottság joggal várható el a parancsnoki állománytól.

Azt tapasztaltuk, hogy a tervezési idő korlátozása mindenképpen szükséges, de javasoljuk – főleg az olyan alegységeknél, ahol az állomány nincs készségi szinten a csapatvezetés folyamata (Troop Leading Procedures – TLP) tekintetében – egy bevezető foglalkozás keretében végigvezetni őket lépésenként a TLP-n, és gyakoroltatni velük a különböző produktumok elkészítését. Az általunk támogatott kollektív tervezést előnyösnek találtuk; megfigyelésünk szerint a jó ötleteket, következtetéseket bátorította, a rosszakat pedig általában kiszűrte a megfelelő szakmai kompetenciákkal rendelkező tagokból álló csoport. A közösen kidolgozott tervet jobban magukénak érezték a résztvevők, és nagyobb motivációval vágtak bele a végrehajtásába. Ez a tervezési mód időben ugyan hosszabb, de tapasztalatunk szerint, amikor az idő és a harcászati helyzet megengedi, érdemes alkalmazni.

A CMBS alkalmazásával valóság-hűen szimulálható a kíméletlen és halálos modern harcmező mint az összefegyvernemi harc színtere. Költséghatékonyan lehet beállítani és elgyakorolni olyan mozzanatokot, amikhez a valóságban rengeteg erőforrást kellene felhasználni. Egy éles végrehajtás esetében (ha ismételni kell) a hibák drágák, és a jövőben egyre drágábbak lesznek, így a szimulációban elkövetett hibák (amiből tapasztalatokat lehet levonni) szó szerint „kifizetődnek” a valóságban.

Visszajelzések: Örömmel tapasztaltuk, hogy a végrehajtó állomány szinte kivétel nélkül pozitívan jelzett vissza irányunkba a foglalkozással kapcsolatban, de természetesen, amint a fentiekből is látszik, számos olyan pont is felmerült, amit még lehet fejleszteni. A számítógéppel támogatott komplex, mégis játékos feladat alkalmazása mint kiképzési foglalkozás a résztvevők többsége számára újdonságot jelentett. A program grafikai kidolgozottsága, effektjei pedig különösen a fiatalabb generáció számára teszik izgalmasabbá és könnyebben befogadhatóvá a hadijátékot.

ÖSSZEGZÉS

A Combat Mission játékok alkalmazásában számos további lehetőség rejlik, amiket idő hiányában nem tudtunk kipróbálni. A kompetitív játékmódok használatáról már szóltunk, például a megosztott vagy levelező játékfunkció (Play By E-Mail, PBEM) is használható, így akár két egymástól nagyobb távolságra lévő személy vagy csoport is dolgozhat párhuzamosan.¹⁰ Ez javítana a kiképzési értéken, ám jelentősen növelné a végrehajtáshoz szükséges időmennyiséget.

A szervezeten belüli, szélesebb körű professzionális felhasználó közösség megteremtése érdekében, a Magyar Honvédségben is hasznos lenne, egy – a korábban már hivatkozott – UK Fight Clubhoz hasonló online közösség megteremtése. A játék modifikálásában szintén számos lehetőség rejlik, hiszen lehetséges az elérendő kiképzési célokhoz igazodó térképek (digitális terepasztal) és szcenáriók létrehozása. Sőt, némi befektetett programozói munkával a honvédség jelenlegi vagy jövőbeli állománytábláját és technikai eszközeit is lehetne importálni a játékba, ami a professzionális felhasználó számára nagyban növelné a játék hitelességét és a tapasztalatok valóságba való átültethetőségét.

¹⁰ Distributed Gaming Taxonomy with Pete Pellegrino. <https://paxsims.files.wordpress.com/2020/08/lecture-5-distributed-gaming-taxonomy.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 27.)

Érdekes felvetés volt, hogy érdemes lenne legénységi állományt is bevonni az ilyen kiképzésekbe, mivel nagy részük nem tudja vizualizálni a szakasz- vagy századszintű harcászati mozzanatokot, és ezek végrehajtásakor csak egy apró szeletet látnak a teljes feladatból. Ezzel vagy egy ehhez hasonló játékkal pedig meg lehetne ragadni a figyelmüket és megértetni velük a mozzanatok lényegét, így aztán hatékonyabban, önállóbban és motiváltabban tudnák ellátni feladatukat.

A foglalkozás lebonyolítása során pozitív megerősítést kaptunk azzal kapcsolatban, hogy a kívánt kiképzési célok eléréséhez hatékony eszköz a játékosított (gamifikált), sőt a játékos tanulás (Game Based Learning)¹¹ módszertanát felhasználó hadijátékok alkalmazása. Ahogy cikkünkben is kiderül, kreativitással és minimális eszközigénnyel is lehet tartalmas foglalkozást tartani. Javasoljuk a hasonló helyzetben lévő alegységparancsnokoknak és felkészítéssel foglalkozó szakembereknek, hogy amikor lehetséges, építsenek be a kiképzésbe hasonló elemeket.

Nem szerepelt a céljaink között, hogy ennek a konkrét hadijátéknak a használatáról győzzünk meg bárkit, mivel az ilyen típusú szoftverek használata problémás lehet a Magyar Honvédség számítógépein, csupán azt kívántuk elérni, hogy fogadókészséget teremtsünk irányukba és csökkentsük az esetleges szkepticizmust az olvasókban a civil kereskedelmi forgalomban kapható hadijátékok katonai kiképzésben történő felhasználásával kapcsolatban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A CMBS honlapja. <https://www.battlefront.com/black-sea/cmbs-base-game/>
- Csíkszentmihályi Mihály: *Flow – Az áramlat – A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, 1997.
- Distributed Gaming Taxonomy with Pete Pellegrino. <https://paxsims.files.wordpress.com/2020/08/lecture-5-distributed-gaming-taxonomy.pdf>
- Harangi-Tóth Zoltán: *Egy stratégiai szintű hadijáték előkészítésének és levezetésének tapasztalatai*. Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/5., 72–81. http://real.mtak.hu/125814/1/HSZ_2020_148_5_Harangi_Toht_Zoltan.pdf; DOI: 10.35926/HSZ.2020.5.6
- Harangi-Tóth Zoltán: *Komoly játékok és hadijátékok alkalmazási tapasztalatai a felsőoktatásban*. <https://ujkor.hu/content/komoly-jatekok-es-hadijatekok-nke>
- Harangi-Tóth Zoltán: *Mi a történelmi hadijáték és miért van helye a katonai felsőoktatásban?* Hadtudomány, 29. évf. 2019/4., 119–128. DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.4.119
- Pogácsás Krisztián: *Terepasztalos parancsnoki hadijáték, avagy a parancsnoki döntéshozatal és a harcászati szemlélet fejlesztésének eszköze*. Seregszemle, XI. évf. 2013/2–3. (április–szeptember), 83–89.
- UK Fight Club: Iron Sharpens Iron. <https://wavellroom.com/2020/08/27/uk-fight-club-iron-sharpens-iron/>
- US Army Center For Army Lessons Learned: *How To Master Wargameing – Commander And Staff Guide To Improve COA Analysis* (No. 20-06). U.S. Army Combined Arms Centre, 2020.
- Wade, Brian: *The four critical elements of analytic wargame design*. Phalanx Magazine, Vol. 49, 12. 2018., 18–22. https://www.researchgate.net/publication/330117550_The_Four_Critical_Elements_of_Analytic_Wargame_Design

¹¹ Harangi-Tóth Zoltán: *Komoly játékok és hadijátékok alkalmazási tapasztalatai a felsőoktatásban*. <https://ujkor.hu/content/komoly-jatekok-es-hadijatekok-nke> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 22.)

Szücs Péter alezredes:

A MAGYAR EGYSÉG- ÉS ALEGYSÉGSZINTŰ KATONAI VEZETÉS SZABÁLYOZÁSI HÁTTERE

DOI: [10.35926/HSZ.2022.6.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.7)

ÖSSZEFOGLALÓ: A magyar katonai vezetőkkel szemben támasztott követelmények, elvárások, valamint a végrehajtandó feladataik jogszabályi alapon állnak. E szabályzók ismerete számukra elengedhetetlen fontosságú a feladataik elvégzéséhez. A jogszabályi környezetből eredő hatáskör ruhazza fel őket azzal a megfelelő hatalommal, amely segítséget nyújt a mindennapi kihívásokkal szembeni megfelelésben, utat mutat a katonai vezetés feladatainak megoldásában, valamint megfogalmazza azokat az irányelveket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a beosztott katonákat és honvédelmi alkalmazottakat a szervezeti célok elérése érdekében vezessék.

KULCSSZAVAK: katonai vezető, katonai vezetői követelmények, szabályzói háttér

A SZERZŐRŐL:

Szücs Péter alezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója (ORCID: 0000-0003-3026-128X)

BEVEZETÉS

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy milyen szabályzók határozzák meg és segítik a magyar katonai vezetők mindennapi munkáját. Nagyon sok jogszabály van, amelyek egymásra épülve taglalják a Magyar Honvédség feladatait, sok közülük konkrétan említi a katonai vezetőt is, akin keresztül a feladatok végrehajtása megvalósul.

A jogszabályok megfelelő ismerete nagyon fontos. Ez ruhazza fel a katonai vezetőket megfelelő jog- és hatáskörrel a feladatok ellátására; a jogszabályok nem kellő ismerete azonban nem mentesíti a katonai vezetőket a felelősség alól. A mai kor követelményeinek való megfelelés közben a minket körülvevő biztonsági környezetben még fontosabb, hogy a katonai vezetők szem előtt tartásuk e jogszabályok ismeretét. Nemcsak hétköznapi környezetben kell döntéseket hozni.¹ Gondoljunk például a migrációs válsághelyzet kezelésére a déli határszakaszon, vagy az orosz–ukrán háború menekültjeinek fogadására, a határ menti településeken történő jelenlét fokozására és az egészségügyi veszélyhelyzet során a kórházakban a katonák által az egészségügyi dolgozók részére nyújtott segítségre,² valamint a rendőrséggel közös járőrözésekre a városok utcáin, segítve ezzel az esetleges kijárási korlátozás és az egészségügyi rendszabályok betartását. A kor követelményei magasabbak,

¹ Ujházy László: Felkészítés a NATO összhaderőnemi kötelekei parancsnokságain rendszeresített beosztásokra. Honvédségi Szemle, 2008/1., 30. https://www.researchgate.net/publication/345939219_Felkeszites_a_NATO_osszhaderonemi_kotelekei_parancsnoksagain_rendszerezett_beosztasokra (Letöltés időpontja: 2022. 04. 26.)

² Petruska Ferenc: A katonák szerepe a pandémia visszaszorításában. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2020/1., 215–216. http://real-j.mtak.hu/21731/1/Katonai_jogi_szemle_2020_8_1_.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 04. 26.)

mint valaha is voltak, a különleges jogrendi időszakok vezetése pedig sajátos hatalommal is felruházta a katonai vezetőket.³

Intenzívebb lett a Magyar Honvédség igénybevétele a korábbi évekhez képest, és ezáltal nőtt a társadalmi szerepvállalása is. A magyar haderő megítélése pedig az egységes megjelenésen, az egyöntetű feladatellátáson, a fegyelmezett feladat-végrehajtáson múlik, ami kialakítja az első benyomást, amely alapján nemcsak a katonát ítélik meg, hanem rajta keresztül az egész Magyar Honvédséget, ezzel megalapozva a bizalmat és az elismerést a haderővel és a szakmával szemben. A társadalmi szerepvállalás növekedése következtében a társadalomnak a katonákkal szemben támasztott elvárásai is nőttek. Az ezeknek való megfelelés nem könnyű feladat; a kihívás a katonai vezetői feladatellátást még nehezebbé teszi, így egyértelműen felértékelődik a jogszabályi környezet ismerete.

JOGSZABÁLYI HÁTTÉR

Magyarország Alaptörvénye

A Magyar Honvédség feladatát az Alaptörvény 45. cikke fogalmazza meg, ebből az 1. és az 5. pontot emelem ki:

„(1) Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség. A Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.

(5) A Magyar Honvédség szervezetére, feladataira, irányítására és vezetésére, működésére vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.”⁴

Mindkét pont értelmezése fontos iránymutatás, hisz ebből a katonai vezetőknek képesnek kell lenniük leképezni az őket érintő feladatokat. Az Alaptörvény a legmagasabb szintű jogforrás, amely alapként szolgál minden további rendelet, utasítás vagy szabályzat kidolgozására.

Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája

A kormány 1393/2021. (VI. 24.) határozata leírja Magyarország katonai stratégiáját, amelyben az 5.1.1. pont konkrétan foglalkozik a vezetés-irányítási képességekkel.

„Kialakításra kerül a béke, válság és védelem különböző időszakain átnyúló, küldetés-orientált vezetés-irányítás struktúrája és eljárásrendje. A parancsnoki munkát minden vezetési szinten továbbra is az önállóság, a kezdeményezőkézség, a felelősségvállalás és a megfontolt kockázatvállalás fogja jellemezni.”⁵

Ebben a határozatban egyértelműen megfogalmazták azt, hogy a katonai vezetőkkel szemben mik az elvárások:

³ Kádár Pál: A kivételes hatalomtól a különleges jogrend idején bevezethető intézkedésekig. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2014/1., 5–46. http://epa.oszk.hu/02500/02511/00002/pdf/EPA02511_katonai_jogi_szemle_2014_01.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 04. 25.)

⁴ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 15.). *Jogtár*. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 10.)

⁵ Nemzeti Katonai Stratégia. [honvedelem.hu](https://honvedelem.hu/hirek/nemzeti-katonai-strategia.html), 2021. 12. 04. <https://honvedelem.hu/hirek/nemzeti-katonai-strategia.html> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 10.)

- önállóság: megfelelő keretek között lévő, a szervezeti célok és előjárói szándék figyelembevételével kialakított egyéni működés és vezetés;
- kezdeményezőkézség: a haladás és a fejlődés vagy az előny megragadása és megszerzése érdekében kialakított egyéni magatartás;
- felelősségvállalás: a jó és a rossz tudatos döntések vagy a jó és a hibás tevékenység okozatának a teherviselése;
- megfontolt kockázatvállalás: észszerű határok között meghozott döntés egy pozitívnak vélt és kívánt cél elérése érdekében.

Ezek a követelmények ma már minden katonai vezető számára alapvetőnek számítanak. Az ismeretük és az alkalmazásuk minden vezetői szinten elengedhetetlen.

Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája

A következő vizsgált jogszabály a kormány 1163/2020. (IV. 21.) határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról, amely a 179. pontjában rendelkezik az országot érintő feladatokról. Természetesen ebben is érinti a Magyar Honvédségre vonatkozó követelményeket, elvárásokat. Két pontot emelek ki:

„134. Hazánk katonai értelemben vett biztonságának letéteményese a Magyar Honvédség, amelynek önállóan és szövetségi együttműködésben is képesnek kell lennie a Magyarországot ért fegyveres agresszió elhárítására, valamint a hibrid támadások kivédésére irányuló összkormányzati erőfeszítések támogatására.

135. A Magyar Honvédségnek jól felszerelt és jól kiképzett erőkkel, valamint rugalmas, hatékonyan alkalmazható, telepíthető és fenntartható, a szükséges mértékben interoperábilis képességekkel kell rendelkeznie, a mennyiségi mellett a minőségi mutatók javítására törekedve. Hagyományos országvédelmi és nemzetközi válságkezelési feladatai mellett egyaránt alkalmasnak kell lennie a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet, vagy a terrorveszély-helyzet kezeléséhez történő hozzájárulásra, a hibrid támadások elhárításában való szerepvállalásra, valamint a természeti vagy ipari katasztrófák következményeinek felszámolásában való közreműködésre. A haderőt úgy kell fejleszteni, hogy képes legyen hatásokat kiváltani a hazánk szempontjából releváns összes művelési térben: a szárazföldön, a levegőben és a kibertérben egyaránt.”⁶

Ebben a két pontban részletezve vannak elvárások, feladatok, melyek komplexitása olyan követelményeket támaszt a katonai vezetőkkel szemben, amelyeknek meg kell felelniük a kívánt cél elérése és az eredményes feladatvégrehajtás érdekében.

Sarkalatos törvény

Az Alaptörvényben említett sarkalatos törvény, amelyben először meghatározták a parancsnok fogalmát.

„31. A parancsnok 48. § (1) A katonai szervezet élén a parancsnok, vezető (a továbbiakban együtt: parancsnok) áll, aki a jogszabályok és az előjárók által meghatározott keretek között vezeti a katonai szervezetet. A parancsnok szolgálati hatásköre kiterjed az általa vezetett

⁶ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtrefereer=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 11.)

katonai szervezet működésének minden területére. A parancsnok a katonai szervezet szolgálati viszonyban álló állományának szolgálati előjárója, a más jogviszonyban álló állományának felettese. A parancsnokot az arra hatáskörrel rendelkező előjáró nevezi ki.

(2) A parancsnok teljes felelősséggel tartozik a katonai szervezet hadrafoghatóságáért, a személyi állomány felkészítéséért és kiképzéséért, a működés biztosításáért, az állomány fegyelméért, a neki alárendelt katonai szervezet eredményes tevékenységéért, gazdálkodásáért, az előjárók parancsainak végrehajtásáért és a törvényesség betartásáért.⁷⁷

Ez a két pont ruházta fel a katonai vezetőt a megfelelő hatáskörrel ahhoz, hogy az alárendeltségébe tartozó katonákat, alegységeket irányítsa, vezesse. Természetesen ezek alapján bontják le egység- és alegységszintre a parancsnoki beosztások további jog- és hatáskörét, feladatrendszerét, ezeket jelenleg a Magyar Honvédség hatályos Szolgálati Szabályzata határozza meg. Bármennyire is támadható az előbb említett szabályzat a kiadásának dátuma miatt, amely jóval korábbi, mint az Alaptörvény vagy a Magyar Honvédség sarkalatos törvénye, ez az egyetlen olyan szabályzat, amely részletekbe menően, beosztásonként, vezetői szintekre bontva határozza meg a katonai vezetők feladatait. Azóta sem készült ilyen átfogó és részletes leírás, amely megfelelő alapot tud adni egyes katonai vezetői beosztások betöltésével járó követelmények megfogalmazására.

A Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzata⁸

A teljesség igénye nélkül a szolgálati szabályzat a következő vezetői beosztások tekintetében részletezi a beosztást betöltő katonák kötetelmait:

- parancsnok
- egységparancsnok
- egységparancsnok-helyettes
- egységtörzsfőnök
- egység-felderítőfőnök
- egység-hadműveleti főnök
- egység-logisztikai főnök
- egységkiképzési főnök
- egység-híradó- és informatikai főnök
- egység-személyügyi főnök
- egységjogi és -igazgatási főnök
- egységvezénylő zászlós
- zászlóaljparancsnok
- zászlóalj-vezénylőzászlós
- századparancsnok
- századvezénylő zászlós
- szakaszparancsnok
- szakaszvezénylő altiszt
- rajparancsnok

⁷ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 10.)

⁸ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról. Jogtár, 56–96. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500024.hm> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 10.)

A beosztásokhoz tartozó kötelek nagyon hasonlóak, azokat megfelelően szintezve fogalmazták meg, és jól lekövethetők egységparancsnoktól rajparancsnokig, illetve egységzászlóstól egészen vezénylő altisztig.

A parancsnoki beosztásoknál – általánosságban – a következőket határozták meg:

- készüljön fel a készenlétfokozás feladataira és a készenléti szolgálatok ellátására;
- tartson fegyelmet;
- szervezze és tervezzé a kiképzést;
- irányítsa az egység vagy az alegység napirendjét;
- követelje meg a haditechnikai eszközök hadrafoghatóságát;
- tartson állománygyűlést és fogadónapot;
- hajtson végre ellenőrzéseket;
- tartassa be a tűz-, munka- és környezetvédelmi rendszabályokat;
- tervezzén, majd hajtson, hajtasson végre ellenőrzéseket;
- gondoskodjon az alárendelt vezetők szakmai fejlődéséről;
- ismerje az alárendelt vezetőinek a szakmai képességeit, családi hátterét, személyes körülményeit, szakmai és szolgálati törekvéseit;
- ismerje az alegység katonáit, azok szociális helyzetét;
- személyes példamutatással vezessen.

A vezénylőzászlósi/altiszt beosztásoknál általánosságban a következőket határozták meg:

- személyesen vezesse az alárendelt altiszteket, gondoskodjon fejlődésükről;
- tervezzén, szervezzén és vezessen oktató módszertani felkészítéseket az alárendelt altisztek részére;
- tartson altiszt és legénységi állománygyűléseket;
- ismerje az egység vagy alegység katonáit, azok szociális helyzetét;
- ismerje az alárendelt altisztek szakmai képességeit, családi hátterét, személyes körülményeit, szakmai és szolgálati törekvéseit;
- véleményezze az alárendelt altiszt állomány beiskolázási tervét;
- ismerje a katonák mentális, egészségügyi állapotát és fizikai állapot-szintjét;
- ellenőrizze az állomány szolgálati tevékenységét.

Katonai Etikai Kódex

A Katonai Etikai Kódex részletesen ír arról, hogy a katonai vezetőkre vonatkozóan melyek azok a viselkedési irányelvek, amelyeket szem előtt tartva kell vezetni a beosztottakat. Leírja, hogyan kell viselkedni a beosztottak előtt különböző helyzetekben. Említi a segítségnyújtás fontosságát, a részlelhajlás és befolyásolhatóság nélküli vezetést. Az egyetlen olyan szabályzó, amely kiemeli a nemi szerepek okozta feszültségek csökkentésére történő felhívást. Természetesen a példamutatást, a bajtársiasságot, a felelősségvállalást és a következetességet is említi.

A Katonai Etikai Kódex egy nagyon jól összeszedett iránymutatás, amely a Szolgálati Szabályzattal együtt kellő alapot biztosít minden szintű katonai vezető számára, rajparancsnoktól egységparancsnokig. A Katonai Etikai Kódexből néhány követelményt emelek ki a teljesség igénye nélkül.

„A parancsnoki (vezetői) magatartás legfontosabb jellemzői:

- segíti a nemek közötti esélyegyenlőség megvalósulását;
- intézkedéseiben, szakmai tevékenységén túl példamutatásával is elősegíti, hogy az általa irányított szervezet tagjai egységes, bajtársi értékekben gondolkodó, a szervezeti célok megvalósításáért hatékonyan együttműködő közösséget alkossanak;

- a jó modor és kulturált magatartás keretei között, határozott stílusban tárgyal, olyan hangnemet használ, amely alkalmas a vezetői tekintély fenntartására, de nem sérti az emberi méltóságot, a személyiségi jogokat, az egyének önbecsülését;
- a konfliktusok kezelésében határozottan, késedelem nélkül jár el, körültekintő és a szükséges mértékben tapintatos;
- a lehetőségek figyelembevételével segíti nehézségekkel küzdő munkatársait, növeli egészséges önbizalmukat, szakmai és emberi problémáik iránt tapintatos, megértő és türelmes...”⁹

A Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzata¹⁰

Az Ált/216-os szabályzat nem nyilvános minősítése miatt a tartalmáról részletekbe menően nem írhatok. A kutatásom során azonban mindenképp említenem kell a szabályzat fontosságát, amely nem egyénileg és beosztástól függően határozza meg a katonai vezetők feladatait, hanem a műveletek tervezéséhez és az azokkal kapcsolatos feladatok elvégzéséhez ad útmutatót. Természetesen e feladatok elvégzése is katonai vezetők iránymutatásai alapján, az adott törzs elemeinek bevonásával történik meg, így ez a szabályzat fontos kelléke kell, hogy legyen az egység- és az alegységszintű vezetők számára, amelynek használata kiegészül a harcsszabállyzattal.

A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének Harcsszabályzata¹¹

Az Ált/59-es szabályzat a Törzsszolgálati Szabályzathoz hasonlóan speciális feladatokat tartalmaz, ebben azonban alegységszintű vezetők (szakaszparancsnok, rajparancsnok és vezénylő altiszt) részére határoz meg feladatokat, valamint említést tesz általánosságban is a parancsnok köteleiről. Rendeltetése, hogy meghatározza a harccal kapcsolatos feladatokat, valamint az azzal kapcsolatos tevékenységek végrehajtásának módjait. Az alegységszintű vezetők részére megfelelő iránymutatást ad a harc előtti és alatti tevékenységekről, a katonai döntéshozatalról és a küldetésorientált katonai vezetés¹² jelentőségéről.

IDEOLOGIAI HÁTTÉR

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a jogszabályok által leírt kötelek kiegészülnek a katonai szervezeti kultúrából,¹³ a történelmi hagyományokból és az ideológiákból eredeztethető elvárásokkal is. A katonai szervezetek nem véletlenül választanak maguknak névadókat.

⁹ 67/2003. (HK 18.) HM utasítás a „Katonai Etikai Kódex” közzétételéről, a „Honvédségi Etikai Tanács” létesítéséről és feladatairól. Jogtar. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A03U0067.HM&targetdate=&printTitle=67/2003.+%28HK+18.%29+HM+utas%C3%ADt%C3%A1s&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 10.)

¹⁰ Ált/216. A Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzata.

¹¹ Ált/59. A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének Harcsszabályzata.

¹² A küldetésorientált katonai vezetés lényege, hogy az alárendelték számára csak egy keretjellegű célt határoznak meg a feladatszabás során, de a célhoz vezető utat nem. Lásd Lippai Péter: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai. Sereg Szemle, 2009/2., 32. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c5247deda680916938.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 20.)

¹³ Krizsbai János: A szervezeti stratégia, struktúra és kultúra új egységének kialakítása a honvédségben. Honvédségi Szemle, 2020/2., 12–19. <http://real.mtak.hu/107514/1/40-Kezirat-161-1-10-20200312.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 13.)

A történelemből merítve döntik el, hogy ki az az egységükre jellemző vonásokkal rendelkező történelmi személy, akinek munkásságában vagy esetleg tetteiben kapcsolódás van az adott katonai szervezet alaprendeltetési feladataihoz.

Gondoljunk vitéz Szentgyörgyi Dezsőre,¹⁴ vitéz Bertalan Árpádra¹⁵ vagy vitéz Szurmay Sándorra,¹⁶ akik mind egy-egy magyar katonai szervezet névadói lettek. A történelmi személyek mögött kimagasló tettek vannak, amelyek követendő példák, és ezek a katonai szervezeti kultúra részévé válnak, amelyek már a katonai szervezetben szolgálók részére, kiemelkedően a katonai vezetők számára követelményként jelennek meg. Ezekből merítve és a kor jogi szabályzóit figyelembe véve sikeresen lehet a katonai vezetők részére egy hagyományokat tisztelő és ápoló, mégis modern és a jövőbe mutató irányelvet megfogalmazni, ami mindenki számára elfogadható.

Ilyen például az Altishti hitvallás is. Eredete 2015-re vezethető vissza. Mai napig az altisztavatás egyik pillére, amely a legtöbb altiszt irodájában a falra kirakva megtalálható. A hitvallás, a Magyar Honvédség vezénylőzászlósi kara által összeállított, a katonai etikai kódexet és az altishti hivatásra jellemző követelményeket összefoglaló elkötelezettség. A hitvallást az akkori honvédelmi miniszter és vezérkari főnök jóváhagyásával hívták életre, és a benne foglaltak mára minden altiszt számára alapkövetelményként jelentkeznek, különös tekintettel a vezetői beosztást betöltők számára. Íme a szövege:

„Honvéd Altiszt vagyok Hazám védelmezője!

Erős hittel, erős akarattal szolgálom Nemzetem, mert az erős akarat minden akadályt legyőz, erős akarat, csak erős hitből fakad! Tudatában vagyok, hogy a Hazám iránti elkötelezett szolgálat céljai nagyobbak egyetlen személy érdekeinél. Ha a szolgálat megköveteli, életem áldozom Hazámért. Altisztként Magyarország és a magyar nemzet, a Honvédség és alárendeltjeim érdekeit a sajátom elé helyezem. Úgy teljesítem a kötelességem, hogy nem gondolok elismerésre és haszonszerzésre. Bátran szembenézek a szolgálatomból adódó kihívásokkal, veszélyekkel és viszontagságokkal, legyenek azok fizikai, lelki vagy erkölcsi természetűek. Tudatában vagyok, hogy a bátorság adja azt az erőt, amelytől a harci szellem függ. Személyes bátorságom úgy építem, hogy nap mint nap kiállok azokért az értékekért, melyekről tudom, hogy tiszteletre méltóak, és azok szerint cselekszem. Mindig és minden körülmények között lojális vagyok társaimhoz, parancsnokaimhoz és szolgálatom céljaihoz. Tudatában vagyok, hogy a Nemzet és a Magyar Honvédség számít elkötelezett szolgálatomra. Küzdök minden olyan esemény, eszme és irányvonal ellen, ami kompromittálja Hazámat, a Magyar Honvédséget, bajtársaimat, parancsnokaimat. Szolgálatomat minden időben pártpolitikától függetlenül, a Nemzet egészének javára végzem. Altisztként hivatásom mestere vagyok. Személyes ambícióimat, tudásomat és időmet arra használom, hogy szakterületemen minél képzetesebb és hatékonyabb legyek. Töreksem a folyamatos fejlődésre, az új eljárások

¹⁴ A kecskeméti MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis névadója, a Magyar Királyi Honvéd Légierő legeredményesebb vadászpilótája. Lásd Balatoni Kitti: Szentgyörgyi Dezsőre emlékeztek. Honvedelem.hu, 2021. 09. 14. <https://honvedelem.hu/hirek/szentgyorgyi-dezsore-emlekeztek.html> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 13.)

¹⁵ A szolnoki MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandár névadója, a magyar katonai ejtőernyőzés megalapítója. Lásd Gáll Gábor: Nyolcvan éve hunyt el vitéz Bertalan Árpád, a magyar katonai ejtőernyőzés megalapítója. Honvedelem.hu, 2021. 04. 12. <https://honvedelem.hu/hirek/nyolcvan-eve-hunyt-el-vitez-bertalan-arpad-a-magyar-katonai-ejtoernyozes-megalapitoja.html> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 13.)

¹⁶ Az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár névadója, kiemelkedő katona, vezérezredes. Lásd MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár. Honvedelem.hu, 2020. 07. 31. <https://honvedelem.hu/alakulat/mh-vitez-szurmay-sandor-budapest-helyorseg-dandar.html> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 13.)

elsajátítására. Az előírásokat, szabályzatokat következetesen betartom és betartatom. Elfogadom és tisztetem a magyar és az egyetemes kultúra örökségét, a történelmi múltat, a katonahagyományokat és az ezeket megjelenítő jelképeket. Soha nem feledem, hogy Hazám védelmezője vagyok, Honvéd Altiszt!¹⁷

Az aláhúzott szavak a korábban említett jogszabályi hátterekben megfogalmazott, katonai vezetőkkel szemben támasztott elvárások vagy követelmények, amelyek itt is megjelennek. A hitvallás ezért – látható módon – egyfajta követelménymeghatározás is.

Ehhez hasonló tartalommal és jelentéssel, valamint érték meghatározással és követelménytámasztással jár a katonai honvéd/altiszt/tiszti eskü is, ha a szövegét értelmezzük. „Én ... esküszöm, hogy Magyarországot híven szolgálom, hűséges honvédje (tisztje/altisztje) leszek. Magyarország függetlenségét, az állampolgárok jogait és szabadságát bátran, az Alaptörvény és a törvények betartásával és betartatásával, a rám bízott honvédek és fegyverek erejével, életem árán is megvédem. Előljárom parancsainak engedelmeskedem, alárendeltjeimet jogaik tiszteletben tartásával vezetem, róluk emberséggel és felelősséggel gondoskodom. Isten engem úgy segítjen!”¹⁸

A katonai vezetőkkel szemben támasztott ideológiából vagy identitásból eredő követelmények ugyanolyan fontosak, mint a jogszabályokban vagy szabályzatokban leírtak. Ezek azok a követelmények, amelyeket a szervezeti kultúra állít a katonai vezetőkkel szemben. Elfogadása és közvetítése a beosztott állomány felé elengedhetetlenül fontos. A jól megválasztott, mindenki által elfogadott ideológiák pedig egy idő után beépülnek a jogszabályokba, úgy irányítják tovább a katonai szervezetek működését. Ez az út sokszor nagyon hosszú és nagyon rögzös, de a jogszabályok alkotta környezet az, amivel a katonai vezetőknek minden szinten számolniuk kell, hisz ez adja a felhatalmazást részükre a beosztásból adódó kötelemeik ellátására és a hatalom gyakorlására.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmányban említett szabályzók mindegyike jogszabályi alapokon nyugszik. Jól látható az összegyűjtött információkból, hogy milyen követelményeknek, elvárásoknak, kötelemekek kell megfelelnie egy katonai vezetőnek, legyen az rajparancsnok, zászlóaljparancsnok, vagy akár dandárparancsnok.

A katonák vezetése békében, válsághelyzetben vagy háborúban mindig nagy felelősség. Mindegyik szabályzó egyértelműen ír arról, hogy nem szabad csak katonákként tekinteni rájuk, az embert is látni kell bennük, akiknek a vezetése szabályozott keretek között kell hogy történjen, figyelembe véve a katonák képességét a szervezeti célok elérése érdekében. Szinte kivétel nélkül hangsúlyozzák azt, hogy mennyire fontos a példamutatás, az önfegyelem vagy akár az együttérzés, megértés képessége.¹⁹ A katonai vezetőknek ismerniük kell azokat az előírásokat, amelyeknek meg kell felelniük, vagy szükség esetén mankóként használniuk bizonytalannak tűnő vagy új esetek kapcsán.

¹⁷ Altiszt Hitvallás. Magyar Honvédség Egészségügyi Központ. <https://www.mhek.hu/altiszt-hitvallas.html> (Letöltés időpontja: 2022. 07. 20.)

¹⁸ 2011. évi CXIII. törvény: i. m. 40. § (3).

¹⁹ Czuprák Ottó – Kovács Gábor: Vezetés- és szervezéselmélet. Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Budapest, 2013, 38–39.

Tanulmányom egyik konklúziója, hogy szükség lenne egy vezetési kézikönyvre, amely összefoglalóan, részletesen, vezetői szintenként tartalmazza a feladatokat és az elvárásokat, amely mindig minden katonai vezető számára elérhető, akár a zsebében van, kinyomtatva, akár elektronikus tárhelyen. Annak használata pedig számára folyamatos segítséget képes adni a mai kor kihívásai közben azzal kapcsolatban, hogyan is kell megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyekkel nap mint nap szembekerülnek. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy egy kézikönyv nem old meg minden szituációt és nem ad választ minden helyzetre, de képes megfelelően utat mutatni, ami elengedhetetlenül fontos lehet a katonai vezetők számára. Korábban volt ilyen kiadvány.²⁰

A végzős honvéd tisztjelöltek számára készült egy zsebkönyv, amely segíti a kezdő tiszteket a pályán történő eligazodásban, valamint a kezdeti kihívások kezelésében.²¹ Talán ez a kötet áll a legközelebb a fent elmondottakhoz, és jól mutatja azt, hogy mennyire nagy szükség van egy összefoglaló kézikönyvre, amely gyakorlati tapasztalatokból merítve, jogszabályi alapokra helyezve támogatja és segíti a katonai vezetők munkáját.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt>
- 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv>
- 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500024.hm>
- 67/2003. (HK 18.) HM utasítás a „Katonai Etikai Kódex” közzétételéről, a „Honvédségi Etikai Tanács” létesítéséről és feladatairól. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A03U0067.HM&targetdate=&printTitle=67/2003.+%28HK+18.%29+HM+utas%C3%ADt%C3%A1s&getdoc=1>
- Ált/216. A Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzata.
- Ált/59. A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének Harcászabályzata.
- Altiszti Hitvallás. Magyar Honvédség Egészségügyi Központ. <https://www.mhek.hu/altiszti-hitvallas.html>
- Balatoni Kitti: *Szentgyörgyi Dezsőre emlékeztek*. Honvedelem.hu, 2021. 09. 14. <https://honvedelem.hu/hirek/szentgyorgyi-dezsore-emlekeztek.html>
- Berger Károly: *A vezetés kézikönyve I–II*. Budapest, Stádium, 1936.
- Czuprák Ottó – Kovács Gábor: *Vezetés- és szervezésmélelet*. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem, Budapest, 2013.
- Gáll Gábor: *Nyolcvan éve hunyt el vitéz Bartalan Árpád, a magyar katonai ejtőernyőzés megalapítója*. Honvedelem.hu, 2021. 04. 12. <https://honvedelem.hu/hirek/nyolcvan-eve-hunyt-el-vitez-bertalan-arpad-a-magyar-katonai-ejtoernyozes-megalapitoja.html>
- Kádár Pál: *A kivételes hatalomtól a különleges jogrend idején bevezethető intézkedésekig*. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2014/1., 5–46. http://epa.oszk.hu/02500/02511/00002/pdf/EPA02511_katonai_jogi_szemle_2014_01.pdf

²⁰ Berger Károly: *A vezetés kézikönyve I–II*. Budapest, Stádium, 1936.

²¹ Krizbai János: *Fiataltisztek zsebkönyve*. Hatodik, javított kiadás. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16691/Web_PDF_Fiataltisztek_zsebkonyve_2021.pdf;jsessionid=B752FCF24966CB37BEC5EE085C7DB192?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2022. 04. 15.)

- Krizbai János: *A szervezeti stratégia, struktúra és kultúra új egységének kialakítása a honvédségben*. Honvédségi Szemle, 2020/2., 12–19. <http://real.mtak.hu/107514/1/40-Kezirat-161-1-10-20200312.pdf>; DOI: 10.35926/HSZ.2020.2.2
- Krizbai János: *Fiatal tisztek zsebkönyve*. Hatodik, javított kiadás. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16691/Web_PDF_Fiatal_tisztek_zsebkonyve_2021.pdf;jsessionid=B752FCF24966CB37BEC5EE085C7DB192?sequence=1
- Lippai Péter: *A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai*. Sereg Szemle, 2009/2., 30–44. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c5247deda680916938.pdf>
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 15.). Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
- MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár. Honvedelem.hu, 2020. 07. 31. <https://honvedelem.hu/alakulat/mh-vitez-szurmay-sandor-budapest-helyorseg-dandar.html>
- Nemzeti Katonai Stratégia. Honvédelem.hu, 2021. 12. 04. <https://honvedelem.hu/hirek/nemzeti-katonai-strategia.html>
- Petruska Ferenc: *A katonák szerepe a pandémia visszaszorításában*. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2020/1., 205–233. http://real-j.mtak.hu/21731/1/Katonai_jogi_szemle_2020_8_1_.pdf
- Ujházy László: *Felkészítés a NATO összhaderőnemi kötelekei parancsnokságain rendszeresített beosztásokra*. Honvédségi Szemle, 2008/1., 30–31. https://www.researchgate.net/publication/345939219_Felkeszites_a_NATO_osszhaderonemi_kotelekei_parancsnoksagain_rendszerezisett_beosztasokra

Szenes Zoltán ny. vezérezredes:

A HADIFINANSZÍROZÁS NAPJAINKBAN (1990–2020)¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.6.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: A hadifinanszírozás szerepe és jelentősége megváltozott a hidegháború után, általánossá vált a haderő és a védelmi kiadások csökkentése, az országok mindenütt a „békeosztalék” hasznából szerettek volna részesülni. A globális katonai kiadások csökkenése 1987-től 1998-ig tartott: a világ 1987-ben a GDP 4,6%-át, 1990-ben 4,3%-át, 1995-ben 1,4%-át, 1998-ban 1,27%-át költötte katonai célra. A trendforduló 1999-ben kezdődött, amit aztán felgyorsított az Egyesült Államok elleni terrortámadás. 2001. szeptember 11. után a hadi kiadások erőteljesen emelkedni kezdtek, 2005-ben már elérték az 1500 milliárd Ft-ot. A 2008-as pénzügyi-gazdasági válságot követően a NATO „okos védelem” (Smart Defence) koncepciója vagy az Európai Unió „erőforrások összevonása és megosztása” (Pooling and Sharing) programjának takarékos megoldásai kerültek előtérbe, amelyek hatással voltak a tagállamok védelmi finanszírozására is. A 2014-es biztonságpolitikai „fordulat” (ukrán válság, az Iszlám Állam feltámadása, regionális kisháborúk, illegális migráció) után azonban ismét a katonai erők fejlesztése és az erősödő fegyverkezés makrogazdasági összefüggései kerültek a kormánypolitikák fókuszába. A pénzügyi válság negatív következményei mindössze fél évtizedig domináltak, azóta megint az a fő kérdés, hogyan lehet a jelentősen megnövelt kiadásokkal katonai technológiai fölényre szert tenni közép- és hosszú távon.

KULCSSZAVAK: hadifinanszírozás, NATO, Hartley-modell, védelmi tervezés, védelmi költségvetés

A SZERZŐRŐL:

Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes (CSc), professor emeritus, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke

BEVEZETÉS

Más-más történelmi helyzet más-más feladatot adott a szövetségi és tagállami biztonság- és védelempolitikáknak. A 2020-as években az új biztonsági veszélyek és fenyegetések, a globális nagyhatalmi vetélkedés, a regionális geopolitikai küzdelem, valamint a tudomány, a technológia és az innováció fejlődése uralja a hatalmi versenyt. A 4. generációs aszimmetrikus/hibrid hadviselés mellett ismét előtérbe került a konvencionális hadviselés, a szárazföld, a tenger, a légtér mellett hadművelati térré vált az űr és az informatikai tér, a katonai nagyhatalmak már többdimenziós, többnemzeti és globális hadműveletekben gondolkodnak. A NATO Oroszország elleni elrettentés és védelempolitikája, a „Big3” katonai szuperhatalom (Egyesült Államok, Oroszország, Kína) fegyverkezési versenye, az új korszakalkotó technológiák térhódítása miatt ismét emelkedni kezdtek a katonai védelem közvetlen és közvetett költségei. Bár a globális katonai kiadások növekedése megtorpant a nemzetközi pénzügyi

¹ Részlet a Pósnán László – Veszprémy László – Isaszegi János (szerk.): A hadifinanszírozás gazdasági alapjai című kötetből, mely a Zrínyi Kiadó 2022-es újdonsága.

válság következtében, 2014 után megint felfelé kezdtek ívelni a fegyverkezési kiadások, először nominális, majd reálértékben. A SIPRI (*Stockholm International Peace Research Institute* – Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet) adatai szerint 2020-ban a világ 1981 milliárd USD-t² költött hadi kiadásokra, amely meghaladja a globális GDP 2,2%-át. Reálértékben 2,6%-kal több a 2019. évinél, olyan körülmények között, amikor a világgazdaság teljesítménye a GDP 4,4%-ával csökkent a Covid-19 pandémia miatt. Nemcsak a katonai konfliktusokban részt vevő vagy veszélyeztetett országok védelmi kiadásai növekedtek, de az európai NATO-tagországok is már 50 milliárd dollárral többet költenek a hadifinanszírozásra, mint 2014-ben. Bár az országok igyekeznek racionalizálni és egyensúlyozni (mint például az Egyesült Államok kivonulása Afganisztánból)³ a sokféle követelmény között, a haderők megváltozott spektrumú feladatai, védelmi és expedíciós alkalmazása, új időknek megfelelő felszerelése (új high-tech fegyverrendszerek) nem teszik könnyebbé a védelem és biztonság finanszírozását. Az új kihívások nehézségét mutatja a nemzetközi politika fokozatos éleződése (főleg az Egyesült Államok és a katonai költségvetését 26 éve folyamatosan emelő Kína között, vagy hagyományosan Oroszországgal szemben), bizonytalan és gyorsan változó biztonsági helyzet, a haderők bevonása nem katonai feladatokba (tömeges és irreguláris migráció elleni harc, Covid-feladatok, katasztrófavédelem stb.). Ma már nemcsak a konfliktusos régiókban (a Közel-Keleten, Délkelet-Ázsiában, Afrikában) és helyzetekben fontosak a fegyveres erők, hanem a kemény erőn alapuló politizálás egyre nagyobb szerepet kap az egész világon. Ezek a tendenciák Magyarországra is hatással vannak, a nemzetközi gazdasági helyzet közvetlenül befolyásolja az ország nyitott gazdaságának eredményességét, a NATO- és EU-tagság követelményei pedig a védelmi tervezésen, a kollektív védelmi és haderőfejlesztési követelményeken keresztül „átszivárognak” a nemzeti hadifinanszírozás rendszerébe.

ELMÉLETI KERET

A tanulmány kulcskifejezését, a hadifinanszírozást régi, történeti, archaikus formájában használom, a hadigazdaság szinonimájaként értelmezem. A hadigazdaságtan mint diszciplína nemzetközileg az 1970-es években, Magyarországon az 1980-as évek közepén alakult ki. A hadigazdaságtannak a hidegháború után van egy átfogóbb kifejezése is, a védelemgazdaságtan, ami annnyival több, mint a hadigazdaság, hogy nemcsak a katonai védelem gazdasági-pénzügyi kérdéseivel foglalkozik, hanem az átfogó biztonság feladatainak megoldásához szükséges összes feltételt ide sorolja (napjainkban például az egészségügyi járványhelyzet időszakában a hazai vakcinagyártás feltételeinek megteremtése egy ilyen védelemgazdasági feladat). A tradicionális hadigazdaságtan a fegyveres erők ellátásával, működésének gazdasági biztosításával, a katonai konfliktusok és háborúk finanszírozásával, „üzleti modelljével” foglalkozik nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. A hagyományosan katonai fókusz alkalmazó diszciplína a gazdaság és a védelem makroszintű kérdéseit tárgyalja: a gazdaság védelmi felkészítése és mozgósítása, a védelmi kiadások, a fegyveres erők ellátása békében,

² Trends in World Military Expenditure, 2020. SIPRI Fact Sheet, 04. 2021. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/fs_2104_milex_0.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 05. 15.)

³ Az amerikai Brown Egyetem szerint az USA 20 év alatt 2261 milliárd dollárt költött az afganisztáni háborúra. US Costs to Date for the War in Afghanistan, in \$ Billions, 2001–2021. Watson Institute, Brown University. <https://watson.brown.edu/costsofwar/figures/2021/human-and-budgetary-costs-date-us-war-afghanistan-2001-2022> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 16.)

konfliktusban és háborúban, a haditechnikai export és import kérdései vagy a gazdasági/pénzügyi háború problematikája. Ebben a feladatrendszerben a pénz központi szerepet játszik, hiszen nemcsak a hadsereget kell finanszírozni, de a hadviseléshez szükséges feltételrendszer (többek között a hadiipar kialakítása) megteremtése is pénzügyi forrásokat igényel. Ahogyan ezt a hadigazdaságtan előfutára, Jean-Baptiste Say⁴ állította: a várható háborús költségeket mindig meg kell becsülni.

A közgazdaságtan tanítása szerint a védelem és a biztonság ellentmondásos közjóság. A közvélemény – így a politikusok és a kormányok is – különbözőképpen gondolkoznak a kihívásokról, a veszélyekről és fenyegetettségekről, és főleg más lehet a véleményük a biztonság „áráról”, amikor versenyeztetni kell az erőforrásokat. Még a szakirodalomban sincs egyetértés arról, hogy az erős védelem vezet-e el a fegyverzet-ellenőrzéshez, a leszereléshez és a békéhez vagy fordítva: az ütőképes katonai erő akadályozza-e meg a veszélyes fegyverek elterjedését. Pedig az alapvető összefüggés világos: biztonság nélkül nincs erős gazdaság, stabil gazdaság nélkül nincs erős védelem. Rossz az a megközelítés, amely a feladatot csak a gazdasági nehézségek kezelésében látja és elhanyagolja a védelmet. Ez a „szellemi lefegyverzés” téves politikán alapszik, amely sem a gazdaság, sem a biztonság területén nem lehet sikeres. A korszerű fegyveres erők azonban csak egyik alrendszerét képezik a biztonságnak, a komplex feladatok megoldásához erős védelmi igazgatásra, a gazdaság védelmi felkészítésére, a kritikus infrastruktúra védelmére, illetve a lakosság és az anyagi javak megóvására is szükség van. A változó biztonsági környezet miatt azonban elengedhetetlen a nem katonai, az ún. „puha” (*soft*) biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetettségek kezelése is, amelyek az ország általános ellenálló képességének (reziliencia) erősítését igénylik. Így napjainkban a „*hard power*” fejlesztését a „*soft power*” erősítésével koordináltan kell végezni, a katonai képességek tervezésénél civil védelmi-biztonsági szükségletek erősítésével is számolni kell.⁵

A hadifinanszírozás rendszere, mint ahogyan ezt a tanulmány is bemutatja, folyamatosan változott. Fontos követelmény volt, hogy reagáljon a történelmi változásokra, megtalálja azokat az elméleteket és gyakorlati megoldásokat, amelyek a sikeres hadviseléshez szükségesek voltak. A hidegháború alatt a nagyhatalmi fegyverkezési verseny, a nukleáris fegyverkezés és a kölcsönösen lehetővé vált megsemmisítés katonai-gazdasági kérdései képezték a diszciplína tárgyát. A hidegháború vége elvezetett a leszerelés, a hadiipari konverzió és a békeosztalék lehetőségeinek vizsgálatához. A 21. század első másfél évtizedében a terrorizmus elleni harc, a globális veszélyek és fenyegetések gazdasági hatásai, a regionális és etnikai konfliktusok költségei, valamint a katonai magánvállalatok műveletekben való alkalmazásának előnyei jelentettek új elméleti és gyakorlati kihívásokat. A globális katonai szembenállás (USA–Oroszország, USA–Kína) és az erősödő fegyverkezési verseny időszakában különösen fontos, hogy egy ország meg tudja tervezni és szervezni az ország/koalíció védelmi szükségleteinek kielégítését békében, válság időszakában és háborúban.⁶ Ma a hadászati stratégiai tervezés képességalapon történik, azonban egyes területeken, országoknál vagy szövetségeknél

⁴ Jean-Baptiste Say (1767–1832) francia közgazdász, aki az *Értekezés a politikai gazdaságtanról* című munkájában (1803) elsőként hangsúlyozta a háborús költségek számításának fontosságát. J.-B. Say, French economist. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/J-B-Say> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

⁵ 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról. Magyar Közlöny, 2021/120., 2021. 06. 25. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK21120.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 01.)

⁶ Szenes Zoltán: A védelemgazdaság helyzete Magyarországon. *Katonai Logisztika*, 2015/2., 15. epa.oszk.hu/02700/02735/00080/pdf/epa02735_katonai_logisztika_2015_2_005-052.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 02. 11.)

előtérbe kerültek a fenyegetésalapú tervezés (például az elrettentés) elemei. A katonai/védelmi kereslet és kínálat kielégítésének módja határozza meg a gazdasági stratégiát, a hadigazdaság megszervezését, amit számos politikai, katonai, gazdasági és technológiai tényező befolyásol. Külön témakör a fegyverkereskedelem export-import szabályozása, a fegyveres erőktől és szervezetektől kivont haditechnikai eszközök és ingatlanok (inkurrencia) felhasználása és értékesítése, a szövetségi követelmények nemzetközi (két- és többoldalú) keretek közötti együttműködéssel megvalósuló teljesítése. Ráadásul a NATO- és az EU-tagság ezeket a témaköröket nemzetközi biztonsági, katonai, hadiipari és technológiai kérdéssé transzformálja, amelynek megoldása nemzetközi együttműködést igényel.

A tanulmány tartalmi és szerkezeti felépítéséhez az ismert brit közgazdász, Keith Hartley⁷ modelljét alkalmazom, aki szerint a hadigazdaság értékeléséhez vizsgálni kell a jövő hadviselésének való megfelelés igényét, a védelmi piacot befolyásoló tényezőket, az állam szerepét, valamint a hadiipar teljesítményét.

A NEMZETI ÉS SZÖVETSÉGI HADIFINANSZÍROZÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

A rendszerváltás után megszűnt az ország háborúra való felkészítésének szovjet modellje, és új hadigazdasági rendszer, a reziliencia keretében még napjainkban is alakul. A védelmi szükségletekre pedig jelentős hatással vannak a NATO- és az EU-tagságból fakadó feladatok. Az átalakítás feladatai közül az egyik legnagyobb problémát a haderő háborús szükségleteinek tervezése jelenti, de hasonlóképpen nehéz kalkulálni a széles biztonságfelfogásból származó veszélyek és fenyegetettségek kezelésének gazdasági igényeit is. Bár a szövetségi tagság, a nemzetállami feladatrendszer, a nemzetközi vállalások és kötelezettségek sok mindent determinálnak, az alapkérdésekben (a szükségletek kalkulálása, a gazdaság honvédelmi célú terhelhetősége, a fegyveres, rendvédelmi és nemzetbiztonsági erők nagysága, a haditechnikai és hadfelszerelési ellátás rendszere) a nemzeti politikai vezetésnek kell döntenie. A történelmi tapasztalatok szerint e kérdések helyes megítélése kulcsfontosságú az ország jövője szempontjából, mert a helytelen kül- és belpolitikai döntések, a rossz erőviszony-felmérés, a felkészületlen hadba lépés nemzeti sorskérdéssé válhatnak, súlyos veszteségekkel, hatalmas kiadásokkal, a gazdaság és az infrastruktúra pusztításával járhatnak együtt. Semmikor sem könnyű azonban jó politikai döntéseket hozni, hosszú távon igaznak bizonyuló megoldásokat találni, mert a mai korban az ország biztonságát már nemcsak a katonai szükségletek kielégítése garantálja. Ráadásul a 21. század új háborúira sincsenek általános receptek, nehéz eldönteni, hogy mire készüljön a nemzeti haderő. A korszerű háború ugyanis lehet modern, posztmodern és premodern, minden változatában lehet szimmetrikus és aszimmetrikus jellegű, lineáris vagy nemlineáris, sőt a fegyveres összecsapás egyre inkább hibrid jelleget ölt, összefonódik a politikai, ideológiai, gazdasági, pszichológiai és kibertérben vívott háborúval.

Ilyen körülmények között a valódi hadviselési igények kiszámítása nemcsak nagy nehézségekbe ütközik, de az utánpótlás megtervezése és megoldása is sokirányú nemzeti és nemzetközi erőfeszítéseket igényel. Amíg a békeidőszak katonai feladatainak gazdasági igényei relatíve könnyen kalkulálhatók, a válsághelyzeti és háborús alkalmazás feltételrendszerének biztosítása mindig bonyolult, számtalan bizonytalansággal jár együtt. Hasonlóképpen nehéz a keresletet kalkulálni a nem katonai veszélyek és fenyegetettségek elhárítására, az ipari

⁷ Keith Hartley: *The Economics of Defence Policy: A New Perspective*. Routledge, London–New York, 2011; Uő.: *The Economics of Arms*. Agenda Publishing, Newcastle upon Tyne, 2019.

és természeti katasztrófák vagy az egészségügyi járványok (mint például most a Covid-19 elleni harc) következményeinek felszámolására. A kereslet generálásának egyik fontos és kalkulálható tényezőjét a békeidőszaki honvédelmi (külső és belső biztonságot szolgáló) kiadások képezik, amelyek megjelennek a központi költségvetésben. De a honvédelmi tárca kiadásai csak a haderő közvetlen működését finanszírozzák, a közvetett védelmi kiadások (védelmi igazgatási feladatok, nemzetgazdasági tartalékok, infrastrukturális beruházások, kutatás és fejlesztés, gyártásfejlesztés és -támogatás, állami segítségnyújtás piacszerzéshez stb.) tervezése a központi költségvetés más fejezeteinek feladata. Mivel a hadigazdasági szabályozások általában nem járnak együtt finanszírozási kötelezettségekkel, a szükséges pénzügyi források tervezése már kormányzati felfogástól, a biztonsági igények és gazdasági lehetőségek összehangolásától, programoktól, aktuális feladatoktól függ. Meghatározó biztonság- és gazdaságpolitikai kérdés például, hogy milyen módon kívánja az állam a válságkezelésben részt vevő szervezeteket ellátni: saját védelmi ipar segítségével, vagy külföldi importból, vagy a kettő kombinációjával? Számol-e a gazdaságmozgósítás lehetőségével, vagy a különleges jogi helyzetekben felmerülő többletfeladatokat a nemzetgazdaság békeidőszaki felkészítése alapján kívánja megoldani? Az ilyen csomóponti témakörök kiemelése azért fontos, mert minden más kérdés (költségvetési támogatás, az ipari, gazdasági és kutatási szakpolitika, nemzetközi együttműködés) eldöntése ezektől a kormányzati céloktól és elvektől függ. A stratégiai gondolkodás és hosszú távú tervezés különösen fontos ezen a területen, hiszen a honvédelem és a biztonság megteremtése jelentős kiadásokkal jár, a kutatás, fejlesztés és innováció hosszú távú projekteket igényel, a jelentős beszerzések, fejlesztések és beruházások meghaladják a szaktárcaik lehetőségeit és közvetlen kormányzati finanszírozást igényelnek.

A hadigazdaság másik nagy problémája azzal függ össze, hogy a védelmi szükségletek kielégítését az ország milyen módon szervezi meg. Magyarország a hidegháború alatt a hadigazdaságot a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) és a Varsói Szerződés (VSZ) országaiban egységesen létezett központi tervutasításos rendszerben alakította, amelyet a fegyveres erők tervezett háborús alkalmazásának rendeltek alá. Hasonló hidegháborús tervezési metodika működött a NATO-országokban is, de az ellátási rendszer nem volt szövetségi szinten centralizálva, minden tagországnak saját lehetőségei szerint kellett a nemzeti fegyveres erők ellátását megoldani. A VSZ-ben viszont a fegyvereket, hadfelszerelést homogenizálták, a logisztikai biztosítást és a tagországok hadigazdasági rendszereit azonos módon építették fel. Ennek okát elsősorban a második világháborús szovjet hadigazdálkodási tapasztalatokban kereshetjük. A hidegháború után nehéz volt a védelmi kereslet és kínálat problematikáira jó válaszokat adni, mert a pozitívan változó nemzetközi klíma különösebb katonai, biztonsági és közzgazdasági vizsgálatok nélkül is lehetővé tette a haderő csökkentését, háttérbe szorította a hadiipart és a katonai szükségletek tervezésének igényét. Legalább két évtizedig dominált az „elégleges védelem”, a „kicsi, korszerű és finanszírozható haderő” politikai követelményrendszere, amelynek hadigazdasági követelményei soha nem lettek specifikálva.

Az euroatlanti integráció (NATO-tagság 1999, EU-tagság 2004) megvalósulásával Magyarországon a védelmi termékek és szolgáltatások iránti kereslet teljesen átalakult. Amíg az 1990-es évek első felében a kormány a „körkörös védelem” hazai keresletének biztosítására ügyelt, az integrációs folyamatok sikerével egyre inkább a nyugati szövetségi érdekű igények kielégítése került előtérbe. A fegyveres erők átalakításában dominánssá vált a NATO/EU-kompatibilitás, később pedig az interoperabilitás követelménye, amely fegyverzetek, technikai eszközök, eljárások és doktrínák vonatkozásában egyaránt nyugati megoldásokat igényelt. A kormányok azzal is tisztában voltak, hogy bár a szövetségi tagság

kötelezettségekkel is jár, az előnyök meg fogják haladni a hátrányokból fakadó nehézségeket. A szövetségi tagság igazi haszna azonban nem a költségvetési spórolásban (bár a tagság pluszforrásokat is generál a tagországok számára), hanem a közös védelemben van, hiszen a nemzetközi szervezet részeként az ország nagyobb biztonságra tud szert tenni, mint önállóan. A kollektív javak közgazdasági elmélete szerint ugyanis a védelem kollektív jószág, amelynek előnyeit a közösség minden tagja egyformán élvezheti, függetlenül attól, hogy mennyire járult hozzá előállításához és fenntartásához. A nem rivális és nem exkluzív védelmi közjavak egy egységének fogyasztása lehetővé teszi más számára is ugyanazon egység élvezetét, és a kollektív jószág élvezetéből senki sem zárható ki. A NATO stratégiai koncepciója ezt az összefüggést a biztonság oszthatatlan jellegével magyarázza. A közös védelem előállítása azonban különbözőképpen mehet végbe, amiben minden egyes tagország hozzájárulása meghatározó fontossággal bír. A NATO védelemgazdasági kérdéseit kutató Todd Sandler és Keith Hartley⁸ szerint egy ország védelmi szükségletét az alábbi tényezők határozzák meg:

$$DEF = f(P, I, Sp, T, Str)$$

A képletben a DEF a védelmi kiadásokat fejezi ki reálértékben, az f a figyelembe vett tényezők összességét (*full*) jelenti, P a védelmi termékek árviszonyait tükrözi a nem katonai termékekhez viszonyítva, az I a védelemre fordítható nemzeti jövedelemhányadot jelenti, az Sp a szövetséges országok saját nemzeti célokra felhasználható védelmi kiadásait veszi figyelembe, a T a nem baráti országok védelmi kiadásait mutatja be, az Str pedig a katonai doktrínákat formáló stratégia kiadási hatásait értékeli. A védelmi szükségletek kiszámítása nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt a fenti tényezők figyelembevételével történik matematikai és közgazdasági módszerekkel. A közös védelem előállítása sokféleképpen valósulhat meg, ami függ a szövetség és a tagországok biztonságpolitikájától. Mivel a védelmet a tagországok együttesen állítják elő, a szövetségi „közös termékmodellnek” egyszerre kell biztosítani az elrettentési képességet, a védelem megfelelő szintjének fenntartását, de teret kell adni a tagországok egyéni, tagspecifikus védelmi céljainak megvalósításához is. A védelem előállítása a fenti összefüggés alapján a tagországok számára számtalan cselekvési lehetőséget biztosít. Legegyszerűbb a helyzet a stratégiai elrettentés esetében, mert az így létrehozott katonai képesség előnyeit nemcsak a létrehozó ország vagy országok élvezik, hanem valamennyi ország a kedvezményezettje. A védelemnek ez a típusa egyértelműen a tiszta védelmi közjószág kategóriájába tartozik. Ilyen például az amerikai nukleáris „ernyő” Európa felett, vagy a NATO közös légvédelmi és rakétavédelmi rendszere. Mindkét védelmi „szolgáltatás” növeli Magyarország biztonságát is anélkül, hogy az országnak külön ráfordításai lennének. Ebben az esetben, a képletben szereplő Sp (*spillins*) és I (*income*) tényezők összeadódnak, hiszen az elrettentési képességet létrehozó országok kiadásai mintegy megnövelik a nemzeti védelmi képességet. Ez az összefüggés napjainkban is felismerhető, amikor a keleti stratégiai irányban elhelyezkedő országok számos biztonságot erősítő döntést hoznak, amelynek hasznát a teljes szövetség élvezi. Ilyen közös védelmet erősítő kezdeményezés a magyar Közép-európai Többnemzeti Hadosztály (*Multinational Division Central, MND-C*, Székesfehérvár) vagy a Regionális Különleges Műveleti Komponensparancsnokság (*Regional Special Operations Component Command, R-SOCC*, Szolnok). Más esetekben azonban nem lehet ilyen könnyen beazonosítani a védelmi kiadások

⁸ Todd Sandler – Keith Hartley: *The Political Economy of NATO. Past, Present, and into the 21st Century*. Cambridge University Press, Cambridge, 1999, 30–34.

közösségi hasznát, hiszen a tagországok sokféleképpen erősíthetik a közös védelmet. A nagy, erős és gazdag országok nagyobb hozzájárulása a közös védelemhez többféle cselekvési lehetőséget kínál a kisebb országok számára.

A GDP növekedése, a valóságos fenyegetések megjelenése, valamint a szövetségi és nemzeti haderő-modernizációs törekvések növelik a nemzeti I (*income*) tényezőt, ami javítja a közös védelem tiszta kollektív jószág jellegét a többiek számára is felhasználható képesség formájában. A közös teherviselésnek azonban vannak árnyoldalai is, hiszen az egységes követelmények teljesítése mindig a nemzeti döntéshozatalon keresztül valósul meg, amely mozgásteret ad a tagállamoknak a hadifinanszírozásban. Ez a közösségi védelemhez való negatív viszony az alapja a potyautasságnak. Mivel a nagyobb arányban hozzájáruló országok teherviselő képessége is véges, a potyautas magatartás csökkenti a közös védelem megbízhatóságát, amely így az optimális szint alá eshet. Ennek elkerülésére a szövetség közös teherviselési normákat (igazságos tehermegosztás/*fair share*) határoz meg (védelmi költségvetése nagysága, NATO-költségvetésekhez való hozzájárulás aránya), de a védelmi tervezési folyamatban arra is ügyelni kell, hogy a katonai követelmények ne jelentsenek túlzott katonai terhet (*reasonable challenge*). Ez a megközelítés azért is fontos, mert ez a szellemiség és alapelvek érvényesülnek a NATO-hoz kapcsolódó többnemzeti fejlesztések, beszerzések és működés területén is. Egy ilyen nagy generális szabályozás legutóbb 2014-ben, a walesi csúcson volt, ahol az Észak-atlanti Tanács (NAC) előírta, hogy az elkövetkező 10 évben minden tagországnak el kell érni a hozzájárulásában a GDP 2%-os arányát, továbbá a mindenkori védelmi költségvetés 20%-át fejlesztésre, modernizációra kell fordítani.

A közös védelem hasznosságának megítélése a hagyományos fegyveres erők vonatkozásában már nehezebb, mert a nemzeti célok szerinti fejlesztések nem feltétlenül hordoznak nem rivális és nem exkluzív jelleget, tehát hasznosságuk csak korlátozottan vagy egyáltalán nem jelenik meg a szövetség közös védelmében. A kizárólagos nemzeti célú fejlesztések nem növelik automatikusan a többi tagország védelmét, mert az exkluzív jelleg miatt nem tekinthetők tisztán kollektív jószágnak, még ha az ilyen típusú megoldásoknak is lehet közösségi jellege. Egy egyéni és tagspecifikus haderőfejlesztés annál inkább szövetségi jellegű, minél magasabb az arány a nemzeti fejlesztés közösségi haszna és a tiszta közösségi védelem között. Napjainkban például a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programnak deklarált célja a nemzeti haderő elrettentési képességének megteremtése, de a fejlesztések teljesen összhangban vannak a NATO-követelményekkel, a védelemhez szükséges nehéz erők megteremtésének céljával.

A kollektív védelem közös jószág felfogása segít a NATO védelmi tervezésében és a nemzeti politikák alakításában is. Előfordulhat, hogy egy nemzeti javaslat a közös védelem erősítésére irányul (például diszlokációs áttelepítések), de felhasználásához nem mindenki férhet hozzá (megjelenik a kizárólagosság), sőt megvalósítása még járulékos veszteségeket is okozhat. Ilyen ellentmondások voltak megfigyelhetők a keleti irányú előretolt katonai jelenlét tervezésénél, amikor a lengyel és balti követelések teljesítésében a tagországok nem osztoztak. A javaslat látszólag erősítette a szövetség kollektív védelmét, de a megoldás kizárólagos hasznát csak a keleti szárnyországoknak adott volna, sőt aránytalan megerősítés miatt az orosz ellenlépések járulékos veszteséget is okozhattak volna a többi tagországnak. A nemzeti védelempolitikák így válnak nemzetközi jellegűvé a szövetségi rendszerekben, ami a szövetségi és nemzeti törekvések közötti egység állandó újratemtését igényli. Ezért a T (*threat*) és az S (*strategic*) tényezőknek is fontos szerepe van a nemzeti védelempolitika alakításában, amely a tagországok esetében a nemzeti biztonság- és védelempolitikák nemzetköziesedéséhez járulnak hozzá.

KORMÁNYZATI CIKLUSOK ÉS A HADIFINANSZÍROZÁS

A rendszerváltás után a változó biztonsági helyzet szinte azonnal megkövetelte a fegyveres erők átalakítását is: a tömeghadseregből nemzetközileg nyitott, a változó biztonsági helyzetnek, a jövőbeni NATO-követelményeknek megfelelő, kisebb és finanszírozhatóbb honvédséget kellett létrehozni. A 155 000 fős haderő (1989) csökkentése, átformálása, új követelményeknek való megfeleltetése jelentős politikai és szakmai vitákat generált. A honvédelmi diskurzusban pedig egy negyedszázadon keresztül két kérdés mindig makacsul, visszatérően megjelent a haderő-átalakítások tervezése során: (1) milyen feladatrendszer kell a honvédségnek ellátni a változó biztonságpolitikai környezetben; (2) mekkora és milyen legyen a „kisebb, működőképesebb és finanszírozhatóbb” hadsereg? A második kérdés pedig közvetlenül kapcsolódik a hadifinanszírozás problémaköréhez.

A biztonsági kihívások, veszélyek és fenyegetettségek okozta politikai változások jól nyomon követhetők a feladatok változásában, amely törvényekben, az országgyűlési és kormányzati dokumentumokban, a stratégiaalkotásban, a nemzetközi katonai szervezési-alkalmazási koncepciók és megoldások magyarországi adaptálásában, valamint a védelmi tervezés filozófiájának és módszertanának megváltozásában öltöttek testet. Az elmúlt három évtizedben nyolc kormány formálta a honvédelmi politikát, irányította, alkalmazta és finanszírozta a haderőt, azonban katonai szempontból nem egyforma „erősséggel” változtatták a Magyar Honvédség (MH) életét és működését. Három olyan kormány is volt (Boross-kormány, az első Gyurcsány-kormány és a Bajnai-kormány), amely nem rendelkezett határozott haderő-átalakítási elképzeléssel, nem volt könnyű gazdasági helyzetben, „csupán” működtetni akarta a honvédséget. A többi kormányzati ciklusban azonban haderőreformok, felülvizsgálatok és átszervezések zajlottak, legújabbán pedig megkezdődött az MH haditechnikai modernizációja is.

Bár a honvédelem alapkérdéseiben általában egyetértés volt a különböző kormányzati erőfeszítések között, a négyéves „váltógazdálkodások” számtalan kisebb irányváltást, hangsúlyáthelyezést, prioritásmódosulást okoztak a haderő transzformációjában. Ennek következtében a haderőreformokban felismerhetők ugyan egyenes vonalú mozgások (például a feladatrendszer, a haderő mérete, jellege, a vezetésirányítás megreformálása, a nemzetközi békefenntartás, a gazdasági lehetőségek szerinti finanszírozás), mégis számos kezdeményezés változott meg egyik kormányzati ciklusról a másikra, vagy éledt újjá (például a tartalékos erők koncepciója, szakosodás és képességfejlesztés, fegyverrendszer-beszerzések). Lényeges változás azonban csak 2016 után, a negyedik Orbán-kormány időszakában történt, amikor is megkezdődött a védelmi kiadások emelése, új haditechnika beszerzése.

A haderő átalakítása már a rendszerváltást előkészítő időszakban elkezdődött, a Németh-kormány haderőreformja (1989) a Magyar Néphadsereg 30–50%-os, 100 000 főre történő csökkentését irányozta elő, egyidejűleg 18 hónapra visszavágta a sorkatonai szolgálat időtartamát. A reform „hajtóereje” az a politikai-gazdasági filozófia volt, hogy csak annyit költünk a haderőre, amennyit az ország teherbíró képessége lehetővé tesz. Az Antall-kormány (1990–1993) politikai-ideológiai értelemben új haderő építését kezdte meg 1990-ben, azonban a hadifinanszírozás politikája nem változott, a katonai-stratégiai tényezők eltörpültek a rendszerváltás hatalmas politikai, gazdasági és társadalmi feladatai mellett. Ez a politika érvényesült a Boross-kormány (1993–1994) időszakában is. A kormány jelentős költségvetési megszorítás mellett eredményesen oldotta meg a depolitizált, területvédelmi feladatokra fókuszáló, nemzeti jelleget előtérbe helyező, 90 000 főre redukált Magyar Honvédség bonyolult átépítési feladatait. A védelmi kiadások a 4 év alatt 2,5%-ról 1,7%-ra csökkentek,

amin még a délszláv válság sem tudott változtatni. Reálértékben a veszteségek még nagyobbak voltak, az 1989. évi hadibüdzsé felét érték el. A fenntartási és fejlesztési arányok az 1990 évi 4:1 arányról 12:1 arányra csökkentek, fejlesztések csak a szovjet államadósság terhére (MiG–29-es vadászgépek), illetve külföldi segélyek (német, amerikai) segítségével valósulhattak meg.

A Horn-kormány (1994–1998) alatt az 55 000 főre csökkenő haderő előtt már új kihívás, a NATO-tagság közvetlen előkészítésének bonyolult feladatai álltak. Mivel a második kormányzati ciklusban küszöbön állt a NATO-tagság, 1997-ben a kormány úgy döntött, hogy az éves GDP 0,1%-ával növeli a hadi kiadásokat, amíg azok el nem érik az 1,8%-os szintet. Érdekes módon, ez a 0,1%-os költségvetés-emelés a későbbiek folyamán, kormányoktól függetlenül, végigkíséri a hadifinanszírozási politikát. A haderőreform fókuszában akkoriban az MH „natosítása” állt, amely áthatotta a honvédelmi tárca valamennyi intézkedését: NATO-kompatibilis vezetési rendszert (haderőnemi vezérkarok) és csapatstruktúrákat alakítottak ki; az oktatásban, képzésben és kiképzésben előtérbe kerültek a csatlakozáshoz szükséges szellemi kompatibilitási feladatok követelményei. Az ország befogadó nemzeti támogatást nyújtott az IFOR/SFOR-erőknek (*Implementation Force* – Végrehajtó Erő [Bosznia-Hercegovina]/ *Stabilisation Force* – Stabilizáló Erő [Bosznia-Hercegovina]), műszaki zászlóaljjal járult hozzá a boszniai békefenntartáshoz. A ciklus alatt történtek – főleg banki hitelből – haditechnikai beszerzések (T–72, BTR–80, Mistral), amelyek azonban lényegesen nem tudták a haderő modernizációs szintjét javítani. Komoly vita folyt azonban arról – külföldön és itthon is –, hogy a NATO-tagság milyen hatással lesz a hadifinanszírozás helyzetére. Három vélemény alakult ki a politikai-gazdasági diskurzus során a kelet-közép-európai országokat illetően: (1) kevesebbet fognak költeni védelmi célokra, egyfajta potyautas magatartást folytatnak; (2) a tervezett védelmi kiadásokat specializációra, kiegészítő képességfejlesztésre fogják fordítani; (3) a Szövetség döntései meghatározó hatást gyakorolnak a nemzeti katonai büdzsére. Három évtized távlatából úgy lehet értékelni ezt a vitát, hogy a magyar kormányzati gyakorlat a harmadik opció igazát erősítette meg, még ha 2004 és 2015 között voltak is potyautasságra utaló jelek.

Az első Orbán-kormány (1998–2002) a haderő modernizálásához egy stratégiai védelmi felülvizsgálat végrehajtásával kezdett hozzá, hogy az ország teljes értékű tagként szerepelhessen a transzatlanti szövetségben. A háromlépcsős, 10 éves haderőfejlesztési terv immár egy 45 000 fős modern haderő létrehozását tűzte ki célul, amely teljesíti a NATO interoperabilitási követelményeit. Magyarország komoly szerepet vállalt a Jugoszlávia elleni légi háborúban, illetve őrzés-védelmi zászlóaljat biztosított a KFOR (*Kosovo Force* – Koszovóban állomásozó [NATO-]erők) részére. Bár ezen időszakban következetesen nőtt a védelmi költségvetés nagysága (2001-ben már a GDP 1,8%-ára, amely 9. helyezést jelentett a hadifinanszírozási rangsorban), a források mégis csak a tervezett modernizációs feladatok megkezdésére voltak elegendők (döntés a JAS–39 Gripen vadászgépek lízingjéről). A kormány tovább folytatta a vezetés átalakítását, az MH Parancsnokságát integrálták a Honvédelmi Minisztériumba. A lépcsőzetes átalakítási feladatok és a haderő technikai modernizációja hatalmas kihívásokat jelentett a HM és az MH részére, az átalakításoknak azonban nem maradt „kifutási” ideje, mert 2002-ben az ellenzék (Magyar Szocialista Párt, Szabad Demokraták Szövetsége) került hatalomra.

A Medgyessy-kormány alatt (2002–2004) tovább folytatódott a haderő átalakítása, amely egy NATO-konform védelmi felülvizsgálaton alapult. A kormány finanszírozási politikája a NATO-tagság védelmi kiadásaival kapcsolatos második opcióra emlékeztetett, mivel a haderőreform szakított az általános haderőfejlesztés addigi uralkodó koncepciójával, bevezette

a szakosodás és specializálódás haderőszerkezési elveit, a modulfejlesztési megoldásokat, lényegesen bővítette az MH nemzetközi műveleti hozzájárulását. Bár az átalakítás ebben az időszakban is jelentős haderőcsökkentéssel járt (a cél 36 000 fős haderő megteremtése volt), 2003-tól felgyorsult a különböző technikai fejlesztési programok (Gripen-program, radarprogram, RÁBA-program stb.) végrehajtása, 1000 főre növekedett (Irak 2003, Afganisztán 2004) a békefenntartási ambíciószint. Komoly viták voltak a békeidőszaki sorkatonai szolgálat megszüntetéséről, ami szintén gazdasági haszonnal kecsegtetett. Az akkori számítások szerint az általános hadkötelezettség megszűnése 28,8 milliárd Ft megtakarítással jár, amelyet az önkéntes haderő bevezetésének költségei 12 milliárd Ft-ra csökkentettek, bár a kumulált gazdasági hatások ennél magasabbak is lehetnek.⁹ 2002 augusztusában ugyan a kormány 2 év alatt 2%-ra akarta emelni a védelmi büdzsét, ez azonban az EU-csatlakozás miatt nem valósult meg. A konvergenciakövetelmények miatt a haderőreform elvesztette prioritását, 2004-ben a HM költségvetését 42 milliárd Ft-ra csökkentették, a védelmi kiadások 2005-ben 1,28%-ra, 2006-ban 1,2%-ra estek vissza. Ezért az első Gyurcsány-kormány (2004–2006) alatt a megtervezett feladatok lehetőségek szerinti megvalósítása képezte a fő irányt.

A 2006-os választások után a második Gyurcsány-kormány (2006–2009) folytatta a haderő transzformációját, de az erőfeszítések elsősorban a vezetés-irányítás átalakítására, a központi logisztikai és egészségügyi szervezetek átalakítására, illetve a HM-menedzsment centralizációjára irányultak. A célok közül most sem hiányzott a haderő további csökkentése (27 000 fő), de a takarékoskodás meglátszott a tárca alultervezett hadibüdzséjén is (2006-ban 283 milliárd, 2007-ben 278,2 milliárd, 2008-ban 319,6 milliárd Ft),¹⁰ amit aztán kölcsönökkel és bevételekkel kellett kiegészíteni. A kölcsönökből élés teljesen normális volt abban az időszakban (a kölcsön nagysága a ciklusban 840 millió és 1,5 milliárd Ft között mozgott), de ez a gyakorlat csak 2013-ban szűnt meg. Azonban az átalakítások – létrejött az MH (ma már sajnos nem létező) Összhaderőnemi Parancsnokság (MH ÖHP); HM-közvetlen ügynökségek (logisztikai, pénzügyi, infrastrukturális) alakultak; megszületett a HM „mega” kórháza, az Állami Egészségügyi Központ; létrejött két „NATO-lábnym” (pápai C–17-es nehéz légiszállító ezred, a budapesti katona-egészségügyi kiválósági központ); nagyobb békeműveleti vállalatok (Afganisztán) működtek – folytatására több pénzre volt szükség. Eközben viszont a Bajnai-kormány (2009–2010) a 2008-as globális pénzügyi válság magyar gazdaságra gyakorolt hatása miatt tovább csökkentette a védelmi költségvetést, a teljesítés 2009-ben 296,8 milliárd, 2010-ben 317,8 milliárd Ft volt. Ezért a tárca ebben a két évben az új tízéves terv összeállítására, illetve a stabilizációra helyezte a fő hangsúlyt.

A 2010. évi választások után a második Orbán-kormány (2010–2014) a haderő szakmai-erkölcsi megújítását, az önkéntes tartalékos rendszer kialakítását, valamint új humánpolitika bevezetését (ezen belül a katonai felsőoktatásnak a Nemzeti Közszolgálati Egyetemre történő áthelyezését) tűzte ki célul. Az új tárcavezetés a változó feladatrendszer miatt nem

⁹ Balla Attila: A védelmi kiadásokat meghatározó tényezők. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola (HDI), 2003, 91–92. <https://nkepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/11959/ertekezés.pdf;jsessionid=17AE5DEFEDF94646A9F11FE18AC43F12?sequence=2> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 04.)

¹⁰ Pap Andrea: A HM gazdálkodásának aspektusai a 2005–2011 közötti időszakban. Doktori (PhD-) értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, HDI, 2013, 79. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12298/Pap%20Andrea%20értekezés?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 04.)

csökkentette a létszámot, sőt a csapatstruktúra megerősítésével stabilizálni kívánta az MH mintegy 30 000 fős költségvetési létszámát. Sajnos ezt a haderőreformot sem támogatta a költségvetés, sőt 2011-ben jelentős forráskivonás történt, a tárca költségvetése a 2010. évi 317,8 milliárd Ft-ról visszaesett 266,9 milliárd Ft-ra, hogy aztán 2014-ben a 256,7 milliárd Ft-os mélypontra álljon meg. A nagy beszerzési programokat (többek között a Gripen vadászgéplízing) át kellett ütemezni, haditechnikai fejlesztésre nem maradt pénz, a haderő szimpla működtetése vált ismét fő feladattá. A költségvetési erőforrások elégtelensége miatt takarékosági intézkedések bevezetésére került sor, bár a ciklus végén sikerült 50%-os lépészetes illetményfejlesztést elindítani a személyi állomány részére.

A harmadik Orbán-kormány (2014–2018) a megváltozott biztonsági helyzet és a javuló gazdasági lehetőségek következtében lényeges változásokat hajtott végre a védelempolitikában. A honvédség feladatrendszere kiegészült a határvédelem és a terrorizmus belföldi feladataival, megkezdődött a területvédelem új rendszerének (területvédelmi század létrehozása minden járásban) kiépítése. A feladatrendszer változásával új katonai szervezetek jöttek létre, a határszolgálat a mindennapok részévé vált. 2016-tól a kormány növelni kezdte a védelmi költségvetést, amely lehetővé teszi a katonák ruházatának és egyéni felszerelésének javítását, haditechnikai eszközök beszerzését (a radarprogram befejezése, gépjárművek, illetve könnyűhelikopterek és kiképző repülőgépek beszerzése, helikopterek nagyjavítása stb.). A kormány támogatta a NATO feladatait a keleti és déli stratégiai irányokban, növelte a magyar hozzájárulást Koszovóban és Irakban. A 2017-ben elfogadott Zrínyi 2026 program¹¹ pedig a haderő teljes modernizációját tűzte ki célul.

A negyedik Orbán-kormány (2018–) felgyorsította a haderőfejlesztést. A védelmi költségvetés GDP-arányos évi 0,1%-os növelésén túl a kormány komoly forrásokat csoportosított át védelmi beszerzésekre. Megkezdődött a Magyar Honvédség haditechnikai modernizációja és felkészítése a 21. századra. 2020-ban Magyarország a NATO-értékelések szerint GDP-arányosan feljött a 13. helyre (1,85%), a fejlesztések terén pedig elfoglalta a 2. helyet (34,7%).¹² A több mint 20 éves NATO-tagságunk alatt hazánk, első alkalommal, mindhárom mérőszámában (*Cash*, *Capabilities*, *Commitment*, „3 C” – készpénz, képességek, hozzájárulás)¹³ rendkívül sokat javult. A hadifinanszírozás területén 2024-ig vállaltuk a GDP 2%-ának megfelelő védelmi költségvetés elérését, tartósan 30%-on szeretnénk tartani a beszerzések és védelmi beruházások arányát, illetve új képességvállalásokkal és a hagyományosan jó békefenntartással veszünk részt a NATO közös tevékenységében.

A HADIFINANSZÍROZÁS FORRÁSAI

Magyarország honvédelmi feladatainak ellátása (1) központi költségvetésből és (2) kiegészítő forrásokból (NATO/EU/ENSZ-, valamint USA-támogatások) valósul meg. A központi költségvetés XIII. fejezete tartalmazza a Honvédelmi Minisztérium költségvetési előirányzatait

¹¹ 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. Magyar Közlöny, 2017/81. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK17081.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 22.)

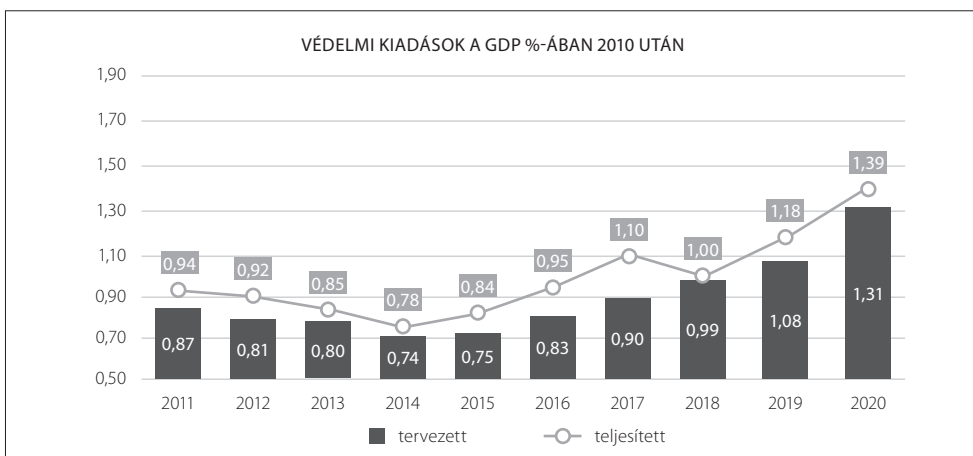
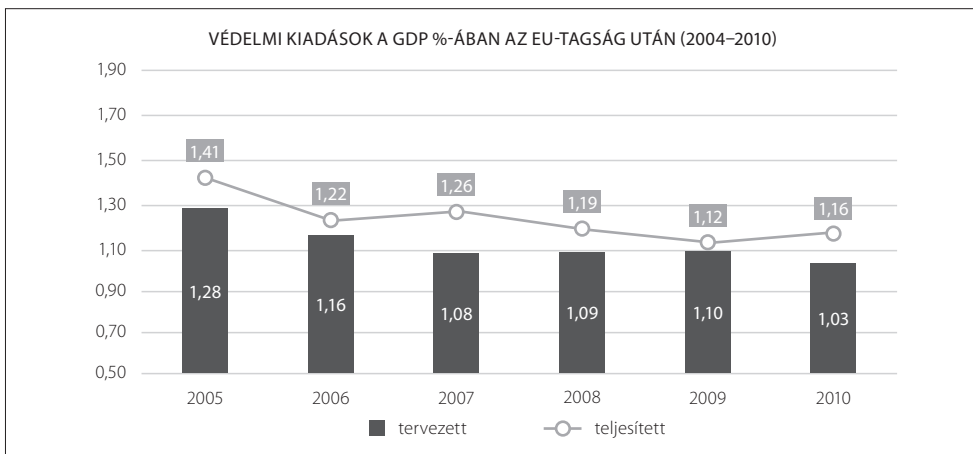
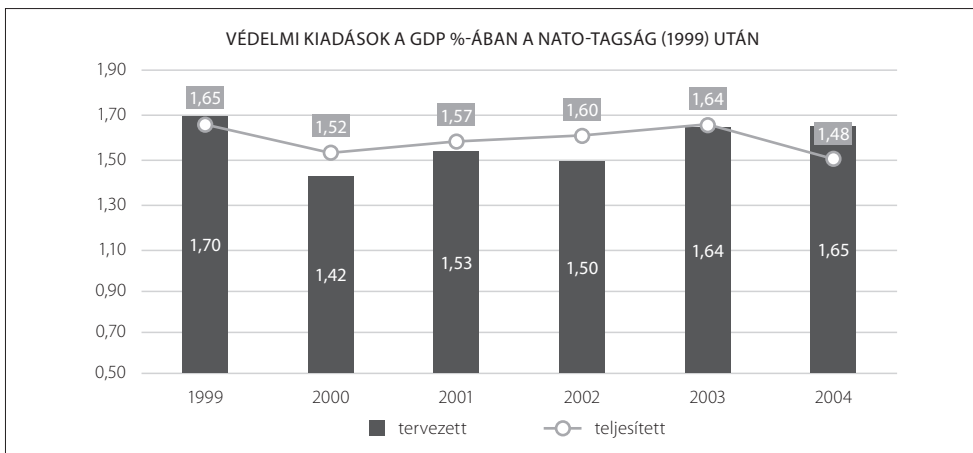
¹² Defence Expenditure of NATO countries (2013–2020). Press Release, 16. 03. 2021. PR/CPC (2021)030. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_182242.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 22.)

¹³ Murielle Delaporte: NATO's Backstage: Working with the „3 Cs” Rules at Allied Command Transformation. Defense.info, 21. 04. 2018. <https://defense.info/featured-story/2018/04/natos-backstage-working-the-3-cs-rules-at-allied-command-transformation/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 30.)

címekre, alcímekre, majd jogcímcsoportokra, jogcímekre, végül előirányzat-csoportokra és kiemelt előirányzatokra bontva. Belső szerkezetét az államháztartási törvény, illetve a Pénzügyminisztérium (PM) tájékoztatója határozza meg. A főbb költségvetési támogatási célokról, prioritásokról és keretszámokról a kormány határoz. Ebben a tervezésben fontos szerepe van/lehet a miniszterelnöknek (és szűkebb törzsének), akinek honvédelmi víziója meghatározó lehet a „sarokszámok” kialakításában.

A HM-ben a költségvetés tervezése a védelmi tervezési rendszer keretében alakul ki, ahol ideális esetben a célok, a feladatok és a kormányzati determinációk (tartalékképzési kötelezettség, bevételek felhasználási lehetőségei stb.) alapján először a védelmi szükségleteket fogalmazzák meg, amelyeket aztán összevetnek a tényleges lehetőségekkel. Az erőforrás-tervezés az egyes feladatokhoz hozzárendelt kiadási előirányzatokat, értékeket határozza meg. A személyi és a dologi jellegű működési-fenntartási feladatok erőforrás-szükségleteit és kiadási igényeit általában normatív alapon tervezik (normatív tervezés), míg a fejlesztési feladatok kiadási igényeinek meghatározása, megtervezése a program alapján (programalapú tervezés) történik. Ezt követően egy visszacsatolós folyamat eredményeképpen, többszöri újraértékelések után áll össze a költségvetési javaslat. Ennek a többlépcsős iterációs folyamatnak alapján alakul ki az a feladat- és képességstruktúra, amelyet a költségvetés-tervezet finanszírozni fog. Hasonló folyamat zajlik a kormányon belül is, ahol a PM koordinálja ugyanezen feladatokat a tárcák és költségvetési címek között.

A honvédelem helyzete és fejlesztése szempontjából a legfontosabb kérdés, hogy hogyan tudja a kormány a valós hadi szükségleteket nagyságrendileg biztosítani. Az elmúlt évtizedek krónikus alulfinanszírozottsága az oka annak, hogy az MH legyengült állapotban érkezett a 2016-tól kezdődő fejlesztési szakaszhoz. Az 1. ábra azt mutatja, hogy még a nemzetközi követelmények sem tudtak lényegesen fordítani a hadifinanszírozáson, mert a vissza-visszatérő hazai gazdasági válságok, a politikai és társadalmi problémák, a változó koncepciók csak egy-egy nekirugaszkodást tettek lehetővé, kitérést nem sikerült elérni. A NATO-tagság hozott egy lassú emelkedést, amely 2003-ban érte el a csúcspontját (1,64%), de a 2004-es EU-tagságot követően 2010-ig 1,1% és 1,4% között mozogtak a katonai kiadások. 2010 után a globális pénzügyi válság következményeként még kevesebb jutott a honvédelemre, a védelmi költségvetés 2016-ig tartóan 1% alatt „rekedt”. Nominális értékben a 2004. évi 326 milliárd Ft-ról 2020-ra 748 milliárd Ft-ra emelkedett a központi támogatás, de a forrásbiztosítás nagyon hullámzott, 2013–2014-ben például 260 milliárd Ft alá csökkent. Reálértékben még kritikusabb a helyzet, mert 2019 volt az első év, amely meghaladta a 2005. évi védelmi kiadásokat. Az előző évhez viszonyítva is csak 2007, 2010 és a 2014 után évek voltak azok, amely reálérték-növekedést hoztak. Az alultervezést ugyanakkor az is mutatja, hogy a NATO-tagságunk után szinte minden évben sokkal többet költöttünk hadi kiadásokra (az eltérés +15%-ig terjedt), mint a tervezett előirányzatok. Tartósnak ígérkező felívelési szakasz igazából csak 2018 után kezdődött, ez ígéri 2024-re a GDP 2%-ának megfelelő hadifinanszírozást. Az új helyzetben a kormány még a HM-büdzsén kívül is fordít a védelemre (pl. hadiipari befektetések, támogatások és garanciák), mert másképpen nem magyarázható a NATO-kiadások és a HM-nyilvántartások közötti különbség (pl. a NATO 2020-ban a hadi kiadásokra a GDP 1,85%-át „számolta ki”, míg a tárca 1,39%-ot mutat ki). Az új helyzetben tehát okosan kell bánni a gyorsan növekvő forrásokkal, amelyek most nem csordogálnak, hanem buzognak, és 2022-ben átlépik az 1000 milliárdos „álomhatárt” (1003 milliárd Ft).

1. ábra Hadifinanszírozás a NATO- és az EU-tagság után (a GDP %-ában)

Forrás: HM Védelemgazdasági Hivatal

A nagyságrenden kívül a hadifinanszírozás szerkezetének is nagy jelentősége van. A HM költségvetési fejezeti struktúrája nem állandó, belső szerkezete többször változott, többek között attól függően, hogy milyen volt a HM és az MH szervezeti felépítése, hogyan osztották el a gazdálkodási jogokat és lehetőségeket (pl. 2019-ben a HM és a Honvéd Vezérkar szétválása után az MH gazdálkodási hatásköre jelentősen megnőtt), mit hova soroltak be, vagy hogyan részletezték a fejezeti kezelési előirányzatokat. A HM-fejezet jelenlegi belső szerkezetét a következő táblázat mutatja.

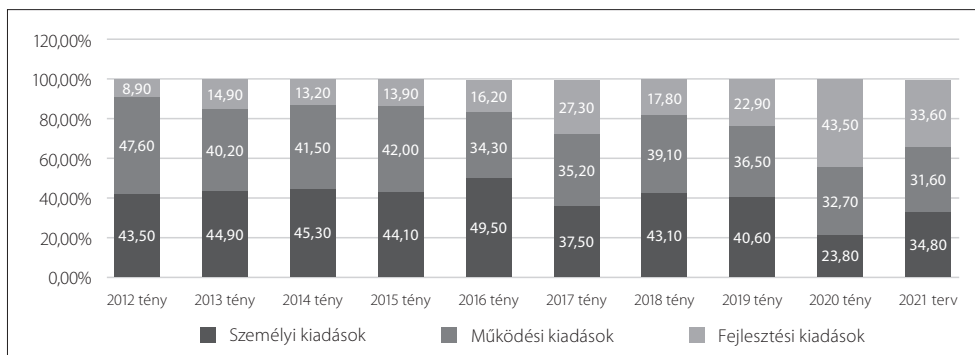
1. táblázat A HM-fejezet 2021. évi szerkezete

(Forrás: *Költségvetési törvény*¹⁴)

Cím	Megnevezése	Kiemelt előirányzatok	2021. évi előirányzatok
1	Honvédelmi Minisztérium (igazgatás, szervezetek)	személyi juttatások, egyéb működési kiadások	működési kiadások, működési bevételek, felhalmozási kiadások, felhalmozási bevételek
2	Magyar Honvédség		
3	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat		
6	MH Egészségügyi Központ		
7	Kratochvíl Károly Honvéd Középiskola és Kollégium		
8	Fejezeti kezelési előirányzatok		

A költségvetés szerkezetét illetően minden HM-vezetés a főbb kiadáscsoportok (személyi kiadások, működési-fenntartási költségek, fejlesztési kiadások) között a 40–30–30%-os részarány elérését tűzte ki célul, amely a nemzetközi tapasztalatok alapján is ideálisnak tekinthető (sőt fejlesztés területén meghaladja a NATO 20%-os követelményét). A fejlesztési kiadások növelése csak csökkenő személyi és dologi kiadások mellett valósulhat meg, ami 2017-től jellemzi a hadi kiadások tervezését és felhasználását. A 2021-es év tervezett védelmi költségvetése is e tekintetben fejlesztésorientált megközelítést tükröz, mert a 29–41–30%-os arány (218,5 milliárd – 326,1 milliárd – 233,4 milliárd Ft) csak a felhalmozás tekintetében éri el a célt, a személyi állomány illetménye és járandóságai kapcsán alultervezett (ez lehet egyfajta magyarázat a létszámhiányokra és a fizetési problémákra), a működés és fenntartás viszont az elvárásokhoz képest többre kerül (mutatja a haderő anyagi-technikai-elhelyezési állapotát). A 2. ábra mutatja a személyi, a működési és a fejlesztési kiadások „harcát”, amelynek sokféle következménye lehet. A 2021. évi tervnél már látszik a három komponens közötti arány kiegyensúlyozási szándéka, szinte már azonos arányok (34,8–31,6–33,6%) találhatóak. 2022-ben azonban ismét 37% a tervezett felhalmozás, szinte azonos nagyságrendet, 38%-ot képviselnek a fenntartás-működés költségei és 25%-os „maradékulven” szerepelnek a személyi kiadások (még ha hozzá számoljuk a honvédelmi szolgálati juttatás 19,3 milliárd Ft-os nagyságát, akkor is ez a hányad 27%).

¹⁴ 2020. évi XC. törvény Magyarország 2021. évi központi költségvetéséről. Kihirdetve: 2020. VII. 15. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000090.tv> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 30.)

2. ábra A személyi, működési és fejlesztési kiadások aránya, 2012–2021

Forrás: HM Védelemgazdasági Hivatal

A hadibüdzsé összetételének további problémája, hogy a költségvetés nagyon statikus, békeidőszak-orientált, nincs benne tartalék válságidőszakokra (a Covid-19 járványügyi veszélyhelyzetnél is egyedi kormányrendeletekkel próbálták kezelni a helyzetet). Bár a HM-fejezetben megtalálható egy kisebb összeg (1,7 milliárd Ft) a védelmi felkészítés céljaira, de ez inkább a különleges jogrendre való áttérés kiadásait szolgálja, mint a valószínű válságkezelést támogató tartalékképzést. Még a tömeges migráció kezelésére tervezett előirányzatot (1 milliárd Ft) sem számíthatjuk ide, hiszen az állandó határvédelmi szolgálat költségekkel jár. Nincsenek részletezve a fejlesztési kiadások, hogy az adott évben milyen eszközöket mennyiért szereznek be, ami nemcsak átláthatósági problémákat jelent, hanem nehezen tervezhetővé teszi a katonai képességfejlesztéseket is. Nem láthatók tisztán a nemzetközi kiadások sem, bár egyes feladatok megjelennek az ágazati célleírányzatok között. Tudjuk, hogy mennyit tervez az MH a NATO- és EU-reagáló erőkhöz való költségekre, részben megjelennek a NATO magyarországi „lábnyomának” fenntartásával kapcsolatos kiadások (*Deployable Communication Modul, DCM – NATO Hírszázad; NATO Forces Integration Unit, NFIU – NATO Erők Integrációs Egysége*) is. Ugyanakkor nem láthatók a többi NATO-szervezet (*Strategic Airlift Capability, SAC – Stratégiai Légiszállítási Képesség, Pápa; Centre of Excellence for Military Medicine, MILMED/COE – Katona-egészségügyi Kiválósági Központ*), valamint az új magyar kezdeményezésű NATO-parancsnokságok (MND-C, R-SOCC) ráfordításai. Összevontan szerepelnek a nemzetközi díjak, így nem tudjuk – a biztonsági beruházások kivételével (10,4 milliárd Ft) –, hogy mennyi a NATO és EU tagsági díja. További probléma, hogy nincsenek elkülönítve a külföldi békeműveletek kiadásai sem, ezért nehéz megmondani, hogy az MH külföldi jelenléte mennyibe kerül. Szükség lenne egy olyan önálló, speciális előirányzatra, mint például az amerikai külföldi válságkezelési költségvetés (*Overseas Contingency Operations, OCO*), amely tartalmazza a műveleti költségeket és a tartós külföldi jelenlét kiadásait, külföldi bázisok fenntartását. Bár a költségvetési beszámolókból tudjuk, hogy nagyon sok ezzel kapcsolatos elem megvan a HM/MH költségvetésében, csak ezeket az adatokat a tervezésnél aggregálni kellene.¹⁵ A hadifinanszírozási büdzsé

¹⁵ A 2019. évi költségvetés végrehajtásáról szóló törvény. XIII. Honvédelmi Minisztérium, 2020. 08. 28. <https://www.parlament.hu/irom41/13098/13098.html> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 22.)

szerkezetét azonban nehéz megreformálni, mert a PM közgazdasági osztályozás szerinti struktúrában tervez, a HM/MH pedig csak akkor tudja átlépni saját „tervezési árnyékát”, ha ehhez politikai támogatást kap.

A HM az alapvető költségvetési forrásokon kívül szövetségi és szövetséges tagországi támogatásokat is kap, amelyek összege eltörpül a nemzeti hadifinanszírozáshoz viszonyítva, de mégis fontos, egyes területeken pedig komoly hozzájárulást is jelenthet. A NATO háromféle költségvetéssel rendelkezik (civil, katonai, beruházási),¹⁶ amelyek mindegyikéből közvetve vagy közvetlenül részesedhet az ország. A közös költségvetést a NATO-tagországok időszakonként felülvizsgált költségmegosztási formula (jelenleg ezt a 2021. júniusi brüsszeli csúcson a 2021–2024-es évekre hagyták jóvá) alapján fizetik be – Magyarország most a védelmi költségvetés 0,76%-át fizeti „tagsági díjként”¹⁷ –, amelynek összege 2021-ben 2,5 milliárd euró (amelyből a civil 0,2, a katonai 1,6, a beruházási 0,7 milliárd euró). Például a civil költségvetés finanszírozza a tudományos kutatási programokat vagy a nyilvánossággal összefüggő feladatokat – amiből részesülhetnek magyar pályázók is. A katonai költségvetés fedezi a parancsnoksági struktúra költségeit, a műveleti és a közösségi érdekű katonai kiadásokat, amelyek az MH-t közvetve segíthetik. A NATO Biztonsági Beruházási Programja (*NATO Security Investment Programme, NSIP*) azonban jelentős direkt támogatást nyújt az országnak: 1999–2017-ig a NATO 82,6 milliárd Ft-ot költött katonai infrastruktúrára, amelynek csak 55%-át fizette a magyar fél. Jelenleg 11 képességsomagban (Pápa, Kecskemét, Várpalota, légvédelmi és radarrendszer, híradó és informatikai rendszer stb.) több mint 112 projekt megvalósítása folyik sok tízmilliárd forint értékben.¹⁸ Kiegészítő forrást jelenthet az MH-nak az EU is, főleg a fejlesztés területén, amennyiben a HM/MH pályázik az Európai Védelmi Ügynökség (*European Defence Agency, EDA*) pályázataira, például az állandó strukturált együttműködés (*Permanent Structured Cooperation, PESCO*) keretében. Kaphat szerény hozzájárulást a missziókat finanszírozó Athena¹⁹ mechanizmusból is, azonban a kiadások többségét, 80–85%-ot Magyarország fizeti.

Másképpen valósul meg az ENSZ-békefenntartásban részt vevő katonák száma, mivel a költségeket az MH jelenleg 1428 dollár/fő/hónap szinten visszaigényelheti, amely ugyan bevételt jelent (az ENSZ békeműveleti büdzsébe a befizetést a Külgazdasági és Külügyminisztérium végzi), de mivel most 21 magyar katona szolgál kéksapkásként, ez az összeg csak szimbolikus hozzájárulást jelent.

Végül meg kell említenünk egyes szövetséges tagállamok kétoldalú keretben megvalósuló támogatásait (ez lehet anyagi-technikai, illetve pénzügyi) is, amelyek közül az Egyesült Államok segítsége a legjelentősebb. Az USA külföldi katonai eladásokkal (*Foreign Military Sales, FMS*) támogat kiválasztott országokat (évente több mint 60 országot, köztük

¹⁶ Szenes Zoltán: A NATO békeműveletek Afganisztánban (ISAF) és a védelemgazdaság kérdései. *Hadtudomány*, 2008/3–4., 11–12. https://www.mhtt.eu/hadtudomany/2008/3_4/8_12.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 23.)

¹⁷ Funding NATO. 13. 08. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm (Letöltés időpontja: 2021. 08. 23.)

¹⁸ Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO biztonsági beruházási programja Magyarországon. *Honvédségi Szemle*, 2019/2., 31–32. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/266/258> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 23.)

¹⁹ Athena's financial rules adopted by the Special Committee on 11 February 2020. <https://www.consilium.europa.eu/media/44775/wk-1668-2020-init-act-of-the-sc-athena-financial-rules-website-version.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 23.)

Magyarországot is),²⁰ hogy az amerikai érdekeknek megfelelően segítse a szövetséges országok biztonságának és védelmének erősítését. A segélynyújtás kétoldalú megállapodás (*Letter of Offer and Agreement, LOA*) keretében történik, amikor a különböző projektek segítségével próbálják elérni a közösen meghatározott célokat. Magyarország elsősorban a képzési-kiképzési (*International Military Education & Training, IMET*), intézményfejlesztési (*Institutional Capacity Building, ICB*), valamint hadiipari kereskedelmi és haditechnikai támogatási (*Defence Trade and Technology, DTAT*) programokban vett részt. 2014 óta pedig már részesedünk az elrettentést és védelmet erősítő Európai Elrettentési Kezdeményezésből (*European Deterrence Initiative, EDI*) is (például most Kecskemét). Bár a szakirodalomban nincsenek elérhető adatok, azonban tapasztalatok alapján tudjuk, hogy mintegy 1100 magyar katoná vett részt különböző amerikai képzési-kiképzési formákban, amerikai tanácsadók segítették a HM-et a védelmi tervezési rendszer kialakításában, a védelmi felülvizsgálatok (1999–2000, 2002–2003) lefolytatásában, valamint pótolhatatlan segítséget nyújtottak a különleges műveleti dandár felkészítésében és fegyverzeti-technikai ellátásában.

HADIFINANSZÍROZÁS ÉS HADIIPAR

Végül a Hartley-modell utolsó összefüggésével, a hadifinanszírozás és hadiipar kérdésével foglalkozunk. Gazdaságilag a legjobb megoldás az, ha a haderő fejlesztése és működése nemzeti hadiiparon és gazdaságon nyugszik, mert a katonai kiadások ekkor termelik a legtöbb gazdasági hasznot (védelmi piac, kutatás-fejlesztés, foglalkoztatás, exportlehetőségek, nemzetközi együttműködés stb.) és így használhatók fel leggazdaságosabban. Az elmúlt 30 évben sokat változott a magyar hadigazdaság működése, megszűnt a szovjet rendszer, a változó biztonsági környezet, a szövetségi tagság új pályára állította a védelmi felkészítést. Az átalakítások folyamatosak voltak, a koncepcionális változások viszont 2010 után kezdődtek. A kidolgozott, de jóváhagyás nélküli hadiipari stratégia, a kormányzati tartalékolási intézkedések önmagukban azonban nem hozták meg a hadiszükségletek kielégítésének új lehetőségeit. A felmerülő katonai igényeket ugyanis csak az állami folyó termelésből és készletezésből (ha van ilyen), a meglévő erőforrásokból (ha képeznek ilyet), a védelmi célú tartalékokból (ha rendelkezésre állnak ilyenek), illetve importból (ha van rá pénz) lehet biztosítani.²¹ Amíg a civil vagy a kettős rendeltetésű termékek (ipari, mezőgazdasági termékek és szolgáltatások, élelmiszerek, energiahordozók, készletek) biztosíthatók a folyó termelésből és a különleges jogrendi időszakban jelentkező polgári igények alapvetően kielégíthetők, a haditechnikai termékek és szolgáltatások esetében ez nem lehetséges, ha nincsenek magyar hadiipari beszerzési lehetőségek. Ilyenkor az igények teljesítése csak speciális import révén valósulhat meg, mert a magyar hadiipar lehetőségei igen korlátozottak. Nemcsak azért, mert Magyarországon a rendszerváltás előtt sem gyártottak repülőgépet, helikoptert, harckocsit vagy tüzérségi löveget, hanem mert a politikai, gazdasági és katonai változások miatt a hadiipar az 1990-es években gyakorlatilag összeomlott. A megrendelések radikális visszaesése, a hadiipari vállalatok privilegizált helyzetének megszűnése és a spontán privatizáció miatt ma az ágazat csak töredéke maradt régi nagyságának. Az átalakítások kezdetén, 2012-ben a magyar hadiipar 1726 főt foglalkoztatott és 21,2 milliárd forintos forgalmat bonyolított,

²⁰ Defence Security Cooperation Agency (DSCA) Fast Facts, Fiscal Year 2020. <https://www.dsca.mil/news-media/news-archive/fy2020-security-cooperation-numbers> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 23.)

²¹ Princz László: Katonai műveletek támogatása a nemzetgazdaság erőforrásai által. In: Keszely László (szerk.): Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 150–151.

ugyanannyit, mint 1988-ban, de az akkori termelési érték ma 230 milliárd forintnak felel meg. Az év során 493 cégnek volt hadiipari tevékenységi engedélye, 169 vállalkozás rendelkezett külkereskedelmi engedéllyel. Hazai gyártásból a Magyar Honvédség elsősorban lőszereket, pirotechnikai termékeket, szárazföldi járműveket, felépítményeket és tartozékokat, radartechnikai, kommunikáció- és híradástechnikai berendezéseket, szoftvereket, speciális biztonsági rendszereket, vegyvédelmi felszereléseket, áramellátó berendezéseket, valamint ruházati és védőfelszereléseket szerzett be. A mai helyzet minden bizonnyal jobb, de sajnos friss adatok (2014. évi a legutóbbi) nincsenek.²²

A nyugati szövetségekhez való csatlakozás reményt adott a nemzeti védelmi ipar megújításához, olyan várakozások alakultak ki, hogy a NATO- és EU-tagság dinamizálja ezt a területet is. Ezek a kilátások azonban nem „jöttek be”, bár szinte minden kormány elhatározta, hogy valamit kezd a védelmi iparral. 2012-ben meghirdették a Hadik-tervet (hadfelszerelési-iparfejlesztési), 2015-ben az Irinyi-tervet (az innovatív iparfejlesztés irányainak meghatározásáról), legújabban pedig az Ipar 4.0 koncepciót, amelyek a magyar hadiipart ágazatokon átnyúló, diverzifikált, stratégiai iparágként határozták meg.²³ Ezek a tervek egy specializált, *high-tech* színvonalú, exportorientált hadi- és biztonsági ipar létrehozását tűzték ki célul, amelynek érdekében egy tucat modernizációs intézkedés bevezetését javasolták, azonban ezek többsége elmaradt. A hadiipar megújításához a kormány egy időben megpróbálta a Visegrádi Csoporttal (V4) való együttműködést is felhasználni, amihez a közös EU-harccsoportszolgálatok 2016-tól kezdve jó katonai alapot adtak. Sajnos a visegrádi országok hadiipari együttműködése sem tudott látványos eredményeket felmutatni, pedig a közös beszerzések nagy előnyökkel járnának (jelentős árkedvezmény érvényesítése, teljes interoperabilitás elérése, együttműködési lehetőség gyártás és logisztikai támogatás területén, kiképzési szinergiák biztosítása). A célok megvalósítása azonban nagyon nehéz, mert a hadiipari fejlesztés vitális nemzeti gazdasági érdekeket érint. 2016 után előtérbe kerültek a kétoldalú együttműködési formák, mert az államok közötti kooperáció könnyebb és biztatóbb alternatívát jelent, mint a sokoldalú vagy a szövetségi keretekben (NATO, EU) megvalósuló kollaboráció.

A változások azonban lassúak voltak, hiányzott az átütőerő, egyfajta események determinálta sodródás volt megfigyelhető.²⁴ 2017-től, a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program elindításától számíthatjuk a fordulatot, amikor a kormány nemcsak haderőreformról, hanem a magyar hadiipar újjáépítéséről is döntött. Ezzel eldőlt a hadigazdaság központi problémája, hogy a védelmi szükségleteket békében, válság időszakában és háborús konfliktusban egyaránt lehetőleg hazai forrásokból kell kielégíteni. A hadiipar újjászervezési feladataira és a haderő modernizációjára 2018-ban kormánybiztost neveztek ki, akinek hatásköre 2020-ban jelentősen kibővült: már nemcsak együttműködik a HM-mel (és más tárcaikkal), hanem gyakorolja a korábbi HM-cégek (HM Armcom Kommunikációtechnikai Zrt., HM Arzenál Elektromechanikai Zrt., HM Currus Gödöllői Harcjárműtechnikai Zrt., HM EI Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt.), valamint az újonnan létrehozott Védelmi Beszerzési Ügynökség Zrt. feletti tulajdonosi jogkört is. Új minőségében a védelmi fejlesztési biztos

²² Tájékoztató a Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság tevékenységéről, 2012. Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal. 2013, 21.

²³ Budavári Krisztina: A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei. Magyar Hadtudományi Társaság, E-book, 2021. [https://www.mhht.eu/hadtudomany/Tudastar/2020/Budavari%20Krisztina%20A%20magyar%20vedelmi_ipar%20helyzete%20es%20fejloedesi%20lehetosegei%20MHHT%202021.%20\(PDF%20konyv\).pdf](https://www.mhht.eu/hadtudomany/Tudastar/2020/Budavari%20Krisztina%20A%20magyar%20vedelmi_ipar%20helyzete%20es%20fejloedesi%20lehetosegei%20MHHT%202021.%20(PDF%20konyv).pdf) (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

²⁴ Szenes Zoltán: Válság vagy sodródás? A védelemgazdaság problémái Magyarországon. Hadtudomány, 2015/3–4., 98–108. https://www.mhht.eu/oldsite/hadtudomany/2015/3_4/2015_3_4_9.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 25.)

a kormány nevében már védelmi ipari és hadfelszerelési irányokat is meghatározhat, ami egyrészt megerősíti a honvédelmi tárca katonai érdekvédelmi funkcióját, másrészt újabb, a XIII. költségvetési fejezeten kívüli forrásokat is hozhat a HM részére.

2018-tól kezdve felgyorsult a haderő modernizációja, megkezdődött az újgenerációs haditechnikai eszközök beszerzése. Először a légierő részére történtek vásárlások (kiképző repülőgépek, Airbus A319 és Falcon 7X szállító repülőgépek), illetve szerződéskötések (H145M, H225 helikopterek, brazil Embraer KC-390 rámpás szállítógép), amelyet a légi vezetési-irányítási rendszer korszerűsítése, illetve a norvég–amerikai légvédelmi rakétarendszer beszerzése követ. A szárazföldi haderő részére folyamatban van modern európai fegyverek (a német Leopard 2A7, Leopard 2A4 kiképző harckocsik, PzH 2000 155 mm-es önjáró tüzéségi löveg, Lynx KF41 páncélozott gyalogsági harcjármű, svéd Carl Gustav páncéltörő rakéták, izraeli légvédelmi rakéták és radarok) beszerzése, amelyek rendszerbe állítása 2023 után várható. A különleges erők amerikai, Polaris típusú könnyű felderítő járműveket kaptak. A harci technikával ellentétben a Lövész 2020 program, illetve a digitális katona program megvalósítását már nemzeti erőforrásokra tervezik.

A beszerzésekkel párhuzamosan a kormány hozzálátott a magyar hadiipar újjászervezéséhez is. 2018-ban Kiskunfélegyházán fegyvergyárat hoztak létre, amely gyalogsági fegyvereket (pisztoly, géppisztoly, gépkarabély) gyárt a cseh Česká zbrojovka cég licenerei alapján. A cél azonban az, hogy ezen a területen is nemzeti ellátási függetlenséget alakítsanak ki, ezért 2021-ben elindították egy magyar kézi fegyvercsalád kifejlesztését a Gestamen Kutatás Fejlesztés Zrt. bevonásával. Emellett a kormány arra is törekszik, hogy segítse a magyar cégek hadiipari felvásárlásait (pl. az állami tulajdonú HDT Védelmi Ipari Kft. 2019-ben megvásárolta a Hirtenberger Defence System osztrák aknavető- és lőszergyárat; az Aero Investment Partners Zrt. 2020-ban megvette a cseh Aero Vodochody repülőgépgyárat).

A magyar hadiipar újjáépítésének harmadik útja közös vállalatok létrehozása nagy multinacionális cégekkel. Ilyen beruházás lesz Gyulán egy helikopter-alkatrészeket gyártó cég alapítása (Airbus Helicopters Ltd.) az Airbus nemzetközi repülőgépgyártó vállalattal közösen; Szentgotthárdon a Lynx KF41 gyalogsági harcjárműgyár létrehozása a német Rheinmetall vállalattal együttműködésben; Kaposváron egy magyar kerekes harcjármű (Gidrán) gyártása a török Ejder Yalçin bázisán, a Nurol Makina török és a Rheinmetall német cégekkel kooperációban; valamint Várpalotán a katonai lőszer- és aknavetőgyártás megerősítése szintén a német Rheinmetall-lal. Ezek a cégek zöldmezős beruházások lesznek, új technológiát, kutatás-fejlesztést és innovációt hoznak, amelyek a térség gazdasági fejlődéséhez is hozzájárulnak. Emellett folyamatban van további nyugati hadiipari vállalatok (a német Dinamit Nobel Defence – páncéltörő fegyverek, reaktív páncélzat, valamint a szintén német Unique Alpine AG – mesterlövészpuskák, gépkarabélyok) „becsábítása” is Magyarországra, hogy megerősítsék a hadiiparnak ezt a szegmensét.

2021-ben a Kormánybiztosi Hivatal elkészítette a védelmi ipari stratégiát, amely ágazati klaszterek (harcjárműgyártás, repülőgépipar, fegyvergyártás, lőszergyártás, hírközlés, telekommunikációs és kiberrendszerek, valamint szenzorok) fejlesztésével képzei el a hadiipar felvirágoztatását. Az új gyárak az ilyen klaszterek központjai lesznek, amelyek a bevont magyar vállalatokkal, tudományos és innovációs parkokkal egy-egy régió fejlesztésében is komoly szerepet játszanak. A hadiipar fejlesztése nem elszigetelt jelenség lesz, hanem beágyazódik az Ipar 4.0 *high-tech* fejlesztési koncepcióba, amelynek fontos pilléreit a járműgyártás erősítése, a kutatási rendszer reformja, az 5G-s mobilhálózat kiépítése, a mesterségesintelligencia-projektek támogatása képezik. A hadiipari kutatások finanszírozására a kormány Védelmi Ipari Kockázati Tőkealapot hoz létre. Ezenkívül megalakítja az állami háttérű Védelmi Innovációs Kutató Intézetet (VIKI).

BEFEJEZÉS

A rendszerváltást követően – a változó biztonsági környezetnek, az új biztonság- és védelempolitikai céloknak és érdekeknek, valamint a jogszabályokban meghatározott új feladatoknak és költségvetési lehetőségeknek megfelelően – szinte valamennyi kormány módosította a honvédelmi politikát. Ezek a változások természetesen különböztek egymástól, egyes átalakítások reformértékű paradigmaticus fejlődést jelentettek (mint például a szakítás a Varsói Szerződéssel, az önálló biztonság- és védelempolitika megalkotása vagy a csatlakozás a NATO-hoz és az Európai Unióhoz), mások csak parametrikus (mennyiségi) változást képviseltek. Valamennyi átalakítási lehetőséget meghatározta a rendelkezésre álló pénzügyi lehetőségek, illetve a kormányzati politika. A rendszerváltás utáni első ciklusban, a megváltozott biztonsági környezet és a nehéz gazdasági helyzet miatt a haderő tudatos csökkentése és az ennek megfelelő hadifinanszírozás dominált. A '90-es évek közepétől előtérbe kerültek a NATO-követelmények, és a finanszírozás lassan emelkedett. A 2004-es uniós tagság után a haderőreform elveszítette prioritását, a maastrichti makrogazdasági követelmények megelőzték a védelmi felülvizsgálat modernizációs terveinek megvalósítását. A 2008-as pénzügyi válság közel egy évtizedre megbénította a haderő fejlesztését, az MH-nak folyamatosan csökkenő költségvetési támogatás mellett kellett működnie, az összes negatív következményével együtt. Ezt az időszakot a gazdasági visszaesés, a védelmi szektor forrásszűkössége, az intenzív képességvesztés, valamint az időszerű beszerzések és a modernizáció elhalasztása határozta meg. 2016-tól a kormány elkezdte megemelni a védelmi költségvetést, 2017-ben jóváhagyta a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programot, 2018-tól pedig hozzájárult a magyar hadiipar újjáépítéséhez. 2020-ra Magyarország nagyot lépett előre a NATO teljesítménylistáján, nemcsak a hadi költségvetés növelése területén, hanem a szövetséghez való hozzájárulás általános követelményrendszerének teljesítése vonatkozásában is. Bár ez a pozitív fordulat egész Kelet-Közép-Európára jellemző, mégis olyan változás ez, amely meghozhatja egy újgenerációs haderő felépítésének lehetőségét és a nemzetközi fejlesztési fősodorhoz tartozó magyar hadiipar újjáteremtését. Mindenképpen hangsúlyozni szükséges, hogy a rendszerváltást követő valamennyi kormányzati időszak és kormány hozzatott a honvédség új építményéhez, de valamennyi haderőreform megszakadt vagy „megbicsaklott” a rendelkezésre álló források elégtelensége miatt. A napjainkra kialakult haderőfejlesztési és finanszírozási lehetőség a jelenlegi kormány érdeme, és remény van arra, hogy a negyedszázadon át tartó szellemi és anyagi-technikai leépülés befejeződik és egy új modernizációs trend alakul ki.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. Magyar Közlöny, 2017/81. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK17081.pdf>
- 2020. évi XC. törvény Magyarország 2021. évi központi költségvetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000090.tv>
- 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról. Magyar Közlöny, 2021/120., 2021. 06. 25. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK21120.pdf>
- A 2019. évi költségvetés végrehajtásáról szóló törvény. XIII. Honvédelmi Minisztérium, 2020. 08. 28. <https://www.parlament.hu/irom41/13098/13098.html>
- Athena's financial rules adopted by the Special Committee on 11 February 2020. <https://www.consilium.europa.eu/media/44775/wk-1668-2020-init-act-of-the-sc-athena-financial-rules-website-version.pdf>

- Balla Attila: *A védelmi kiadásokat meghatározó tényezők*. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola (HDI), 2003, 91–92. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/11959/ertekezes.pdf;jsessionid=17AE5DEFEDF94646A9F11FE18AC43F12?sequence=2>
- Budavári Krisztina: *A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei*. Magyar Hadtudományi Társaság, E-book, 2021. [https://www.mhht.eu/hadtudomany/Tudastar/2020/Budavári%20Krisztina%20A%20magyar%20védelmi_ipar%20helyzete%20és%20fejlődési%20lehetőségei.%20MHHT%202021.%20\(PDF%20könyv\).pdf](https://www.mhht.eu/hadtudomany/Tudastar/2020/Budavari%20Krisztina%20A%20magyar%20vedelmi_ipar%20helyzete%20es%20fejlodesi%20lehetosegei.%20MHHT%202021.%20(PDF%20konyv).pdf)
- Defence Expenditure of NATO countries (2013–2020). Press Release, 16. 03. 2021. PR/CPC (2021)030. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_182242.htm
- Defence Security Cooperation Agency (DSCA) Fast Facts, Fiscal Year 2020. <https://www.dsca.mil/news-media/news-archive/fy2020-security-cooperation-numbers>
- Murielle Delaporte: *NATO's Backstage: Working with the „3 Cs” Rules at Allied Command Transformation*. Defense.info, 21. 04. 2018. <https://defense.info/featured-story/2018/04/natos-backstage-working-the-3-cs-rules-at-allied-command-transformation/>
- Funding NATO. 13. 08. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm
- Keith Hartley: *The Economics of Arms*. Agenda Publishing, Newcastle upon Tyne, 2019.
- Keith Hartley: *The Economics of Defence Policy: A New Perspective*. Routledge, London–New York, 2011.
- J.-B. Say, French economist. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/J-B-Say>
- Sípósné Kecskeméthy Klára: *A NATO biztonsági beruházási programja Magyarországon*. Honvédségi Szemle, 2019/2. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/266/258>
- Pap Andrea: *A HM gazdálkodásának aspektusai a 2005–2011 közötti időszakban*. Doktori (PhD-) értekezés. Nemzeti Közszerzői Egyetem, HDI, 2013. [https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12298/Pap%20Andrea%20értekezés?sequence=1&isAllowed=y; DOI: 10.17625/NKE.2014.029](https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12298/Pap%20Andrea%20ertekezes?sequence=1&isAllowed=y;DOI:10.17625/NKE.2014.029)
- Princz László: *Katonai műveletek támogatása a nemzetgazdaság erőforrásai által*. In: Keszely László (szerk.): *Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Sandler, Todd – Hartley, Keith: *The Political Economy of NATO. Past, Present, and into the 21st Century*. Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- Szénes Zoltán: *A NATO békeműveletek Afganisztánban (ISAF) és a védelemgazdaság kérdései*. Hadtudomány, 2008/3–4. https://www.mhht.eu/hadtudomany/2008/3_4/8_12.pdf
- Szénes Zoltán: *A védelemgazdaság helyzete Magyarországon*. Katonai Logisztika, 2015/2. epa.oszk.hu/02700/02735/00080/pdf/epa02735_katonai_logisztika_2015_2_005-052.pdf
- Szénes Zoltán: *Válság vagy sodródás? A védelemgazdaság problémái Magyarországon*. Hadtudomány, 2015/3–4., 91–108. [https://www.mhht.eu/oldsite/hadtudomany/2015/3_4/2015_3_4_9.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.91](https://www.mhht.eu/oldsite/hadtudomany/2015/3_4/2015_3_4_9.pdf;DOI:10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.91)
- Tájékoztató a Haditechnikai és Exportellenőrzési Hatóság tevékenységéről, 2012. Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal. 2013.
- Trends in World Military Expenditure, 2020. SIPRI Fact Sheet, 04. 2021. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/fs_2104_milex_0.pdf
- US Costs to Date for the War in Afghanistan, in \$ Billions, 2001–2021. Watson Institute, Brown University. <https://watson.brown.edu/costsofwar/figures/2021/human-and-budgetary-costs-date-us-war-afghanistan-2001-2022>

Balla Tibor ezredes:

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG LUDOVIKA AKADÉMIÁT VÉGZETT IRÁNYÍTÓI, 1914–1918 (1.)¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.6.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres erejének 1868 óta képezte részét a bevezetés szerint csupán második vonalat alkotó magyar királyi Honvédség.² A Honvédség első világháború idején különböző tábornoki rendfokozatot viselt és a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémiát is elvégzett 14 vezető tábornokának katonai pályafutása kevésbé ismert. Közülük nyolcan még az 1919 utáni időszakban is jelentős szerephez jutottak a Nemzeti Hadseregben, illetőleg a Magyar Királyi Honvédségben. A tanulmány első részében a szerző történelmi-statisztikai és szociológiai módszerek segítségével elemzi a vizsgálat alá vont, s az első világháború során a Honvédség élén álló legismertebb császári és királyi tábornokok személyes adatait, külön kitérve arra, hogy ők milyen társadalmi háttérrel és beágyazottsággal, valamint szakmai felkészültséggel rendelkeztek.

KULCSSZAVAK: magyar királyi Honvédség, Ludovika Akadémia, első világháború, császári és királyi tábornokok, katonai pályafutás

A SZERZŐRŐL:

Dr. Balla Tibor ezredes (DSc), hadtörténész, az NKE kutatóprofesszora

BEVEZETÉS

Jelen tanulmányban a korábban véghez vitt hasonló vizsgálatokat és azok különböző publikációkban³ közzétett eredményeit figyelembe véve a következő elemzéseket végzem el:

- Születési és családi adatok.
- Vallás, iskolai – polgári és katonai – tanulmányok, nyelvismeret.
- Katonai pályafutás, különös tekintettel az elért legmagasabb rendfokozatokra és beosztásokra, a nyugállományba helyezésre, továbbá az első világháborúban való szereplésre.
- Háborúban és hadjáratokban való részvétel, az adományozott kitüntetések, címek és rangok.
- Fontosabb írásművek.
- Halálozás, időpont, hely, sír.

¹ A mű TKP2020-NKA-09 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² A korabeli dokumentumokban az első világháború előtt a magyar királyi Honvédség (vagy időnként honvédség), míg 1919–1945 között a Magyar Királyi Honvédség írásmódot használtak – A szerző megjegyzése.

³ Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyok. Budapest, Argumentum, 2010, 23–43, illetve Uő.: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok. Budapest, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2019, 21–38.

Az előzőek alapján vizsgáljuk meg, hogy a császári és királyi vezérezredes és vezérőrnagy, továbbá magyar királyi vezérezredes és címzetes altábornagy rendfokozattal bíró 14 tábornok adatainak elemzése milyen képet ad számunkra.

SZÜLETÉSI ÉS CSALÁDI ADATOK

A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémiát végzett, az első világháborúban a magyar királyi Honvédséget irányító 14 tábornok szinte kivétel nélkül magyar nevet viselt. Közülük csupán 2 fő (14,28%), Kohn Samu és Daubner Samu változtatta meg eredeti családnevét, előbbi Hazaira, utóbbi a vitézi cím elnyerésével párhuzamosan Doroghyra magyarosított.

Születési időpontjaikat tekintve elmondható, hogy mindenki a Habsburg-monarchia, majd az Osztrák–Magyar Monarchia fennállásának éveiben jött a világra. A születések az 1851 és 1872 közötti évekre esnek (az előbbi Hazai Samu, az utóbbi pedig Belitska Sándor és Dormándy Henrik születési éve), és nagy szóródást mutatnak. Ketten közülük (Nikić János és Czító Károly – 14,28%) az 1855-ös évben, ketten (Gombos Mihály és Mina Alajos) az 1871-es, ketten (Belitska Sándor és Dormándy Henrik) az 1872-es esztendőben születtek, nyolc fő (57,14%) pedig különböző éveken látta meg a napvilágot a fentebbi, 21 évet felölelő időszakban. A tábornokok több mint fele (8 fő – 57,14%) a magyar királyi Honvédség létrehozása, vagyis 1868 előtt, 6 fő (42,85%) pedig az azt követő években jött a világra.

A Nagy Háború kitörésekor, 1914 augusztusában a tábornokok közül 6 személy (42,85%) még nem töltötte be az 50. életévét, 50 és 60 év közötti életkorú volt 6 fő, Hazai Samu és Nagy Gábor viszont már a 60. életévükön is túl voltak.

A tábornokok születési helye minden esetben ismert. Mindannyian a történelmi Magyarország határain belül születtek. A 14 település közül 6 város, 8 pedig község volt. A legtöbben közülük (5 fő – 35,71%) erdélyi születésűek voltak, a Felvidéken 3 fő (21,42%), a Bánságban 2 személy, a magyar fővárosban, Szabolcs, illetve Zemplén vármegyében, valamint a katonai határőrvidéken 1-1 fő született.

A születési helyek közül a trianoni békediktátum után 11 település (78,57%) került Magyarországra új határain kívülre. 5 település Romániához, 3 Csehszlovákiához, 3 pedig a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz.

A szóban forgó tábornokok családi állapotát vizsgálva kijelenthetjük, hogy 1 személy (Nagy Gábor) kivételével mindannyian (92,85%) megnősültek, és a kor szokásainak megfelelően családot alapítottak. Kétszer nősült közülük 2 fő (Belitska Sándor és Dormándy Henrik), 2 tábornok (Bartha Lajos és Szurmay Sándor) egy, Belitska Sándor pedig két alkalommal is megözvegyült. A 14 generális közül csupán 1 személy (Dormándy Henrik) vált el feleségtől. (A válás a 19–20. század fordulójáig ritka jelenségnek számított Magyarországon.⁴) Általában elmondható, hogy a tábornokok ugyanabból a társadalmi rétegből választottak maguknak házastársat, amelyből maguk is származtak. A rangon aluli vagy felüli nősülés nem volt jellemző. Házastársaik többsége középrétegekhez tartozó polgári, kispolgári, értelmiségi családi háttérrel rendelkezett. A katonatisztek átlagosan 10 évvel később házasodtak,

⁴ Az 1870-es és 1880-as években ezer magyarországi lakosra vetítve még csupán 0,07 válás jutott, az 1890-es években ez az arány 0,08-ra nőtt. 1907-től fokozatosan növekedett a válások száma, 1910–1911-ben ezer házasságra 1,9 válás jutott Magyarországon. Kollega Tarsoly István (főszerk.): Magyarország a XX. században. II. kötet. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997, 185.

mint a Monarchia férfinépességének más tagjai.⁵ A tárgyalt csoporthoz tartozó megnősült tábornokok átlagos életkora első házasságkötésük alkalmával 35 év volt.

A tábornokok közül 10 főnek született gyermeke házasságából. Két személy (Czitó Károly és Nagy Gábor) egyáltalán nem rendelkezett gyermekkel, Belitska Sándor két nem vér szerinti gyermeket nevelt második házasságában, Daubner Samu pedig egy örökbe fogadott fiú apja volt. A saját gyermekkel rendelkezők gyerekeinek számát megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy az nem érte el a korban szokásosat. A legtöbben 2–4 gyermeket neveltek. Ketten 1 gyereket, hárman 2 gyereket, ketten 3 gyereket, hárman (Nikić János, Karleusa Fülöp, Rácz Gábor) pedig 4 gyermeket neveltek. Az egy családra eső átlagos gyermekszám (ideszámítva a nem saját gyermeket nevelőket is) a Honvédség első világháborús vezetőinek esetében 2,41 volt.

A kérdéses csoport tagjainak származását, vagyis az apa foglalkozását megvizsgálva, választ kapunk arra a kérdésre, hogy a tábornokok milyen társadalmi csoportokból, rétegekből kerültek ki. Vizsgálódásunk eredményeként azt az általános megállapítást tehetjük, miszerint e 14 tábornok mind középrétegekből, értelmiségi családokból származott. A családi háttér nagy valószínűséggel közrejátszhatott abban, hogy a vizsgálatban szereplő személyek a hivatásos tiszti pályát választották maguknak.⁶ Közülük 1 fő édesapjának császári és királyi hadbíró tábornok, egynek ügyvéd, egynek jegyző, egynek bányahivatalnok, kettőnek földbirtokos, kettőnek kereskedő, egynek orvos, egynek egyetemi tanár, egynek nemes, egynek kalaposmester, kettőnek pedig polgár volt a foglalkozása. A hadbíró tábornok, a köztisztviselői karba tartozók (1 jegyző, 1 bányahivatalnok), a nem köztisztviselő értelmiségiek (1 fő ügyvéd, 1 orvos, 1 egyetemi tanár), a 2 fő kereskedő, a kalaposmester és a 2 polgár (összesen 11 fő – 78,57%) több mint háromnegyedet adták a későbbi tábornokok utánpótlásának.

VALLÁS, ISKOLAI VÉGZETTSÉG, NYELVISMERET

A vizsgált tábornokok vallási hovatartozását görcső alá véve megállapíthatjuk, hogy 5, a történelmi Magyarországon bevett vallás képviselőit találhatjuk meg közöttük. Az ország vallási sokszínűsége és megoszlása körükben is tükröződött, ugyanis a generálisok fele a római

⁵ Ausztria–Magyarország haderejében szigorúan korlátozták azoknak a tiszteknek a számát, akiknek engedélyezték a családalapítást. A tisztek csakis olyan nőkkel köthettek házasságot, akik nem jelentettek megterhelést a kincstár számára, továbbá nem veszélyeztették a tisztikar előkelő társadalmi helyzetét és méltóságát. 1750 óta házassági óvadék, más néven kaució (pénz, kamatozó államkötvény, értékpapír, földbirtok vagy más értékes ingatlan) letétbe helyezését követelték meg a kincstárnál, amelynek kamatait folyamatosan fizették a házastársaknak, s annak révén gondoskodhattak a tiszt özvegyéről a tiszt elhalálása esetén. Minél alacsonyabb rendfokozatú volt egy tiszt, annál magasabb óvadékat követeltek. Az 1907-ben kiadott rendelkezés szerint az alakulatok tisztikarának fele megházasodhatott, viszont a hadnagyoknak 60 000 koronát (évi átlagos alapilletményük mintegy harminczorosát), az őrnagyoknak 30 000 koronát (évi alapilletményük ötszörösét) kellett letétbe helyezniük. Az őrnagnál magasabb rendfokozattal bíró tisztektől nem követeltek kauciót. Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története, 1848–1918. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993, 178–179. A házassági óvadékat általában a menyasszony családja tette le, ezáltal sikerült elérni, hogy minél több tiszt nősüljön be gazdagabb familiákba. A magyar királyi Honvédségben csak 1887-ben tették kötelezővé a kauciót, ami egy 30–40 éves tiszt esetén 40–60 000 korona összeget jelentett, viszont nem korlátozták a nős honvédtisztek számát. Hajdu Tibor: Tisztikar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1999, 245–247., 271.

⁶ A középosztálybeli családokban a gyermekek tiszti pályára irányítása általánosságban a társadalmi ranglétrán történő előrelépésnek, a társadalmi felemelkedésnek vagy a már elért szint biztosításának az útját jelentette. Balla (2010): i. m. 28.

katolikus vallás követője volt. A második helyen az evangélikusok (3 fő – 21,42%), a harmadik helyen 2 fővel (14,28%) a reformátusok, a negyedik helyen pedig 1-1 fővel a görögkatolikusok és a görögkeletiek (ortodoxok) álltak.

A római katolikusok az országos átlagnak⁷ megfelelő arányban képviselték magukat a táborno­kok között, az evangélikusok felülreprezentáltak voltak, a reformátusok aránya pontosan tükrözte az országos arányokat, a görögkatolikusok és a görögkeletiek viszont az ország népességének átlagához képest kevesebben voltak jelen. A görögkeleti vallású családban született Karleusa Fülöp a horvát határőrvidékről, az evangélikus és a görögkatolikus vallás követői az ország bánsági és felvidéki területeiről, a reformátusok a kelet-magyarországi régióból kerültek ki.⁸

A 14 személy közül csupán 1 fő (7,14%), Hazai Samu változtatta meg a felekezeti hovatartozását, aki 1876-ban – tiszti pályájának kezdetén – tért át az izraelita hitről a római katolikus vallásra.

A táborno­kok iskolai végzettségét megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy az a rendelkezésre álló adatok ismeretében viszonylag változatos képet mutat. A polgári tanintézetek közül összesen 11 fő (78,57%) végezte el valamelyik gimnázium legalább három osztályát katonai pályafutása előtt. Hazai Samu és Czító Károly kereskedelmi akadémiát, Szurmay Sándor három főreáliskolai, Dormándy Henrik egy reáliskolai osztályt, Mina Alajos pedig négy polgári iskolai osztályt végzett. Nagy Gábor és Rác Gábor református teológiai tanulmányokat is folytattak.

A katonai tanintézetekre összpontosítva kijelenthetjük, hogy mindösszesen ketten jártak ilyen iskolákba. Karleusa Fülöp a határőrvidéki előkészítő katonaiskolát, majd a károlyvárosi és budapesti császári és királyi hadapródiskolát (ez az iskolatípus elsősorban az alakulatok számára képzett csapattiszteket), Dormándy Henrik pedig a kőszegi császári és királyi katonai alreáliskola első évfolyamát végezte el ludovikás tanulmányait megelőzően. A későbbi táborno­kok közül a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia tényleges tisztképző tanfolyamát mind a 14 általunk vizsgált személy, a Ludovika felsőbb tiszti tanfolyamát pedig 11 fő (78,57%) végezte el eredményesen.

A fentebb leírtak alapján leszögezhetjük, hogy a Honvédséget az első világháború idején irányító táborno­kok mindegyike a katonatiszti hivatás alapjait az 1872 óta a honvéd tisztképzés fellegvárának számító budapesti Ludovika Akadémián sajátította el, s több mint kétharmaduk az intézmény felsőbb tiszti tanfolyamát is abszolválta, amely a vezérkari képzésben való részvételhez és a bécsi Hadiiskolába történő bejutáshoz⁹ elengedhetetlen volt. Csupán Karleusa Fülöp kapta teljes képzését az Osztrák–Magyar Monarchia különböző katonai tanintézeteiben, a határőrvidéki előkészítő katonaiskolától a Ludovika Akadémia felsőbb tiszti tanfolyamának sikeres elvégzéséig.

⁷ 1900-ban a történelmi Magyarországon élő népesség 48,7%-a római katolikus, 10,9%-a görögkatolikus, 13,1%-a görögkeleti, 7,5%-a evangélikus, 14,4%-a református, 4,9%-a zsidó, 0,4%-a unitárius, 0,1%-a pedig egyéb vallású volt. 1910-re az arányok némileg módosultak: római katolikus 49,3%, görögkatolikus 11%, görögkeleti 12,8%, evangélikus 7,2%, református 14,3%, zsidó 5%, unitárius 0,4%. Kollega Tarsoly: i. m. 156.

⁸ Az első világháború magyar királyi Honvédséget irányító táborno­kok katonai pályafutása, előléptetése során a felekezeti hovatartozásnak egyáltalán nem volt meghatározó jelentősége.

⁹ 1873-tól kezdve évente 8, a Ludovika Akadémia felsőbb tiszti tanfolyamát elvégzett honvédtisztet vettek fel felvételi vizsga nélkül a kétéves (majd 1906-tól már hároméves) képzési idejű bécsi Hadiiskolába. A végzés után ők visszatértek a magyar királyi Honvédséghez, és ott a császári és királyi vezérkar névleges tagjaiként szolgáltak.

Az általunk vizsgált 14 tábornok katonai életpályája során meghatározó szerephez jutottak a magasabb katonai képzettséget biztosító intézmények. A császári és királyi vezérkar 1852-től Bécsben működő szakiskoláját, a császári és királyi Hadiiskolát a későbbi tábornokok közel kétharmada, 9 fő (64,28%) végezte el sikeresen, 5 fő viszont egyáltalán nem. Az előbbieket 2-3 éves próbaidőre beosztották a vezérkarba, s ha bizonyították rátermettségüket, átkerültek a vezérkari tiszti testületbe. A vezérkari szolgálatot időnként félbeszakították, és a tiszteket általában egy év csapatszolgálatra vezényelték, hogy fenntartsák a törzstisztek, valamint a vezérkari tisztek közötti kapcsolatot.¹⁰ A fenti tények ismeretében megállapíthatjuk, hogy a Ludovika Akadémiát végzett honvédtiszteknek nagy esélyük volt arra, hogy bekerüljenek a vezérkari testületbe, de összességében a honvédtisztek nem képviseltek nagy létszámot abban.

Valamely tábornoki rendfokozatba történt kinevezésük előtt öten (Hazai Samu, Nikić János, Czitó Károly, Belitska Sándor, Dormándy Henrik) tanítottak közülük a Honvéd Ludovika Akadémia valamelyik tanfolyamán, és voltak részesei a honvédtiszti utánpótlás nevelésének.

A kérdéses tábornokok nyelvismerete, továbbá az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében, illetőleg a Honvédségben teljesített katonai szolgálat között szoros összefüggés mutatható ki.¹¹ A 14 általunk elemzett tábornok közül 2 fő (Belitska Sándor és Gombos Mihály) 6 nyelven, 5 fő 5 nyelven, szintén 5 fő 4 nyelven, Daubner Samu 3, Nagy Gábor pedig csupán 2 nyelven volt képes valamilyen szinten kommunikálni pályafutása során. Leszögezhetjük, hogy ezen tábornokok általában 4-5 nyelvet használtak tevőlegesen vagy alkalmasszerűen.

Közel kétharmaduk (9 fő – 64,28%) 2 nyelven, 2 személy (Nikić János és Karleusa Fülöp) 3 nyelven, 3 tábornok (Nagy Gábor, Gombos Mihály és Rác Gábor) pedig kizárólag magyarul beszélt és írt tökéletes szinten. A többi nyelvet általában a szülői házban vagy későbbi tanulmányaik során sajátították el.¹²

A magyar királyi Honvédség szolgálati és vezényleti nyelvén, magyarul mindnyájan tökéletesen beszéltek és írtak. Az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregében a szolgálati érintkezésben és vezényleti nyelvként használt németet kivétel nélkül mindnyájan tudták alkalmazni valamilyen szinten: 10 fő (71,42%) tökéletesen, 2 személy (14,28%) jól, szintén ketten (Nagy Gábor és Rác Gábor) pedig a szolgálat igényeinek megfelelően. A magyar, valamint a német nyelv – amelyet mindnyájan értettek és használtak a mindennapi szolgálatuk során, továbbá többen a magánéletükben is – mellett az általuk leggyakrabban használt a katonaiskolákban kötelezően oktatott, továbbá a 19. században a magyar polgári társadalomban előszeretettel beszélt francia volt, amelyet 10 fő (71,42%) értett közülük (2 fő jól, 1 személy meglehetősen jól, 5 fő szükségképpen, 2 személy pedig kevésbé). A szlovák nyelvet 7 fő, a vizsgált tábornokok fele használta valamilyen szinten: 1 fő tökéletesen, 4 személy szükségképpen, 2 tábornok pedig a szolgálat igényeinek megfelelően. Az orosz nyelvet szintén 7 tábornok értette és használta:

¹⁰ Balla (2010): i. m. 29.

¹¹ 1868 után a császári és királyi (a köznyelven közös) hadseregben, illetőleg a magyar királyi Honvédségben szolgáló tisztek túlnyomó többsége a német, illetve a magyar hivatalos szolgálati és vezényleti nyelven kívül kénytelen volt legalább egy más nyelven érintkezni katonáival, beosztottjaival. Egy felvidéki kiegészítésű közös ezred tisztjeinek például a német mellett a szlovák, a magyar és a rutén nyelvet is ismerniük és sokszor használniuk kellett. Az elfogadott minimumot a szolgálat igényeinek megfelelő minősítés jelentette (a legfontosabb 150-200 kifejezés ismeretét feltételezte, melynek segítségével a tiszt érintkezni tudott katonáival). Az ezrednyelv vagy -nyelvek ismeretéről egy bizottság előtt kellett számot adni, amely a tisztnek az alakulatnál való szolgálatkezdésétől számítva három éven belül ült össze. Ha megbukott a vizsgán, két év halasztást kapott, de ha akkor is kudarcot vallott, alkalmatlanság címén nem léptették elő. Deák: i. m. 130.

¹² Balla (2010): i. m. 32.

1 fő jól, 3 személy szükségképpen, hárman pedig kevéssé. A román nyelvet hatan (42,85%) használták, 4 fő a szolgálat igényeinek megfelelően, 2 személy pedig szükségképpen. A horvát nyelvet 4 személy (28,57%) értette és használta (2 fő tökéletesen, egy személy szükségképpen, 1 tábornok pedig a szolgálat igényeinek megfelelően).

KATONAI PÁLYAFUTÁS

Az első világháborús honvédségi vezetők katonai előmenetelét és az általuk elért legmagasabb katonai rendfokozatok megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy minél magasabb rendfokozatot értek el, számuk annál kevesebb. Az összes vizsgált tábornok pontosan fele 1918 novemberéig a vezérőrnagyi rendfokozatot érte el, őket az altábornagyok követték (4 fő – 28,57%), a gyalogsági és a címzetes gyalogsági tábornokokat 1-1, a vezérezredekset csupán 1 fő (7,14%) képviselte. Az első világegés befejezéséig csupán Nikić János viselt címzetes tábornoki rendfokozatot. 1919 után a Nemzeti Hadseregben, majd a magyar királyi Honvédségben összesen 9 tábornokot (64,28%) léptettek elő. (1918 előtt a különböző rendfokozatokba az uralkodó, majd a kormányzó nevezte ki az adott személyeket.) 6 személy kapott valamilyen magyar királyi honvéd címzetes tábornoki (2 fő címzetes gyalogsági tábornoki, 4 fő pedig címzetes altábornagyi) rendfokozatot. Dormándy Henrik és Mina Alajos magyar királyi altábornagyi előléptetésben részesült az 1919 utáni időszakban, Szurmay Sándor pedig – a korábbi gyalogsági tábornoki rendfokozatával egyenértékű – magyar királyi vezérezredek rendfokozatot viselhetett 1941 augusztusa után.

Az első világháború idején mintegy 1200 főt számláló osztrák–magyar tábornoki kar elitjébe tartozó,¹³ a Ludovika Akadémiát elvégzett és a Honvédséget irányító 3 tábornok vezérőrnaggyá történt kinevezésekor átlagosan 50 éves volt, majd (még 1918 novembere előtt) 60 évesen kapták meg az általuk elért legmagasabb rendfokozatot (Hazai Samu 64 éves korában lett vezérezredek, Nikić János 62 évesen címzetes gyalogsági tábornok, Szurmay Sándor pedig 56 évesen gyalogsági tábornok). A legmagasabb rendfokozatként altábornagyi rangot viselt 4 tábornokot átlagosan 52 éves korában nevezték ki vezérőrnaggyá, majd 55 évesen lettek altábornagyok. Az általunk vizsgált és 1918 novemberéig csupán vezérőrnaggyá kinevezett 7 fő átlagosan 51 éves korában érte el a Monarchia fegyveres erejében rendszeresített legalacsonyabb tábornoki rendfokozatot.¹⁴

¹³ Az Osztrák–Magyar Monarchia tábornoki elitjébe az 1200 fős tábornoki kar legmagasabb rendszeresített rendfokozatokat (tábornagyok, vezérezredek [csak 1915-től], gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyok) elért 178 tagját sorolhatjuk.

¹⁴ A gyors és csillogó katonai karrier lehetősége a hadseregben csupán az uralkodóház és néhány főhercegi, hercegi család számára volt lehetséges. 1868 után a Honvédségben viszonylagosan könnyebb volt az előrelépés pl. az 1890-es években a Ludovikát végzett hadnagyból 9 év alatt lehetett százados, megelőzve a császári és királyi tisztek előléptetésének tempóját. A Honvédséghez történt áthelyezés előnyös volt a tisztek számára, hiszen többnyire azonnal vagy néhány hónap múlva eggyel magasabb rendfokozatba való kinevezéssel járt együtt. A főhadnagyi rendfokozat esetében általában 4-5, a századosinál 4-6, az őrnagyinál 6-10, az alezredesinél 3-4, az ezredesinél 3-6 év volt a várakozási idő. Egy csapattiszt mintegy 30 évi szolgálat után érte el az ezredesi rendfokozatot, vezérkari tisztársá viszont 20-25 évi szolgálat után már vezérkari ezredes lehetett. A minimális várakozási idő fegyvernemenként is különbözött, míg egy gyalogságnál szolgáló ezredes átlagos életkora 51,8 év, egy lovasságié 46,2 év, egy vezérkari ezredesé 45,6 év, egy tüzér ezredesé 55 év volt. Hajdu: i. m. 217–218. A Monarchia fennállásának időszakában a haderőben történt gyors előléptetés kulcsa az iskolai végzettség és a felsőbb fokú továbbképző tanfolyamok elvégzése volt. A felekezeti vagy nemzetiségi hovatartozásnak semmiféle szerepe nem volt a tiszt karrier alakulásában. Akik valamelyik katonai akadémián végeztek, nagyobb esélyük volt a Hadiiskolára, majd utána a vezérkarba való bejutásra, ahonnan végül a tábornokok kerültek ki. Deák: i. m. 234–235.

Általában véve kijelenthetjük, hogy a vezérkari képesítéssel rendelkező tisztek gyorsabban haladtak előre a katonai rangsorban. Esetünkben a vizsgált személyek közel kétharmada, 9 fő (64,28%) rendelkezett vezérkari végzettséggel.

A Honvédséget irányító tábornokok közül kivétel nélkül mindenkit magasabb rendfokozatokba neveztek ki az uralkodó az első világháború éveiben. 4 főt (Hazai Samu, Bartha Lajos, Czító Károly, Dormándy Henrik) kétszer is eggyel magasabb rendfokozatba neveztek ki az uralkodó, míg 10 tábornok (71,42%) korábban viselt rendfokozatához képest csupán egyet lépett előre a ranglétrán.

Az előléptetések békeidőben, 1868 után május és november 1-jével rangsorban történtek. Arra a magyar királyi Honvédségnél a honvédelmi miniszter, a császári és királyi hadseregben pedig a közös hadügyminiszter tett javaslatot az uralkodónak. Őrnaggyá eleve azokat a tiszteket neveztek ki, akiket méltónak és képesnek tartottak arra, hogy pályafutásukat ezredesként vagy tábornokként fejezzék be, valamint sikeresen elvégezték az előírt különleges előkészítő (törzstiszti) tanfolyamot. Néhány tiszt magasabb rendfokozatba történő kinevezését egy évre, vagy akár hosszabb időre is visszatartották, ha képzettségük vagy vezetési gyakorlatuk nem bizonyult elegendőnek, továbbá nem tanulták meg az ezrednyelvet, esetleg a jellemét ítélték kiforratlannak.

A közös hadseregben és a Honvédségnél minden évben megrendezett ún. őszi gyakorlatokon az előléptetendő tisztek szakmai alkalmasságát is próbára tették, ami általában a beosztásában megszokottnál magasabb csapat- vagy seregtestek, illetve szervezeti egységek irányítását jelentette. A katonai előjárók szigorúan véleményezték teljesítményüket, amely jelentős mértékben befolyásolhatta a tiszt magasabb rendfokozatba történő előrelépését vagy annak elmaradását.¹⁵

A különböző hadjáratok és különösen az első világháború idején nagy eltérések mutatkoztak, mivel többen az egyes hadszíntereken vagy a hátszországban szerzett háborús érdemeikért soron kívüli előléptetésben részesültek. Utóbbira nem csupán a harctéren tanúsított hősiesség vagy sikeres tevékenység, hanem a kiváló egyéni tulajdonságok és cselekedetek alapján is sor kerülhetett. A szakmai értékelő bizottság javaslatára az uralkodó különleges kegyként engedélyezte az ilyen előléptetéseket.¹⁶

Ezek a tábornokok pályafutásuk során váltakozva töltötték be gyakorló csapattiszti és vezérkari beosztásokat. Az egyes fegyvernemeknél a következő arányban képviseltették magukat: 13 fő (92,85%) a gyalogságnál, Czító Károly viszont a lovasságnál kezdte meg katonai szolgálatát. (A Monarchia szárazföldi haderejének bevetetősége szerint csupán második vonalát alkotó magyar királyi Honvédség alárendeltségében 1868-tól csak gyalogság és lovasság létezett, a tüzér fegyvernemet 1913. március 1-jén hozták létre.) Az általunk vizsgált tábornokok pontosan fele, 7 fő (Hazai Samu, Nikić János, Szurmay Sándor, Czító Károly, Daubner Samu, Karleusa Fülöp, Rác Gábor) rendfokozat nélküli honvédként kezdte pályafutását a Honvédségben.

A legmagasabb beosztás, amit a Honvédség irányítói az első világháború idején elértek, igen változatos volt. A legtöbben (5 fő – 35,71%) hadosztály-, négyen dandárparancsnoki, ketten honvédkerületi parancsnoki beosztásban szolgáltak a háború idején. A tábornokok közül pályafutásuk végén többen fontos posztokat töltöttek be. A legfontosabb beosztásba Hazai Samu került, aki az osztrák–magyar fegyveres erők utánpótlási ügyeinek főnökeként fejtett

¹⁵ Balla (2010): i. m. 39.

¹⁶ Deák: i. m. 212.

ki eredményes tevékenységet 1917–1918-ban Bécsben, s egyben Ausztria–Magyarország haderejének vezérkari főnöke után a második legfontosabb tisztséget is ellátta.

Hazai Samu 1910–1917 között, utódja – a világháború során két éven át csoport- és hadtestparancsnoki beosztást ellátott –, Szurmay Sándor pedig 1917–1918-ban töltötte be a magyar királyi honvédelmi miniszteri tisztséget. Bartha Lajos 1915–1918 között a Ludovika Akadémia parancsnoka, Tabajdi Kálmán 1917–1918-ban a Honvédelmi Minisztérium államtitkára, Nagy Gábor 1913–1918 között a magyar királyi Csendőrség felügyelője, Belitska Sándor 1918 november–decemberében a magyar királyi Honvédség, majd a Magyar Néphadsereg főparancsnoka volt, Dormándy Henrik pedig 1918 október–novemberében a magyar honvédelmi miniszter képviselőjeként tevékenykedett a császári és királyi Hadsereg-főparancsnokságon, Badenben. A fent felsorolt beosztások összefüggtek a tábornokok által elért legmagasabb rendfokozatokkal, hiszen pl. a hadtestparancsnoki beosztás a gyalogsági tábornoki, a hadosztály- és honvédkerületi parancsnoki beosztás az altábornagyi (címzetes gyalogsági tábornoki, címzetes lovassági tábornoki, címzetes tábornagy), a dandárparancsnoki pedig a vezérőrnagyi rendfokozat meglétét feltételezte.

Pályafutása során mind a 14 későbbi tábornok a kiegyezés után felállított magyar királyi Honvédségben kezdte meg szolgálatát. Közülük 4 fő (Czitó Károly, Daubner Samu, Karleusa Fülöp és Rácz Gábor) pályája folyamán végig a Honvédségben szolgált, általában csapattiszt és parancsnoki beosztásokban. Nagy Gábor is a Honvédségben kezdte meg szolgálatát, de pályafutása legnagyobb részében a magyar királyi Csendőrségnél töltött be különböző beosztásokat, egészen 1918 végéig. A fenti 5 tábornok közül egyik sem végezte el a bécsi Hadiiskolát, vagyis nem rendelkeztek vezérkari képzettséggel. 9 tábornok pályafutása során szintén végig a Honvédségnél szolgált, ám ottani szolgálatukat hosszabb-rövidebb időre a császári és királyi hadseregben vagy intézményekben töltött vezérkari beosztásokkal szakították meg. Ők természetesen mindnyájan elvégezték a vezérkari szakiskolát Bécsben.

Közülük Hazai Samu szolgált a leghosszabb ideig egyfolytában (nyugállományba helyezéséig több mint 45 éven át). A Monarchia fegyveres erejében legrövidebb ideig – 1918 végéig számítva – Belitska Sándor és Mina Alajos teljesített szolgálatot, mindketten „csupán” 28 évet töltöttek a Honvédségben.

A tábornokok közül 13 fő (92,85%) szolgált aktívan végig az első világháborúban. Nikić Jánost 1915 végén nyugállományba helyezték, majd hátszági feladatok ellátására ténylegesítették, s még a háború vége előtt, 1918 áprilisában visszahelyezték a korábbi nyugállományba. A vizsgált személyek közül tízen a világháború idején a fronton és a hátszágban egyaránt szolgáltak, 2 fő (Hazai Samu és Nagy Gábor) végig a hátszágban teljesített szolgálatot,¹⁷ 2 tábornok (Gombos Mihály és Karleusa Fülöp) a háború alatt végig frontszolgálatot látott el. 3 tábornok (Szurmay Sándor, Gombos Mihály és Mina Alajos) honvéd és közös hadseregbeli csapat- és seregtesteket egyaránt irányított.

Az első világháborús katonai összeomlást követően a Honvédség tábornokai közül 8 fő (57,14%) szolgált tovább a Nemzeti Hadseregben, majd a magyar királyi Honvédségben. 1918 novembere előtt közülük 1 fő (Bartha Lajos) császári és királyi altábornagyi, 7 tábornok pedig császári és királyi vezérőrnagyi rendfokozatot viselt. Megállapíthatjuk, hogy az alacsonyabb rendfokozatú és egyúttal fiatalabb tábornokok szolgálták tovább hazájukat

¹⁷ Volt olyan tábornok, akit megrendült egészsége miatt helyeztek hátszági beosztásba a háború folyamán. Bartha Lajos 1914-ben két alkalommal is komolyabb harctéri sebesülést szenvedett, emiatt került 1915 áprilisában a budapesti Ludovika Akadémia parancsnoki székébe. Balla Tibor: A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia parancsnokai a Nagy Háború idején. Hadtudományi Szemle, 2019. Különszám, 17–26.

a magyar haderőben. Őket 1919–1920-ban igazoló eljárásnak vetették alá, amelynek során számot kellett adniuk az 1918 őszétől 1919 augusztusáig folytatott tevékenységükről.¹⁸

Az általunk vizsgált tábornokok pályája során néhány esetben párhuzamok fedezhetők fel. Például Belitska Sándor és Dormándy Henrik csupán néhány nap eltéréssel születtek, egyszerre (Dormándy egy évfolyammal feljebb) jártak a Ludovika tisztképző, majd 1892–1893-ban az Akadémia felsőbb tiszti tanfolyamára, valamint 1893–1895 között a bécsi Hadiiskolára. Mindkettőjüket 1890-ben nevezték ki hadnaggyá, s közel egy időben (Belitskát 1917. augusztus 1-jén, Dormándyt pedig 1918. február 1-jén) léptették elő őket vezérőrnaggyá.

Katonai pályafutásuk a nyugállományba helyezéssel zárult. A legkorábban, még az első világháború vége előtt és 60 éves korában Nikić Jánost helyezték nyugállományba (1915. december 12-én, majd rövid aktiválás után, 1918. április 1-jén helyezték vissza végleg a korábbi nyugdíjba). Hazai Samut 1918. december 1-jén, 8 tábornokot 1919. január 1-jén, 4 főt pedig 1919. március 1-jén helyeztek kényszerűségből nyugállományba.¹⁹ A Nemzeti Hadseregben és a Honvédségben tovább szolgáló 8 fő az 1920. június 1. és 1925. augusztus 1. közötti időszakban került végleg nyugállományba.

HÁBORÚKBAN, HADJÁRATOKBAN VALÓ RÉSZVÉTEL

A 14 tábornok közül egyik sem vett részt a Habsburg-monarchia által, valamelyik 1914 előtt vívott dinasztikus háborúban vagy hadjáratban, megszálló hadműveletben, vagyis egyikük sem rendelkezett 1914 előtt szerzett harci tapasztalattal.²⁰

ADOMÁNYOZOTT KITÜNTETÉSEK, CÍMEK ÉS RANGOK

A szóban forgó tábornokok tehetségét és szakmai érdemeit számos kitüntetéssel is elismerték. Az Osztrák–Magyar Monarchia kitüntetései közül a legtöbben a szolgálatban eltöltött idő után járó (általában 25, 30, 40 év), illetőleg az uralkodói jubileumokra, továbbá a mozgósításban való részvétel okán adományozott (Katonai Tiszti Szolgálati Jel I–III. osztálya, Jubileumi Emlékérem a fegyveres erő számára [1898], Katonai Jubileumi Kereszt [1908], az 1912–1913. évi Mozgósítási Kereszt), valamint a hadi vagy polgári érdemek után kapható kitüntetéseket birtokolták. Hadi érdemekért leggyakrabban a Katonai Érdemkereszt, az Osztrák Császári Lipót Rend, az Osztrák Császári Vaskorona Rend, a Katonai Érdemérem, az Osztrák Császári Ferenc József Rend különféle fokozatait, Hadiérmet, az első világháború alatti polgári érdemekért a Vöröskereszt Érdemcsillagát hadidíszítménnyel, a Vöröskereszt Díszjelvényének különböző osztályait kapták meg az arra érdemesek.

Az adományozott külföldi kitüntetések elfogadását és viselését a birodalom uralkodója által történt engedélyezéshez kötötték. Az adományozás a legkülönfélébb alkalmakkor és indokkal történhetett, így például a külföldi uralkodóknak, államfőknek, politikusoknak, katonai

¹⁸ Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg számára. Szabályrendeletek. 1919/52., 193–197.

¹⁹ A nyugdíjak összege a legutolsó elért rangtól függően differenciált volt. Például a címzetes gyalogsági és lovassági tábornok, valamint a tábornagyról éves nyugdíja 40 évi szolgálat után 16 800, az altábornagyé 14 000 korona volt.

²⁰ A birodalom hadserege 1867 és 1914 között élte át fennállásának egyik leghosszabb békeidőszakát, a tiszteknek évtizedeken át nem nyílt alkalmuk a harctéren megmérteni alkalmasságukat. Az évente megrendezett, általában az uralkodó részvétele mellett lezajlott nagy hadgyakorlatokon pedig alig volt lehetőségük a korszerű háborús harc helyzetek begyakorlására, az új haditechnika kipróbálására, a hadművészet terén bekövetkezett változások gyakorlatba való átültetésére.

delegációknak a Monarchiában vagy az osztrák–magyar uralkodó, trónörökös kíséretében lévő tisztek, tábornokok más országokban tett hivatalos látogatása, a világháború idején pedig a német, bolgár, török szövetségesekkel együtt végrehajtott hadjáratokban, offenzívákban való részvétel egyaránt alkalmat teremtett az arra érdemesítettek kitüntetésére, amely a Központi Hatalmak országai által viszonyossági alapon történt.

A Habsburg- vagy osztrák–magyar kitüntetések közül a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét egyedül Szurmay Sándor, az Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztályát 11 fő, a Nagy Katonai Érdemérmét 1 fő, a Bronz Katonai Érdemérmét 12 fő, az Ezüst Katonai Érdemérmét 1 fő, az Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztjét 12 fő, a Katonai Tiszti Szolgálati Jel II. osztályát 7 fő, a Katonai Tiszti Szolgálati Jel III. osztályát mindenki, vagyis 14 fő, a Katonai Érdemkeresztet (1914 előtt) 13 fő, a Katonai Érdemkereszt III. osztályát hadidíszítménnyel 6 fő, a Katonai Érdemkereszt II. osztályát hadidíszítménnyel 3 fő, az Osztrák Császári Vaskorona Rend II. osztályát 5 fő, az Osztrák Császári Ferenc József Rend tisztkeresztjét 4 fő, az Osztrák Császári Ferenc József Rend lovagkeresztjét 1 fő, a Károly Csapatkeresztet 4 fő, az 1912–13. évi Mozgósítási Keresztet 3 fő, a Sebesültek Érmét 2 fő, a Vöröskereszt I. osztályú Díszjelvényét hadidíszítménnyel 4 fő, a Vöröskereszt Tiszti Díszjelvényét 2 fő, a Magyar Királyi Szent István Rend parancsnoki keresztjét 1 fő, a Vöröskereszt Érdemcsillagát hadidíszítménnyel 1 fő, a Magyar Háborús Emlékérmét kardokkal, sisakkal 1 fő, a Tiszti Ezüst Vitézségi Érmét 1 fő, a Tiszti Arany Vitézségi Érmét 1 fő, a Magyar Érdemkereszt I. osztályát 1 fő, a Kormányzói Dicséző Elismerést 1 fő, a Különös Kormányzói Elismerést 1 fő, a Magyar Hadiérmét 1 fő számára adományozták a tábornokok közül. Összesen 12 fő kapott külföldi kitüntetést is pályája során. Általában a világháború folyamán a Monarchiával szövetséges országok kitüntetéseit kapták meg, így a legtöbben (11 fő) valamilyen német kitüntetést, 4 személy török, 1 fő pedig bolgár kitüntetést viselhetett az egyenruháján.

A rendelkezésre álló adatok ismeretében megállapíthatjuk, hogy a tábornokok közül 2 fő (Hazai Samu és Szurmay Sándor) viselt a Monarchia uralkodója által számára adományozott magyar bárói rangot, 6 személy pedig magyar nemesi címet és nemesi előnevet.²¹ Utóbbiak közül öröklött nemességgel 3 fő (21,42%) büszkélkedhetett, hárman pedig saját jogon, szolgálati érdemeikért kaptak nemesi címet és előnevet.

A 14 általunk vizsgált tábornok közül ketten (Hazai Samu és Szurmay Sándor) valóságos belső titkos tanácsosi méltóságot kaptak, Belitska Sándor pedig magyar királyi titkos tanácsosi méltóság tulajdonosa volt, hatan vitézi címmel rendelkeztek, 2 fő (Hazai Samu és Szurmay Sándor) még 1918 előtt adományozott ezredtulajdonosi címet birtokolt, Szurmay Sándor pedig a Mária Terézia Katonai Rend rendi káptalanjának tagja volt.

²¹ 1868 után a tényleges csapatszolgálatban 30 évet szolgált és legalább egy hadjáratban vagy háborúban részt vett tisztek jogot formálhattak nemesi pátenstre. A többi bajtársuknak a nemesség adományozásához 40 évi feddhetetlen szolgálatot kellett igazolnia. Mindez azt jelentette, hogy az illető tiszttel közel járt a nyugállományba helyezéshez. Deák: i. m. 200–201. A nemesi cím használatát igazoló eljáráshoz kötötték, ismert főrangú családok esetében attól eltekintettek. A tisztek ingyen kapták nemesi pátenstüket, a gyakorlatban legalább 120–150 forintot kellett fizetniük, megválaszthatták nemesi előnevüket, valamint megtervezhették címerüket. Többen annak a településnek a nevét választották előnévként, ahol csatában harcoltak (pl. uzsoki Szurmay Sándor) vagy ezredük állomásozott. Balla (2010): i. m. 35.

ÍRÁSMŰVEK

A táborno­kok kö­zül né­há­nyan írásmű­veik­kel is hoz­zá­járultak a ma­gyar hadtu­do­mány gaz­da­gí­ta­sa­hoz. Kö­zülük 5 fő (35,71%) ne­vé­hez fű­ző­dik va­lamí­lyen kiad­vány. Hazai Sa­mu és Szur­may Sán­dor je­lentős pub­li­ká­ciós te­vé­keny­sé­get fejtett ki, Be­litska Sán­dor ne­ve alatt a Ma­gyar Ka­tonai Kö­zlöny­ben látott nap­vilá­got egy ta­nul­mány és egy rö­vid cikk, Bartha La­jos az 1. hon­véd gya­lo­ge­zred vilá­ghá­bo­rús em­lé­ka­lbumá­nak ös­szé­ál­lí­ta­sa­ban vett részt, Rác­z Gá­bor pe­dig a 9. hon­véd gya­lo­ge­zred törté­ne­tét fog­lalta ös­sze. Kö­zülük – Rác­z Gá­bor ki­vételével – min­dannyian ve­zér­ka­ri ké­pe­si­tés­sel és minősítéssel bírtak. Általánosságban elmondhatjuk, hogy főként a ve­zér­ka­ri be­osztá­so­kban szol­gált ti­sztek éreztek ma­gu­kban ké­sz­te­tést hadtu­do­mányi mű­vek vagy cik­kek megírásá­ra. A vizsgálat alá vont többi 9 tá­bo­rnok ne­vé­hez nem kö­thető sem­milyen pub­li­ká­ció.

A HALÁLOZÁS IDŐPONTJA ÉS HELYE

Az em­lí­tett tá­bo­rnokok ha­lá­lo­zá­si idő­pont­jait ele­mezve ki­derül, hogy azok az 1926 és 1954 kö­zötti évekre esnek (1926-ban Czító Károly, 1954-ben pe­dig Mina Alajos hunyt el), és vi­szony­la­go­san nagy szó­ródást mu­tatnak a fenti kö­zel há­rom évtizedet fe­le­le­lő idő­szakban. 1926 és 1930 kö­zött 3 fő, 1931 és 1940 kö­zött 4 szemé­ly, 1941 és 1946 kö­zött 6 tá­bo­rnok, 1946 után csu­pán 1 szemé­ly ha­lá­lo­zott el. Több­en is ugyanabban az évben hunytak el (Karleusa Fülöp és Nikić János 1930-ban, Nagy Gábor és Daubner Sa­mu 1936-ban, Dormándy Hen­rik és Gombos Mihály egyaránt 1943-ban). Ketten (Nikić János és Rác­z Gá­bor) egy­formán 74 éves ko­rukban tá­voztak az élők sorából. 67 és 70 éves ko­ra kö­zött 2 (14,28%), 71 és 80 éves ko­ra kö­zött 8 (57,14%), 81 és 91 éves ko­ra kö­zött pe­dig 4 szemé­ly (28,57%) halt meg. El­halá­lo­zá­su­k idő­pont­jában átlagos életko­ruk 77 év volt. Kö­zülük a leg­fiatalabb Be­litska Sán­dor volt, aki 67 évesen, a leg­idősebb pe­dig Hazai Sa­mu, aki 91 éves ko­rában szen­derült jobblétre. A ha­lá­lo­zá­so­k helyé­nek eloszlását meg­vizsgálva meg­ál­lí­tha­tuk, hogy a 14 település kö­zül 11 vá­ros, 3 pe­dig kö­zség volt. Az első vilá­ghá­bo­rús hon­védségi tá­bo­rnokok kö­zül 13 fő a tu­lajdonképpen trianoni Ma­gyarorszá­g terü­letén (10 fő Bu­da­pe­sten, 1 fő Zala, 1 fő Pest, 1 fő pe­dig Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében fekvő településen), 1 fő (Nikić János) pe­dig Ju­goszlá­via terü­letén, Újvidéken hunyt el. A tá­bo­rnokok kö­zül leg­több­en termé­szetes elő­re­ge­dés kö­vet­ke­zé­ben tá­voztak az élők sorából, erőszakos halált senki sem halt kö­zülük.

Emléküket az utókor, va­lamint a ma­gyar és a nemzetközi hadtörté­ne­ti­írás ké­pvi­se­lői mel­lett közterü­letek és hon­védségi szerve­zetek, intézmények, alakulatok nevei is őrzik.

(A tanulmány második, befejező részét folyóiratunk 2023/1. számában közöljük.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla Tibor: *A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia parancsnokai a Nagy Háború idején.* Hadtudományi Szemle, 2019. Különszám, 17–26. DOI: 10.32563/hsz.2019.1.kesz.1

- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2019.
- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornaszernagyok*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010.
- Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatiszjteinek társadalmi és politikai története, 1848–1918*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.
- Hajdu Tibor: *Tisztikar és középosztály, 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei*. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1999.
- Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században. II. kötet. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság*. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997.
- Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg számára. Szabályrendeletek. 1919/52.

A HADIFINANSZÍROZÁS GAZDASÁGI ALAPJAI

Az olvasó a kötet évszázadokon átívelő, Európa különböző államaihoz kapcsolódó tanulmányain keresztül ismerheti meg, hogy a különböző korok, az eltérő gazdasági súllyal rendelkező államok milyen módon biztosították hadseregük, illetve az egyes háborúk pénzügyi hátterét, milyen azonos, de mégis eltérő válaszokat adtak a felmerülő problémákra, és milyen hatással voltak a hadivállalkozások a gazdaságra és annak szereplőire.

Szerkesztők: Pósán László,
Veszprémy László, Isaszegi János
Megjelenés éve: 2022
432 oldal
Ára:

7800 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.

Szakály Sándor:

OLASZ SZEMMEL KUN BÉLA MAGYARORSZÁGÁRÓL

Guido Romanelli emlékezéséről

Alig valamivel több, mint hat hónap Magyarországon 1919-ben – és megannyi élmény, történés egy háborút veszített országban, annak is leginkább a fővárosában. Ezen hónapok alatt Guido Romanelli olasz tüzér alezredes volt a Budapesten „állomásozó” olasz katonai misszió vezetője, illetve 1919 augusztusától a misszió beosztottja. „Harcálláspontja” – bajtársaiéval együtt – a budapesti Ritz Szálloda volt, a Duna pesti partján.

A világháborúban győztes Olaszország a korábbi fegyverszüneti megállapodás értelmében katonai missziót állomásoztatott Bécsben és Budapesten, amelynek tagjai figyelemmel kísérték a magyarországi belpolitikai változásokat, a fegyverszüneti egyezmény betartását, és az egykori Magyar Királyság területén hadifogságban volt olasz katonák hazautazásainak ügyeit is intézték. A misszió, illetve annak vezetője közvetlen kapcsolatot tartott fenn a Párizsban székelő békekonferencia nagy hatalmú vezetőivel, közvetítette az onnét érkezett üzeneteket, és eljárta nem kevés személy érdekében a „tanácskormány” tényleges vezetőjénél, Kun Bélánál.

Romanelli alapos és pontos megfigyelő volt. Jól kiigazodott ezen rövid idő alatt is a magyarországi viszonyok között, „Kun Béla Magyarországon”. Kitűnő leírásokat ad emlékiratában a Magyarországi Tanácsköztársaság – 1919 júniusának végétől már Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság – vezetőiről, a különböző érdekcsoportok ellentéteiről és azokról a viszonyokról, amelyek a Tanácsköztársaság létrejötte után jellemezték Budapestet, de gyakorlatilag az egész „tanács Magyarországot”.

Romanelli jó diplomatának is bizonyult, és ha kellett, határozottságot is mutatott. Nevét 1920 után tisztelettel emlegették a Magyar Királyságban. A ludovikások megmentőjének tekintették. A proletárdiktatúra ellen 1919. június 24-én főleg az egykori Ludovika Akadémia – akkor már Vörös Parancsnokképző tanfolyam – hallgatói ragadtak fegyvert, hogy megbuktassák a kommunisták hatalmát, de a kísérlet kudarcot vallott. A Kormányzótanács tagjai közül számosan a legszigorúbb megtorlást kívánták, nyilvános kivégzéseket az Oktogonon. Az olasz katonai misszió vezetője ennek vette elejét. Határozottan tiltakozott Kun Bélánál, és komoly szankciók bevezetését emlegette az egyébként is komoly nehézségekkel küzdő „tanács Magyarország” ellen. Kun Béla és a Kormányzótanács meghátrált. Elma-

radtak a kivégzések. A fegyveres ellenforradalomban részt vevő tisztek – vagy ahogyan akkor nevezték őket, a volt tisztek, lévén a rendfokozatokat eltörölték a Vörös Hadseregben – különböző büntetésvégrehajtási intézetekbe kerültek, míg a „ludovikások” – ahogy arról néhai Kéri Kálmán, egykoron maga is „ludovikás ellenforradalmár” mesélt e sorok írójának – Sinkó Ervin politikai előadásait kellett, hogy hallgassák.

Nagyon érdekes Romanelli véleménye a Vörös Hadseregről. Azt írja, hogy a nevéen kívül abban nem volt semmi vörös. A régi tisztek és altisztek irányították, vezették azt, és az északi hadjáratot komoly teljesítménynek tekintette. Nem kerülte el a figyelmét, hogy a vörös zászlók mellett megjelentek a nemzeti színek is, amelyek a Magyarországi Tanácsköztársaság vezetői számára szinte elfogadhatatlanok voltak, „vörös posztót” jelentettek. Romanelli nem hallgat a román megszálló csapatok tevékenységéről sem. Utóbbiak esetében nem egyszer szükségesnek látszott a „figyelmeztetés”, bár annak nem mindig volt érdemi eredménye. Emlékiratában közli azt a listát is, amelyben a román megszállók megfogalmazták igényüket a magyarországi javakra. Gabona, élő állat, vasúti gördülőanyag, hadfelszerelés stb. Hosszú a lista...

Az emlékező testközelből élhette át azokat a politikai változásokat, amelyek 1919. augusztus 1-je után következtek be Magyarország életében. A Peidl-kormány, majd a Friedrich-kormány, József királyi herceg „kormányzósága”, a brit és az amerikai katonai missziók működése Budapesten, emellett valami kevés a Nemzeti Hadseregről, illetve annak fővezérééről, Horthy Miklós altengernagyról.

Romanellit 1919 novemberében visszarendelték Olaszországba. Hazatérte előtt még egy kis kitérő, szemlélődés, emlékidezés – szabadságát kivéve – Párizsban és Londonban. 1920 után még néhány esztendő telt az olasz haderő kötelékében, aztán 1924-ben búcsút vett a mundértól. Diplomáciai feladatokkal megbízva járt Törökországban, Jordániában, Egyiptomban, Szíriában, Palesztinában és Spanyolországban. Mindenütt helytállt, aztán visszatért Magyarországra. 1938-ban immáron az Olasz–Magyar Bank elnökeként érkezett Budapestre, oda, ahol őt soha nem feledték el, és maradt is ott 1943-ig.

1922-ben az Országházban rendeztek ünnepséget tiszteletére, ahol egy díszkardot vehetett át Csernoch János hercegprímástól, és mellszobrot mintázott róla Stróbl Alajos. A Ludovika Akadémia épületének a falán emléktáblája volt, és utca viselte nevét a magyar honvéd tisztképzés épületének közelében. Mindezek 1945 után eltűntek, ahogy nevét és működését is igyekeztek kitörölni a magyarok emlékezetéből. Nem sikerült. Emlékét ismét tábla és mellszobor eleveníti fel, és bár közterület (még) nem viseli a nevét, de immáron a Ludovika Egyetemi Kiadó jóvoltából magyarul is olvasható az emlékirata, amelyet 1922–23-ban vetett papírra, és 1964-ben jelent meg az olaszországi Udinében *Nell'Ungheria di Béla Kun e durante l'occupazione militare romana. La mia missione. Maggio – novembre 1919* címmel.

A korabeli fotók reprodukcióival illusztrált kötet bevezetőjét és a szöveghez kapcsolódó jegyzeteket Csorba László, az olasz–magyar/magyar–olasz kapcsolatok történetének kiváló ismerője, egyetemi tanár, a Magyar Nemzeti Múzeum címzetes főigazgatója írta. A fordítás és a nyelvi lektorálás pedig Róth Mártont, Pálmai Nórát, Mátyás Dénest és Mátyus Norbertet dicséri. Guido Romanelli munkáját nemcsak kézbe venni érdemes, de el is kell olvasni!

Guido Romanelli:

*Küldetésem Magyarországon a Tanácsköztársaság és a román megszállás idején,
1919. május – november*

Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022, 471 oldal

Kenyeres Dénes ny. alezredes:

TŰZVARÁZSLÓK

A kecskeméti repülőnapok története

A repülésért és a repülőbemutatókért rajongók tábora nem panaszkodhat. Az elmúlt mintegy negyven évben nagyon sok repüléssel, űrhajózással és ejtőernyőzéssel kapcsolatos írás, tanulmány, képes album jelent meg hazánkban. Az ilyen művek vásárlása, gyűjtése, olvasása mindig élményszámba megy a repülés szerelmesei körében. Különösen örülhetünk, hogy a magyar repülőnapok históriáját valaki csokorba kötötte és könyvben kiadta.

A KEZDETEK...

Nem különösebben ismert tény, hogy Kecskeméten már 1990 előtt is rendeztek légi bemutatót; ugyanis a hírhős városban több mint száz éve emelkedett fel az első monoplán. Sőt, Kecskemét mellett 1899. szeptember 30-án ereszkedett le – műszaki hiba miatt – az első légi eszköz, egy léghajó, és három repülőtiszt szállt ki belőle, ahogy arról a *Kecskeméti Újság* október 1-jei száma tudósított.

Hazánkban 1909 őszén mutatkozott be Louis Blériot francia repülőgép-tervező és pilóta az általa konstruált Blériot XI típusú monoplánjával. Repülése óriási sikert aratott. Hatására sokan kezdtek foglalkozni repülőgép-építéssel s a repüléssel. Blériot példájára több vidéki

városban is szerveztek repülőbemutatót, s ennek hatására Kecskemét város vezetése 1913 áprilisában szintén rendezett ilyen eseményt.

1913. április 6-án Dobos István pilóta, a Svachulay Sándor által tervezett Albatrosszal szelte a levegőt a város légterében. Egy igazi monoplánnal, amit a nézők csodálkozva szemléltek. *„A hatalmas gépmadár úgy úszott a levegőben, mint a magyar puszták királya, a hatalmas pusztai sas...”* – írta a helyi újság. Azon a napon még háromszor emelkedett a fellegek közé. Hét-nyolcezer ember, más adat szerint mintegy 14 ezer fő tekintette meg a légi bemutatót. Dobos István, a váratlanul szeles, havas időjárás miatt csak április 20-án ismételhette meg a repülőbemutatót a város közönségének. Ezer méter magasra emelkedett, és volt, amikor siklórepüléssel ereszkedett a földre.

A Kecskeméti Újság így méltatta Dobos István bemutatóját: *„Gyönyörű, fenséges látvány volt ez az ilyesmihez nem szokott kecskeméti szemnek. Fenn, a háromszoros toronymagasságban büszkén, higgadtan ült a pilóta a gépmadár kosarában, alatta hömpölygő tízezernyi nép, amely lehelet visszafogva, átszellemülten látta azt, amit látni remélt, de amit csak sejtett...”* A helyi ipartestület ezüstkoszorúval jutalmazta a vakmerő pilóta légi mutatványát.

A két világháború között Kecskeméten több alkalommal is rendeztek néhány géppel repülőnapot a repülés népszerűsítésére és a kíváncsiak megrepültetésére. A repülőbemutatók, melyek közül néhány jótékonyági céllal szerveződött, mindig sok-sok nézőt vonzottak.

NEMZETKÖZI REPÜLŐNAPOK A HÍRŐS VÁROSBAN

A második világháborút követően 45 évig nem rendeztek Kecskeméten repülőnapot – repülőbemutatókat is csak a magasabb rangú delegációvezetők, honvédelmi miniszterek látogatása alkalmából. Ilyen esetekben a pilóta szólóban mutatta be, hogy mire képes a műrepülés során a repülőgép. Kötelékrepülés alkalmával pedig egy trojka (3 gépes vadászkötelék) végzett műrepülést a magas rangú vendég tiszteletére.

A rendszerváltást követően nagyot fordult a világ kereke. A politikai enyhülést a hadsereg felső vezetése is érezte. 1990. május 1-jén a kecskeméti repülőtér állománya „Nyitott repülőtér” program keretében mutatta be haditechnikáját az érdeklődő közönségnek. A repülőezredek parancsnokai is gondoltak repülőnap megtartására. A rendszerváltást követő első nemzetközi repülőnap Kecskeméten valósult meg 1990. augusztus 18–19-én, Sági alezredes, az 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőosztály parancsnoka szervezésében. Szencsációnak számított, hogy a hidegháborút követően először Kecskeméten találkoztak és fogtak egymással kezét a szovjet MiG–29-es és az amerikai F–16-os pilóták. Mellettük persze több más típus is repült a nemzetközi repülőnapon.

A következő két nemzetközi repülőnapot 1991-ben és 1992-ben Taszáron szervezték. A közönség megcsodálhatta a világhírű amerikai Thunderbirds (Viharmadarak) hatgépes F–16-os kötelékét a levegőben. Mellettük más repülőgépgyárak szupertechnikája is karcolta az égboltot a város légterében: bemutatkozott az F/A–18-as, a JAS–39 Gripen és a Mirage 2000-es.

NAGY VOLUMENŰ REPÜLŐNAPOK KECSKEMÉTEN

A remekül szerkesztett kötetben végigkísérhetjük a hazai nemzetközi repülőnapok hiteles kronológiáját és fontosabb eseményeit, sok-sok fényképpel illusztrálva. Az első igazán káprázatos repülőnap az ún. NATO Express elnevezéssel 1997. május 22–25. között zajlott; ugyanis 1992 után hazánk megkezdte a csatlakozási folyamatot az észak-atlanti szövetséghez.

Kecskeméten 1998-ban, majd 2000 nyarán a Millennium jegyében, 2003-ban, 2005-ben, 2007-ben, 2008-ban, 2010-ben, 2013-ban és végül 2021-ben szerveztek nemzetközi repülőnapot, illetve haditechnikai kiállítást. Valamennyi repülőnap tartogatott igazi meglepetést és lélegzetelállító légi bemutatókat. A kötelékek néhány pilótája tükörrepüléssel is bizonyította magas fokú felkészültségét és gyakorlottságát. Az elmúlt több mint húsz év alatt bemutatkozott néhány híres formáció Kecskemét fölött: a Turkish Stars (Török Csillagok), a szlovák Biele Albatrosy (Fehér Albatrosz), az olasz Frece Tricolori (Háromszínű Nyilak), a francia Patrouille de France (Franciaország Őrjárata), a szerb Flying Stars (Repülő Csillagok), a horvát Krila Oluje (Vihar Szárnyai), a svájci Patrouille Suisse (Svájci Őrjárat), az orosz Russzkije Vitazi (Orosz Vitézek), valamint Szaúd-Arábia repülői. A világhírű francia, az olasz és a török légi kötelék később többször is visszatért Kecskemétre a közönség nagy örömeire.

A kötetet forgatva megtudhatjuk, hogy nemcsak vadászgépcsoadák és látványos kötelékek hasították az égboltot, hanem jókora szállítógépek is: C-47 Skytrain, C-160D Transall, DC-6-os, C-17 Big Mac, An-26-os, C-17 Spartan, G.222 Aeritalia, MC-130H Hercules Combat, valamint a P-3 Orion típusú tengerészeti járőrgép. Mindezekon felül számtalan különböző típusú könnyű, közepes felderítő- és szállítóhelikopterek, illetve harci helikopterek is jelen voltak valamennyi repülőnapon. Természetesen veterán repülőgépek, a polgári életben használt repülőeszközök és különböző méretű bemutatógépek is szerepeltek a statikus és dinamikus programokban.

Nemcsak nemzetközi híró légi kötelékek pilótái láthatók a színes oldalakon, hanem a magyar légierő bemutató repülőgép-vezetői is: Csurgai István, Vári Gyula, Kovács Péter, Szabó Zoltán, Molnár Gábor századosok, Ványik Attila, Fekete Tamás, Varga Szabolcs őrnagyok, illetve Lang Viktor százados. A 2021-es repülőnapon pedig Majercsik Máté főhadnagy és Szentendrei Dávid százados JAS-39-es pilóták mutatták be a Gripen vadászbombázó műrepülő képességeit a nagyérdeműnek.

A hazánkban rendezett nemzetközi repülőnapokat tömegek látogatták. Valóságos népünnepélynek számított minden ilyen esemény. Így nem csoda, hogy minden repülést szerető ember várta már a 2021-es kecskeméti repülőnapot. Szinte hullámmozott az emberáradat, naponta mintegy 40-50 ezer fő volt kíváncsi a rendezvényre.

A harminc részre osztott, 296 oldalas könyv részletesen ismerteti az olvasóval a hazánkban eddig megrendezett 12 nemzetközi repülőnap fontosabb eseményeit, a külföldi légi kötelékek géptípusait, azok történiáját, a magyar demópilóták nemzetközi szerepléseit és elért eredményeit. A kötet stílusa nagyon olvasható, szemléletes, és összesen 350 színes fényképet sorakoztat fel. A kiadványhoz Pintér Zoltán ny. vezérőrnagy, a kecskeméti repülőbázis egykori parancsnoka írt ajánlást. A könyvet írta és szerkesztette Törös István, a Magyar Honvéd korábbi, valamint az Aranysas és a Regiment folyóiratok jelenlegi főszerkesztője, lektorálta Kilián Nándor vezérőrnagy, az MH Parancsnoksága légierő haderőnemi szemlélője, a kecskeméti repülőbázis volt parancsnoka. A felsorolt nevek is garantálják, hogy nagyszerű könyv készült ezekről a rendezvényekről a Zrínyi Kiadó gondozásában. Mindazok, akik érdeklődnek a magyar repülés és a repülőnapok eseményei iránt, szívesen lapozgatják majd ezt az albumot.

*Tűzvarázslók. 11+1 repülőnap története
Írta és szerkesztette: Törös István
Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021, 290 oldal*

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

A SZERZŐRŐL:

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD)

A NATO ÉS A POLGÁRI LAKOSSÁG BIZTONSÁGA

A cikk szerzőjéről: Mary Kaldor, a globális kormányzás emeritus professzora, a Gazdasági és Politikai Tudományok londoni iskolája konfliktuskutatási programjának igazgatója.

Forrás: Mary Kaldor: NATO and human security. NDC Policy Brief No. 01. 01. 2022.

Ebben a cikkben a polgári lakosság biztonságán alapuló globális stratégia ötletét terjeszti elő a szerző. Megállapítja, hogy a 2021. augusztusi afgán összeomlás alkalmat kínál a NATO-nak arra, hogy komolyan átgondolja a világban betöltött szerepét. Egyesek arra a következtetésre jutnak, hogy a NATO-nak a jövőben nem kellene területen kívüli műveletekben részt vennie, és ehelyett alapvető funkciójára kell összpontosítania – az euro-atlanti terület megvédésére a külföldi államok támadásaitól –, miközben a terrorfenyegetést drónok alkalmazásával végrehajtott távolsági csapások révén kezeli. A NATO-tagoknak azonban más következtetést is le kell vonniuk, nevezetesen, hogy ebben a globalizált, összekapcsolt világban senki sincs biztonságban a veszélyek összetett kombinációjával szemben, beleértve a háborút és az erőszakot, az éghajlati katasztrófákat, a kényszermigrációt, a világjárványokat vagy a rendkívüli szegénységet. Már nem lehetséges elszigetelni a világ egy részét attól, ami máshol történik. Nem korlátozásokra van szükség, hanem a NATO szerepének újragondolására.

A polgári lakosság biztonsága az egyének és a közösségek biztonsága, számos gazdasági, környezeti, egészségügyi és fizikai fenyegetéssel összefüggésben, ellentétben az államok és a határok külföldi támadásokkal szembeni biztonságával. Az emberek biztonsága alternatív megoldást kínál az „örök háborúk” kezelésére, legyen szó a világ különböző részein zajló konfliktusokról, az úgynevezett terrorellenes háborúról vagy az Oroszországgal és Kínával folytatott geopolitikai versenyről. A polgári lakosság biztonsága azt jelenti, hogy az afgánok vagy a kínaiak biztonsága ugyanolyan fontos, mint az amerikaiaké vagy az európaiaké.

A továbbiakban a szerző kifejti a polgári lakosság biztonságának fogalmát a NATO-n belül. A szövetségi főtitkár hivatalában 2019-ben létrehozta a Humán Biztonsági Osztályt. Az emberi biztonság olyan gyűjtőfogalom, amely magában foglalja az integritás építését (korrupcióellenesség), a civilek védelmét, a kulturális javak védelmét, a gyermekek és a fegyveres konfliktusok kérdését, a konfliktusokkal kapcsolatos szexuális és nemi alapú erőszakot, az embercsempészetet és a nőket ért sérelmeket, a békét és a biztonságot. Bár a polgári lakosság biztonsága kifejezést széles körben használják az ENSZ rendszerében az emberi jólétet fenyegető anyagi és fizikai fenyegetések fontosságának hangsúlyozására, a katonai műveletekre vonatkozó fogalom eltérő képet mutat.

A kifejezés két fejleményre vezethető vissza, amelyek a konfliktusok világszerte változó természetéből és a válságkezelés növekvő fontosságából fakadnak a hadseregek számára,

de különösen a NATO-n belül. Az egyik fejlemény az Európai Unió biztonsági és védelmi politikájának alakulása a 2000-es évek elején. Az Európai Biztonsági Képességeket tanulmányozó csoport – amelyet később Humán Biztonságot Tanulmányozó Csoportnak neveztek el – megalkotta az irányelveket. A tanulmányozó csoport a humánbiztonsági doktrínát mint a biztonság különleges módját javasolta az EU számára. E változat szerint az emberi biztonság az, amit az egyének élveznek a jogállamokban, a törvények által irányított társadalmakban. Globális kontextusban az emberi biztonság az egyéni jogok kiterjesztését, valamint regionális vagy globális szintű kapacitás kialakítását jelenti a hazai határokon túlra, illetve a katasztrófa elhárításáért felelős szolgálatok biztosítására, amelyeket olyan helyzetekben lehet bevetni, amikor az államok kapacitáshiányosak, vagy maguk is egzisztenciális veszélyforrások.

A Tanulmányi Csoport javaslatot tett egy civilekből és katonákból álló humán biztonsági erő létrehozására is, olyan elvek alapján, amelyek nagyban különböznek a klasszikus háborús helyzetben a hadseregekre vonatkozó elvektől. Lesznek olyan küldetések, ahol a NATO vagy az ENSZ nem lesz jelen, de ahol az EU-nak jelen kell lennie. A terepen katonáink egymás mellett dolgoznak rendőrökkel, ügyvédekkel és orvosokkal, humanitárius dolgozókkal és jogvédőkkel, tanárokkal és mérnökökkel. Egyesíthetjük a katonai és a civil képességeket, a diplomáciát és a fejlesztést.

A második fejlemény, amely némileg eltért a humán biztonságtól, bár hozzájárult a koncepcióhoz, a polgári lakosság védelmének növekvő hangsúlya volt a katonai beavatkozások során. Ez mind a területen kívüli tapasztalatok, valamint a civil társadalom és az emberi jogi csoportok nyomása miatt nyert teret, különösen Afganisztánban.

A NATO 2016 júliusában elfogadta a polgári lakosság védelmére vonatkozó átfogó politikát. Abban az időben nemcsak a NATO tevékenysége okozott jelentős nemzetközi visszhangot – az Afganisztánban nagy nyilvánosságot kapott polgári károkozások miatt –, hanem a parancsnokok a polgári károkat a növekvő felkelés táplálójaként kezdték azonosítani.

Ez a két fogalom – az egyik az egyénközpontú, a másik inkább a polgári lakosság védelmét célozza a konfliktusokban – különböző értelmezésekre ad lehetőséget. Mindkét fogalom a mai konfliktusok tapasztalataiból származik, különösen Bosznia-Hercegovinából, ahol a civileket szándékosan vették célba. A NATO-n mint hagyományos katonai szervezetten belül azonban mindkét fogalmat másképpen értelmezték, mint egyfajta tevékenységet vagy aggodalmak összességét.

Így a Szövetségben belül a polgári lakosság védelmének meghatározása magában foglalja mind a „NATO és a NATO által vezetett katonai műveletek civilekre gyakorolt negatív hatásainak minimalizálására és mérséklésére tett erőfeszítéseket”, mind pedig azt az igényt, hogy „megvédjék a civileket a konfliktusokkal összefüggő erőszakos fenyegetésektől”. A következőkben a szerző amellezt érvel, hogy a két értelmezés egymásnak ellentmond. Ha a NATO emberbiztonsági megközelítést alkalmazna, a polgári lakosság védelme elsőbbséget élvezne a hagyományos katonai műveletekkel szemben. Az emberi biztonság nem a hagyományos katonai műveletek mellé kerül, hanem a katonai műveletek természetének megváltoztatását jelentené. Ez azt jelentené, hogy az életmentést előnyben részesítjük az ellenség legyőzésének céljával szemben. Minden ember biztonságának átfogó célnak kell lennie. Más szóval, az euro-atlanti térség biztonsága nem érhető el globális (emberi) biztonság nélkül. Az emberek biztonságát támogató katonai szerep sokkal inkább a globális rendfenntartás, mint a háborús harc.

Ezt követően a szerző a humánbiztonságról és válságkezelésről fejti ki véleményét. A mai konfliktusok nagyon eltérnek a klasszikus Clausewitz-féle háborús elképzelésektől. Az ál-

tala vázolt háború a két fél közötti mélyen gyökerező politikai versengésről szól. Az ilyen háborúk, ahogy Clausewitz kifejtette, szélsőségekre hajlamosak, mivel mindkét fél megpróbál nyerni: a politikusok megpróbálják elérni céljaikat; a tábornokok megpróbálják lefegyverezni ellenfeleiket; és a lakosság körében fellángol a szenvedély és a gyűlölet. Ezzel szemben a jelenkori konfliktusokban több fegyveres csoport, köztük állami és nem állami szereplők is jobban érdekelték az erőszakból származó előnyökben, mint a győzelemben. Ezek az előnyök lehetnek gazdaságiak (ellenőrző pontok felállítása, túszejtés, csempészet, humanitárius segélyek „adóztatása”) vagy politikaiak (a politikai ellenőrzésnek ellenálló megőlése vagy erőszakos kiutasítása). Ritka a harctevékenység, és a legtöbb erőszak a polgári lakosság ellen irányul. Ezek a háborúk inkább kitartók a végletekig – mint az „örök háborúk” –, emellett közvetlenül sértik a nemzetközi humanitárius jogot és az emberi jogokat is.

Az ilyen típusú háború humánbiztonsági megközelítése összetett, gyakran hosszú távú gazdasági, politikai és katonai programot tesz szükségessé. A cél az, hogy a háborút a konfliktusok tompításával és az erőszakra való ösztönzés csökkentésével fejezzék be, nem pedig győzelem vagy egyetlen felülről lefelé irányuló békemegállapodás révén. E cél központi eleme a legitim és befogadó politikai hatalom, illetve a jogállamiság megteremtése. A humánbiztonsági beavatkozások mindig polgári irányításúak, és a polgári és katonai szereplők kombinációját érintik.

A katonai feladatok ilyen körülmények között a következők:

- a polgári lakosság védelme a támadásokkal szemben és biztonságos környezet megteremtése, amelyben legitim politikai hatalom létesülhet;
- a helyi békemegállapodások és tűzszünetek figyelemmel kísérése és betartása a többszintű békeépítés részeként, a civil társadalom, különösen a nők bevonásával;
- humanitárius térség kialakítása folyosókon és biztonságos menedékeken keresztül, amelyek lehetővé teszik a humanitárius segítségnyújtást;
- háborús bűnösök letartóztatása.

Afganisztánban az volt a hiba, hogy a terror elleni küzdelem volt a cél, nem pedig az emberi biztonság. Biden elnök az afgán tapasztalatok alapján arra a következtetésre jutott, hogy az Egyesült Államoknak fel kell hagynia a nemzetépítéssel, és a terrorizmus elleni küzdelemre kell összpontosítania. A szerző pont az ellenkezőjével ért egyet. Afganisztánban a terroreltlen erőfeszítés három okból ásta alá a nemzetépítési erőfeszítést. Először is, a tálibok és az al-Kaida elleni folyamatos támadások provokálták és legitimálták a felkelést. A felkelés csak 2006 után alakult ki; ennek oka az volt, hogy ahelyett, hogy békét kötöttek volna a megmaradt tálibokkal, és elfogadták volna a megadásukat, üldözték és megtámadták őket. A civilek az éjszakai razziáktól és a légitámadások járulékos káraitól is szenvedtek. Az elmúlt években és a 2021. augusztusi kivonulás előtt a NATO kemény és hatékony erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy minimalizálja a polgári áldozatokat. Mindazonáltal a tálibok elleni akciók ellentámadásokat váltottak ki, amelyekben civilek is meghaltak. Ez az oka annak, hogy sok afgán nem hajlandó különbséget tenni a NATO és a tálibok támadásai között.

Másodszor, a tálibok, az al-Kaida és később az ISIS megtámadása érdekében az Egyesült Államok a korrupt parancsnokokra támaszkodott mint biztonsági magánvállalkozókra, és bevonta őket a kormányba, ezáltal nagymértékben meggyengítette az afgán kormány legitimitását. Ezek közül az úgynevezett parancsnokok közül sokat a CIA támogatott a Szovjetunió elleni harcban az 1980-as években.

Harmadszor, az Egyesült Államok katonai műveleteinek dominanciája meggyengítette a polgári vezetést, nevezetesen az ENSZ különleges képviselőjét. Afganisztánban

a humánbiztonsági megközelítés az afgánok biztonságára összpontosított volna. Ez egyfajta civilizált nemzetépítés lett volna.

A cikk írója a polgári lakosság biztonsága és a kollektív védelem összefüggései tekintetében arról fejt ki véleményét, hogy Oroszországban és Kínában is veszélyes rezsim áll fenn. Azonban ezekre a rendszerekre nem a katonai verseny vagy a fegyverkezési verseny az adható válasz. A katonai versengés paranoiás mentalitást táplál, és okot ad az elnyomó és agresszív viselkedésre. A humánbiztonsági megközelítés az autoriter államokkal szembeni differenciált politikát foglalná magában. Először is, az olyan közös veszélyekkel összefüggésben, mint az éghajlatváltozás vagy a világjárványok, sürgősen szükség van az együttműködésre és a közös szerepvállalásra a kialakult válságok leküzdésében. Másodsor, fel kell hívni a nyilvánosság figyelmét az emberi jogok megsértésére, fel kell vetni a törvényességi kérdéseket, és célzott szankciókat kell kiszabni az emberi jogok megsértéséért felelős személyek ellen. Harmadszor, és itt fontos a NATO szerepe, meg kell akadályozni a háborút. A háború megelőzésének ez a harmadik vonulata egyesítheti a bizalomépítő intézkedéseket, a fegyverzetkorlátozási tárgyalásokat.

Összegzésében a szerző megállapítja, hogy zavaros idöket élünk – egy átmeneti idöszakot, amely megköveteli azt a fajta változást, amely történelmileg a nagy háborúk során vagy azt követően ment végbe. Európa és Amerika nem maradhat immunis az olyan tragédiákkal szemben, amelyek olyan helyeken történtek, mint Afganisztán, Etiópia vagy Jemen. Az Oroszországgal vagy Kínával folytatott katonai verseny fokozása, illetve a terrorista csoportok elleni légitámadások folytatása csak ront a helyzeten. A NATO-nak arra kell fordítania erőfeszítéseit, hogy minden típusú konfliktust visszaszorítson, és hozzájáruljon a biztonsággal kapcsolatos széles körű, többoldalú emberi jogi megközelítéshez. Az európai szövetségesek Kanadával együtt ebbe az irányba haladnak, de hiányzik belőlük a kohézió vagy az autonóm cselekvés képessége (vagy akarata), ahogy az az elmúlt hónapokban Afganisztánnal kapcsolatban világossá vált. A NATO széles körű vitát kezdeményezhet a reform lehetőségeiről.

JELLEMVONÁSOK, AMELYEKRE A STRATÉGIAI VEZETŐKNEK SZÜKSÉGÜK VAN

A cikk szerzőjéről: Tami Davis Biddle az Egyesült Államok Szárazföldi Vezérkari Akadémiáján működő Elihu Root Katonai Tanulmányok Tanszékének vezető munkatársa. Többször írt a hadtörténetről, a légierőről és a stratégiáról.

Forrás: Tami Davis Biddle: Character Traits Strategic Leaders Need. USAWC Quarterly Parameters, Volume 52, Number 2 (2022) Summer Issue. <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol52/iss2/14/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 08.)

A szerző cikkében arról ír, hogy a stratégiai vezetőknek sokrétű készségekkel kell rendelkezniük ahhoz, hogy sikeresek legyenek. Ahhoz, hogy ezeket a készségeket a lehető legjobban használhassák, olyan jellemvonásokra támaszkodnak, amelyek növelik vezetői hatékonyságuk valószínűségét, és maximalizálják sikerüket a csapatmunkában. Bizonyos jellemvonások megkönnyítik a munkát olyan környezetben, ahol nagymértékben támaszkodnak a kommunikációra, az integrációra és az együttműködésre. A magas rangú vezetők oktatását célzó programoknak segíteniük kell a jövő nemzetbiztonsági szakembereit ezen

jellemvonások azonosításában, majd gyakorlásában és finomításában. Ez az esszé kiemel néhány, a második világháborúban részt vevő személyt, és elemzi azokat a jellemvonásokat, amelyek lehetővé tették számukra a sikereket. Ez a cikk azonosítja a jellem leglényegesebb elemeit, amelyekre a stratégiáknak szüksége van.

A készségeket olyan személyes tulajdonságok támogatják és segítik elő, amelyek „jellemnek” tekinthetők. Ennek számos egyéni eleme, beleértve az őszinteséget és a feddhetetlenséget, erkölcsi és etikai jellegű; támogatják az egyén vezetői képességét azáltal, hogy olyan alapot építenek, amelyre a beosztottak bizalmukat helyezhetik. Más tulajdonságok, mint például a felelősségvállalási hajlandóság, fontos etikai összetevővel bírnak, de nem szigorúan etikai jellegűek. A tulajdonságok harmadik csoportja a legszorosabban kapcsolódik az észleléshez, az elemző készséghez és a kognitív képességekhez.

A történelmi esettanulmányok felhasználása előnyös lehet a jellemformálásban. A második világháború gazdag történelmére támaszkodva a szerző azonosít több kulcsfontosságú vezetőt, és kiemeli azokat a jellemvonásokat, amelyek segítették őket abban, hogy sikereket érjenek el az általuk betöltött funkciókban.

Az első tulajdonság, amelyre egy stratégiának szüksége van, az a képesség, hogy felismerje, mi a fontos egy adott helyzetben. Egy összetett forgatókönyvben, ahol sok probléma összefonódik és verseng a figyelemért, nehéz meglátni a lényegét, majd felismerni, hogyan lehet módszerekkel és eszközökkel a kívánt célt elérni. Ez azonban elengedhetetlen készség a stratégia létrehozásához, megfogalmazásához és végrehajtásához. Bár egyesek számára ösztönösebb, mint másoknak, ez a képesség gyakorlással megtanulható és fejleszthető. Fókuszálást és éles elemző érzékenységet igényel. Harry Hopkins, Franklin D. Rooseveltnél elnök legközelebbi tanácsadója és bizalmasa, megkülönböztető képességeiről híresült el. Ahogy a háború elnyelte a világot, Hopkins vezető szerepet vállalt az Egyesült Államok nemzetbiztonságában és második világháborús szövetségeseivel való kapcsolatában. Gyakran utazott, hogy kulcsfontosságú vezetőkkel találkozzon, így a mozgásában korlátozott elnök szemé és füle lett. Winston Churchill brit miniszterelnök olyan köteléket alakított ki Hopkinsszal, amely elősegítette az angol–amerikai kapcsolatokat a második világháború során. Az volt a feladata, hogy megállapítsa a Hitlerrel harcoló szövetséges vezetők legsürgősebb szükségleteit, többek között a fegyverek, felszerelések és anyagok kapcsán. Miután Hopkins felismerte ezeket az igényeket, gyakran a vezetőkkel folytatott személyes megbeszélések során, Washington DC legfelsőbb tanácsaiban kellett foglalkoznia velük. Ezenkívül Hopkins segítette Rooseveltnél felkészíteni a csúcstalálkozókra és a háborús konferenciákra, és miközben az elnökkel együtt részt vett azokon, gondoskodott arról, hogy a legsürgősebb és legfontosabb kérdéseket prioritásként kezeljék, és teljes figyelmet szenteljenek a vezető döntéshozóknak.

Hopkins további két tulajdonsága az elszántság és az elkötelezettség volt. A stratégiáknak szükségük van ezekre a tulajdonságokra, hogy elindítsanak és fenntartsanak minden fontos tervet, amelyek ki vannak téve a gyakori változásoknak. Hopkins olyan elszántsággal végezte súlyos feladatait, ami meghazudtolta fizikai állapotát. George C. Marshall tábornok megjegyezte, hogy Hopkins energiája, eltökéltsége és a további lépések iránti lankadatlan elkötelezettsége révén „hazáját szolgálja, amit soha nem is fognak értékelni”.

A stratégiák összetett hálózatban dolgoznak; ezért el kell nyerniük és meg kell őrizniük mások bizalmát. Ez a bizalom pedig lehetővé teszi számukra, hogy befolyásoljanak másokat, és sikeres kezdeményezéseket dolgozzanak ki. Marshall, aki a második világháború idején a hadsereg vezérkari főnökeként szolgált, kifogástalanul tisztességes volt, amivel kivívta azok tiszteletét és bizalmát, akikkel együtt dolgozott. Senki, aki ismerte őt, nem hitte, hogy ítéletei vagy tettei öncélúak, esetleg csak a publicitásra törekednek. A tábornok

őszintén és tekintélyesen beszélhetett a legmagasabb tanácsokban, és széles körű támogatást nyerhetett el döntéseihez. Kollégái hittek abban, hogy viselkedését csak a nemzet javára irányuló törekvése motiválta. Képes volt kemény igazságokat mondani az elnöknek a hadsereg működésének gyors javításáról, hogy megadja nekik a nemzet védelméhez szükséges erőforrásokat. Ezenkívül drámai módon átalakította az elavult, bürokratikus hadsereget azáltal, hogy tehetséges új vezetőket vont be, és felmentette azokat, akik már nem voltak a haderő hasznára.

A sikeres stratégának önbizalommal kell rendelkeznie, hiszen ez a tulajdonság lehetővé teszi a határozottságot a megpróbáltatások és válságok idején; azonban alázattal is kell rendelkeznie. Ha az önbizalom arroganciába fordul, mérgezővé válik.

Roosevelt fiatal felnőttkorában a gyermekbénulás okozta akut fizikai terhet is viselt. Ez lehetővé tette számára, hogy empátiát érezzen mások szenvedése iránt. Az empátia képessége segített neki a nagy gazdasági világválság idején is, amikor hatalmas munkanélküliséggel és tömeges nyomorral küzdött az ország. Rooseveltnak ezért számos kritikussal kellett megküzdenie a Kongresszusban és a sajtóban, valamint a változásokat ellenző vállalkozások, helyi politikusok és önkormányzati ügynökségek körében. Ahogy edződött, ezek a tapasztalatok felkészítették a még nagyobb kihívásokra, amelyekkel a második világháború alatt szembesült.

A nehézségek leküzdésének képessége bátorságot is épít, ami egy másik lényeges tulajdonság a stratégia számára. *A háborúról* című könyv egyik legerőteljesebb kijelentésében Clausewitz megjegyezte, hogy a bátorságnak két fajtája van: „bátorság a személyes veszéllyel szemben, és bátorság a felelősségvállalásra, akár valamely külső hatalom törvényszéke, akár a saját bírósága előtt.” Azok, akik sikeresen teljesítenek katonai szolgálatot, gyorsan megtanulják, hogy a nagy vezetőknek fizikai bátorságra és felelősségvállalásra egyaránt szükségük van. A bátorság lehetővé teszi a vezetők számára, hogy a lehető legnagyobb tétellel bíró döntéseket hozzanak, és azokkal éljenek, valamint, hogy kezeljék, sőt boldoguljanak nehéz és veszélyes helyzetekben, miközben másokat is erre ösztönöznek. Mielőtt a csapatok 1944 júniusában partra szálltak volna Normandiában, Dwight D. Eisenhower, a szövetséges expedíciós erők legfelsőbb parancsnoka levelet fogalmazott meg, melyet akkor hozott volna nyilvánosságra, ha a támadás kudarcot vall. Ez állt a levélben: „A Cherbourg–Havre körzetben történt partraszállásaink nem jártak sikerrel. Kivontam a csapatokat. A támadás melletti döntésem ezen az időben és helyen a rendelkezésre álló legjobb információkon alapult. A csapatok, a légierő és a haditengerészet megtették mindent, amit bátorságuk és a kötelesség iránti odaadás lehetővé tett. A kísérletet érintő minden vád engem illet, a felelősség egyedül az enyém.” Második mondatának első tervzetét átírta, és a „csapatokat kivonták” helyett „kivontam a csapatokat” szövegre változtatta. Ez a váltás a passzívról az aktív hangra rávilágít arra, hogy hajlandó volt a felelősség teljes súlyát a vállán viselni.

A stratégának, legyen az katonai vagy civil, folyamatosan tudatában kell lennie annak, hogy minden stratégiai döntés, különösen válság és/vagy háború esetén, életet és halált jelenthet, és hatással lehet mások életére a következő generációkban. Sir William Slim tábornagy, Nagy-Britannia tehetséges második világháborús parancsnoka, aki felvállalta a szinte kilátástalan helyzetet Burmában, és megfordította azt, szintén két típusra osztotta a bátorságot: a fizikai bátorságra és az erkölcsi bátorságra. Utóbbiról ezt írta: „Az erkölcsi bátorság egyszerűen azt jelenti, hogy azt teszed, amit helyesnek gondolsz, anélkül, hogy túl sokat foglalkoznál annak saját magadra gyakorolt hatásával.”

A súlyos döntésekkel megbízott vezetőknek alázattal kell rendelkezniük ahhoz, hogy irányt mutassanak vagy irányt változtassanak, ha új információk és bizonyítékok ezt kívánják.

Itt az alázat segít, és párosul egy bizonyos fajta bátorsággal. Azok, akik annyira belelovalják magukat egy helyzetbe, hogy soha nem gondolják meg magukat, felelősséggel tartoznak a stratégia gördülékeny és dinamikus világában, ahol a vezetőknek folyamatosan újra kell értékelniük feltételezéseiket, és mérlegelniük kell az eredményeket az elvárásokhoz képest. Slim az Egyesült Államok Szárazföldi Erőinek Parancsnoki és Törzsakadémiáján elmondott beszédében azzal érvelt, hogy ahol az események gyorsan alakulnak és változnak, mint a háborúban, nyitottnak kell lenni az új információkra. Kifejtette: „Amit ápolni kell, az a képzelet, de az irányított képzelet és az elme rugalmassága. Nyilvánvaló konfliktus van az elme rugalmassága és az akarat ereje között. Nagyon óvatosnak kell lenned, hogy az akaraterőd ne váljon makacssággá, és az elméd rugalmassága ne váljon pusztá ingadozássá.”

Slim megértette a kihívást: egyrészt a vezetőknek azt mondják, hogy teljes mértékben el kell kötelezniük magukat a szerintük legjobb cselekvési mód mellett; másrészt ügyesnek és alkalmazkodónak kell lenniük. E látszólagos paradoxon ellenére Slim úgy gondolta, hogy a legmagasabb szintű vezetőknek készen kell állniuk arra, hogy új irányt mutassanak, ha a széljárás megváltozik. A bizonytalanság jele a rugalmatlanság vagy a törekenység, amikor egyértelmű bizonyítékok indokolják a változást. Az őszintén magabiztos vezetők hajlandók alkalmazkodni, ha a megalapozott és elegendő információ erre készíti őket. Slim arra is rájött, hogy amikor a vezetők elhomályosítják az igazságot, beosztottaik átlátnak rajtuk. A katonai vezetők ezt különösen élesen érzik, mert a katonák gyorsan érzékelik a valóság elfedésére vagy manipulálására tett kísérleteket. Széles körű tapasztalataira támaszkodva amellet érvelt, hogy „amikor te vezetsz, és a dolgok rosszul sültek el, mindig jön egy szünet, amikor az embereid megállnak. Nem mondanak semmit – csak néznek téged. Ez egy borzasztó pillanat a parancsnok számára, mert akkor tudja, hogy a bátorságuk fogy, az akaratuk halványul, és meg kell mutatni azt a bátorságot és akaraterőt, amely továbbviszi őket”. Slim ragaszkodott ahhoz is, hogy egy parancsnok „soha nem tud túllépni azon a pillanaton, ha nem rendelkezik emberei bizalmával”. Ez a magabiztosság a „masszív és egyszerű őszinteségből” fakad. Azok, akik megpróbálnak átlépni a nehézségeken, szembesülnek majd az ehhez hasonló pillanatokkal. Erkölcsi és jogi tekintélye van annak, aki egy állítás igazát bizonyítja, akár szót adva, akár névvel aláírva egy dokumentumot.

A stratégia megvalósítása hatalmas energiát, elszántságot és rugalmasságot igényel a kudarcokkal szemben. A sok kétség ellenére, amelyekkel a második világháború alatt személyesen szembesült, Churchill bátorságot erőltetett magára, és hangot adott ennek. Beszédei megmozgattak egy nemzetet, megadták a brit népnek azt az elszántságot, összetartást és erkölcsi erőt, amelyre szükségük volt ahhoz, hogy elkötelezzék magukat egy hatalmas projekt mellett, amely nagy és folyamatos áldozatokat követel. Mindezekre szükségük volt egy megrázó háborúban, amelyet óriási kockázatok és (a korai években) légi fenyegetések, valamint ijesztő szárazföldi és tengeri vereségek jellemeztek. A stratégia területén ritkán olyan nagy a tét, mint Nagy-Britanniának volt a második világháború első éveiben, de minden sikeres stratégiához meg kell birkóznia a kudarcokkal és a kellemetlen meglepetésekkel.

1943 végén, a teheráni konferencia alatt és után, ahol a szövetségesek három vezetője először találkozott, Churchill két dolog aggasztotta: súlyos féltelme, hogy a Csatornán átnyúló Franciaország elleni támadás meghiúsul, és aggodalma a német fenyegetés (a „titkos fegyverek”) miatt. Ezek az aggodalmak megterhelték a testét, és a csúcsot követően olyan heves tüdőgyulladásban és szívritmuszavarban szenvedett, hogy majdnem belehalt. Valójában Lord Moran, Churchill személyes orvosa abban az időben észrevette a stressz fizikai hatásait mindhárom szövetséges vezetőben. Az elszántság és az ügy iránti erős elkötelezettség alá-támaszthatja a fizikai erőt és a rugalmasságot. A mai környezetben, a könyörtelen 24 óras

hírciklus mellett a felsővezetőknek meg kell tanulniuk, hogyan vigyázzanak magukra fizikailag és érzelmileg, hogy meglegyen a szükséges kitartásuk a válságokban és háborúkban.

A tehetséges stratégának nemcsak széles körű világnézete van, hanem tanácsot kér azoktól, akik ismerik az alternatív perspektívákat. Felbecsülhetetlen értékű az a szakutadás, amely a tanuláson és lehetőség szerint az idegen kultúrában való élet tapasztalatán keresztül jön létre. Az amerikai nemzetbiztonság történetének néhány legcsúnyább hibája azért következett be, mert a döntéshozók nem vették a fáradságot arra, hogy megértsék, mi vezérelte az ellenfél viselkedését, vagy úgy döntöttek, hogy figyelmen kívül hagyják azokat. Valójában a stratégiai kudarcok gyakori oka a „tükörképre” való hajlam, amely azt feltételezi, hogy az ellenfél a miénkéhez hasonló lelkiállapotban van.

A nemzetközi rendszer minden szereplőjének, még a közeli szövetségeseknek is, egyedi érdekei és prioritásai vannak, és egyedi módon fogják felmérni a téteket, illetve kockázatokat. Ha a stratégiák csak a saját perspektívájukat látják, akkor valószínűleg stratégiai kudarcra vannak ítélve. Létfontosságú, hogy túllépjünk a perspektíván, de ehhez a széleslátókörűség, a rugalmas gondolkodás és az empátia kombinációja szükséges. Ez utóbbi különösen fontos.

Végül, egy stratégiai vezetőnek jót tesz a humorérzék, vagy egyszerűen csak a humor megbecsülése. A humorérzék nemcsak az ellenálló képességet támogatja, hanem segíthet reményt teremteni és fenntartani a morált a kihívásokkal teli időkben. Ezenkívül a humorérzékkel megáldottak segíthetnek a csoporton belüli kohézió és hűség erősítésében.

A jellemtulajdonságok közül: a feddhetetlenség, az őszinteség, a határozottság, az önbizalom és a saját perspektíván túl látás képessége azok az alapvető tulajdonságok, amelyekre egy stratégának mindenekelőtt szüksége van. Ezek a tulajdonságok, valamint az összetett probléma legszembevetőbb, legrelevánsabb és legsürgetőbb elemei iránti lankadatlan ösztön, hatékony eszközkészletet adnak a stratégának. Az erős kommunikációs készségek elengedhetetlenek, de az is, hogy a beosztottak, a felettesek és a munkatársak között bizalom épüljön ki. A ragyogóan megfogalmazott nagyszerű ötleteket csak akkor fogadjuk el, ha szószólójukat tisztelik és bíznak benne azok, akik megosztják és megvalósítják ezeket az ötleteket. A nagyszerű adminisztrációs és tervezési készségek üresek, ha csak nem társul mindehhez empátia és a széles látókör képessége. Ritkán látni, hogy ezek a képességek és tulajdonságok egyformán jelen vannak egyetlen egyénben. A stratégia azonban soha nem egyéni törekvés. Ahogy a fenti példák is mutatják, a sikeres stratégiák jelleme hozzájárult egyéni hatékonyságukhoz, és katalizátorként szolgált a különböző érdekelt felek közötti stratégiaalkotáshoz. Manapság a gondos csapatépítés segíthet abban, hogy az állam életében létfontosságú ügyekkel megbízott személyek – beleértve az állam hosszú távú biztonságát és jólétét szolgáló stratégiák kidolgozását is – rendelkezzenek a sikerhez szükséges erősségekkel – zárta cikkét a szerző.

A 80 ÉVES „KANTYEMIROVKAI” PÁNCÉLOSHADOSZTÁLY HARCI ÚTJA A DONTÓL PRÁGÁIG

A cikk szerzőjéről: Alekszandr Szamszonov, újságíró

Forrás: Samsonov Aleksandr: 80 let tankovoy Kantemirovskoy divizii: boyevoy put' ot Dona do Pragi. Voyennoye obozreniye Istorija, 2022. 06. 26. <https://topwar.ru/198236-80-let-tankovoy-kantemirovskoy-divizii-boevoy-put-ot-dona-do-praga.htm> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 08.)

17. páncéloshadtest: véres tűzkeresztség a Donnál

A 17. páncéloshadtestet 1942 júniusában a sztálingrádi régióban hozták létre (parancsnokságát Moszkvában alakították ki). A következőkből állt: a 67. és 174. harckocsidandár, a 66. nehézharcocsi-dandár, illetve a 85. és 92. mozgó javítóbazis. A 31. gépesített lövészdandár pedig az észak-kaukázusi katonai körzetben alakult meg. Június közepén 180 harckocsi volt az alakuló hadtestben, köztük 23 nehéz KV, 90 közepes T-34, 67 könnyű T-60.

1942. június 22-én a hadtest alakulatai Sztálingrádból indultak a Brjanszki Frontra, majd június 24-én kirakodtak Voronyezsben. Ide érkezett a hadtest parancsnoksága is Moszkvából – N. V. Feklenko a harckocsicsapatok vezérőrnagya (1942. július 1-jétől Ivan Korcsagin, július 21-től Borisz Bakharov, augusztus 7-től a háború végéig Pavel Polubojarov), a katonai komisszár V. G. Guljajev ezredes, a törzsfőnök B. S. Bakharov ezredes volt. Június 26-án az alakulat megalakítási folyamata befejeződött, 28-án pedig a 17. hadtest a Brjanszki Front állományába került.

1942 június végén és július elején a harckocsizók kemény csatákat vívtak a fronton áttörő ellenséggel. A „Weichs” német hadseregcsoport támadást indított Kurszktól és Harkovtól északra, és áttörte a védelmet a Délnyugati és a Brjanszki Front találkozásánál. A szovjet főhadiszállás három mobil alakulattal – a 4., a 17. és a 24. harckocsihadtesttel – erősítette meg a Brjanszki Frontot. A három hadtestet Feklenko parancsnoksága alatt egyesített hadműveleti csoporttá szervezték.

A 17. hadtestnek déli irányban kellett volna ellentámadást intéznie Kastornoje területére. A hadtest előrenyomulása azonban nagy nehézségek árán haladt, és nem fejeződött be a Luftwaffe támadásai, több lépcső elvesztése és a járművek hiánya miatt. A hadtest részenként, egységes szervezet nélkül szállt harcba. Ezenkívül a csapás nem a szárnyra és hátba, hanem az ellenség szembe mozgó egységeire esett. Június 30-án a 31. gépesített lövészdandár lépett harcba, majd a felderítés nélkül mozgó és az ellenségbe rohanó 67. harckocsidandár súlyos veszteségeket szenvedett. Július 1-jén a 174. harckocsidandár támadásba lendült, de a 66. nehézharcocsi-dandár nem támogatta (ez a tervekben nem is szerepelt). A túlerőben lévő ellenséggel vívott harc és az ellenséges légitámadások következtében a 174-esek súlyos veszteségeket szenvedtek. Ezután a németek Kulevka falu területén blokkolni tudták a 66. nehézharcocsi-dandárt, amely heves harcok során hátra tudott húzódni.

A németek a hadtestet két részre vágták. Július 2-án az ellenség bekeríthette a Gorsecsnaja körzetben harcoló hadtest bal szárnyát – a 31. gépesített lövészdandár, a 67., a 147. és a 102. harckocsidandár maradványait. Véres csaták és súlyos veszteségek árán a harckocsizók kitörték a „katlanból”. Július 3–4-én a hadtest maradványai visszaverték az ellenség rohamát. Éjszaka a harckocsizók a parancsnokság utasítására átkeltek a Don túloldalára. A több napig tartó heves harcok során a hadtest elvesztette a harckocsik nagy részét.

A „kantyemirovkai” hadtest

1942. július 7-én a Főhadiszállás felosztotta a Brjanszki Frontot Brjanszkira és Voronyezsire. A 17. páncéloshadtest a Voronyezsi Front része lett. Október 1-jén a hadtestet kivonták a harcból, és Taticsevo környékén főhadiszállási tartalékba került. December 19-én a hadtestet áthelyezték a Délnyugati Frontra.

A hadtest részt vett a sztálingrádi csatában. A Közép-Don térségében vívott harcok elismeréseképpen az alakulat 1943. január 3-án megkapta a megtisztelő gárda címet, és 4. gárda-harcocsihadtestté alakult. A Kantyemirovka (a Voronyezsi régióban fekvő falu) melletti csatákban való helytállásáért megkapta a „kantyemirovkai” tiszteletbeli nevet.

A 4. gárda-harcokoszihadtestbe tartozott a 12. (volt 66.), a 13. (volt 67.), a 14. (korábban 174.) gárda-harcokosidandár, a 3. gárda gépesített lövészdandár (volt 31. dandár) és egyéb egységek. A Donbaszért vívott csata után a 4. hadtestbe tartoztak még: aknavető-, páncéltörő tüzér-, önjáró tüzér-, gárda légvédelmi tüzérezred, illetve önálló páncélgépkocsi- és motorkerékpáros zászlóaljok.

A „kantymirovkai” hadtest a 2. gárda- és az 5. csapásmérő hadsereg (Déli Front) részeként harcolt, majd a formálódó 5. gárda-harcokoszihadsereg része lett, egy ideig a 4. gárdahadseregnek volt alárendelve (a kurszki csata idején). 1944–1945-ben része volt az 5. gárda-harcokoszihadseregnek.

A kantymirovisták felszabadították a Donbaszt, harcoltak a kurszki kiszögellésben, átkeltek a Dnyeperen, felszabadították Zsitomirt, Sepetovkát, Tarnopolt és Lvovot, szétverték az ellenséget Lengyelországban, Németországban és Csehszlovákiában. A hadtest részt vett a krakkói, a drezdai és a prágai csatákban. Az elsők között értek az Elba folyóhoz. A harcok Prága külvárosában fejezték be.

Krakkó felszabadításáért a 4. „kantymirovkai” gárdahadtest Lenin-rendet kapott. Voroonyesztól és a Dontól Prágáig és az Elbáig harcoló harcokoszíók 4000 kilométert tettek meg, 18 dicséretet kaptak a legfelsőbb főparancsnoktól, és 18 alkalommal dörögtek tiszteletükre a díszlövészek a szovjet fővárosban. A 4. gárdahadtest egyes csapatai 17 kitüntető címet kaptak (Sepetovi, Zsitomiri, Jampoli és Tarnopoli stb.). Több mint 20 ezer kantymirovista katona kapott kitüntetést, ezek közül 5 a Dicsőség Érdemrend teljes jogú birtokosa, 32 pedig a Szovjetunió Hőse.

4. gárda-páncélosadosztály

1945. június 14-én a 4. hadtest a 4. gárda „kantymirovkai” hadosztállyá alakult. Az alakulat a moszkvai körzet csapatainak részévé vált Naro-Fominszk városában. 1990-ben a hadosztályhoz tartozott: 12. gárda-harcokocsi-, 13. gárda-harcokocsi-, 14. gárda-harcokocsi-, 423. gárda gépesített lövész-, 275. önjáró tüzér-, 538. gárda légvédelmi rakétaezred és egyéb egységek.

A hadosztály egységeit az 1991. augusztusi puccs és az 1993. októberi fegyveres összecsapás során vetették be Moszkvában. A kantymirovisták részt vettek a két csecsenföldi háborúban, illetve békefenntartó műveletekben Dél-Oszétiában és Koszovóban.

A 2008–2009-es katonai reform során, amikor a hadosztályról dandárstruktúrára tértek át, a „kantymirovkai” hadosztályt átalakították, és 4. önálló harcokosidandárrá szervezték. A dandárba az egykori hadosztály két ezrede tartozott: a 13. gárda-harcokosiezred és a 423. gépesített lövészezred. Az állomáshely változatlan maradt.

Az Orosz Föderáció katonai-politikai vezetése azonban hamarosan ráébredt, hogy a katonai „reformot” elsiették. A dandárok lehetőségeikhez mérten a volt posztszovjet tagköztársaságok – például Grúzia vagy Litvánia – gyenge „hadseregei” ellen képesek csak harcolni. A NATO-tömbbel, az Egyesült Államokkal vagy Törökországgal való esetleges konfrontációhoz azonban hadosztályra van szükség. 2013 májusában helyreállították a „kantymirovkai” páncélos hadosztályt. 2016 elején a hadosztály az újonnan alakult 1. gárda-harcokoszihadsereg részévé vált.

Gál Csaba ny. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

OROSZORSZÁG ÚJ TENGERI DOKTRÍNÁJA JELENTŐS BIZTONSÁGI FENYEGETÉSNEK TARTJA A NATO NÖVEKVŐ TENGERI AKTIVITÁSÁT

Putyin elnök az orosz haditengerészet napja alkalmából július 31-én Szentpéterváron aláírta az ország új – frissített – tengeri doktrínáját, amely azonnal hatályba is lépett.¹ A dokumentum megemlíti a NATO haditengerészeti tevékenységét és annak potenciális erősödését, kiemeli az Amerikai Egyesült Államoknak azt a törekvését, hogy egyeduralomra tegyen szert a tengereken, valamint azt, hogy több állam orosz területekre tart igényt, ami Oroszország biztonságára jelentős fenyegetést jelent. A doktrína kihangsúlyozza, hogy Moszkva felgyorsítja az Északi-sarkvidék feltárását és az ott található ásványi anyagok kitermelését, valamint az orosz Északi és a Csendes-óceáni Flotta képességeinek erősítését. Megemlíti Oroszország közelmúltbeli erőfeszítésének stratégiai jelentőségét, hogy lehetővé tenné az ország sarkvidéki területén egy 5600 kilométeres, Novaja Zemljától a Bering-szorosig egész évben biztonságosan hajózható jégmentes útvonal – az északkeleti átjáró – létrehozását, amely biztosítaná konténerhajók és más nagy hajók versenyképes közlekedését Európa és Kelet-Ázsia között. Putyin elnök az ünnepi beszédében kihangsúlyozta, hogy a doktrína az Északi-sarkvidéket, a Fekete-, az Ohotszki- és a Bering-tengert, valamint a Balti-tenger és a Kuril-szigetek szorosait nemzeti érdekűnek tartja, és azok védelméhez az ország szükség esetén minden eszközt bevet. Oroszország 2001-ben fogadta el az első tengeri doktrínáját, az előző frissítésre 2015-ben, a Krím illegális annexióját követően került sor.

AZ ÉSZAKI ORSZÁGOK EGYÜTTMŰKÖDÉSE

Augusztus 15-én Oslóban találkozott Magdalena Andersson svéd, Sanna Marin finn, Jonas Gahr Støre norvég, Mette Frederiksen dán és Katrín Jakobsdóttir izlandi miniszterelnök.² Az északi országok megerősítették, hogy folytatják együttműködésük erősítését a védelem és a biztonság területén. Finnország és Svédország NATO-tagságával új együttműködési lehetőségek nyílnak meg az öt ország számára. „Finnország és Svédország NATO-csatlakozása nem csökkenti az északi együttműködés jelentőségét; éppen ellenkezőleg, lehetőséget ad arra, hogy még nagyobb célokat tűzzünk ki. Együtt erősítjük a biztonságot és a stabilitást a NATO-ban” – mondta Sanna Marin finn miniszterelnök a miniszterelnökök találkozóján.

¹ Russia Adopts Updated Maritime Doctrine; Lists U.S., NATO As Primary Threats. Radio Free Europe/Radio Liberty, 31. 07. 2022. <https://www.rferl.org/a/russia-maritime-doctrine-threats-nato-us/31967675.html> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 06.)

² Nordic countries to further deepen defence cooperation. Government Communications Department, 15. 08. 2022. <https://valtioneuvosto.fi/en/-/10616/nordic-countries-to-further-deepen-defence-cooperation> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 16.)

A kormányfők közös nyilatkozata³ kihangsúlyozza, hogy Oroszország háborús agressziója megváltoztatta egész Európa biztonsági helyzetét, és az északi országok felelősséggel tartoznak a szabadság és a közös értékek megvédéséért. Ennek érdekében közös hadgyakorlatok és kiképzések keretében erősíteni kell együttműködésüket a NATO-val és annak egyes tagjaival. A miniszterelnökök külön nyilatkozatban foglalkoztak a tenger védelmével és a megújuló energia felhasználásával. Oslóban a kormányfők külön tárgyaltak Olaf Scholz német szövetségi kancellárral is az európai biztonságról és Oroszországról, valamint Európa energiabiztonságáról és a zöld átmenetről. „Finnország és Svédország NATO-csatlakozása lehetővé teszi számunkra, hogy az északi országok védelmét tágabb kontextusban értsük. Válság vagy háború esetén szövetségesként együttműködünk és segítjük egymást. Az egyesült északi régió a NATO-ban jobban hallathatja a hangját és nagyobb támogatást biztosíthat közös értékeinknek” – jelentette ki Jonas Gahr Støre norvég miniszterelnök.⁴

MEGBÍZÁS JAVELIN PÁNCÉLTÖRŐ RAKÉTÁK PÓTLÁSÁRA

Szeptember 14-én az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi erői 311 millió USD értékű megbízást adtak az FGM-148 Javelin páncéltörő rakétát gyártó, a Raytheon Missiles and Defense és a Lockheed Martin cégek által alapított közös vállalkozásnak (*Javelin Joint Venture – JJV*) Javelin rakéták leszállítására.⁵ A megrendelt mennyiségből pótolják a Védelmi Minisztérium tartalékából Ukrajna harcának támogatására addig biztosított több mint 1800 darab rakétát, valamint jut belőle az amerikai szárazföldi erőknek, továbbá ebből fedezik Litvánia és Jordánia megrendelését is. A JJV eddig több mint 50 ezer Javelin rakétát és 12 ezer többször felhasználható indító-vezérlő egységet gyártott le. A rakétákat az amerikai haderő a tervek szerint 2050-ig rendszerben tartja, miközben a fejlesztők a változó körülményekhez igazítják a rendszer technikai paramétereit.⁶

MANILA NEM VÁSÁROL OROSZ HELIKOPTEREKET

A Fülöp-szigetek még júniusban – Rodrigo Duterte elnök hatéves mandátuma lejárta előtt – felmondta az Oroszországgal kötött megállapodást, melynek értelmében 227,35 millió USD értékben 16 darab Mi-17 típusú nehéz szállítóhelikoptert vásárolt volna.⁷ Ennek oka, hogy az ország elkerülje az esetleges amerikai és más nyugati szankciókat, amelyekkel az oroszokkal kötött megállapodás betartása esetén kellene szembesülnie. Az Amerikai Egyesült

³ Joint statement on Nordic cooperation in security and defence. Government.no, 15. 08. 2022. <https://www.regjeringen.no/contentassets/4e1ccf0209024cb99a2d839fd299a47f/joint-statement-on-nordic-cooperation-in-security-and-defence.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 09.12.)

⁴ Nordic countries to further strengthen cooperation on security and defence. Press release. Government.no, 15. 08. 2022. <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/nordic-countries-to-further-strengthen-cooperation-on-security-and-defence/id2924306> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 16.)

⁵ US Army awards Javelin Joint Venture \$311 million production contract. Raytheon Missile & Defense, 15. 09. 2022. [https://www.raytheonmissilesanddefense.com/news/2022/09/15/us-army-awards-javelin-joint-venture-\\$311m-production-contract](https://www.raytheonmissilesanddefense.com/news/2022/09/15/us-army-awards-javelin-joint-venture-$311m-production-contract) (Letöltés időpontja: 2022. 09. 19.)

⁶ Neil Ritchie: U.S. Army awards Javelin replacement contract. Defence Today, 15. 09. 2022. <https://www.defencetoday.com/land/infantry-weapons/us-army-awards-javelin-replacement-contract/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 17.)

⁷ Ellie Aben: Philippines eyes US helicopters after dropping Russia deal to avoid sanctions. Arab News, 15. 08. 2022. <https://www.arabnews.com/node/2142866/world> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 16.)

Államok felajánlotta, hogy hasonló összegért – kedvezményes áron – CH–47 Chinook nehéz szállítóhelikoptereket ad el a Fülöp-szigeteknek, mely azokat katonák szállítása mellett természeti katasztrófák idején is alkalmazhatja. Az országban jelenleg folyik az elavult haditechnika – például második világháborús hadihajók, a vietnámi háborúban alkalmazott amerikai helikopterek – lecserélése korszerűbbekre. Ennek érdekében Duterte előző elnök 2018-ban elindított egy ötéves haderőfejlesztési programot, melynek költsége mintegy 5,4 Mrd USD. Az ország június 30-án hivatalba lépett új elnöke, ifjabb Ferdinand Marcos és kormánya arra törekszik, hogy erősítse az ország kapcsolatait az Amerikai Egyesült Államokkal, gazdasági téren például a gyártás, a digitális infrastruktúra és a tiszta energia kapcsán. Az orosz féllel kötött megállapodás felmondásának utóhatása, hogy folyik a tárgyalás Moszkva és Manila között az utóbbi által kifizetett 38 millió USD előleg visszaszerzéséről.

TAJVAN NÖVELI RAKÉTAGYÁRTÓ KAPACITÁSÁT

A szigetországban befejeződött több hadiipari létesítmény építése, aminek eredményeként több mint duplájára növekedhet a rakétagyártó kapacitás, és ez megközelíti az évi 500 darabot.⁸ A kapacitásbővítés azért vált szükségessé, mert a kormány öt éven belül nyolc hazai fejlesztésű fegyverrendszer gyártását tervezi. A mintegy 8 Mrd USD költségű projekt keretében a tajvani haderő alábbi fegyverrendszerei számára növekszik a legyártandó eszközök mennyisége: korvettek; parti telepítésű hajó elleni rakétarendszerek; szárazföldi telepítésű közepes és nagy hatótávolságú légvédelmi rakétarendszerek; pilóta nélküli támadó repülőeszközök; Hsiung Sheng szárazföldi indítású támadó robotrepülőgépek; Wan Chien légi indítású támadó robotrepülőgépek; rövid hatótávolságú légvédelmi rendszerek; valamint háborús időszakban a partvédelmi hajókra szerelhető fegyverrendszerek. Az eddigi gyártókapacitás évi 207 darab rakéta és támadó robotrepülőgép kibocsátására elegendő, a tervek szerint öt éven belül évi 497-re kell növelni a legyártott eszközök számát. Az említett rendszerek közül a Hsiung Sheng hatótávolsága a legnagyobb, 1000–1200 km között van, vagyis eléri Kína jelentős részét. A legkisebb hatótávolságú légvédelmi rendszerek a közepes, az alacsony és a földközeli magasságon repülő légi célok megsemmisítésére szolgálnak. A többi rakéta és támadó robotrepülőgép hatótávolsága meghaladja a 150 km-t.

JAPÁN ERŐSÍTHETI TÁMADÓKÉPESSÉGÉT A KÍNAI FENYEGETÉS HATÁSÁRA

Japán fontolgatja, hogy 1000 nagy hatótávolságú támadó robotrepülőgépet szerez be hadereje számára, hogy javítsa Kínával szemben a válaszcsoportos képességét.⁹ Ilyen eszköze jelenleg nincs, azt egy jelenlegi repülőeszköz 100 km-es hatótávolságának 1000 km-re történő fejlesztésével tervezi elérni. Ezeket a nagy hatótávolságú eszközöket hajókról és repülőgépekről indíthatnák, amelyek a déli Nansei-szigetek térségében települnének, ahonnan elérnék Észak-Korea és Kína partvidéki területeit. Japán háború utáni alkotmánya szerint a hadseregét csak önvédelemre használhatja, az elmúlt években azonban megnövelte katonai kiadásait,

⁸ Matt Yu – Sean Lin: Missile production to more than double with completion of new facilities. Focus Taiwan, 13. 08. 2022. <https://focustaiwan.tw/sci-tech/202208130014> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 16.)

⁹ Rocky Swift – William Mallard: Japan considers deploying long-range missiles to counter China, Yomiuri reports. Reuters, 21. 08. 2022. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japan-considers-deploying-long-range-missiles-counter-china-yomiuri-2022-08-21/> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 22.)

és határozottabb stratégiát követ. Eddig tartózkodott a nagy hatótávolságú csapásmérő eszközök beszerzésétől, vagyis az olyanoktól, amelyekkel más ország területe is elérhető. Nancy Pelosi, az Amerikai Egyesült Államok Képviselőháza elnökének augusztusi tajvani látogatásához kapcsolódóan Kína rakétákat indított Japán közelébe, valamint a szigetország kizárólagos gazdasági övezetébe is.

AZ INDIAI HADERŐ KÖNNYŰ HARCKOCSIKAT KAP

Az indiai szárazföldi csapatok parancsnoksága 2021-ben megfogalmazta igényét 350 darab olyan könnyű harckocsi beszerzésére, melynek tömege kisebb 25 tonnánál, viszont tűzereje megegyezik egy közepes harckocsiéval.¹⁰ India részéről a könnyű harckocsik iránti sürgető igény 2020-ban merült fel, amikor az ország legészakibb részén, a Ladak szövetségi területen – a Himalája nyugati határán, a két ország vitatott határterületén – kínai csapatok támadást intéztek az indiai erők ellen. A térségben India 45 tonnás T-72 és 46 tonnás T-90 típusú harckocsikkal van jelen, melyeket inkább alacsony tengerszint feletti magasságon és sík terepen történő, nem pedig magashegyi alkalmazásra terveztek. Az elvárások alapján a Zorawar projekt keretében fejlesztendő könnyű harckocsi tevékenységét mesterséges intelligencia, harcászati felderítődrónok és járőröző öngyilkos drónok¹¹ segítik majd, aktív védelmi rendszere pedig megvédi az ellene indított irányított páncéltörő rakétáktól. A könnyű harckocsival szemben követelmény, hogy alkalmazható lehessen nagy tengerszint feletti magasságokban (+4000 m), szigeteken és műveletlen területeken is, továbbá legyen úszóképes. Ez utóbbi képesség alkalmassá teszi természetes vizekkel átszótt szárazföldön, mocsarakon és Kelet-Ladak tavain történő közlekedésre is. Indiának az ország északi részén nemcsak Kínával, hanem Pakisztánnal is vannak határvitái, és mindkét ország hadereje rendelkezik könnyű harckocsikkal, melyek áttelepítése országon belül a határkörzetekbe sokkal könnyebb, mint a „hagyományos” közepes harckocsiké.

INDIA ÉS KÍNA IS KIVONTA CSAPATAIT EGY VITATOTT HATÁRTÉRSÉGBŐL

Szeptember 9-én az indiai és a kínai csapatok elkezdtek kivonulni a Himalája nyugati részén lévő vitatott hovatartozású határtérségből.¹² Gogra (Kelet-Ladak) térségében 2020 júniusában jelentős összecsapások voltak a két ország határvédelmi erői között. Akkor legalább 24 fő halt meg: India 20 fős, Kína pedig négyfős veszteséget ismert el. A katonák akkor botokkal és kövekkel támadták egymást, valamint kézitusára is sor került. Ezután a felek több ezer katonát, tüzérségi eszközöket, harckocsikat telepítettek a térségbe, valamint repülőgépekről figyelték a helyzet változását. Emellett azonban tárgyalások is kezdődtek a feszültség békés

¹⁰ Huma Siddiqui: Indian Army to get light tank, 'Zorawar' soon. Financial Express, 26. 08. 2022. <https://www.financialexpress.com/defence/indian-army-to-get-light-tank-zorawar-soon/2645647/> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 28.)

¹¹ Loitering munitions. Az angol nyelvű kifejezésnek egyelőre nincs elfogadott magyar megnevezése. Egy olyan fegyverről, drónként működő eszközzel van szó, amely a célterület fölé érkezve a levegőben járőrözik, miközben keresi a megsemmisítendő célt. Annak azonosítása után kamikazeként megtámadja és a magával vitt robbanóeszközzel megsemmisíti.

¹² Helen Davidson: Indian and Chinese troops pull back from disputed Himalayan border area. The Guardian, 09. 09. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/09/indian-and-chinese-troops-pull-back-from-disputed-himalayan-border-area> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 11.)

rendezésére. A 16. tárgyalási fordulón – 2022 júniusában – magas beosztású parancsnokoknak sikerült elérni egy olyan megállapodást, melynek eredményeként szeptemberben megkezdődhetett a csapatok visszavonása. A tárgyalások során korábban sikerült egy másik jelentős eredményt is elérni, melynek eredményeként 2021 augusztusától a felek leállították újabb alegységek előrevonását, és egy Gogrához közeli térségben pedig lebontották a létrehozott infrastruktúrát.

MEGKEZDŐDÖTT AZ EUROFIGHTER TYPHOON REPÜLŐGÉPEK LESZÁLLÍTÁSA KATARNAK

Augusztus 15-én a BAE Systems wartoni összeszerelő üzemében hivatalosan átadták Katar képviselőinek az első Eurofighter Typhoon típusú repülőgépet abból a 24 darabból, melyeket még 2017-ben rendelt meg kilenc Hawk T2 Mk167 típusú kiképző repülőgéppel együtt.¹³ A 33 darab repülőgép beszerzésének és egy hatéves rendelkezésre állási támogatási szolgáltatásnak a költsége mintegy 6 Mrd USD. A 24 Typhoonból 20 darab egy-, négy pedig kétüléses változat. Az átadási ceremónián felsorakoztatták a repülőgép főbb fegyverzetét is: ASRAAM, Brimstone, Meteor és Storm Shadow rakétákat és Paveway IV nagy pontosságú bombát. Egy megállapodás értelmében létrehoztak egy-egy közös brit–katar repülőszázadot a Typhoon, illetve a Hawk repülőgépek katar hajózoí és műszaki állománya részére az átképzések támogatására. A katar Typhoonok – az F–15 és a Rafale típusokkal együtt – 2022. november 20-tól részt vesznek a labdarúgó-világbajnokság biztosításában. Augusztus 25-én három Typhoon szállt fel Wartonból, hogy átrepüljenek Katarba a Tamim légibázisra. Útjukon elkísérte őket egy Voyager KC3 típusú légi utántöltő repülőgép.¹⁴ Az Északi-tenger felett végrehajtott első légi utántöltés során az egyik Typhoonnál technikai problémák adódtak, ezért az visszafordult. A gépek megérkezése után a Tamim légibázison tartott ceremónia keretében a katar légierő egy Typhoon, két F–15QA repülőgépet és két NH90 típusú helikoptert állított ki.¹⁵

AZ AMERIKAI KÖRÉBEN CSÖKKEN AZ ÉRDEKLŐDÉS A KATONAI SZOLGÁLAT IRÁNT

Az Amerikai Egyesült Államokban a katonacsaládok számára tanácsokat nyújtó szervezet (Military Family Advisory Network) felmérést végzett a katonai szolgálatot ellátók, a már leszereltek (veteránok) és házastársaik körében azzal kapcsolatban, hogy javasolnák-e másoknak – például a gyerekeiknek – a katonai szolgálat vállalását.¹⁶ A kérdőív kiemelten

¹³ Craig Hoyle: Qatar takes delivery of first Typhoon, ahead of World Cup duty. Flight Global, 15. 08. 2022. <https://www.flightglobal.com/defence/qatar-takes-delivery-of-first-typhoon-ahead-of-world-cup-duty/149851.article> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 18.)

¹⁴ David Cenciotti: First Batch Of Eurofighter Typhoon Aircraft Delivered to Qatar. The Aviationist, 27. 08. 2022. <https://theaviationist.com/2022/08/27/first-batch-of-eurofighter-typhoon-aircraft-delivered-to-qatar/> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 29.)

¹⁵ Qatar gets first batch of Eurofighter Typhoon aircraft from UK: Report. Al Mayadeen, 28. 08. 2022. <https://english.almayadeen.net/news/politics/qatar-gets-first-batch-of-eurofighter-typhoon-aircraft-from> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 29.)

¹⁶ Karen Jowers: Survey raises serious questions about the future of the all-volunteer force. Military Times, 18. 07. 2022. <https://www.militarytimes.com/pay-benefits/mil-money/2022/07/18/survey-raises-serious-questions-about-the-future-of-the-all-volunteer-force/> (Letöltés időpontja: 2022. 08. 06.)

foglalkozott azzal, hogy a katonai szolgálatnak pénzügyi szempontból milyen jelentősége van. A szervezet vezetője szerint a felmérés eredményei – különösen az anyagi nehézségekre vonatkozó részletek – aggodalomra adnak okot a teljesen önkéntesekből álló haderő jövőjét illetően. Valószínűleg kevesebb aktív katona, veterán és azok házastársai javasolják majd a katonai szolgálatot, és az okok alapvetően saját jólétükkel kapcsolatosak. A „hónap végén” a családok gyakran nehezen boldogulnak, és ez kihat az általános jólétükre. Az online felmérést 2021. október 5. és december 15. között végezték, az elküldött kérdőívre 8638 fő válaszolt. Többségük (44%) aktív katonai szolgálatot végző személy házastársa volt, és a válaszolók közel 60%-át a 25–39 éves korosztály tette ki. A felmérésre – amelyet átlagosan két évente végeznek – már negyedik alkalommal került sor. A legnagyobb meglepetést az okozta, hogy míg 2019-ben a válaszolók 74,5%-a ajánlotta volna másnak a katonáéletet, addig 2021-ben már csak 62,9%-uk. A válaszolók számára nehezen elviselhető a gyakori külföldi vezénylések és az ezzel járó különélés, valamint a gyakori áthelyezések és az azokkal kapcsolatos kiadások, a házastárs munkakeresése is megnehezíti a katonacsaládok életét.

EGY MINDKÉT VILÁGHÁBORÚT TÚLÉLT CSATAHAJÓ JAVÍTÁSA KEZDŐDIK MEG

Az Amerikai Egyesült Államok Texas elnevezésű hajója már 110 éves, és a világ egyetlen csatahajója, amelyet mindkét világháborúban bevetettek, és még megvan.¹⁷ Az elmúlt évek legnagyobb kihívása a hajó számára a szivárgó, rozsdás hajótest volt, amely időnként arra kényszerítette a munkásokat, hogy percenként akár hét köbméter vizet szivattyúzzanak ki belőle. A houstoni háborús emlékhelyen évtizedeken át horgonyzó, korábban látogatókat fogadó hajót augusztus 31-én elvontatták a 64 km-re lévő Galvestonba, ahol egy 35 millió USD értékű javítást hajtanak végre rajta. A kilencórás út a hajótest állapota miatt nem volt kockázatmentes, de sikeresen eljutott a számára előkészített szárazdokkba. A Texas csatahajó megépítéséről 1910 végén döntöttek, 1912 márciusában bocsátották vízre, 1914. március 12-én pedig már szolgálatba állt. Fő fegyverzete a 14 hüvelykes (353 mm) ágyúk voltak, melyek 1400 fontos (635 kg) lövedéket 13 mérföld (24 km) távolságra lőttek. Abban az időben ezek voltak a legnagyobb hajófedélzeti ágyúk. A Texas 1918-ban hét hónapig brit hadihajókkal együtt részt vett Németország tengeri blokádjában. 1925–1927 között jelentősen korszerűsítették – többek között a 14 széntüzelésű kazánját hat olajtüzelésűre cserélték –, majd négy éven keresztül az amerikai flotta zászlóshajójaként működött. 1942–1943-ban főképpen konvoj kíséresi feladatokat kapott, 1944-ben részt vett a normandiai partraszállás támogatásában. Az első napon 34 perc alatt 255 darab 353 mm-es lövedéket lőtt ki a német állásokra. 1948-ban lett múzeumhajó.¹⁸

¹⁷ Juan A. Lozano: Battleship that served in both world wars begins trip for \$35M repairs. Navy Times, 31. 08. 2022. <https://www.navytimes.com/news/your-navy/2022/08/31/battleship-that-served-in-both-world-wars-begins-trip-for-35m-repairs/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 03.)

¹⁸ The Battleship Texas Foundation. <https://battleshiptexas.org/> (Letöltés időpontja: 2022. 09. 18.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aben, Ellie: *Philippines eyes US helicopters after dropping Russia deal to avoid sanctions*. Arab News, 15. 08. 2022. <https://www.arabnews.com/node/2142866/world>
- Cenciotti, David: *First Batch Of Eurofighter Typhoon Aircraft Delivered to Qatar*. The Aviationist, 27. 08. 2022. <https://theaviationist.com/2022/08/27/first-batch-of-eurofighter-typhoon-aircraft-delivered-to-qatar/>
- Davidson, Helen: *Indian and Chinese troops pull back from disputed Himalayan border area*. The Guardian, 09. 09. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/09/indian-and-chinese-troops-pull-back-from-disputed-himalayan-border-area>
- Hoyle, Craig: *Qatar takes delivery of first Typhoon, ahead of World Cup duty*. Flight Global, 15. 08. 2022. <https://www.flightglobal.com/defence/qatar-takes-delivery-of-first-typhoon-ahead-of-world-cup-duty/149851.article>
- Joint statement on Nordic cooperation in security and defence. Government.no, 15. 08. 2022. <https://www.regjeringen.no/contentassets/4e1ccf0209024cb99a2d839fd299a47f/joint-statement-on-nordic-cooperation-in-security-and-defence.pdf>
- Jowers, Karen: *Survey raises serious questions about the future of the all-volunteer force*. Military Times, 18. 07. 2022. <https://www.militarytimes.com/pay-benefits/mil-money/2022/07/18/survey-raises-serious-questions-about-the-future-of-the-all-volunteer-force/>
- Lozano, Juan A.: *Battleship that served in both world wars begins trip for \$35M repairs*. Navy Times, 31. 08. 2022. <https://www.navytimes.com/news/your-navy/2022/08/31/battleship-that-served-in-both-world-wars-begins-trip-for-35m-repairs/>
- Nordic countries to further deepen defence cooperation. Government Communications Department, 15. 08. 2022. <https://valtioneuvosto.fi/en/-/10616/nordic-countries-to-further-deepen-defence-cooperation>
- Nordic countries to further strengthen cooperation on security and defence. Press release. Government.no, 15. 08. 2022. <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/nordic-countries-to-further-strengthen-cooperation-on-security-and-defence/id2924306>
- Qatar gets first batch of Eurofighter Typhoon aircraft from UK: Report. Al Mayadeen, 28. 08. 2022. <https://english.almayadeen.net/news/politics/qatar-gets-first-batch-of-eurofighter-typhoon-aircraft-from>
- Ritchie, Neil: *U.S. Army awards Javelin replacement contract*. Defence Today, 15. 09. 2022. <https://www.defencetoday.com/land/infantry-weapons/us-army-awards-javelin-replacement-contract/>
- Russia Adopts Updated Maritime Doctrine; Lists U.S., NATO As Primary Threats. Radio Free Europe/Radio Liberty, 31. 07. 2022. <https://www.rferl.org/a/russia-maritime-doctrine-threats-nato-us/31967675.html>
- Siddiqui, Huma: *Indian Army to get light tank, 'Zorawar' soon*. Financial Express, 26. 08. 2022. <https://www.financialexpress.com/defence/indian-army-to-get-light-tank-zorawar-soon/2645647/>
- Swift, Rocky – Mallard, William: *Japan considers deploying long-range missiles to counter China, Yomiuri reports*. Reuters, 21. 08. 2022. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japan-considers-deploying-long-range-missiles-counter-china-yomiuri-2022-08-21/>
- The Battleship Texas Foundation. <https://battleshiptexas.org/>
- US Army awards Javelin Joint Venture \$311 million production contract. Raytheon Missile & Defense, 15. 09. 2022. [https://www.raytheonmissilesanddefense.com/news/2022/09/15/us-army-awards-javelin-joint-venture-\\$311m-production-contract](https://www.raytheonmissilesanddefense.com/news/2022/09/15/us-army-awards-javelin-joint-venture-$311m-production-contract)
- Yu, Matt – Lin, Sean: *Missile production to more than double with completion of new facilities*. Focus Taiwan, 13. 08. 2022. <https://focustaiwan.tw/sci-tech/202208130014>

ABSTRACT

FOCUS

Tamás Zoltán Szabó – Gábor Forgó – Levente Alpek B.: *Armed forces development strategy in Hungary in light of the global appreciation of defence capabilities following the COVID-19 pandemic (2)* 3

The turbulence and supply disruptions caused by the COVID-19 pandemic have highlighted the importance of security, including the security of supply and self-sufficiency in strategic industries. In light of the escalation of the Russo-Ukrainian conflict in 2022, the focus is expected to remain on defence capabilities and defence spending. After 1990, the defence industry in Hungary, which had previously completed several innovative developments and employed about 30,000 people, significantly diminished, and the defence capabilities of the Hungarian Defence Forces turned increasingly questionable. However, since 2010, a change of attitude has begun to unfold in Hungary's defence and economic strategies. In the case of Hungary, the need and priority for the development of defence capabilities had been articulated years before the COVID-19 epidemic, then the Zrínyi Defence and Force Development Program was launched in 2016.

Keywords: geopolitics, COVID-19, defence industry, defence policy, national defence

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Maj. Gyula Szajkó: *The determination of the composition of an Operational Liaison and Reconnaissance Team and its integration into the structure of the HDF* 19

The Hungarian Defence Forces as a member of global and continental organizations (UN, NATO, and EU) take part in different military operations. During them, it is extremely important to have the forces and equipment reflect the optimal application. In the collection of preliminary theatre information the Operational Liaison and Reconnaissance Team plays an important part. A number of countries (France, the United States of America, and the United Kingdom) and NATO itself use such teams that arrive first in the Area of Operations to assist with the successful implementation of the planning process and missions through reconnaissance and liaison tasks. However, the Hungarian Defence Forces do not have a similar team, therefore the goal of the author is to present the possible tasks of the reconnaissance team, and then to make a suggestion on its composition and position within the structure of the Hungarian Defence Forces.

Keywords: Operational Liaison and Reconnaissance Team, table of organization, information, composition, logistical reconnaissance

Lt. Col. László Lukács – Lt. Col. Zsuzsanna Balogh: *Tunnel War – the shadows of the past haunt (2)* 32

In the world's zones stricken by armed conflicts, an old-new warfare causes more and more problems for military organizations that otherwise use 21st-century high-technology: tunnel warfare. Through an overview of history it can be seen that underground warfare has been in use by both offensive and defensive troops for thousands of years. The study traces the development of tunnel warfare from the struggles of the rich ancient city-states of the Tigris and Euphrates rivers. Currently, in the Middle East, the Israeli army is trying to detect and destroy Palestinian tunnels dug under the border, and al-Qaeda also built similar tunnels in Iraq, for example. Even the most modern IT equipment of advanced armies are ineffective in detecting troops hiding under ground, and not even high-tech artillery and airstrikes are able to cause serious damage in tunnels under rock and earth several meters thick. What may be the next step in this struggle?

Keywords: mine, castle siege, underground mine warfare, countermine, tunnel warfare

Lt. Col. Szabolcs Bodó: *A new form of service: the Voluntary Military Service* 46

In the summer of 2021, the leaders of the Ministry of Defence and those of the Hungarian Defence Forces made a decision to establish a new military service form, called Voluntary Military Service. The new service form, unlike the previous ones, was complemented with a new element of motivation, which guarantees additional points to university candidates for their military service. The study presents the

Voluntary Military Service, introduced in September 2021, through a questionnaire-based survey that the author made among the volunteers and complemented with the results and conclusions.

Keywords: Voluntary Military Service, preparation, training

INTERNATIONAL

Lt. Col. Csaba Sásik: *Military Social Work in the South African National Defence Force* 60

The author describes military social work in the South African National Defence Force, which has followed a unique developmental path since the country's democratic transition in 1994. The social workers of the pre-democratic military forces focused their activities on micro-level processes (individual/family level) and did not deal with community or systemic processes (macro level) in order to preserve the status quo. Military social workers in the post-1994 democratic military forces, on the other hand, in addition to examining and intervening where necessary at micro level, also placed great emphasis on social changes, social justice and social action. In addition to systematising and methodologically presenting their activity, the Model of Military Social Work Practice, developed by a new generation of South African military social workers, also helps to promote thinking about military social work in general. The model provides a comprehensive framework for understanding military social work activity that can have a positive impact on the development of military social work theory and practice in the armed forces of other nations as well.

Keywords: military social work, occupational social work, resilience-based approach, ecosystem-theory, binocular vision, South Africa

COMMAND, TRAINING

Lt. Dávid Czipó – Lt. Árpád Fa: *The use of a modern computer wargame in competency development of small-unit commanders* 74

The authors of this article were deployed to Kosovo between September 2020 and March 2021. In the dedicated training time, they sought to plan leadership development classes. The scope of this project was command procedures and mission-centred command. Besides this, the trainees participated in a tactical decision making game as a practical exercise. To support the execution an off-the-shelf tactical wargame (Combat Mission Black Sea) was used. This article presents the lessons learned from the preparation and execution of this training.

Keywords: wargame, small unit, tactical decision making, leader's preparation, computer game

Lt. Col. Péter Szűcs: *The regulatory background of Hungarian military leadership at unit and subunit levels* 85

The requirements and expectations imposed on Hungarian military leaders, as well as the tasks to be performed, are based on legislation. Knowledge of these regulators is essential for them in order to perform their tasks. The responsibilities stemming from the legislative environment provide military leaders with appropriate power to help them meet everyday challenges, indicate the way for solving the tasks related to military leadership, and formulate the guidelines necessary to ensure that subordinates meet the organizational goals.

Keywords: military leader, military leadership requirements, regulatory background

LOGISTICS

Gen. (Ret.) Zoltán Szenes: *Military financing today (1990–2020)* 95

The role and importance of military financing changed after the Cold War, the reduction of military forces and defense expenditures became commonplace, and every country wanted to benefit from the "peace dividend". After the financial and economic crisis of 2008, the economical solutions of NATO's „Smart Defense Concept” or the European Union's „Pooling and Sharing” program came to the fore, which also affected the defense financing in the member states. However, after the security policy “turn” in 2014 (crisis in Ukraine, the rise of the Islamic State, regional small wars, illegal migration), the development of military forces and the macroeconomic connections of increasing armament programs again came into the focus of government policies. The negative consequences of the financial crisis dominated for only

half a decade, since then the main question has been again how to gain military technological superiority in the medium and long term through significantly increased spending.

Keywords: military economics, defense needs, government cycles, military reform, financial resources, military industry

MILITARY HISTORY

Col. Tibor Balla: *Ludovika Academy commander alumni of the Royal Hungarian Defence Force, 1914-1918 (1)* 116

After 1868, the Royal Hungarian Defence Force was part of the armed forces of the Austro-Hungarian Monarchy, although comprising only their the second echelon. The military careers of the 14 leading generals of the Royal Hungarian Defence Force, who held various general ranks during the First World War, and graduated from the Ludovika Academy of the Royal Hungarian Defence Force are less well known. Even in the period after 1919, eight of them played a significant role in the National Army and the Royal Hungarian Defence Forces. In the first part of his study, paying special attention to their social background and embeddedness, as well as their professional preparedness the author uses historical-statistical and sociological methods to analyse the personal data of the best-known imperial and royal generals who were under investigation and commanded the Hungarian troops during the First World War.

Keywords: Royal Hungarian Defence Force, Ludovika Academy, World War I, imperial and royal generals, military career

REVIEW

Sándor Szakály: *With Italian eyes about Béla Kun's Hungary* 128

On the memoirs of Guido Romanelli (Recension).

Lt. Col. (Ret.) Dénes Kenyeres: *Fire magic* 130

The history of Kecskemét airshows (Recension).

Gen. (Ret.) Ferenc Végh: *Review of international scientific and special literature* 133

The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.

Col. (Ret.) Csaba Gál: *International military and military technology review* 143

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikk megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szereződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmzrinyi.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk*. Kérjük szerzőinket, ha rendelkeznek ORCID-azonosítóval, azt minden esetben tüntessék fel a cikk elején, a nevük után.

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légielő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12.

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36.

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiégés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: Germany as a Geo-economic Power. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: Public Opinion. Free Press, New York, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójelű évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

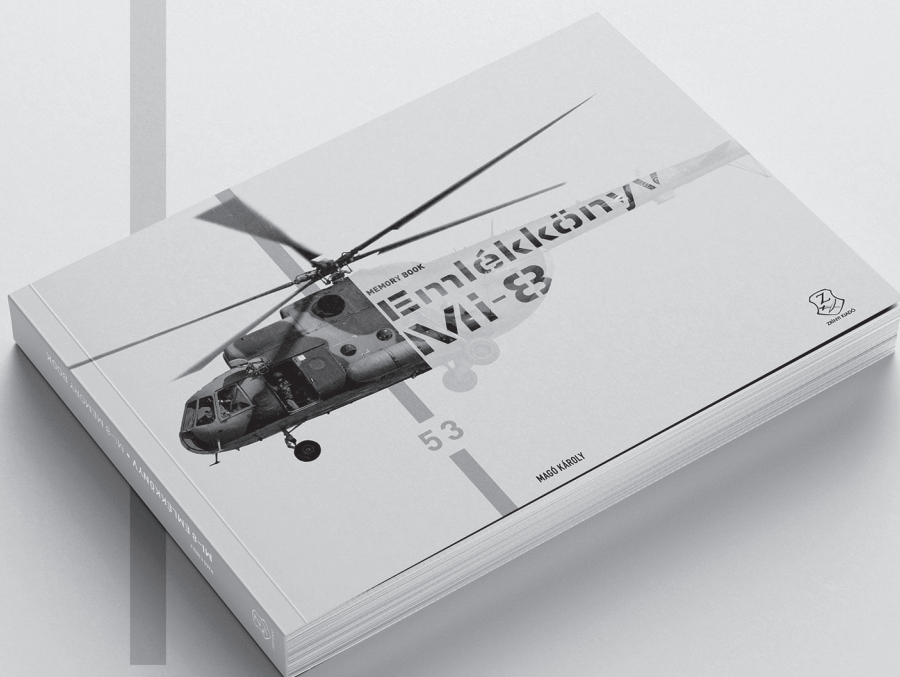
Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiamilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

*Köszönjük együttműködésüket!
A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége*

EMLÉKKÖNYV

Búcsúznak a katonák a Mi-8 helikopterektől

53

Az MH 86. Szolnok Helikopter Bázist érte a megtiszteltetés, hogy az elődök nevében is elbúcsúzzon a magyar haderőben 53 évig szolgáló Mi-8 helikopterektől.

Szerző: Magó Károly
Megjelenés éve: 2022
kétnyelvű (magyar–angol)
312 oldal
Ára:

6400 Ft

A kötet olyan, mint egy búcsúrepülés utáni állománygyűlés: a történelmi áttekintést követően a típus hétköznapijait és felejthetetlen eseményeit idézik fel azok, akik kapcsolatba kerültek vele, végül a felvarrók és a fényképek sorakoznak az emlékkönyvben.

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.

KÉZZELFOGHATÓ HADTÖRTÉNELEM

ZRÍNYI KIADÓ

„MÚZEUM A DOBOZBAN”

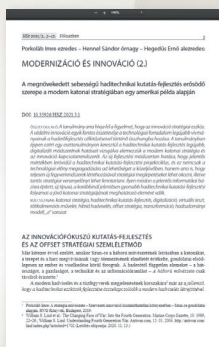
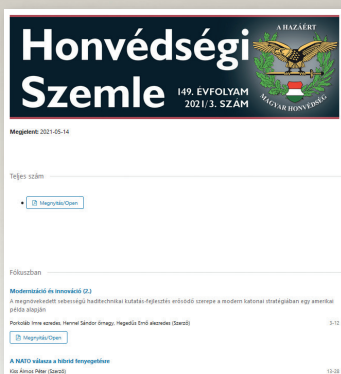
SHOP.HMZRINYI.HU

Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdeklí, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónkat, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archíválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon.

ZRÍNYI KIADÓ